OYSGEKLIBENE SHRIFTN

Solomon Ettinger

YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-09083-2

D:\YIDDISH\TITLES\9780657090838T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT (413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET, AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:
Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

שלמה עמינגער

אויסגעקליבענע שריפטן

קאָמעדיע, משלים, קאַטאַוועסלעך

בוענאָס־איירעס
יוסף ליפשיץ־פאָנד ביים קולטור־קאָנגרעס אין אַרגענטינע

Shloime Etinger — Oisgeklibene Shriftn

Salomón Etinger — Comedia, Fábulas, Epígramas

Ayacucho 483 - 485
Buenos Aires

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina
Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

שלמה עטינגער

אויסגעקליבענע שריפטן

קאָמעדיע, משלים, קאַטאָוועסלעך

פראַגמענטן פון פאָרשאַרבעטן
צו דער כאַראַקטעריסטיק
און זכרונות

אַריינפיר און רעדאַקציע
פון
שמואל ראָזשאַנסקי

1טער באַנד פון ציקל

מוסטערווערק פון יידישער ליטעראַטור

אַרויסגעגעבן פון

יוסף ליפשיץ-פאַנד
ביים קולטור-קאַנגרעס
אין אַרגענטינע

אונטער דער רעדאַקציע פון

שמואל ראָזשאַנסקי

טיראַזש: 1000 עקז׳

יאַר: ה׳תשי״ח — 1957

אַרגענטינער אָפּטייל פון אַלוו׳ יידישן קולטור-קאַנגרעס

אַ ביבליאָטעק וואָס פעלט

דער אַרגענטינער אָפּטייל פון אַלוועלטלעכן יידישן קולטור־קאָנגרעס הייבט־אָן מיט דעם דאָזיקן בוך אַרויסגעבן אַ ציקל מוסטערווערק פון יידישער ליטעראַטור צום לייענען און לערנען, אָריענטירט בעיקר אויפן יונגערן דור, פאַראינטערעסירט צו העלפן די וואָס לערנען אין יידישע מיטלשולן, לערער־סעמינאַרן, קורסן פאַר יודאַיק, לייענקרייזן, שטודיר־צענטערס און אויטאָדידאַקטן. די ביכער — אויסגעקליבענע שאַפונגען וואָס האָבן בייגעטראָגן צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור און פון וועלכע מ׳קען האָבן קינסטלערישן גענוס אויך היינט — וועלן מיט דער צייט צוזאַמענשטעלן אַ ביבליאָטעק, צו באַקענען מיט די גרונטווערק פון דער יידישער וואָרטשאַפונג און געבן, אַזוי אַרום, אַ ברייטן באַגריף פון איר היסטאָרישער אַנטוויקלונג, אירע טענדענצן אין פאַרשיידענע תקופות, איר ראָלע און ווירקונג אינעם יידישן לעבן, ווי איר נאַציאָנאַלע און אוניווערסאַלע אויסשטראַלונג. וואָרן צו די מוסטערווערק וועלן צוגעגעבן ווערן, חוץ ביאָ־און ביבליאָגראַפישע אַריינפירן, כאַראַקטעריסטיקעס און אָפּשאַצונגען וועגן יעדן שרייבער באַזונדער, אויך פראַגמענטן פון פאַרשאַרבעטן וועגן דער עפּאָכע, געשיכטע, גענעזע פון וויכטיקע ווערק, זייערע קינסטלערישע ווערטן און צושטייער פאַר דער יידישער שפּראַך, קולטור, סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע אידייען.

אַז עס פעלט אַזאַ ביבליאָטעק, דאָס ווייסן אַלע. אַז דאָס פעלן פון אַזעלכע ביכער איז אַ גרינגער תירוץ, מען זאָל נישט לייענען און אַוודאי נישט לערנען די ווערק און ממילא וועגן די שרייבערס, איז נאַטירלעך. דערפאַר איז בדרך כלל נישטאָ קיין רעכט פאַרצוזואָרפן די לערן־אַנשטאַלטן און אַפילו קולטור־אינסטיטוציעס, הלמאי זיי גיבן ניט קיין רייכערע בילדער פון דער יידישער ליטעראַטור. ס׳פעלן טעקסטן. ס׳פעלט רוישטאָף. לערערס און פּראָפעסאָרן פון יידיש באַהאַלטן אָפט מאָל אויס די בושה און דעם צער...

אַ ברירה האָבן זיי? „נישטאָ קיין ביכער"! אַלטע ביכער פאַרשווינדן. די וואָס זיינען נאָך פאַרבליבן איז פאַר אַ יונגן לייענער שווער צו ניצן: אָדער די אָרטאָגראַפיע איז פאַרעלטערט, אָדער זי האָט זיך צופיל אָפגעזאָגט פון אַלטע טראַדיציעס, אָדער זיי זיינען אַזוי אָנגע־פּראָפט מיט לאָקאַליזמען און טערמינען, באַגריפן און סימבאָלן, וועלכע זיינען פרעמדלעך פאַר די יונגע דורות, איבערהויפט אין די נייע ישובים, אין סביבות ווו עס ווערן צעדרייט און פאַרקריפּלט ווערטער, ווערטלעך און ווערטן.

פון דער דאָזיקער זאָרג קומט־אַרויס די דאָזיקע איניציאַטיוו. געפינענדיק זיך אין שליחות פון קולטור־קאָנגרעס אין דרום־אַפריקע, האָט פ' שמואל ראָזשאַנסקי געפונען פאַר איר אַן ענטוז־יאַסטישן שותף, וועלכער וויל האָבן דעם נחת־רוח צו דערלייגן געלט צו אַזאַ וויכטיקער און ליכטיקער אַרבעט. דאָס איז דער יאָהאַנעסבורגער קולטור־טוער יוסף ליפשיץ, קאַסיר פון דובנאָוו־קאָמיטעט אין ד"אַ. ער איז אַזוי באַגייסטערט געוואָרן פון דער אי־ניציאַטיוו, אַז ער האָט פאַר איר אָנגעבאָטן דעם נייטיקן פאָנד. און — שוין דאָס אַליין שטעלט־פאָר דעם פ' יוסף ליפשיץ.

דער ענדגילטיקער פּלאַן איז: א) אַרויסגעבן שליסלווערק פון יידישער ליטעראַטור צום לייענען און לערנען; ב) לפחות פיר ביכער אַ יאָר; ג) דער טראָפּ זאָל געלייגט ווערן אויף ווערק וואָס פאַרנעמען אַן אָרט אין דער געשיכטע פון אונדזער ליטעראַטור אין פאַר־שיידענע תקופות; ד) אויסניצן וויכטיקע דאַטעס פון פייערונגען, יובילייען, יאָרצייטן, כדי צו פאַראינטערעסירן ברייטערע קרייזן; ה) די אויסגאַבעס זאָלן פאַרקויפט ווערן צו אַזעלכע ביליקע פרייזן, אַז דער יונגער עולם זאָל נישט קענען באַטראַכטן דאָס בוך פאַר אַ „צו־גרויסן לוקסוס".

מיר זיינען **זיכער**, אַז די ביבליאָטעק פון יוסף ליפשיץ־פאָנד וועט אַרויסרופן די וואַרעמסטע געפילן ביי די אַלע, וועלכע וועלן פון די ביכער גניסן, אָפּגערעדט שוין פון אַלוועלטלעכן יידישן קולטור־קאָנגרעס און זיינע פאַרצווייגטע אָרגאַניזאַציעס.

ו' חשוון ה'תשי"ח
31סטן אָקטאָבער 1957.

קולטור־קאָנגרעס
אין אַרגענטינע

תוכן

זייט

בילד פון שלמה עטינגער 9
ביאָגראַפישע שטריכן 10
שמואל ראָזשאַנסקי — שלמה עטינגער און זיין בייטראָג
פאַר דער יידישער ליטעראַטור 11
פיר שערבלעטער פון עטינגער־אויסגאַבעס 32
קאַטאַוועסלעך 33

צו מיין ביכל 35
דער קריטיקער 35
די שרייבערס 35
אויף אַ מחבר 35
פריינד און שונאים 36
מיינע פריינד 36
מיין ערגסטער פיינט 36
אַ שטילער שונא 36
ביי מיין געבורטסטאָג 37
גאָר קיין מורא 37
אַ נייע דערפינדונג 37
אַ טייערער ייד 38
די נאַראָנים 38
די פויערן 38
דאָס איינרעדעניש 38
דער צונגפעלער 38
דער שפעטער 39
די דאגה 39
דער נוסקנאַקער 39
די טרערן 39
דער בעל־רחמן 40
די נקמה 41
מנשה שוטה 42
דער ליידיקגייער 42
ווייבערישע תפילה 42
טאָג אין נאַכט 42
דער פאַרענטפער 42
לוט 43
דער פרומער 43
דער בעסטער מאַן 43
בלעמס אייזל 43
דער עזות־פנים 43
דער פאַרטראַגענער מח 44
דער בעל־חוב 44
אויף אַ גנב 44
דער בעל־צדקה 45
די שיכורים 45
יהודא 45
די חברים 45
דאגות נאָך דעם טויט 46
מצבה 46
מצבה אויף אַ פרעסער 46
קורחס מצבה 46

זייט

משלים 47

קיקערעקי 49
די קינדער 50
דאָס איי 50
דער וועוועריק 51
די רעדער 53
די ציגאַרן 53
דער שלום 55
די מאַלפּע 56
דער האָן 56
דער בעל־הלוואה 58
די ביקס 59
די צוויי הענער 60
די שער 62
די דריי זין 62
די אַסיפה 66
דעם לייבס משפט 69
די צוויי פערדלעך 70
די צוויי ציגן 72
צוויי גוטע פריינד 73
טעמערל מיט דעם האָן 75
דער דאָרן 76

סערקעלע, קאָמעדיע אין 5 אויפציִען 77

צו דער כאַראַקטעריסטיק פון עטינגערס לעבן און שאַפן 235

ד״ר מאַקס ווײַנרײַך — שלמה עטינגער און די רוסישע צענזור .. 237
יודאַ א. יאָפע — קאַטאָוועס צי כתבות? 241
ד״ר א. קאַפּעל — ד״ר שלמה עטינגערס „שרהקעלע״ 248
אברהם יעקב פּאַפּערנאַ — די ערשטע יידישע דראַמע
און דער ערשטער יידישער ספּעקטאַקל 252
מ. ווינער — ווירקונגען פון דער אייראָפּעיִשער ליטעראַטור
אין עטינגערס „סערקעלע״ 254
ש. ר. — נאָכבאַמערקונגען 261

רעפּראָדוקציע פון אַ בלאַט עטינגערס „סערקעלע״ אין כתב־יד 202

שלמה עטינגער — דאָס איינציקע בילד וואָס איז איבערגעבליבן — געמאָלן פון זיין חבר אין לעמבערגער אוניווערסיטעט, שפּעטער אַ באַרימ־טער דאָקטער אין ווין, אַרנאָלד זשעלינסקי

ביאָגראַפישע שטריכן

שלמה עטינגער, געבוירן אין וואַרשע, אין 1803 (?), געהערט צו אַ חשובער משפחה פון רבנים, סוחרים, פרנסים און שתדלנים אין פוילן. דער זיידע איטשע איז געווען, וואַרשיינלעך, רב אין כעלעם. דער פעטער יחיאל־מיכל ראַווער־עטינגער: „איש גדול ליהודים" אין וואַרשע. דער טאַטע, יוסף־יאָסקע, געהאַט סמיכות. פרי פאַריתומט, איז שלמה אַריבער צום פעטער מענדל, רב אין לענטשנע, ביי לובלין. חוץ תורה דאָרטן געפונען טאָלעראַנץ צו וועלטלעכע קענטענישן, בעיקר דייטש.

צו 15 יאָר חתונה געהאַט מיט דער 14יאָריקער גאָל־ע גאָלד, אַ טאָכטער פון אַ נגיד אין זאַמאָשטש, וווּ ער איז אַריבער אויף קעסט און לערנען ווייטער אין בית־מדרש, און די פרוי איז אָנגעגאַנגען מיט אַ גלאָזוואַרג־געשעפט.

געקומען קינדער (7 מיט דער צייט). די קראָם איז אַוועק שלעכט. אַ קריזיס־צייט. האָט ע., בייטנדיק די קאַפּאָטע אויף „דייטשישע קליידער". זיך געלאָזט זוכן תכלית אין דער פרעמד. נעפרוווט אין אָדעס ביי האַנדל — אָן מזל. איז ער אַוועק קיין לעמבערג. אַרום 1825. אויסגעקליבן די מעדיצינישע קאַריערע און אַרום 1830 געקראָגן דעם דיפּלאָם. אין דער זעלביקער צייט אַנטפּלעקט אין זיך דעם טאַלאַנט צו שרייבעריי און מאָלעריי. אין לעמבערג אָנגעהויבן שרייבן זיינע משלים און די קאָמעדיע „סערקעלע".

ע. קומט צוריק אין זאַמאָשטש, אָבער די מאַכט פאַרלאַנגט אַ דיפּלאָם פון אַ רוסישן אוניווערסיטעט. בלויז אין די צייטן פון כאָלערע־עפּידעמיעס (אָנגעטראָגן דורך דעם מיליטער צו דערשטיקן דעם פוילישן אויפשטאַנד אין 1831) לאָזט מען אים פּראַקטיצירן פריי מעדיצין, ד"ה, איינשטעלן דאָס לעבן... זיינע נסיעות קיין וואַרשע (1833) און כאַרקאָוו (1846) ברענגען אים בלויז עגמת־נפש. דאָך קריגט ער צווישן חולאים און פריינד אַ שם פון אַ מענטשן מיט הומאָר און וואַרעמען געמיט, אַ פאָלקס־דאָקטער, וואָס פלעגט דערציילן קאַטאָוועסלעך און צומאָל פאַרלייענען זיין „סערקעלע".

שלמה עטינגער האָט געמאַכט עטלעכע פרוון צו דרוקן זיינע כתבים: אין 1837 און 1847. ער האָט שוין אַפילו באַקומען פון דער צענזור אַ דערלויבעניש צו פאַרעפנטלעכן זיינע עפּיגראַמען און קאָמעדיע, אָבער אַזוי ווי דער צענזאָר האָט אויסגעמעקט היפּש שטעלן, וואָס ער האָט באַטראַכט פאַר „געפערלעך", האָט ע. זיך אָפּגעזאָגט פון דרוקן זיין בוך, וואָס וואָלט געווען אַ פאַרקריפּלונג פון זיין אמתן ווערק.

די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן האָט שלמה עטינגער געוווינט אין דער קאָלאָניע זשדאַנאָוו, וואָס ער האָט געהאָלפן גרינדן, כדי מקיים צו זיין די מצווה פון דער השכלה: זיך אָפּגעבן צו ערדאַרבעט. און ווען ער איז געשטאָרבן און מ'האָט אים געבראַכט קיין זאַמאָשטש, האָט די גאַנצע שטאָט אים באַגלייט צום בית־עלמין, פרומע און אויפגעקלערטע, רבנים און עמך.

ש. ע. איז געשטאָרבן דעם 31סטן דעצעמבער 1856.

*

שלמה עטינגער האָט נישט דערלעבט צו זען געדרוקט קיין איין שורה פון זיין שאַפן.

שלמה עטינגער און זיין בייטראַג
פאַר דער יידישער ליטעראַטור

דער קוריאָז און דער ווונדער

שלמה עטינגער איז די אינטערעסאַנטסטע דערשיינונג אין דער ייִדישער ליטעראַטור. אַ קוריאָז און אַ ווונדער.

דער קוריאָז: אַ שרייבער וואָס הייבט־אָן לעבן ערשט נאָכן טויט.

דער ווונדער: דער דאָזיקער שרייבער, וואָס האָט נישט דער־לעבט צו זען געדרוקט קיין איין שורה פון זיין שאַפן, ווערט וואָס ווייטער אַלץ חשובער, אַלץ העכער געשאַצט, ביז ער ווערט אָנער־קענט ווי דער עלטערזיידע פון דער ייִדישער ליטעראַטור.

דאָס איז אַ משל מיט אַ נמשל אויפן ייִדישן לעבן בכלל און דער ווונדער פון ייִדיש בפרט.

עטינגער ווערט אַ סימבאָל אין דער ייִדישער ליטעראַטור. דער נס פון איבערלעבן די שווערסטע צייטן, אַן ענטפער די מקוננים און מאַזאָכיסטן, וועלכע האַלטן אין איין קלאָגן אויפן אונטערגאַנג.

ווען שלמה עטינגער וואָלט היינט אויפגעשטאַנען פון קבר און געזען די גאַנצע ליטעראַטור, וואָס איז וועגן אים אָנגעשריבן געוואָרן — אַז זיין „סערקעלע" איז געשפּילט געוואָרן אַפילו אין פּראָפע־סיאָנעלע טעאַטערס און מוסטערן פון זיינע ווערק ווערן געלערנט אין ייִדישע שולן און סעמינאַרן — וואָלט ער מסתמא נישט געוואָלט גלייבן . . .

ער אַליין האָט דאָך נישט זוכה געווען צו זען פאַרעפנטלעכט קיין

אין בלעטל פון זיינע שריפטן! נישט איין מאָל האָט ער זיך באַמיט אַרויסצוגעבן אַ בוך, אָבער ס'איז פון דעם גאָר נישט געוואָרן.

אַז ער איז געשטאָרבן, האָט אים זאַמאָשטש טאַקע אָפּגעגעבן גרויס כבוד אויפן וועג צום קבר. ער איז געווען פּאָפּולער און באַ־ליבט. געוווינט אין זיין פּעלדהיים, אין זשדאַנאָו [1], און מקיים געווען די מצווה פון דער השכלה, אַז ידן זאָלן זיך אָפּגעבן צו ערדאַרבעט. גלייכצייטיק אָנגעגאַנגען אין דער שטאָט (אַ פינף קילאָמעטער פון דער קאָלאָניע) מיט זיין דאָקטאָריע. אמת, געהאַט פון איר אַ סך עגמת־נפש און ווייניק חיונה, אָבער דערפאַר — אַ שם פון אַ פאָלקס־דאָקטער און פון אַ מחבר. איבערהויפּט צווישן די חולאים געלאָזט הערן זיינע קאַטאָוועסלעך, וועלכע זיינען נאָך דעם אַרומגעגאַנגען פון מויל צו מויל צווישן עמך, און זיין קאָמעדיע „סערקעלע" אין מאַ־נוסקריפּט צווישן אינטעליגענץ. בעלנים האָבן, אַ פּנים, נישט געפעלט. „זאַמאָשטש האָט געהאַט אַ שם פון אַ לומדישער שטאָט" און „ידן האָבן געזוכט ספרים, זיי געקויפט און אָפּגעהיט". געווען ביי וועמען צו לערנען. ר' ישראל בן משה זאַמאָשטש (1700—1772) איז געווען משה מענדעלסאָנס רבי. ס'איז באַקאַנט דער בעל שם מזאַמאָשטש (ר' יואל בן אורי היילפּערן, געשט' 1771). פון די זאַמאָשטשער משפחות צעדערבוים, בלאָך, אייכענבוים, רייפמאַן קומען־אַרויס וויכ־טיקע משכילים, כלל־טוערס, שרייבערס מיט אָנזען אין דער ליטע־ראַטור ווי אין דער געשיכטע. געפעלן ווערן אין אַזאַ שטאָט איז זיכער נישט געווען פון די לייכטע זאַכן, בפרט אַז ווי פאַר יענער צייט איז די באַפעלקערונג נישט געווען קיין קליינע. „אין 1827 האָט די ידישע באַפעלקערונג פון זאַמאָשטש געציילט 2.874 נפשות לגבי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג פון 5.414, ד"ה, אַז ידן האָבן דע־מאָלט אויסגעמאַכט 54% פון דער באַפעלקערונג", בעת „אין 1856 האָט זאַמאָשטש געהאַט אַ באַפעלקערונג פון 2.475 ידן און 1.531

---

[1] דער דאָזיקער דאָרף, געגרינדעט פון אַ גרופּע משכילים אין 1846, איז שפּעטער באַקאַנט אונטערן נאָמען „קאָלאָניע עטינגער".

ניט־ייִדן״ [2]. אין אַזאַ טיף־ייִדישער שטאָט איז ד״ר שלמה עטינגער געווען אַזוי באַליבט, אַז „ווען מען האָט אים געבראַכט פון זשדאַנאָוו אין שטאָט אַריין, איז דאָס בית־דין אַרויס אַנטקעגן און געטראָגן דעם אָרון ביזן בית־עולם״ [3], נישט געקוקט אויף דעם וואָס עטינגער איז געווען אַ משכּיל. ביי די אַלע סימפּאַטיעס, ביי דער גאַנצער פאַרערונג, האָט קיינער זיך נישט מרחם געווען אויף זיין ליטעראַרישן עזבון. און אַז מ׳האָט אין זאַמאָשטש זיך נישט אומגעקוקט אויף זיין ירושה, וואָס האָט מען געקענט דערוואַרטן פון אַנדערע מקומות, ווו מען האָט גאָר קיין מאָל פון אַ שלמה עטינגער אַפילו נישט געהערט ? וואָלטן זיינע כּתבים נישט געהאַט דעם זעלביקן גורל ווי פון די אַנאָנימע מחברים מיט אַ 600־700 יאָר צוריק ?

נאָר ווונדער איבער ווונדער : פינף יאָר נאָך עטינגערס טויט, אין 1861, ווערט אָפּגעדרוקט זיין גרעסט ווערק. נישט אין זאַמאָשטש, אַפילו נישט אין פּוילן איז עס אָפּגעדרוקט געוואָרן, נאָר אין פּרייסן, אין דעם שטעטל יאָהאַניסבורג. נישט קיין מעצענאַט, נישט קיין פילאַנטראָפּ, נייערט אַ וואָכעדיקער מוכר־ספרימניק האָט עס אַרויס־געגעבן. על פּי צופאַל איז צו אים אַריינגעפאַלן אַ געגנבעטע קאָפּיע פון „סערקעלע״, האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער וועט קענען פון אַזאַ ביכל פאַרדינען. אַזוי ווי די שפּראַך, עטינגערס, איז פאַר אים געווען מיט חידושים און המצאות, וואָס זיינען נישט קיין סגולה צו פּרנסה, האָט ער זי „אויסגעבעסערט״ מיט אָנגענומענע ווערטער אין „זשאַרגאָן״. אויפן שערבלאַט אָנגעגעבן : „קאָמעדיאַ אין 5 אַקטן פאָן סערקעלען אָדער דיא פאַלשע יאָהרצייט געשעהן אין לעמבערג שנת תקצה״. איין קליינינקייט האָט דער פאַרלעגער נישט געהאַלטן פאַר וויכטיק אָנצוגעבן — דעם נאָמען פון מחבר...

אין פלוג האָבן מיר דאָ אַ מוסטער פון קולטורלאָזיקייט און

[2] ד״ר יעקב שאַצקי — „השכלה אין זאַמאָשטש״, אין „ייוואָ־בלעטער״, ניו־יאָרק, באַנד 36, יאָר 1952.

[3] מאַקס ווינרייך — „שלמה עטינגער, זיין לעבן און זיין פּערזענלעכ־קייט״, אין „אַלע כּתבים פון ד״ר שלמה עטינגער״, ווילנע, 1925, ז׳ XLIII.

הפקרות. פון דעסטוועגן האָבן מיר דעם דאָזיקן וווּלגאַרן מוכר־ספרימניק (א. גאַנשאָראָווסקי) צו פאַרדאַנקען, וואָס עס איז אויפגעדעקט געוואָרן איינער פון די גרעסטע אוצרות פון דער ייִדישער ליטעראַטור.

דער גורל פון גרויסע אויפטוען איז טייל מאָל אָפּהענגיק פון די קלענסטע מענטשן.

דאָ בעט זיך אויך צו מאַכן אַ פּאַראַלעל.

היינט, אַ יאָרהונדערט נאָך עטינגערן, שפּילט מען אין פאַר־שיידענע לענדער ייִדיש טעאַטער, אין איניקע ערטער טאָג־טעגלעך, און הונדערטער אַקטיאָרן מאַכן פון דעם אַ לעבן, אָבער עס איז נישט מעגלעך צו געפינען אַ פאַרלאַג אָדער בוכהענדלער, וואָס זאָל וועלן אויף זיין חשבון אָפּדרוקן אַ טעאַטער־ווערק. „דער עולם — זאָגן זיי — קויפט נישט קיין פּיעסן". אויב אויטאָרן דרוקן אַליין אָפּ זייערע טעאַטער־ווערק, ווייסן זיי פון פאַרויס, אַז זיי וועלן פאַרלירן אַ סך געלט, אָבער זיי האָפן, אַז דאָס בוך וועט פאַר זיי אַ מליץ יושר זיין און זייערע פּיעסן וועלן גיכער אויפגעפירט ווערן אין טעאַטער.

אין 1861 איז געווען פּונקט פאַרקערט. נישט געווען קיין ייִדיש טעאַטער. אַפילו אַ ליבהאָבער־פאַרשטעלונג איז געווען זעלטן. פון דעסטוועגן זיינען געווען היפש בעלנים אויף ביכלעך געשריבן אין טעאַטער־פאָרעם. והא ראיה: עטינגערס פאַרערערס איז נישט איינ־געפאַלן אָפּצודרוקן „סערקעלע", נאָר אַ מוכר־ספרימניק, וואָס האָט געזוכט סחורה פאַר פאַקנטרעגערס, איז דאָס יאָ איינגעפאַלן.

טשיקאַווע. אין 19טן יאָרהונדערט איז די דראַמאַטישע פאָרעם געווען באַליבט אַפילו ביי אַזעלכע שרייבערס, וועלכע האָבן קיין טעאַטער פאַר זייערע אויגן קיין מאָל נישט געזען און אפשר קיין טעאַטער גאָר נישט געהאַט אין זינען. עס שרייבט אין דיאַלאָג „דער רוסישער משה מענדעלסאָן", יצחק־בער לעווינזאָן, און עס שרייבט אין דער פאָרעם פון פּיעסן דער זיידע פון דער ייִדישער ליטעראַטור, מענדעלע מוכר ספרים — און ביידע איז טעאַטער נישט געלעגן אין זינען. נאָך מער. ישראל אַקסענפעלד האָט „אָנגעשריבן ביי אַ פאַר

צענדליק דערציילונגען אָדער ראָמאַנען און בלויז עטלעכע דראַמעס, אָבער די דראַמעס זיינען פאַרעפנטלעכט געוואָרן, בעת די דערציילונגען זיינען אַלע, אַחוץ איינער, געבליבן אין מאַנוסקריפּט", כאָטש „אַקסענפעלד האָט ווינציק־וואָס אין זינען געהאַט טעאַטער אַפילו דאַן, ווען ער האָט געשריבן זיינע טעאַטער־שטיק" [4].

דאָס איז מסתמא די סיבה, וואָס די „קאָמעדיאַ פאָן סערקעלע" האָט איינס און צוויי געפונען אַן אָפּקלאַנג, ווי צעמזיקט זי איז אַרויס פון דרוק, כאָטש עס איז נישט אָנגעגעבן געוואָרן דער נאָמען פון יחוסדיקן מחבר. ווי צעפּאַטשקעט עס איז געווען עטינגערס אָריגינאַל, איז נאָך אַלץ אין ביכל געניג געבליבן, אַז אַפילו אַ פאַרפוילישטע דאַמע פון דער וואַרשעווער אַריסטאָקראַטיע, די טאָכטער פון באַרימטן מאַטעמאַטיקער אברהם שטערן, די פרוי פון פראָמינענטן העברעיִשן געלערנטן און שפּעטערדיקן רעדאַקטאָר פון „הצפירה" חיים זעליג סלאָנימסקי, זאָל אַזוי אַריינפאַלן אין התפעלות, אַז זי זאָל דווקא וועלן אויפפירן די קאָמעדיע. און ווו? אין זשיטאָמיר, אין דער ראַבינער־שול, ווו איר מאַן איז אָנגעקומען אויפן דירעקטאָר־אַמט, אין 1862. אין אַ סביבה, ווו עס האָט געהערשט אַ פיינטלעכע באַציִונג צו ייִדיש. דאָרטן ווערט צום ערשטן מאָל אויפגעפירט „סערקעלע". און וואָס איז אפשר נאָך וויכטיקער: די הויפּטראָלע, סערקעלע, שפּילט דער 22־יאָריקער סעמינאַריסט אברהם גאָלדפאַדען.

די ערשטע אויפפירונג פון שלמה עטינגערס „סערקעלע" איז אברהם גאָלדפאַדענס דעבוט אין טעאַטער.

— „און איך ביר זיכער — זאָגט זייער אַ חשובער עד־ראיה, דער העברעיִשער שריפטשטעלער אברהם יעקב פּאַפּערנאַ, צום 50־יאָריקן יובילײ פון דער פאָרשטעלונג — אַז די אידייע פון גרינדן אַ ייִדישן פאָלקס־טעאַטער איז דעמאָלט ביי אים געבוירן געוואָרן" [5].

---

[4] ש. ניגער — „דערציילערס און ראָמאַניסטן", 1טער ב', נ"י, 1946, ז' 56.

[5] אַ פראַגמענט ווערט געדרוקט אין דעם בוך, אין די ביילאַגעס „צו דער כאַראַקטעריסטיק", ז' 252.

אַ יאָר 30 איז „סערקעלע" געלעגן אַנגעשריבן און קיין תיקון נישט געפונען. אָבער 5 יאָר נאָכן טויט פון מחבר ווערט זי, אין 1 יאָר, אי אָפּגעדרוקט, אי אויפגעפירט. דער מחבר — פון פוילן, די קאָמעדיע — פון גאַליציע, געדרוקט — אין פּריסן, געשפּילט צום ערשטן מאָל — אין רוסלאַנד...

דער יידישער גורל פון אַלוועלטלעכקייט ווערט אָפּגעשפּיגלט אין שלמה עטינגערס ערשטן דערפאָלג אין דער ליטעראַטור.

אָפּשאַצונגען, פאָרשונגען און פּאָלעמיק

אין 1862 דערשיינט אין אָדעס די ערשטע יידישע צייטונג פון מזרח־אייראָפּע, „קול מבשר". דער זאַמאָשטשער אַלעקסאַנדער צעדערבוים, דער ערשטער יידישער ליטעראַטור־קריטיקער, האַלט אַזוי שטאַרק פון עטינגערן, אַז ווען ער שרייבט אַ קריטיק „וועגן גאָטלאָבערס „דער סיים פון די חיות", לאָזט ער זיך גאָר אַריין אין אַ שמועס וועגן ד"ר שלמה עטינגערן און זיינע עטלעכע ווערק" און „דאָס פאַרנעמט כמעט אַזוי פיל פּלאַץ ווי די אייגנטלעכע רעצענזיע וועגן גאָטלאָבערס „סיים"".[6]

פון צעדערבוימען ווייסן מיר: מען פאַראינטערעסירט זיך מיט „סערקעלע" אויך אין אַנדערע מקומות, אין משכילישע קרייזן, און מען שפּילט זי אין מאָלעוו (ביים דניעסטער), קויל (ביי קוטנע) און טאָמאַשאָוו.[7]

עס הייבט־אָן דערשיינען „וואַרשויער יודישע צייטונג". איר רעדאַקטאָר, גלאַטשטערן, אָגיטירט „מ'זאָל אויסראָטן דעם זשאַרגאָן און אים פאַרבייטן אויף די לאַנדשפּראַך". עס דויערט אָבער נישט לאַנג און ער אַליין בייט זיין נאָמען הילאַרי אויף הלל. אין זיין צייטונג ווערן אין 1867 צום ערשטן מאָל געדרוקט אייניקע פאַבלען,

---

[6] נ. ב. מינקאָוו — „זעקס יידישע קריטיקער", ב"א, 1954, ז' 32.
[7] מאַקס ווײַנרייך — „שלמה עטינגער", ז' XLVII.

עפּיגראַמען און פּאָעמעס, עטינגערס, „וועלכע דאַרפן נאָך עד־היום גערעכנט ווערן אַלס מייסטערשטיק אויף זייער געביט" [8].

אַ וואַרשעווער מוכר־ספרימניק זעט־איין, אַז עס קען זיין אַ געשעפט פון איבערדרוקן „סערקעלע", ווי זי איז דערשינען אין יאָהאַניסבורג. דערוויסן זיך פון דעם עטינגערס יורשים און זיי דערלאָזן נישט. זיי ווילן אַליין אָפּדרוקן דעם טאַטנס כתבים. בעטן אַ דערלויבעניש ביי דער צענזור און באַקומען זי. אָבער... אין 1875 דערשיינט אַ קאָפּיע פון „סערקעלע", און טאַקע אין וואַרשע, און ווידער ווערט נישט אָנגעגעבן, ווער עס איז דער מחבר [9].

„סערקעלע איז אויך געווען איינע פון די ערשטע אויפפירונגען אין פּראָפעסיאָנעלן יידישן טעאַטער. י. רימיניק ברענגט אויפן גרונט פון אַ רעצענזיע אין „אָדעסקי ליסטאָק", אַז די פּיעסע איז דעם 11טן אויגוסט 1888 (1880) אויפגעפירט געוואָרן דורך י. י. לערנער אין אָדעס" און „לערנער איז דערביי באַגאַנגען אַ פאַלסיפיקאַציע: אין די פּראָגראַמען האָט ער אָנגעגעבן, אַז ער האָט די פּיעסע איבערגעמאַכט פון ד"ר עטינגערס ראָמאַן" [10].

אַלעקסאַנדער צעדערבוים, דער רעדאַקטאָר פון דער ערשטער יידישער צייטונג אין רוסלאַנד, וועלכער האָט דער ערשטער געדרוקט עטינגערס פערזן, אין 1863, אין אָדעסער „קול מבשר", גיט־אַרויס אין פּעטערבורג „יודישעס פאָלקס־בלאַט". דרוקט ער דאָרטן אין 1886 עטינגערס פאַבלען און פּאָעמעס אויפן אָרט פון פעליעטאָן [11]. אַ סימן, אַז מ'קוקט אויף די פערזן ווי אויף אַ צוציִענדיקן לייענשטאָף פאַרן ברייטן עולם.

---

[8] ש. ל. ציטראָן — „די געשיכטע פון דער יידישער פּרעסע", ווילנע, 1923, ז' 79 און 86.

[9] דאָס שערבלאַט פון דער אויסגאַבע, וואָס געפינט זיך אין ב"א צענטראַלער ביבליאָטעק פון ייוואָ, איז רעפּראָדוצירט אויף דער זייט 32.

[10] „לעקסיקאָן פון יידישן טעאַטער", רעד' זלמן זילבערצווייג, וואַרשע, 1934, באַנד 2, קאָלום 1557.

[11] ציטראָן — „די געש' פון דער ייד' פּרעסע", ז' 151.

דער אַנאָנימער מחבר ווערט אַלץ מער אידענטיפיצירט.

אין 1888 ווערט פאַרעפנטלעכט אַ קאַפּיטל זכרונות, ווו מ׳זעט דעם מענטש וואָס לעבט מיטן שרייבער [12]. גאָטלאָבערס עפּיזאָד, ווי ער איז בעת זיין באַזוך אין זאַמאָשטש קראַנק געוואָרן, געמיינט ס׳איז כאָלערע, נאָר ד״ר עטינגער, וואָס איז צו אים געקומען, האָט אים אויפגעמונטערט מיט זיין הומאָר, זאָגנדיק „וואָס טויג אייך כאָלערע — איך וועל אייך בעסער פאָרלעזן מיין „סערקעלע״, דינט פאַר אַ גרונטשטריך צו דער כאַראַקטעריסטיק פון שלמה עטינגערס פערזענלעכקייט.

וואָלט געווען נאַטירלעך, אַז עטינגער זאָל שוין דעמאָלט זיך באַפעסטיקן אויף זיין פּאָזיציע, לפּחות ווי אַנדערע אַנגעזעענע שרייבערס פון סוף 19טן יאָרהונדערט. בפרט אַז אין 1889 ווערן צום ערשטן מאָל געדרוקט אין בוכפאָרעם עטינגערס משלים און קאַטאָזועסלעך און באַלד נאָך דעם, אין 1890, צום צווייטן מאָל. ביידע אין פּעטערבורג. ביידע גיט־אַרויס עטינגערס זון ווילהעלם, וועלכער „האָט שוין צערקוועס געבויט״ [13].

עס קומט אָבער דאָס אומגעקערטע. אַנשטאָט דער אינטערעס זאָל גיין למעלה — פאַלט ער גאָר.

דער בעסטער רוסיש־ייִדישער זשורנאַל דרוקט־אָפּ אַ רעצענזיע וועגן דעם בוך אין אַפּטייל, ווו ש. דובנאָוו שרייבט אונטערן פּסעוודאָנים קריטיקוס וועגן ייִדישער ליטעראַטור. שרייבט ס. מ. אַזוי, ווי עטינגער וואָלט פאַר אים אַ פרעמדער געווען. „אומפאַרשטענדלעך — זאָגט ער — הלמאי דער פאַרלעגער האָט נישט אַריינגעגעבן אין דער זאַמלונג פון עטינגערס שריפטן אַ ביאָגראַפישן סקיץ פון דער דאָזיקער אַזוי ווייניק־באַקאַנטער פערזענלעכקייט און צוליב וועלכער סיבה ער האָט אויך נישט אָפּגעדרוקט די פּאָעמע „סערקעלע״ לפּחות ווי אַ

---

[12] א. ב. גאָטלאָבער — „זכרונות איבער זשאַרגאָנישע שרייבער״, אין „יודישע פאָלקס־ביבליאָטהעק״, רעד׳ שלום עליכם, ב׳ 1, קיעוו, 1888.

[13] י. ל. פּרץ — „מיינע זכרונות״, ב׳ 13, ז׳ 22, נ״י, 1920. — פּרץ דערציילט, אַז סערקעלע, וואָס עטינגער האָט פאַראייביקט, איז געווען זיין מומע.

היסטאָרישן דאָקומענט״ [14]. ווי מיר זעען, האָט דער רעצענזענט פון „וואָסכאָד״, נאָך אַ פערטל יאָרהונדערט שפּילן די קאָמעדיע, נאָך אַלץ נישט געוווּסט, אַז „סערקעלע״ איז נישט קיין „פּאָעמע״...

אָבער ווייטער קומט דאָס אומפאַרשטענדלעכסטע: סוף 19טן יאָר־הונדערט צעבליט זיך די יידישע ליטעראַטור און אָנהייב 20סטן איז קלאָר, אַז דאָס איז איר גליקלעכסטע עפּאָכע. די געקרוינטע קלאַסי־קערס באַקומען פאַמיליאַרע קלאַסיפיקאַציעס מענדעלע — „דער זיידע״, פּרץ — „דער טאַטע״, שלום עליכם — „דאָס אייניקל״. אַרום זיי ווערן פּאָפּולער אַ סך נעמען. אַפילו אייניקע בדחנים טראָגן קרוי־נען פון פּאָעטן און וואָכעדיקע איבערזעצערס קריגן אַ שם פון פּאָבל־שרייבערס — אין פאַרגלייך מיט זיי, פּונקט ווי מיט כמעט אַלע, וואָס האָבן געשריבן אין דראַמאַטישער פאָרעם, איז עטינגער דער שריי־בער פון קאָמעדיע, משל און עפּיגראַם געשטאַנען מיט הימלען העכ־כער... ווי־זשע האָט מען עס פאַרגעסן ממש אין עטינגערן? ווי האָט מען עס אין אַזאַ עפּאָכע, אין וועלכער עס איז כסדר געשטיגן דער חוש פאַר אמתע ווערטן, די פּיעטעט פאַר עכטער וואָרטקונסט, גאָר טאָלערירט אַזאַ שטילשווייגן אַרום עטינגערן? עס האָט אויסגעזען, ווי די צייט, דער שטרענגסטער ריכטער, וואָלט אַרויסגעטראָגן קעגן אים אַן אורטייל...

אַזאַ שטילשווייגן האַלט־אָן קרוב אַ צוויי יאָר צענדלינג.

און דאָ קומט ווידער — קוריאָז אָדער וווּנדער?

אין 1911—1912, ווען עס באַווייזט זיך די ערשטע ערנסטע פאַר־מעסטונגען „פאַר דער געשיכטע פון דער יודישער ליטעראַטור און שפּראַך, פאַר פאָלקלאָר, קריטיק און ביבליאָגראַפיע״ אין אַ זאַמל־בוך, וואָס דינט ווי אַ מוסטער פאַר די ווייטערדיקע וויסנשאַפטלעכע אַרבעטן וועגן אונדזער וואָרט און זיין שאַפן, שטייט־אויף שלמה עטינגער תחית המתים [15].

---

[14] „משלים אונד ליעדלעך״ (254 זז׳), אין „וואָסכאָד״, פּעטערבורג, יוני 1890.

[15] „דער פנקס״, רעד׳ ש. ניגער, ווילנע, תרע״ב.

טרעפלעכער האָט גאָר נישט געקענט זיין: מיטן אויפקום פון דער מאָדערנער יידישער שפּראַכפאָרשונג און געשיכטע־איינשטעלונג פאַר יידישער ליטעראַטור ווערט שלמה עטינגער גלייך רעהאַביליטירט און אַוועקגעשטעלט אויף דעם אָרט, וואָס קומט אים. דער ווילנער גמרא־פנקס וואַרפט פון פאַרשיידענע זייטן פאַסן ליכט אויף עטינגערס אָרט און ראָלע. ד״ר א. קאַפּעל (וועלכער האָט שוין פון 1909 געשריבן טעאַטער־קריטיק אונטערן פסעוודאָנים ד״ר א. מוקדוני) גיט די ערשטע אויספירלעכע לעבנס־באַשרייבונג אויפן סמך פון ידיעות צונויפגענומענע ביי עטינגערס משפּחה און פריינד, ווייזט ווי נייטיק עס איז אויסצופאָרשן די כתבים אין זייערע אויטענטישע וואַריאַנטן און גיט אַ שאַרפן אַנאַליז פון „שרהקעלע״ און אירע ווערטן פאַר דער יידישער דראַמאַטורגיע און טעאַטער, און זאָגט: „אַ הייסע ליבע און טיפע פאַרשטענדעניש צו יידיש שטראָמט־אַרויס פון יעדער שורה״[16]. אין זיין ערשטער פאָרשאַרבעט פאַר ליטעראַטור־געשיכטע, אין 1912, אַ מאָדעל ווי צו שרייבן אַקאַדעמיש וועגן דעם ענין, האָט ש. ניגער געמאַכט אַ סך־הכל, „וואָס דער טיף פון אַ יידענע אַן אשת־חיל האָט איבערגעלאָזט אין אונדזער שיינער ליטעראַטור, אָנגעהויבן פון עטינגערס „סערקעלע״[17]. דאָס קורצע קאַפּיטל זכרונות פון מיטצייטלער א. י. פּאַפּערנאַ וועגן דער ערשטער „סערקעלע״־אויפפירונג עפנט די אויגן אויף „קליייניקייטן״, וואָס קענען ברענגען גרויסע נוצן: ווי דאָס שפּילן אין דער ראַבינער־שול האָט געקענט ווירקן אויף גאָלדפאַדענען און ווי קלאַסיפיצירטע אַסימילאַטאָרן און שונאי יידיש העלפן באַקאַנט מאַכן אַ גרויסן יידישן שרייבער, וועלכער איז פאַר זיי געווען אַ פרעמדער[18]. אין דעם זעלביקן „פנקס״ איז בעל־דמיון אַרויס אין זיין גרינטלע־

---

[16] **ד״ר א. קאַפּעל** — „ד״ר שלמה עטינגער, זיין לעבן און זיין ליטעראַרישע טעטיקייט״, **קאָלום 44.**

[17] **ש. ניגער** — „שטודיעס צו דער געשיכטע פון דער יודישער ליטעראַטור״, **ק׳ 96.**

[18] **אברהם יעקב פּאַפּערנאַ** — „מיינע עראינערונגען וועגן גאָלדפאַדענען״.

בער קריטיק וועגן דעם ערשטן האַנטבוך פאַר יידישער ליטעראַטור־געשיכטע מיט אַ טענה קעגן ד״ר פינעס, הלמאי ער „ברענגט נאָר אין עטלעכע שורות די טענדענץ״ פון „סערקעלע״ און פון די משלים גישט מער ווי „צוויי ציטאַטן״ [19]. אין אמתן האָט די ערשטע דיסער־טאַציע וועגן דער יידישער ליטעראַטור, ווי אָנגעפאַקט זי איז מיט גרייזן, ווי געשטרויכלט דער מחבר איז געוואָרן דורך זיין ניט־פאַלידן וויסן אין דער דאָזיקער ספּעציאַליטעט, פאָרט דער ערשטער אַרויסגעוויזן פאַרשטענדעניש פאַר דער גאַנצער געשטאַלט עטינגער — „אַ שאַרפער און גוטער באַאָבאַכטער, וואָס האָט ריכטיק גע־מאָלט און געשילדערט די פעלערן און מעלות פון מענטשלעכן האַרצן״, און „עטינגערס סטיל באַווייזט, אַז ער איז אַ קינסטלער, ער איז קורץ, שאַרף, פול מיט אָריגינעלע אויסדריקע און ביל־דער״ [20]. דאָס מאָנען מער פלאַץ פאַר עטינגערס שאַפן איז כאַראַק־טעריסטיש פאַר דעם געשטיגענעם אינטערעס — מיטאַמאָל האָט מען זיך אָפּגעגעבן חשבון, וואָס פאַר אַן עוולה מ׳באַגייט קעגן אַ גרויסן יידישן וואָרטמייסטער. „דער פנקס״ איז געוואָרן דער גרעס־טער מליץ־יושר פאַר שלמה עטינגערן.

די ערשטע וועלט־מלחמה, וועלכע האָט איבערגעהאַקט אַ סך איניציאַטיוועס, האָט מסתמא איבערגעשלאָגן אויך די שטילע און נייטיקע אַרבעט צו ברענגען לאור עטינגערס שאַפן פון ווי וויַט מעגלעך אויטענטישע וואַריאַנטן און ברייטער באַקענען מיט זיין לעבן און אַנטוויקלונג. דאָס איז געקומען נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה.

עס איז אַ צייט פון רעוואָלוציע, אָבער עס איז אויך אַ צייט פון נאַציאָנאַלער דערוואַכונג. פאָלקסטימלעכקייט ברענגט מזל־ברכה פאַר פאַרטייען, ווי פאַר דער קולטור־אַרבעט. מ׳האָט מורא פאַרן

---

[19] בעל דמיון — „ד״ר פינעסעס געשיכטע פון דער יודישער ליטעראַ־טור״, ק׳ 342.

[20] ד״ר מ. פינעס — „די געש׳ פון דער יוד׳ ליט׳״, ב׳ 1, ז׳ 97, וואַרשע, 1911.

וואָרט „נאַציאָנאַליזם״, אָבער אַפילו די רעוואָלוציאָנערסטע קרייזן פּראַקטיצירן נאַציאָנאַליזם...

אין אַזאַ שטורמישער צייט, ווען מ׳הייבט־אָן זוכן סינטעזן, דערשיינט שלמה עטינגער ווי אַ קינסטלער, וועלכער „ברענגט־אַריין אין דער פינצטערער סביבה דאָס ליכט פון וויסן, אָבער ער איז נישט קיין פּורץ גדר, ער וויל גאָר צונויפפּירן דאָס אַלטע מיט דאָס נייע״ [21].

עטינגער האָט באַלעבאַטיש־מילד געטאָן דאָס, וואָס י. ל. פּרץ — געבוירן אין זאַמאָשטש 4 יאָר נאָך עטינגערס טויט — האָט געטאָן מיט חסידיש־רעוואָלוציאָנערן ברען.

אין פּוילן און ליטע, דערנאָך אין רוסלאַנד נאָך דער רעוואָלוציע, צעוואַקסט זיך אַ פאַרצווייגט שולוועזן אויף ייִדיש. עס מערן זיך גימנאַזיעס, העכערע קורסן, לערער־סעמינאַרן, אַספּיראַנטורן, אומעטום פאַרנעמט ליטעראַטור אַ גרויס אָרט. קוקט מען זיך אום אויף פּיאָנערן, ראשונים. לייכט פון זיי אַרויס שלמה עטינגער. ווערן זיינע פאַבלען און עפּיגראַמען געלערנט ווי מוסטערן פון שיינשרייבעריי, זאַפטיקן ייִדיש און ווייכן הומאָר, חוץ לזה ווי אַ שפּיגל פאַר מענטשן און שוואַכקייטן. עטינגער ווערט אַ וויכטיקער שטאָף פאַר כרעסטאָמאַטיעס און לערנביכער.

דעם דאָזיקן אינטערעס קומט אַנטקעגן שלמה מענדלסאָן, אַ שולפירער מיט אַ חסידישן טעמפּעראַמענט און סאָציאַליסטישע אידייען. זיין אויסגאַבע „משלים״ ווערט אויסגעכאַפּט אין די שולן. ער פאַרגלייכט די ייִדישע לומדים־אַריסטאָקראַטיע און עמך פון מזרח־אייראָפּע מיט די פון מערב. עטינגער — קומט ער צום אויספיר — איז געגאַנגען אויף דעם „וועג פון אַלע משכילים און דאָך איז ער אַלס שריפטשטעלער דער היפוך פון די השכלה־שרייבער״, ווייל „ער פּרוּווט נישט געווינען דעם עולם מיט זיין העברעיִש, ער קאָקעטירט נישט מיט זיין דייטש, ער שעמט זיך נישט און פאַרענט־

[21] שמעון דובנאָוו — „די נייסטע געשיכטע פון יידישן פאָלק״, ב׳ 9, ז׳ 200, פון „די וועלט־געשיכטע״, ב״א, 1955.

פערט זיך נישט פאַר זיין ייִדיש" — „דאָס איז, אַזוי צו זאָגן, דער איינפאַכסטער ייִדישיזם"[22].

אין דער דאָזיקער אַטמאָספערע פון קולטור־רענעסאַנס האָט אַריינגעשפּילט זלמן רייזען. זיין ייִדישיסטישע ראָמאַנטיק האָט ער געזען פאַרקערפּערט אין עטינגערן. שילדערט ער מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם זיין לעבן און שאַפן; בויט אויף קאַפּעלן; איז מוסיף אַ סך פּרטים צו דער ביאָגראַפיע; דרוקט אַן אָפּקלייב פון פּערזן, אויך לירישע; און גיט צום סוף דעם גאַנצן ערשטן „אויפצי" (ווי עטינגער האָט אָנגערופן אַן אַקט) פון „סערקעלע", נאָך איינעם פון די אויטענטישע מאַנוסקריפּטן; גיט־איבער מיינונגען פון יודעי־חן; און מאַכט דעם אויספיר: עטינגער „האָט געהאַט צו ייִדיש אַ באַציִונג ווי פון אַ קולטור־מענטש צו אַ קולטור־שפּראַך, צו זיין שפּראַך"[23].

דער אויפגעוואַכטער אינטערעס צו עטינגערן באַוועגט דעם „צענטראַל"־טעאַטער אין וואַרשע אויפצופירן אין 1923 „סערקעלע". זיגמונט טורקאָוו, איר רעזשיסאָר, האַלט אַז זי „האָט ביז היינט צו טאָג קיין גלייכן נישט צו זיך — נישט אין דער ייִדישער און נישט אין דער העברעיִשער ליטעראַטור"[24]. נו, האָט מען אַרום איר געמאַכט אַ וואַרע. „ס'האָט געהייסן: צו סערקעלעס הונדערטסטן געבורטסטאָג ווערט זי אויפגעפירט", כאָטש „דאָס איז געווען אַ ביי־סעלע ניט ריכטיק"[25]. די הויפּטראָלע האָט געשפּילט אסתר רחל קאַמינסקי, „די מאַמע פון ייִדישן טעאַטער". ז. ט. דערציילט, אַז ער איז אָנגעקומען נאָך עצות צו גרויסע עקספּערטן, וועגן שפּראַך — ד"ר יצחק שיפּער, וועגן הלבשה — צו פּראָפ' מאיר באַלאַבאַן. דעקאָראַציעס האָט פּראָיעקטירט דער מאָלער משה אַפּעלבוים, „מאָ־

[22] ש. מ. — „נאָכוואָרט" אין שלמה עטינגערס „משלים", וואַרשע, 1920, ז' 134 און 136.

[23] זלמן רייזען — „פון מענדעלסאָן ביז מענדעלע", וואַרשע, 1923, ז' 277.

[24] זיגמונט טורקאָוו — „שמועסן וועגן טעאַטער", ב"א, 1950, ז' 136.

[25] ש. ראָזענפעלד — „סערקעלע" אויף דער בינע", נ"י, „טעאַליט", נ' 3, 1924.

ראַלן" פון גאַליציישע נוסחאות קאָמפּאָנירט יצחק שלאָסבערג. דער ספּעקטאַקל איז פון אַקטיאַר באַטראַכט געוואָרן ווי אַ יום־טוב פאַר דער יידישער קולטור.

די גרויסע אַמעריקע האָט אָבער דעם ביישפּיל נישט נאָכגעטאָן. כאָטש דער באַקאַנטער טעאַטער־היסטאָריקער ב. גאָרין האָט פריער נאָך געשריבן, „עס דאַרף נישט זיין דער מינדסטער ספק, אַז פון אַלע דראַמענשרייבער, וואָס האָבן געשריבן אין יידיש ביז גאָלדפאַדען, האָט ד״ר עטינגער אויסגעאיבט דעם גרעסטן איינפלוס אויף דער אַנטוויקלונג פון דער יידישער דראַמע און פון אים הייבט זיך אָן די אמתע געשיכטע פון יידישן טעאַטער אין רוסלאַנד" [26], האָט קיינער זיך די מי נישט געגעבן אויפצופירן „סערקעלע". דערפאַר אָבער איז די פאָרשטעלונג פון וואַרשע ביטער קריטיקירט געוואָרן אין ניו־יאָרק...

עטינגער האָט אַזוי וויניק מזל צו דער גרויסער אַמעריקע, אַז — טאָמער האָט דער 100סטער יאָרטאָג נאָך אים שוין באַדאַרפט זיין די געלעגנהייט אים אַרויסצוהייבן אויף דער וויכטיקסטער יידישער אַקאַדעמישער טריבונע, אויף דער יאָרלעכער קאָנפערענץ פון ייוואָ, האָט דער רעפערענט, דער ליטעראַטור־קריטיקער ש. ניגער, נישט דערלעבט צו פאַרענדיקן זיין רעפעראַט [27].

איז נאָך אַ גליק, וואָס די עטינגער־ירושה איז רעסטוירירט געוואָרן נאָך אין פּוילן. די 2־בענדיקע אויסגאַבע פון ד״ר מאַקס וויינרייך איז אַ ווערטפולער בייטראַג פאַר דער יידישער ליטעראַטור, הן צוליב איר אייגענעם ווערט, הן צוליב דעם וואָס זי האָט אַנדערע סטימולירט, איבערהויפּט צו פּאָלעמיזירן און אַרונטערצורייסן, אין נאָמען פון דער רעוואָלוציע... ד״ר מאַקס וויינרייך האָט מיט דער פּינקטלעכקייט, וואָס באַשמט אים, אויפגעזאַמלט אַרום דעם עזבון, עטינגערס, אַ שלל ידיעות פון משפחה און פריינד, פון

[26] ב. גאָרין — „די געשיכטע פון יידישן טעאַטער", ב׳ 1, ז׳ 97, נ״י, 1918.

[27] „ידיעות פון ייוואָ", נ׳ 60, נ״י, 1956.

אינסטיטוטן און דאָקומענטן, זיי קאָנטראָלירט, איינע קעגן די אַנ־דערע טייל מאָל אַוועקגעשטעלט און אויפגעוויזן אַבסורדן (איבער־הויפּט וועגן דער דאַטע פון עטינגערס געבורט, וואָס מ׳קען עד־היום ניט פעסטשטעלן, ווייל מ׳גיט זי אָן פון 1799 אַזש ביז... 1810), כדי צו קענען פּאָרט אַרויסבאַקומען די ביטיקע פאַרב און סכעמע פאַר זיין סטרוקטור און בילד. ביידע ווערן נאָך דעם דורכגעפירט מיט מייסטערשאַפט. וויינרייך, דער פיינער וויסנשאַפטלער פון דער נאַ־טור, קען אויך דערציילן געמיטלעך. כאַראַקטעריסטיש פאַר עטינגערן. אַט־די געמיטלעכקייט, וויינרייכס, רעגט־אויף די סאָוועטישע קרי־טיקערס זיינע, וועלכע האָבן אין דעם זכות זיך אַוועקגעלאָזט פאָרשן עטינגערן און — פון דעם איז אַרויסגעקומען אַ גרויסע טובה פאַר דער ייִדישער ליטעראַטור. מאָלנדיק זיין געשטאַלט, געמיט, זיין שפּראַך, ווו ער איז אַן אינאָוואַטאָר, ווי קיינער איז דאָס נישט גע־ווען ביז אים, קומט וויינרייך צום אויספיר, אַז שלמה עטינגער איז אין דעם פולן זין פון וואָרט דער עלטערזיידע פון דער ייִדישער ליטעראַטור — וויינרייך האָט געשאַפן דעם דאָזיקן טיטל פאַר עטינגערן — ווייל „אויב ער איז היינטערשטעליק אַנטקעגן מענדעלען אין טאַלענט, שטייט ער געוויס העכער פון אים אין פּרט פון פאָרעם־געפיל“ [28]. מיט וויינרייכס אַרבעט איז צעעפנט געוואָרן אַ גרויס פעלד פאַר עטינגער־פאָרשונג. קודם זיינען נישט פאַרענט־פערט אייניקע פראַגעס וועגן זיין לעבן. אַפילו די דאַטע פון זיין טויט איז אַ ספקדיקע, הגם אַלע, אויך וויינרייך, גיבן־אָן דאָס יאָר 1856 [29]. נאָר ווו עס זיינען דערגרייכט געוואָרן גרויסע רעזולטאַטן — אין אַנאַליזן פון די ליטעראַרישע ווערטן און השפּעות.

אויף מאַקס וויינרייכס „אַלע כתבים פון ד״ר שלמה עטינגער“

---

[28] מ. וויינרייך — „אַלע כתבים פון ד״ר שלמה עטינגער, ז׳ XVII.

[29] ביי וויינרייכן איז די דאַטע פון עטינגערס טויט — ד׳ טבת תרי״ז; נאָך דעם נאָך קומט־אויס: דער 13טער דעצעמבער 1855. אויב ווידער מ׳זאָל אָננעמען, ווי זלמן רייזען גיט־אָן אין לעקסיקאָן, ד׳ טבת 1856, קומט־אויס, אַז עטינגער איז געשטאָרבן דעם 31סטן דעצעמבער 1856.

האָבן זיך אַרויפגעוואָרפן די סאָוועטישע קריטיקערס ווי אויף אַן אוצר, וואָס איז אין לשער. אַן אוצר — אַליין זיך צו פּאַרטיפן, און אַן אוצר — אויף צו דערווייזן, אַז די ייִדישע אינטעליגענץ אין דער אַנדער ספערע זינקט אין באַלעבאַטישער אידייענלאָזיקייט, קען נישט אויסבאַהאַלטן די פיליסטערישקייט אפילו ביי אירע בעסטע גע־לערנטע און זעט דעריבער נישט מיט קלאָרע אויגן, וואָס מ׳דאַרף זען. דאָס טוען מ. ווינער און מאַקס עריק. ווינער — האָט באַוויזן אויפצוטון אַ סך אויף דעם פעלד און האָט געבראַכט זייער אַ וויכ־טיקן צושטייער אין אַ ריי מאָנאָגראַפיעס, טיילוויַז צונויפגעזאַמלטע אין אַ באַנד [30]. עריק — אָנשטאָט זיין פאָרשאַרבעט האָט פאַרענדיקט זיין לעבן ערגעץ אויף אַ פאַרשיקונג... אָנגעהויבן האָט ער מיט אַן אָנגריף פאַר דער קלאַסישער אויסגאַבע, הלמאי וויינרייך האָט נישט אָפּגעגעבן מער פּלאַץ פאַר עטינגערס שאַפונגען, אין די נוסחאות ווי זיי זיינען געדרוקט געוואָרן אין די אַמאָליקע צייטונ־גען און ביי זיינע געוויסנלאָזע גנבישע פאַרלעגערס [31]... אין גרונט איז אָבער געווען די סאָוועטישע איינשטעלונג, וואָס האָט אומעטום גע־זוכט קלאַסיסטישע חילוקי־דעות. דאָס כאַראַקטעריסטישע דערביי איז דאָס, וואָס די לויבווערטער פאַר וויינרייכן, וועלכע מ. ווינער האָט געזאָגט אין די באַזונדערע אַרבעטן, געדרוקטע אין 1928 [32] און 1930 [33], זיינען נישט אָפּגעדרוקט געוואָרן אין דעם בוך פון 1940 און 1945...

---

[30] מ. ווינער — „צו דער געשיכטע פון דער ייִדישער ליטעראַטור אין 19טן יאָרהונדערט“, ב׳ 1, אין מאָסקווע דערשינען אין 1940, אין נ״י — 1945

[31] מאַקס עריק — „אַ בינטל בריוו“ וועגן דער עלטערער ייִדישער ליטעראַטור“, אין „ביבליאָל׳ זאַמלבוך“, ז׳ 208 (וועגן מ. וויינרייכס „בילדער פון דער ייִדישער ליטעראַטורגעשיכטע“, ווילנע, 1928). — עריקס רעצענזיע איז איבערגעדרוקט געוואָרן אין מינסקער זאַמלבוך „פאַשיזירטער ייִדישיזם און זיין ווי‎סנשאַפט“.

[32] מ. ווינער — „די ראָל פון שפּראַך־פאָלקלאָר אין דער ייִדישער ליטעראַטור“, אין „שריפטן“, ב׳ 1, קיעוו, 1928.

[33] מ. ווינער — „די אויסגאַבע פון עטינגערס שריפטן“ — „ביבליאָ־לאָגישער זאַמלבוך“, רעד׳ י. ליבערבערג, מאָסקווע־כאַרקאָוו־מינסק, 1930.

אָבער נאָך דער גאַנצער פּאָלעמישער גאַליקייט און אָנשטרענגונגען זיך צו זאָגן באַקאַנטע מיינונגען אַנדערש, כדי עס זאָל אויסזען פאַרקערט, קאָמפּראָלעטאַריש, זיינען מ. ווינערס שטודיעס פון גרויסן ווערט. די גרינטלעכע סעגרעגירונגען פון ווערטלעך ביי די וויכטיקסטע פיגורן פון „סערקעלע", כדי צו ווייזן ציפעריש, ווי עטינגער איז געווען שפּרודלדיק ביי נעגאַטיווע טיפּן און ווי ער האָט זיך טאָרמאַזירט ביי פּאָזיטיווע פיגורן, איז אינטערעסאַנט און וויכטיק ביי גאָר. אַזוי, למשל, האָט ער אויפגעציילט ביי סערקעלען 298 ריידאַרטן, ביי יוחנן שדכן 158, ביי ר' גבריאל הענדלער 121, ביי שמעלקע טרויניקס 98, בעת ביי די גוטע מענטשן איז דער באַלאַנס גאָר אַן אַנדערער, ביי חיימען 30 ריידאַרטן, ביי חווהן 17, ביי דעם פּרעמדן 16, ביי הינדען 13 און ביי ירחמיאלן 6. וואָס בעסער דער מענטש איז ביים קאָמעדיאָגראַף פון זאַמאָשטש, אַלץ ווייניקער ווערטלט ער זיך... ווינער האָט אַריינגעוועבט עטינגערן אין דער פּראָבלעמאַטיק פון דער אוניווערסאַלער און יידישער ליטעראַטור און טיכטיק געזוכט די השפּעות פון דראַמאַטורגן, פאַבוליסטן, פאַרגליכן אַ סך טעקסטן און געפונען, אַז אַפילו ווען ס'איז ענלעך, איז עס גאַנץ אַנדערש — דאָס איז דער בעסטער אַטעסטאַט אויף עטינגערס אָריגינעלקייט. זוכנדיק קרובהשאַפט, השפּעות, האָט ווינער ספּעציעל זיך אָפּגעשטעלט אויף דער אַנאָנימער קאָמעדיע „די גענאַרטע וועלט"[34], אויף לעסינגס ווערק, אויף דעם רוס פאָנוויזין[35], פאַרטיפט זיך אין די געזעלשאַפטלעכע מאָמענטן פון דער צייט, אין דער אויפקומענדיקער בורזשואַזיע, וואָס פאַרפלאַנצט צביעות, און רופט־אַרויס סאַטירע (עטינגערס פאַלשע צנועה, אין „וויטעלע") אָדער

---

[34] אויפן סאָוועטישן שטייגער רופט וו. אָן „די גענאַרטע וועלט" פאַרקירצט, ווי אַ פּאָפּולערע אינסטיטוציע — „אַגעווע"...

[35] 1742—1792. דיאָניז איוואַנאָוויטש פאָנוויזין, מחבר פון ביז גאָר פּאָפּולערן טעאַטער־ווערק „ניעדאָראָסל" (נישט דערבאַקענער, נישט דערוואַקסענער), איז איינער פון די דערפאָלגרייכסטע שעפערס פון דער רוסישער שטייגער־קאָמעדיע.

סענטימענטאַלע דערשלאָגנקייט („דאָס ליכט", אַ פּאָעטישע טראַנס־פאָרמאַציע פון שילערס „די גלאָקע"). צוליב די אַלע אַנאַליזן איז מ. ווינערס צושטייער זייער אַ וואָגיקער און וויכטיקער.

גלייכגעוויכט צווישן די אַלע מעטאָדן — עסטעטישע, געזעלשאַפטלעכע, דאָגמאַטישע, וויסנשאַפטלעכע — זוכט צו געפינען אין זיין ליטעראַטור־געשיכטע ד"ר י. צינבערג, ווען ער שטעלט־פאָר, אויף 15 זייטן, עטינגערס לעבן און שאַפן. דאָ איז פאַראַן אי ביאָגראַפיע, אין ענציקלאָפּעדישע ידיעות וועגן דער עפּאָכע, כאַראַקטעריסטיק פון מענטש, אי פון „סערקעלע", משלים און עפּיגראַמען. ספּעציעל שטעלט זיך אָפּ צ. אויף עטינגערס מוסטערן פון זיין סידור־איבערזעצונג, וואָס „האָט געזאָלט ווערן אַן אמתע ליטעראַרישע דערגרייכונג", צוליב זיין שפּראַך־עשירות און געפיל פאַרן טראַדיציאָנעלן יידישן סטיל. לסוף ווייזט צ. עטינגערס אָרט אין זיין עפּאָכע, ווען „די מפּלה ביי סעוואַסטאָפּאָל האָט אַמבולטסטן באַוויזן, ווי אָפּגעשטאַנען און פויל עס זיינען די עקאָנאָמישע יסודות פון דעם ריזיקן רוסלאַנד" און עס פאַנגט זיך אָן די „עפּאָכע פון גרויסע רעפאָרמען", וואָס געפינט אַ הילכיקן אָפּקלאַנג אויך אויף דער יידישער גאַס". דעמאָלט איז עטינגער געשטאָרבן — „געשטאָרבן ביי דער סאַמע גרענעץ פון אַ נייער תקופה"[36].

ווערטער, ווערטלעך, ווערטן

נאָך הונדערט יאָר איז פון שלמה עטינגער געבליבן, חוץ אַ רייכפאַרביק קאַפּיטל ליטעראַטור־געשיכטע, אַ ריזיקער רעזערוואַר פון יידישן לשון און שפּראַך־קולטור. די הונדערטער שפּריכווערטער, די הונדערטער ריידאַרטן, פאַראייביקטע אין „סערקעלע", אין די משלים און עפּיגראַמען, איז נאָך אַלץ אַ נישט־אויסגעשעפּטער קוואַל פאַר פילאָלאָגן און אַ לעבעדיק מויל, וואָס דאָס פאָלק דאַרף הערן

[36] ד"ר ישראל צינבערג — „די געשיכטע פון דער ליטעראַטור ביי יידן", באַנד 8, בוך 2, ז' 237 און 248.

ריידן... פון „סערקעלע״ קען מען זיך לערנען ייִדיש, עכטע ייִדישע ווערטער, ווערטלעך, ייִדישן סטיל, ייִדישן שמועס, דיאַלאָג, אַריינזאָגענישן און אָנצוהערענישן, ווי מ׳האָט אַמאָל, ווען מזרח־אייראָפּע האָט געלעבט און געשאַפן, געקענט הערן אין די היימען, אויף די גאַסן, אויף די מערק. עטינגערס באַניצן זיך מיטן אַרטיקל, מין, בייגונג פון הויפּטווערטער, ווי פון צייטווערטער, איז אַ פערמאַנענטער אַרויסרוף צו גראַמאַטיקאָלאָגן, אַ דערמאָנונג אַז דאָס פעלד פון אונדזער שפּראַכפאָרשונג איז נאָך ווייט ניט גענוג צעאַקערט...

עטינגערס „סערקעלע״ דאַרף אָנצינדן ביי דראַמאַטורגן אַ באַגער צו געפינען די גאָלדענע מיט פאַרן טעאַטער, ווי פאַר דער ליטעראַטור: אי אַרויסברענגען שאַרפע טיפּן, אידייען, מיליע; אי אָנפולן די בינע מיט האַנדלונג, קאָליזיעס, קאָנפליקטן, סיורפּריזן; אי שפּראַכלעך אָנטרינקען דעם צוהערער מיט מחיהדיקע זאַפטן פון פאָלקס־געטראַנק; אי סינקראָניזירן די שטימונגען פון דער צייט און אויפכאַפּן די בילדער פאַר דער געשיכטע. עטינגער שטעלט־פאָר אין „סערקעלע״, ווי דאָס קליינבירגערטום פּיקט זיך ערשט אַרויס, אָבער שוין ווייזט זיך די ווירקונג פון געלט; סערקעלע, רייך געוואָרן דורך אַ שווינדל, לאָזט זיך אַוועק אויפן וועג פון אָ סך געמיינקייטן; באַלד נעמט מען זיך שעמען מיטן אייגענעם לשון און מ׳וויל זיך אַסימילירן; ר׳ גבריאל, אַ שפּעקולאַנט, איז צו יעדער מינוט גרייט צו פאַרזעצן דאָס געוויסן, ביז ער גנבעט; דער שדכן חנפעט, דער שענקער פאַרדרייט מיט רייד, אָבער די וואָס גייען מיטן אמת, כאַטש אויף אַ צייט צעממיתטע — זיגן סוף כל סוף. עטינגער, דער משכיל, איז אַ מילדער ייִד מיט אידעלע חלומות, באַקראַנצט מיט הומאָר.

עס וועלן נאָך מסתמא קומען פאָרשערס, וואָס וועלן פאַרענטפערן, ווי האָט עס געקענט מעגלעך זיין, אַז עטינגער זאָל פאַרמאָגן אין זיך אַזוי פיל ווייכן שמייכל, בעת ביי אים אין פריוואַטן לעבן איז גאָרנישט געווען פריילעך[37]. אויך זיין פרוי, אַ סוחרטע, איז נישט

[37] הינדע און מאַרקוס, שלמה עטינגערס קינדער, וואָס זייערע נעמען טראָגן צוויי אידעלע טיפּן אין „סערקעלע״, האָבן זיך געשמדט (אין 1824

געווען פון זיין וועלט. דאָך איז ער אַרומגעגאַנגען און געשמייכלט...

ווי אַ שפּילמאַן — מיט דער מאָדערנסטער סענסיבילִיטעט פאַר שפּראַך, קלאַנג און דיאַלעקט.

עטינגער האָט דער ערשטער אַרויסגעוויזן אַן אומגעהויער־שאַרפן חוש פאַר דיאַלעקטן; ווי עס ריידן ייִדן אין פאַרשיידענע געגנטן און ווי פון דער דיאַלעקטן־עשירות וואַקסט דער לשון, די עמפינדלעכקייט, די קעגנזייטיקע באַרייכערונג.

מענדעלע האָט ביי אים געהאַט וואָס צו לערנען און שלום עליכם אַוודאי און אַוודאי.

שלמה עטינגער — דער עלטערזיידע פון דער ייִדישער ליטעראַטור — איז אַ ייִד פון 19טן יאָרהונדערט ביי וועמען עס קען געניסן און לערנען אַפילו דער מאָדערנסטער ייִד פון 20סטן יאָרהונדערט.

ער איז דער פאַרגייער, וועלכער האָט נישט אַנגעווירן זיין ווערט און גלאַנץ אויפן פּרובירשטיין פון צייט. פאַרקערט, אין שטויבליכט פון דיסטאַנץ, אין שפּאַקטיוו פון ליטעראַטור־פאַרשונג, נאָכן אַריינלייענען זיך און לערנען פּרשה עטינגער, ווערט אַלץ מער צוציִענדיק און האַרציק זיין געשטאַלט, ווי זיין ירושה פון קאָמעדיע, משל און עפּיגראַם.

שלמה עטינגער פירט אונדז אַריבער צו די קלאַסיקערס.

ער איז אַ משכיל מיט אינטויִציע פון פאָלקס־ראָמאַנטיק.

אַ באַנייער פון ייִדיש, ווי פון ליטעראַרישן טאָן און נוסח.

עטינגער האָט אַריינגעבראַכט אין דער ייִדישער ליטעראַטור גאָר אַן אַנדער געמיט. טאַקע אַ ביסל מיטגעגאַנגען מיט דער צייט, אָבער נאָך מער זיך קעגנגעשטעלט אַנגענומענע פירונגען פון דער צייט. עס איז געווען אין דער מאָדע סאַטירע — האָט ער געוויזן אין קרומען שפּיגל פון סאַטירע, ווי קאָמיש עס זעען־אויס מענטשן, ווען זיי זענען פאַלש, צווייפּנימדיק, אָנגעבלאָזן, אים איז אָבער ליבער

און 1830), ווי דאָס איז צו זען פון ד״ר יצחק שיפּערס פאַרשאַרבעט „ד״ר שלמה עטינגערס וואַרשעווער קרובים און פריינד", אין „ייוואָ־בלעטער", ווילנע, 1932, ב׳ 4—5.

געווען צו ווייזן שוואַכקייטן פון מענטשן, ווי פון כלל, אין געשלי־פענעם שפּיגל פון מילדן געלעכטער — איז עטינגער דער ערשטער אין דער יידישער ליטעראַטור, וואָס פאַרנעמט זיך אויפן וועג פון הומאָר. מיט אַ וואַרעמען געמיט באַשמייכלט ער זיינע דאגות, צרות און אַנטוישונגען אין לעבן. ער טובלט־אָפּ אין הומאָר בייזע און פאַרכמורעטע טענות פון דער השכלה. מיט ליבשאַפט, גוטברודעריש, פאַרטרוילעך, מיט שטימונגען פון אַ ליריקער. דאָס דאַזיקע געמיט און דער הומאָר פון עכטן יידן און קינסטלער דערנענטערט אים צו אונדז. עס ווייט פון אים מיט היימישער פאָלקסטימלעכקייט און מיר קענען פון אים עד־היום געניסן עסטעטיש און עטיש, פּונקט ווי ער קען דינען פאַר אַ ביישפּיל פון אַ סך מידות טובות, ווי אַ שרייבער מיט חשיבות. ווי אַ פיינשמעקער וואָס האָט נישט פאַר־טראָגן קיין סאָציאַלע עוולות און פאַרדאַרבנקייט אין דער אייגענער סביבה. ווי אַן אויסלאַכער פון באַלעבאַטישער צביעות און אַסימי־לאַציע, קרענקלעכע טענדענצן וואָס צעשפּרייטן זיך שוין אין דער יידישער געזעלשאַפט פון 19טן יאָרהונדערט. עטינגער דערשיינט פאַר אונדז ווי אַ ייד וואָס האָט דעם קאָפּ נישט פאַרלוירן אין דער גויישער וועלט נאָכן לערנען אין אוניווערסיטעטן און ווי אַ וואָרט־קינסטלער וואָס האָט געפונען גלייכגעוויכט צווישן אינטעליגענט און עמך.

איז עטינגער דער פאַרגייער נישט בלויז פון דער יידישער וואָרטקונסט, נאָר אויך פון דער נייער יידישער קולטור, וואָס איר אידעאַל איז — יידישקייט וואָס זאָל זיין מענטשלעך, אָרנטלעך לגבי זיך און לגבי יענעם, געזעלשאַפטלעך אָריענטירט, הומאַניסטיש אינספּירירט, מיט האַרמאָנישן געפיל פאַר אינערלעכער און אויסערלעכער שיינקייט.

שלמה עטינגער, אַ פאָלקס־דאָקטער, האָט אין זיין ליטעראַרישן עזבון איבערגעלאָזט רפואות פאַר דער וועלט פון מענדעלע, פּרץ און שלום עליכם.

שמואל ראָזשאַנסקי

סערקעלע
אָדער
די פאַלשע יאָרצייט

קאָמעדיאַ אין פינף אַקטען

געשריבן פון
לעטבערג

וואַרשא
תרל״ה:

ФАЛЬШИВАЯ ТРИЗНИЦА
Комедія въ пяти актахъ
Новое изданіе съ Іоаннисбургскаго изданія 1861 г.
въ Типографіи Ю. Лебенсона въ Варшавѣ,
на улицѣ Налевки Н. 9.
1875.

שלמה עטינגער.

משלים.

װאַרשע, 1929.

עטינגערס כתבים אין צוויי חלקים

אַרויסגעגעבן לויט די מאַנוסקריפּטן מיט
אַ בּיאָגראַפיע און בּיבּליאָגראַפיע
אַרײַנפיר און מיט הערות פון
ד״ר מאַקס ווײַנרײַך

ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין / 1925

ש. עטינגער

מעשאָלים

מעלוכע־פאַרלאַג
פאַר די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן
קיִעוו • 1938

די שערבלעטער פון פיר אויסגאַבעס פון שלמה עטינגערס שאַפן

קאטאוועסלעך

עפיגראמען

צו מיין ביכל

האָט עמעץ דיינע רייד ווי אַרבעס געקליבן
און מיינט, איך האָב אים, נאָר אים, דאָ באַשריבן,
האָט ער זיך, כ׳לעבן, שוין גאָר אַליין געקלאָגט,
וואָרן וואָס איך ווייס נישט האָט ער אַליין געזאָגט.

דער קריטיקער

צו אַ קריטיקער זאָגט פאַר זיין טויט
טאַקע זיין בעסטער גוטער פריינד:
„דו ביסט דאָך נאָך אין אַזוי אַ נויט
קיין מאָל נישט געוועזן ווי היינט;
קערסטו דעם אייבערשטן דאָרט אויבן
כאָטש היינט זיין לויב אָפּצוגעבן״.
„ניין, ניין, שרייט ער, איך קען נישט לויבן!...״
און האָט אויפגעהערט צו לעבן.

די שרייבערס

מיט שרייבערס איז די גאַנצע וועלט פּיל*,
איטלעכער קען שרייבן אויף יענעם אַ פּאַשקעוויל**
הערטס נאָר אָבער וואָס איך וויל:
עס העט*** געוועזן רעכט און שיין,
עס זאָל איטלעכער שרייבן אַ פּאַשקעוויל —
נאָר פרי׳ר אויף זיך אַליין.

אויף אַ מחבר

ער האָט איבערגעלאָזט קינדער און ספרים:
יענע האָט ער געמאַכט רייך און די — אָרעם.

---

* (פּוילישער דיאַלעקט) פול. — ** אַ חיבור מיט זידלערייען.
*** עס וואָלט.

פריינד און שונאים

גוטע פריינד אין דער נויט
גייען ווייניק אויף דעם לויט *;
שונאים אָבער אין גליק
זיינען דאָ אויף דעם שטיק.

מיינע פריינד

די מענטשן קען איך ערשט דערקענען,
ווען זיי ליגן שוין אין קבר טויט;
מיינע פריינד אָבער — וואָס זיי זענען —
דערקען איך, ווען איך בין אין דער נויט.

מיין ערגסטער פיינט

מיין ערגסטער פיינט
איז אַ פאַלשער פריינד;
פאַר יענעם היט איך מיך ווי ווייט איך קען,
דער אָבער קען מיר שאַטן ליאַדע ** ווען.

אַ שטילער שונא

היט דיך פאַר אַ שונא אַ שטילן;
די הינט בייסן נישט וואָס בילן.

---

* רוסישע וואָג: אַ לויט איז בערך 12 גראַם
** ווען ס'ניט איז, אומגעריכט.

ביי מיין געבורטסטאָג

איך זיץ און קלער מיר שוין אַזוי דאָ
אפשר מער ווי אַ האַלבע שעה,
פאַרוואָס האָבן דאָס נאָך מיינע האָר
זייער גרויס׳ שוואַרצקייט ניט פאַרלוירן:
עס איז דאָך שוין דריי און פערציק יאָר,
זינט איך בין אויף דער וועלט געבוירן?
נאָר איך האָב אַ תירוץ גאָר אַ קליינעם:
זיי ווערן פאַרשוואַרצט מיט מיר אינאיינעם.

גאָר קיין מורא

וואָס האָט מען פאַר דעם טויט מורא צו האָבן?
מיר דאַכט זיך, אַז ער איז נאָך אַ גרויס גליק:
וואָרן די אַלע וואָס מען האָט באַגראָבן
ווילן דאָך שוין נישט מער קומען צוריק.

אַ נייע דערפינדונג

איך וועל אייך זאָגן, אָבער גאָר בסוד:
איך האָב געפונען דעם פּיפטן * יסוד
צו די אַרבע יסודות פון דער וועלט;
נאָר שטיל! גאָר שטיל! איך מיין: דאָס געלט.

---

* (פויל׳ דיאַלעקט) פינפטן.

אַ טייערער ייד

זאָגן „אַ טייערער יוד״ האָב איך אָפט געהערט,
אויף דעם אַנדערן ווידער: „ער איז נישט ווערט״.
זאָגטס מיר: וואָס איז דער חילוק? איך בעט אייך,
איז דען טייער און נישט־ווערט נישט גאָר גלייך?

די נאַראָנים

נאַראָנים מאַכן דעמאָלט די גרעסטע גרייזן,
ווען זיי ווילן דווקא נאָר חכמות באַווייזן.

די פויערן

מען זאָגט, אַז אין די שטעטישע מויערן
זעט מען קיין מאָל נישט וווינען קיין פויערן.
ליגנט *! איך אַליין האָב דאָרט אַ סך דערזעהן;
נאָר דער חילוק איז — זיי אַרבעטן נישט.

דאָס איינרעדעניש

דו ביסט גאַנץ קלוג, רעדסטו דיר איין;
נו, ווי אַזוי קענסטו קלוג זיין?

דער צונגפעלער

זי זאָל דאָס איינעם ניט פּאַרדריסן:
מען הערט מנשהן טאָג און נאַכט היסן **,
און דער דאָקטער זאָגט: יאָ, איך דענק,
אַז אַ צונגפעלער איז זיין קרענק!
נאָר דער דאָקטער איז גערעכט,
ניין, ער זאָגט גאָר נישט שלעכט:
וואָס ביי אַ ניכטערנעם איז אויף דער לונג,
איז, נעבעך, ביי מנשהן אויף דער צונג.

---

* (פּויל׳ ריידאָרט) ליגן.

** הוסטן.

דער שפּעטער

מען קען נאָך זיינע פעלער נישט פאַרגלעטן
מיט דעם וואָס מען וועט איבער פרעמדע שפּעטן.

די דאגה

אָשר איז רייך, ער האָט מער נישט צו זאָרגן,
נאָר ווו ער זאָל זיך ערגעץ אַ ביסל חכמה באָרגן.

דער נוסקנאַקער

דו ווילסט מיט פרעמדע ציין ניס קנאַקן,
הייס־זשע דיר דיינע פריִער אויסהאַקן.

די טרערן

עס האָט דיך, זאָגסטו, זייער שטאַרק פאַרדראָסן,
וואָס שמערל האָט צו דיינע צרות געלאַכט:
איך זאָג דיר: ניין, טרערן האָט ער פאַרגאָסן,
נאָר ער האָט זיך דעמאָלט אַ ציבעלע געמאַכט.

דער בעל־רחמן

דוד

איך בעט אײַך, ליבער ר׳ נחמן!
איר זייט דאָך אַ בעל־רחמן;
אַזוי ווי גאָט איז אײַך ליב,
לאָזט מיך אַרײַן אין שטיב ·
וואָרן מײַנע פיס און די אױ׳רן
זײַנען מיר שוין באַלד אָפּגעפרוירן.

ר׳ נחמן

וואַרט, וואַרט, איך שווער דיר בנאמנות,
איך האָב אויף דיר גרויס רחמנות.

דוד

נו, עפנט־זשע מיר שוין אויף די טיר,
אַז איר האָט יאָ רחמנות אויף מיר.

ר׳ נחמן

נײן, מײַן לעבן! שטיי בעסער נאָך אונטערן דאַך,
כדי איך זאָל קענען האָבן אויף דיר רחמנות אַ סך.

די נקמה

עס איז אין דער וועלט זייער אַ גרויסע וויגאָדע *;
איטלעכער איז זיך נוקם אויף אַן אַנדער מאָדע.
אַ ראש־הקהל מאַכט־אָן אַ קריג,
דער דאָקטער מיט אַ שפּאַנישער פליג,
מיט אַ שווערד דער סאָלדאַט
און מיט אַן עצה דער אַדוואָקאַט.
אַ משולח מאַכט אַ גרויסע הוצאה,
אַ בייזער טאַטע — אַ שלעכטע צוואה,
דער גזלן מיט אַ האַק,
דער רב מיט אַ פּסק,
אַ שלעכטע קעכין
מיט טעפּ ברעכן,
מיט שעלטן און פלוכטן די ווייבער —
און מיט אַ קריטיק דער שרייבער.

* (פויל׳) באַקוועמלעכקייט, פאַרגעניגן, נחת רוח.

מנשה שוטה

דאָ ליגט מנשה שוטה
אויך צווישן די טויטע!
מיין* פון אַלע פאַרדינט ער אַ לויב,
וואָרן אויס** אַ נישט איז געוואָרן אַ שטויב.

דער ליידיקגייער

ד ע ר פ אָ ט ע ר
זע, מיין קינד, קיין מאָל נישט ליידיק צו שטיין.
ד ע ר ז ו ן
גוט, פון איצט אָן וועל איך שוין ליידיק גיין.

ווייבערישע תפילה

אַסך תפילה טון איז ביי ווייבער אַ פרייד;
ווי מוזן דאָך אויסריידן די ניין מאָס רייד.

טאָג און נאַכט

ער לויבט, זיין ווייב איז קלוג ווי דער טאָג;
איך האָב דעריבער זייער שטאַרק געלאַכט.
בעסער וואָלט געווען דאָס, וואָס איך זאָג:
זי זאָל זיין אַזוי שטיל ווי די נאַכט.

דער פאַרענטפער

„ב' לעבן, עס איז אַ גרויסע זינד
צו שלאָגן זיין דערוואַקסן קינד".
„יאָ, — פאַרענטפערט זיך ר' שמערל ביק —
איך שלאָג דאָך אים אָבער נאָר צוריק..."

* (פויל' ריידאָרט) מער. — ** פון.

לוט

בײַ משהן איז זײַן שטאָט גאָרנישט רעכט,
ער זאָגט, זי איז ווי סדום אַזוי שלעכט.
איך גלייב אים, כ׳לעבן, איטלעכס וואָרט,
ווייל ער איז דער לוט וואָס וווינט דאָרט.

דער פרומער

יעקב גייט אַלץ נאָר מיט הולטייעס אַרום —
כדי מע זאָל זען, אַז נאָר ער איז פרום.

דער בעסטער מאַן

„כ׳לעבן, מײַן מאַן איז טאַקע דער בעסטער,
ער לויפט אין ערגעץ נישט אַרום״ —
אַזוי באַרימט זיך מײַן שכנס שוועסטער —
ווייל איר מאַן איז בלינד און קרום.

בלעמס אייזל

עס איז אַ חידוש ביי איטלעכן באַזונדער,
וואָס בלעמס אייזל האָט גערעדט איין מאָל;
ביי מיר איז דאָס אָבער אַ גרעסער וווּנדער:
היינט ריידן אייזלען צופיל און אָן אַ צאָל.

דער עזות־פּנים

דו זאָגסט, צאָרטל די מויד איז גאָר נישט פרום,
ווייל זי גייט אַלץ מיט הולטייעס אַרום.
שטילער, עזות־פּנים! רייד נאָר נישט אומזיסט;
זי האָט עלטערע קינדער ווי דו ביסט.

דער פאַרטראָגענער מוח

אוי, וואָס זאָל איך אייך דאָ אַ סך זאָגן!
שמואל גייט אַרום, נעבעך, זייער פאַרטראָגן.
ער ווייסט שוין נישט אַפילו, וואָס איז דיין און מיין,
איבער דאָס שטעקט ער די הענט אין פרעמדע
קעשענעס אַריין.

דער בעל־חוב

ד ו ד

הערסט, ברודער! איך שווער דיר צו,
איך זאָל זיין אַזוי אַ בעל־חוב ווי דו,
הער איך, אָסור, קיין נאַכט
קיין אויג נישט צוגעמאַכט.

מ ש ה

און איך ווידער שווער דיר, כ׳לעבן, צו,
אַז איך שלאָף מיר טאַקע גאָר אין רו;
לאָזן יענע זיין באַזאָרגט,
וואָס איך האָב ביי זיי געבאָרגט.

אויף אַ גנב

אוי, וויי! לאָמיר שטאַרק קלאָגן
מיט זייער אַ גרויס געוויין:
ער פלעגט אַרויסצוטראָגן,
אַצינד טראָגט מען אים אַליין.

דער בעל־צדקה

פון דעם אַרגסטן ביסטו נאָך אַרגער*,
אַז דו זאָגסט, בעריל איז אַ קאַרגער;
איך אַליין קען אים עדות זאָגן,
אַז ער פלעגט אַרומצוטראָגן
און צו טיילן אָרעמעלייט
טאַקע אַ גאַנץ־לאַנגע צייט
בייטלען געלט איןביידע הענט —
און, כ'לעבן, נאָר אויף פופציק פראָצענט!

די שיכורים

אַלע גוטע שיכורים
זיינען ניכטער פורים;
ווייל זיי מוזן ווערן
פורים זיך פאַרשטעלן.

יהודא

אַז יהודא וועט זיך אויפכאַפּן אין קבר,
וועט אין אים ציטערן איטלעכעס אבר;
קיין שום אָרעמאַן האָט ער ביי זיין לעבן
אַפילו אַ קליין שטיקל ברויט געוואָלט געבן;
אַצינד מוז שטיל צוזען אונדזער יהודא,
ווי די ווערעם מאַכן פון זייז פלייש אַ סעודה.

די חברים

קאַרגע לייט און חזירים
זיינען טאַקע אַ פּאָר חברים:
מע האָט פון זייער גוטס
ערשט נאָך דעם טויט אַ נוץ.

---

* (פויל' דיאַלעקט) ערגער.

דאגות נאָך דעם טויט

דער קאַרגער חיים ליגט באַגראָבן אָט־אַ־דאָ,
קיין אָרעמאַן פלעגט ער צו געבן אַ דרייער;
ער האָט נאָך דאגות ביז דער איצטיקער שעה,
וואָס זיין מצבה האָט געקאָסט אַזוי טייער.

מ צ ב ה

דאָ אונטער דער ערד
ליגט באַגראָבן אַ נקבה;
זי איז, כ׳לעבן, ווערט
די שטיינערנע מצבה;
וואָרן אַזוי האַרט ווי דו האָסט דעם שטיין געזען
איז ביי איר לעבן איר האַרץ געווען.

מצבה אויף אַ פרעסער

אוי, לאָזטס * רינען אייערע טרערן,
לאָזטס אייער קול פון וויטן הערן!
הערט נישט אויף צו וויינען און צו קלאָגן!
אוי, דאָ ליגט אַ גרויסער מאָגן.

קורחס מצבה

דאָ ליגט אין דער אדמה
קורחס גוט מיט דער נשמה.

---

* (פויל׳ דיאַלעקט) לאָזט, איר זאָלט לאָזן.

משלים

קיקערעקי!

ביי אַ שטייג מיט הינער
אויף דעם הויף ביי ר׳ יונה ווינער
גייט זיך זיין בן־יחיד מאיר,
דער לאַמפּערט, דער ליידיקגייער,
— עס איז נאָך געווען גאַנץ פרי —
און שרייט זיך: „קיקערעקי!"

אין דער שטייג דער האָן
מיינט, ער מוז עס אים נאָכטאָן,
און גיט זיך דאָ געשווינד אַ כאַפּ
און מיט זיינע פליגל אַ קלאַפּ,
און גיט דאָ דעם גרויסן געשריי:
„קיקערעקי!" — אָט דאָס הייסט אַ קריי!

די הענער פון די שכנים
האָבן דערהערט דעם איינעם,
האָט עס זיי נישט געלאָזט קיין רי* —
אַלע האָבן געמוזט שרייען: „קיקערעקי!"

דער שומר, וואָס גייט אַרום ביינאַכט,
האָט זיך דעריבער זייער צעלאַכט:
„יאָ, זאָגט ער, אוי! אוי! אוי!
עס איז שוין אין דער וועלט אַזוי:
איינער דאַרף נאָר אַ ליגנדל צו זאָגן,
ווערט עס באַלד אין שטאָט צעטראָגן".

---

* (פויל׳ דיאַלעקט) רו.

די קינדער

די קינדער האָבן אַ מאָל דעם קאָנטשיק צעריסן,
ווייל דער פאָטער האָט זיי מיט אים געשמיסן.
דערנאָך האָט עס זיי ווידער נישט געוואָרן שמעקן,
אַז ער האָט זיי געשלאָגן מיט דעם שטעקן.

*

עס טויג דיר נישט אין אַ סך זאַכן,
דו זאָלסט דיר ווען בעסער מאַכן.

דאָס איי

צוויי מענטשן האָבן זיך געקריגט איבער אַן איי
און האָבן דערביי געמאַכט אַ גאַנץ־גרויס געשריי.
איינער האָט געזאָגט, עס זאָל זיין רוי;
דער אַנדערער: מע זאָל עס קאָכן.
דער סוף איז געווען — אוי, אוי, אוי! —
זיי האָבן דאָס איי צעבראָכן.

*

אַזוי איז אַ קריגערײ,
אַזוי איז אַ גרויס געשריי
צווישן אַ טאַטן מיט אַ מאַמען,
ווי זיי שפּאַרן זיך צוזאַמען:
„וואָס וועלן מיר מאַכן אַצינד
אויס אונדזער איינציקן קינד?“

דער טאַטע זאָגט אַ רב, די מאַמע — אַ מגיד;
דער טאַטע זאָגט אַ חסיד, די מאַמע — אַ מתנגד;
דער טאַטע — אַ סוחר,
די מאַמע — אַ בעל־מלאכה;
דער טאַטע — אַ סופר,
די מאַמע — אַ בעל־הלכה;
דער טאַטע — אַ דייטש,
די מאַמע — אַ טייערן ייִד;
דער טאַטע — די בייטש,
די מאַמע — אַ גאָלדשמיד;
דער טאַטע — אַ שטעכער,
די מאַמע — אַ גאַרבער;
דער טאַטע — אַ בלעכער,
די מאַמע — אַ פאַרבער.

נו, לאָמיך שוין אַ מאָל הערן,
לאָמיך שוין אַ מאָל געוווּיר ווערן,
איר ברענגט דאָך מיך אַריין אין צאָרן,
איך בין דאָך שוין, כ׳לעבן, גאָר פאַרמישט!
זאָגטס מיר שוין, וואָס איז אויס דעם קינד געוואָרן?
עס איז אויס אים געוואָרן טאַקע — אַ נישט!

דער וועווערי ק*

אין אַ וואַלד פון איין בוים צום אַנדערן
פאַרגלוסט זיך אַ וועווערי ק צו וואַנדערן
מיט אַ לויף און אַ שפּרינג,
גאָר ווי אַ פעדער גרינג.

* אַ קליינע וועווערקע; אַ שטיפער.

דאָ איז ער געוועזן אויבן, דאָ אינטן,
דאָ ווידער פאָרנט און דאָ הינטן;
באַלד לויפט ער אַהין, באַלד אַהער,
באַלד גאָר גלייך, באַלד אין דער קווער;
איצט גיט ער ווידער אַ האָפּ
און שטעלט זיך אויף דעם קאָפּ;
דערנאָך גייט ער כסדר עטלעכע טריט
און מאַכט זיך אַ קאָזשעליק* אין דער מיט;
און פּלוצלינג האָט ער זיך ווידער צעשטיפט
און גיט זיך אַ האָצקע הויך אין דער ליפט,
און בלייבט אויבן אויף אַ שפּיץ בוים שטיין,
און קנאַקט זיך ניסלעך מיט די ציין.

„אַ־וואַ, זאָגט די מאַלפּע: גרויסע זאַכן!
וואָס? איך וועל עס אפשר ניט נאָכמאַכן?
דו, שוטה! קוק דו זיך נאָר גאַנץ גוט צו,
וועסטו זען, אַז איך שפּרינג בעסער ווי דו“.

און ווי איר טבע איז פון תמיד אָן,
אַז זי מוז תיכף איטלעכן נאָכטאָן,
גיט זי דאָ אַרויף אַ קלעטער
אויף אַ בוים פול מיט בלעטער,
און אַ שפּרונג־אַראָפּ אויף אַ שטיין,
און צעברעכט זיך אין אַ פוס אַ ביין.

*

נישט איין מאָל מוז איך זייער לאַכן,
אַז איך זע אַ נאַרישקייט נאָכמאַכן.

** קערט זיך איבער אויפן קאָפּ.

די רעדער

דאָס הינטערשטע ראָד פון אַ וואָגן
טוט זיך אַ מאָל צום פֿעדערשטן זאָגן:
„פֿאַרוואָס גייסטו דיר תמיד פרײ׳ר?
איך בין דאָך גרעסער פון דירו!"

דאָס רעדל ענטפֿערט צוריק:
„נו, גיב זשע־נאָר אַליין אַ קיק,
אויב דו לויפֿסט געשווינדער און בעסער,
כאָטש דו ביסט פון מיר אַ סך גרעסער;
און מעגסט דיך נאָכפֿרעגן
אָט דאָ די אַלע וועגן,
אַז סיי צום פֿאָרן, סיי צום זיצן
קען איך אפשר גיכער פון דיר ניצן".

*

נישט איינער רעדט זיך דאָס ביי זיך אַן *,
עס קומט אים כבוד, ער איז קלוג און פֿאַן **
פֿאַרוואָס? ווייל ער איז אַ גרויסער מאַן.

די ציגאַרן

„מיד, זאָגט ראובן, וועסטו מיט ציגאַרן
נישט אַזוי גרינג קענען אָפּנאַרן,
וואָרן איך בין שוין לאַנג געקימען
אויף אַ גוטן און ווילן סימן,

---

* איין.
** (גאַליציאַניש) פיין.

וואָס איך קען אויף דער שטעל דערקענען,
וואָס פאַר אַ ציגאַרן עס זענען".

„יאָ? — זאָגט צו אים זיין ברודער שמעון —
איך בעט דיך, זאָג מיר אויך דעם סימן".

„ווי אַזוי מע קען דאָס דערפּרוּוון,
וועל איך דיך לערנען, זאָגט ראובן.
דו רייכערסט דיר אַ ציגאַר,
וואָס איז גאַנץ טרוקן און דאַר
און גיסט גוט אַכטונג מיט פלייס,
אויב די אַש פון איר איז ווייס;
זעסטו, זי האָט אַ ווייסן קאָליר,
מעגסטו דיך שוין פאַרלאָזן אויף מיר,
אַז דו האָסט אַ ציגאַר
וואָס איז קינצלעך און ראַר" *.

„אוי, זאָגט שמעון, וואָס נאַראָנים זענען!
אַלע נאַרישקייטן זענען פאַר זיי רעכט;
זיי ווילן ערשט אָן דער אַש דערקענען,
צי איז די ציגאַר געווען גוט צי שלעכט".

*

כ'לעבן, ברידער! עס איז גאָרנישט גלייך;
אַש-מבינים זענט עץ ** פון גרויס ביז קליין;
לעבט יאָ אַ ווילער מענטש צווישן אייך,
ווילט עץ אייך אויף אים גאָרנישט פאַרשטיין;
נאָר דעמאָלט קריגט עץ אים זייער ליב,
ווען פון אים איז שוין נאָר דאָ אַש אין גריב.

---

* זעלטן, טייער (לאַטיין).
** (פויל' דיאַל'). איר.

דער שלום

דאָס פייער זאָגט צום וואַסער גאַנץ קליג *:
„ווי לאַנג נאָך וועל'מיר אונדז לעבן אין קריג?
וואָס האָב איך צו דיר?
וואָס האָסטו צו מיר?
עס העט, כ'לעבן, געווען שיין און פיין,
עס זאָל צווישן אונדז שוין תמיד שלום זיין".

דאָס וואַסער ענטפערט: „דו ביסט טאָקע גערעכט,
צו לעבן אין שנאה איז, כ'לעבן, גאַנץ שלעכט.
אָט לאָמיר שוין ביידע פון היינט
אויף תמיד בלייבן גוטע פריינד".

און זיי האָבן אָנגעהויבן בשלום צו לעבן
און האָבן זיך תיכף אַ קוש געגעבן.
און עס האָט געקאָכט, געזאָטן, געזאָטן און געשפריצט,
גלייך עס העט געווען געדונערט און געבליצט,
און ביידע זיינען אַזוי לאַנג געווען אין צאָרן,
ביז עס איז אויס ביידע גאָרנישט געוואָרן.

*

זיינען צוויי מענטשן אַזוי נישט קליג
און לעבן פון אייביק אָן אין קריג,
נו, לייגט זיך אַ דריטער אַריין,
עס זאָל שוין שלום צווישן זיי זיין;
וועל איך זיי נאָך מיין עצה געבן,
זיי זאָלן תמיד פון וויטן לעבן;
לאָזן זיי זיך ליב האָבן פון וויטן,
וועט דער שלום דויערן לאַנגע צייטן.

---

* קלוג.

די מאַלפּע

„װײז מיר כאָטש אײנע צװישן די חיות,
איך זאָל נישט נאָכמאַכן אירע העװיות!“
אַזױ טוט זיך אַ מאַלפּעלע באַרימען
פאַר אַ פוקס, װאָס איז צו איר געקימען.

דאָס פיקסל ענטפערט תיכף צוריק:
„זאָג נאָר, דו, פאַרשיװע מאַרשעליק*:
װעמען װעט אָבער דאָס אײנפאַלן אַ גאַנץ יאָר,
ער זאָל ד י ר װעלן נאָכמאַכן אויף אַ האָר?“

*

דאָס משל מעג, כ'לעבן, אָן אַ נמשל בלײבן;
איטלעכער װײסט עס אַלײן צוצושרײבן...

דער האָן

דער האָן, דער פײנער יונג מיט שפּאָרן,
איז אויף זײן באַלעבאָס בײז געװאָרן,
װײל ער האָט אים אײן מאָל פאַרגעסן
צו דער צײט צו געבן עסן.
„װאַרט נאָר, זאָגט צו זיך דער האָן:
איך װעל אים שױן בעסער אָפּטאָן.
ער דאַרף דאָך מאָרגן פרי אויפצושטײן
און תיכף אין שטאָט אַרײן צו גײן —
לאָז אים װעקן װער עס װיל;
איך װעל מיר זיצן גאָר שטיל,
איך װעל מיך, אָסור, פאַר אים נישט זאָרגן;
לאָז ער שלאָפן כאָטש ביז איבערמאָרגן“.

---

* בדחן, אָנפירער אויף שמחות, אַמאַליקער טאָסטמײסטער.

פאַרטאָג ליגט דאָ דער באַלעבאָס און קלערט
און העט שוין גאָר זייער גערן דערהערט
פון זיין האָן דעם ערשטן קריי,
פון זיין וועקער דעם גרויסן געשריי.
אַט! ער איז שוין מיד געוואָרן צו ליגן,
און דער האָן האָט אַלץ נאָך געשוויגן.

און ער גיט זיך דאָ אַ כאַפּ־אויף אַצינד
און לויפט, און עפנט דאָ אַ לאָדן געשווינד, —
און דער טאָג גיט אַ שיין
אים פּלוצלינג אין זיין פּנים אַריין.
„אָך איז מיר! וואָס איז דאָס? —
שרייט גאָר בייז דער באַלעבאָס —
ווי געפעלט איך מיין פאַרשיווער האָן?
ער האָט נאָך היינט קיין קריי געטאָן!
ער איז שוין, אָסור, נישט ווערט אַ פּריטה *;
איך שיק אים תיכף צו דער שחיטה“.

דער באַלעבאָס האָט טאַקע וואָרט געהאַלטן,
און שוין צו מיטאָג אויף צוויי געשפּאַלטן.

*

וויל נישט פאַר איטלעכן פּיצל
תיכף יענעם אָפּטון אַ שפּיצל.
אַז ניט, וועסטו אויך אַזוי אַ סוף האָבן,
ווי אונדזער האָן האָט זיך באַגראָבן.

---

* פּרוטה.

דער בעל־הלוואה

א בעל־הלוואה איז גאָר אין אַ קורצער צייט
געוואָרן אַ גרויסער אַדיר, אַ גרויסער לייט.
מיינסטו, אַז דורך שאַכערן, גענאַרן און שווינדל־מלאכה?
ניין, ער שווערט כל־השבועות, נאָר דורך גאָטס ברכה.
נו, מוז ער דאָך כאָטש גאָט זיין פרומקייט ווייזן,
אַז ער האָט אַ ב ט ח ו ן גאָר שטאַרק ווי אייזן,
אַז גאָט וועט זיין פרומקייט דערהערן
און אים נאָך מער עשירות באַשערן;
האָט ער טאַקע נישט געזשאַלעוועט קיין געלט
און האָט אַ גרויס הקדש אויפגעשטעלט.

ווי ער האָט דאָס הקדש אַזוי פּאַרטיק געמאַכט,
איז ער געשטאַנען און ביי זיך נאָך געטראַכט,
ווי ער האָט פּאַר גאָט און לייט יוצא־געווען;
האָט ער זיינס אַ פריינד, אַ קלוגן יונג, דערזען:
„נישט וואָר, באַרימט ער זיך, עס איז שיין און פיין?
וועלן קענען געניג אָרעמעלייט אַריין?"
„יאָ, זאָגט דער קלוגער יונג, עס איז טאַקע גרויס און שיין,
נאָר איך מיין, עס וועט אַלץ נאָך זיין גאָר צו קליין,
ווען עס זאָלן דרינען* די אַלע פאַרשוינען
וואָס דו האָסט בדלות געשטעלט וועלן וווינען!"

*

דער קלוגער יונג האָט גוט געזאָגט, איך האָב הנאה.
נעם נישט קיין רווחים! פע, זיי נישט קיין בעל־הלוואה.

---

* (פויל׳ ריידאַרט) דאָרט אינעווייניק.

די ביקס

איך ווייס נישט ווו דאָס האָט זיך גענומען
און פון וואַנעט דאָס איז געקומען,
אַז עס האָט אויף דעם וועג,
ווו מע גייט אויף דעם געיעג,
געפונען אַמאָל אַ פיקס
אין מיטן וועג אַ ביקס.
ער איז דאָ מיט כעס צוגעשפּרינגען
די ביקס טאַקע גאָר איינצושלינגען.
„דו, זאָגט ער, גייסט דאָ אויף מיין נשמה!
איצט וועל איך ערשט אָן דיר האָבן אַ נקמה.
איך מוז דיך צעברעכן אויף שטיק־שטיקלעך,
דערנאָך וועל איך ערשט קענען לעבן גליקלעך".

„איך, זאָגט די ביקס, בין דאָך נאָר אַ שליח.
דו ביסט אַזוי שלעכט, וואָס איז נישט שכיח —
ווי קען דיך גאָר אויף מיר פאַרדריסן?
איך אַליין קען דאָך, אָסור, גאָרנישט שיסן".

„איך, זאָגט דער פוקס, טרייב דאָ קיין קאַטאָוועס:
דו, נאָר דו ביסט דאָס מיין מלאך־המוות!"
און ער האָט אָנגעהויבן די ביקס צו בייסן,
צו וואַרפן, צו פליקן און צו רייסן.
פלוצלינג האָט די ביקס אַ שאָס געגעבן —
און דער פוקס האָט אויפגעהערט צו לעבן.

*

כ'לעבן, איך האָב אַליין געזען אַ סך אירע,
ווען עס איז זיי געקומען אַ מאָל אַ שלעכטע בשירה*,
זיינען זיי געוועזן אַזוי גאָר נישט קליג
און האָבן געפירט מיט דעם שליח אַ קריג.

* בשורה.

די צוויי הענער

צוויי געזונטע הענער, די רעכטע לייט,
וואָס האָבן פאַרטאָג אַלע אויפגעוועקט,
האָבן אַ צייט לאַנג זיך תמיד געמיידט,
ווייל צווישן זיי האָט אַ שנאה געשטעקט.
אַ מאָל האָט עס זיך אָבער פאַרלאָפן,
די הענער האָבן זיך אָנגעטראָפן.
קוים האָבן זיי זיך דערזען מיט די אויגן,
איז איינער צום אַנדערן צוגעפלויגן
און האָבן גאָר איילן הויך געשפּרינגען
איינער דעם אַנדערן איינצושלינגען;
דער האָט דעם ביי דער קאָם געדזשובעט *,
און דער דעם ביי די אויגן געדלובעט **,
און ווי מען צאַפּט וואַסער פון טונען
איז פוןביידן דאָס בלוט געראונען;
זיי האָבן זיך ביי די קעפּ געביסן
און די פעדערן גאָר אויסגעריסן —
קורץ, דאָס איז אַזוי געווען עטלעכע מאָל,
ביז ביידע זענען געבליבן נאַקעט און גאָל.
„זאָגטס נאָר מיר, וואָס איז דאָס? —
פרעגט זייער בייז דער באַלעבאָס —
וואָס איז דער ליאַרעם, דאָס געשריי?
פאַרוואָס איז דאָס געהרגעריי?"

„וואָס, שרייט איינער, ער וועט דאָס ווערטער פאַרדרייען?
און קי־קע־רע־קי ניט קו־קע־רע־קו קרייען?
וואַרט, איך וועל אים שוין ווייזן,
ווי מען קרייעט מיט גרייזן".

* געפּיקט. — ** געבאָברעוועט, געגראַבלט.

„איך קרייע, שרייט דער אַנדערער האָן,
קי־קע־רע־קי שוין פון אייביק אָן;
מיר קען איטלעכער האָן זאָגן עדות,
וואָס האָט געהערט קרייען מיינע זיידעס —
וואָס דו מוזסט זיך צען מאָל אָפּשווענקען,
דו זאָלסט זייער נאָמען געדענקען —
אַז זיי האָבן געקרייעט קי־קע־רע־קי!
און נישט מיט גראָבע גרייזן אַזוי ווי די *!"

דער באַלעבאָס הייבט־אָן זייער צו לאַכן:
„הערטס־אויף מיט אייערע נאַרישע זאַכן!
ביי מיר איז דאָס אַלץ איינערליי.
איך דאַרף נאָר האָבן אייער געשריי,
קרייעטס קי־קע־רע־קי, קרייעטס קו־קע־רע־קו!
אַבי וועקטס מיך נאָר תמיד אויף צו דער שעה".

*

צווישן אונדזערע לומדים, רבנים,
טרעפט מען אַ מאָל אויך אַזעלכע נאַראָנים,
וואָס רייסן זיך שיער נישט ביי די האָר
און קריגן זיך אַוועק לאַנגע יאָר,
און זידלען זיך אַוועק גאַנצע צייטן
איבער אַן אות, וואָס עס קען באַטייטן.
דער ברענגט אַ ראיה פונעם שיטה מקובצת
און שעלט זיין חבר מיט קללות נמרצת **,
און דער פאַרריופט זיך אויף דער קבלה
און גיט דעם חבר דאָפּלט די קללה;
צום סוף קומט זיי ביידע גאָרנישט אַרויס,
וואָרן דער פשט לאַכט זיי ביידע אויס.

---

* דו.

** גראָבע, ווולגאַרע.

די שער

צווישן ביידע קלינגען פון אַ שער
איז געווען אַ שנאה גרויס און שווער;
איטלעכע באַזונדער פֿאַר זיך אַליין
איז געווען טאַקע קינצלעך און שיין,
זייער גוט פּאָלירט, גאַנץ שאַרף און גלאַט,
זיי האָבן קיין שום פעלער געהאַט;
נאָר צי פֿאַר גאווה, צי פֿאַר קנאה
האָט צווישן זיי געשטעקט אַ שנאה;
שלעכטס טון האָבן זיי זיך פֿאַרט נישט געקענט,
כאָטש די שנאה האָט זייער שטאַרק געברענט;
נאָר זיי פלעגן זיך תמיד צו מיידן,
ווייל זיי האָבן זיך נישט געקענט ליידן.

אַ שטיק שמאַטע פלעגט ביי זיי צו זיין,
וואָס זיי האָבן זיך מיט איר אָפּגעווישט.
איר איז פּלוצלינג גאָר אין זין אַריין
און האָט זיך צווישן זיי אַריינגעמישט.
זי איז געגאַנגען אַהין און אַהער
און האָט דערציילט זאַכן פון דער צו דער;
וואָס די האָט גערעדט,
וואָס די האָט געמאַכט,
ווי די האָט געשפּעט,
ווי די האָט געלאַכט.
אַזוי פלעגט זי שמועות צוצוטראָגן,
און וואָס זי האָט געהערט אָפּצוזאָגן.

דערקעגן * הער איך זאָגן ביי לייט,
אַז אויף איטלעכער זאַך קומט אַ צייט.

---

* להיפוך, פאַרקערט.

די קלינגען האָבן זיך מישב געווען,
זיי ווילן זיך ביידע פּאָרט אַ מאָל זען.
זיי זיינען ביידע צונאָנדגעקומען,
האָבן די שמאַטע מיט זיך גענומען;
זיך האָבן זיי נישט געטון קיין שלעכטס,
די איז געגאַנגען לינקס און די רעכטס,
נאָר האָבן זיי צווישן זיך אין מיטן
דאָס שמאַטקעלע אויף שטיקלעך צעשניטן.

*

הער נאָר צו, דו קליינער!
זע, היט דיר די ביינער
און גיי דיר בעסער גאָר אָן אַ זייט
ביי אַ מחלוקת פון גרויסע לייט;
זע, מיש דיך נישט אין זייער קריג אַריין,
וואָרן דו וועסט דאָס כפּרה־הינדל זיין.

די דריי זין

אין יאָרן אַלט און אין גיטער רייך,
צעטיילט צווישן דריי קינדער גלייך
אַן ערלעכער מאַן, אַן אַלטער באַלעבאָס,
זיינע צונאַנדגעפּראַצעווטע נחלאות.

„אַ פינגערל, זאָגט ער, האָב איך נאָך אין מיין פּאַרמעגן,
דאָס באַהאַלט איך אָבער נאָר פאַר דעם זונס וועגן,
וועלכער פון מיינע דריי זין
וועט די גרעסטע מצווה טאָן“.

און דעם פאָטערס צוזאָג צו דערלאַנגען,
זעט מען די דריי קינדער זיך צעגיין.
דריי חדשים זיינען שוין אַוועקגעגאַנגען,
זעט דער פאָטער די קינדער פאַר זיך שטיין.

דער עלטסטער זאָגט פריִ׳ר:
„עס וועט זיין אַ וואָך פיר,
איז מיין חברס גאַנצער פּאַרמעגן
ביי מיר אין מיין קופערטל געלעגן;
ער האָט גאָרנישט געהאַט אויף מיר,
קיין שום וועקסל, קיין שום פּאַפּיר,
און איך זאָל אַזוי געזונט זיין און לעבן,
ווי איך האָב אים אַלץ ערלעך אָפּגעגעבן!“

„דו האָסט, זאָגט דער אַלטער, מיין ליבער זון,
געטון וואָס איטלעכער איז מחויב צו טון“.

„איך, הייבט־אָן דער מיטלערער צו זאָגן,
פֿאַר מיר דאָ אַנומלט אויפֿן וואָגן,
פֿאַלט פּלוצלינג אין טייך אַריין אַ קינד.
איך לויף אָבער תיכּף אַהין געשווינד,
ווי אַ פֿויגל בין איך טאַקע געפֿלויגן
און האָב עס לעבעדיק אַרויסגעצויגן;
איך האָב עס אין דאָרף אַריינגעטראָגן —
דאָס גאַנצע דאָרף קען מיר עדות־זאָגן".

„פֿאַר דעם, האָט דער פֿאָטער צו ענטפֿערן אָנגעהויבן,
קומט דיך, מיין זון, נאָך נישט אַזוי שטאַרק צו לויבן.
ווער פֿון אונדז עס טוט נישט אַזוי,
דער מוז זיך שעמען, אוי, אוי, אוי!
אמת, דיין מעשׂה איז שיין און גאַנץ גיט,
אָבער נאָך אַלץ קיין מצווה ניט".

דער יינגסטער זאָגט: „ביי זיינע שאָף
איז מיין שונא אָנגעפֿאַלן אַ שלאָף
דאָרט, ביי דעם גרויסן, טיפֿן טייך, וואָס איז אין טאָל;
צווישן אים און דעם טויט איז שוין געווען גאַנץ שמאָל;
ביי דעם ערשטן ריר העט ער אַראָפּגעזונקען;
ביי דעם קלענסטן רוק העט ער געווען דערטרונקען.
איך אָבער האָב אים מציל געווען און אויפֿגעוועקט"...

איצט האָט דער אַלטער ביידע הענט אויסגעשטרעקט:
„נאַ! דאָס פֿינגערל איז דיין, מיין ליבער זון!
ווייל דעם, וואָס קען זיין שונא אויך גוטס טון".

די אסיפה

נאָך דעם לייבס, דעם גבורס, טויט
זיינען די חיות געבליבן אין אַ נויט;
זיי זיינען געבליבן אָן אַ פירער,
איטלעכער האָט געוואָלט ווערן רעגירער. —
ווי די חיות האָבן דאָס געזען,
האָבן זיי זיך אַלע מישב געווען
און האָבן זיך אַלע צונויפגענומען
און זיינען אויף איין אָרט צונויפגעקומען
און האָבן אָנגעהויבן נאָכצוקלערן,
ווער פון זיי עס זאָל רעגירער ווערן.

דער ערשטער איז געווען דער טיגער,
וואָס איז געקומען צו שוועבן.
„ניין, זאָגן די חיות, ער איז אַ קריגער;
אונדז וויל'מיר רויִק לעבן".

דער עלטסטער פון די בערן
האָט געוואָלט רעגירער ווערן;
„דער טענצער, האָבן די חיות געשריגן,
האָט פּלוצלינג אויך גאָר חשק געקריגן,
אויף דער עלטער צו ווערן אַ רעגירער?
ניין, ניין, לאָז ער גיין טאַנצן פריִ'רער!"

דער הערש איז געקומען דערהיצט,
מיט זיינע הערנער פאַרשפּיצט,
און זאָגט מיט גרויסן חן;
„ווער איז ווי איך אַזוי שיין?

מיך זאָלט עך צוהערן;
איך וועל רעגירער ווערן!״

„וואָס טויג אונדז דיינע שיינע העוויות״ —
ענטפערן מיטאַמאָל אַלע חיות —
שיינקייט אַליין איז גאָרנישט גענוג,
אַז מען איז נישט דערצו גאַנץ קלוג!״

דער פוקס, דער חרוץ, האָט זיך נישט וויסן געמאַכט,
וואָרן ער האָט זיך ביי זיך אַזוי געטראַכט:
„איטלעכן ווער עס וועט נאָר רעגירן
וועל איך דאָך ביי דער נאָז אַרומפירן;
ליבער וועל איך מיר גאָר זיצן שטיל,
לאָז זיין אַ רעגירער, ווער עס וויל״.

דעם אייזל, דעם שוטה, דעם גרויסן נאַר,
האָט זיך אויך געגלוסט צו ווערן אַ האַר.
„נו, זאָגט ער, לאָמיר נאָר קלערן,
פאַרוואָס זאָל איך נישט רעגירער ווערן?
וואָס פרעגט עך דאָ פאַר אַ שאלה,
איך האָב דאָך פון אַלע די גרעסטע מעלה;
איך בין דאָך דאָס אַ מיוחס פון אַלטע צייטן,
די גרעסטע לייט פלעגן אויף אייזלען צו רייטן,
אויף מיין עלטער־עלטער־זיידע
איז אברהם געריטן צו דער עקדה,
און דאָס, וואָס בלעם איז דרויף געריטן,
איז געווען מיין פעטערס לייבלעכער מחיתן*.

* מחותן.

און דאָס ווייס איך אויך גאַנץ קלאָר,
אַז דאָס אייזל פון ר׳ פּנחס בן יאיר
(איך האָב עס תמיד פון מיין פאָטער געהערט),
אַז דער צדיק האָט זיך מיט אונדז אָנגעקערט״.

מיט דעם אייזל, דעם יחסן, דעם אַלטן,
האָבן זיינע קרובים די פערד געהאַלטן
און האָבן אים געזאָגט אַלע עדות,
אַז זיי האָבן געהערט פון זיינע זיידעס.

איצט איז דער פוקס שוין בייז געוואָרן
און זאָגט צום אייזל מיט גרויסן צאָרן:
„גיי דו צו אַלע ריחות*
מיט דיין פאַרשיוועו יחוס!
הערסטו, דו גרויסער שוטה, דו עזות־פּנים!
אויף אייזלען זיינען טאַקע געריטן צדיקים, רבנים,
אָבער עך**, אייזלען, בלייבטס תמיד נאַראָנים,
אַזוי ווי די אָבות, אַזוי די בנים.
חיות! מיין דעה וועט איך אַלע געפעלן:
איך ווייס, עך וועט אוודאי אַזוי וועלן:
וואָס קלערט עך אַהער, וואָס קלערט עך אַהין —
רעגירער זאָל ווערן אונדזער רעגירערס אַ זין***!״

„יאָ, יאָ!״ האָבן חיות געשריגן;
נאָר דאָס אייזל האָט שטילגעשוויגן.

*

פרעגטס נאָר נאָך ביי איטלעכן ראש־הקהל,
אַז אַזוי אַן אסיפה טרעפט זיך אַלעמאָל.

---

* רוחות. ** איר. *** זון.

דעם לייבס משפט

דאָרט, אונטן, אויף די ווּיסטע פעלדער
זיינען די חיות געקומען פון די וועלדער,
איטלעכער מיט זיין קלאָג און זיין באַגער
פאַר דעם לייב און פאַר זיין יועץ, דעם בער.

די קו, נעבעך, קומט צום ערשטן און קלאָגט,
אַז נעכטן פרי, איידער עס האָט געטאָגט,
איז אַ גזלן, זי ווייסט נישט ווער, געקומען
און האָט איר, נעבעך, איר קעלבל גענומען.

דער לייב קוקט זיך אום און וויל דאָ הערן,
אויב עמעצער ווייסט נישט דערפון.
„איך, זאָגט דער וואָלף, קען הייליק שווערן,
אַז איך האָב דאָס נישט געטון;
מען קען דאָס איצט אויף מיר נישט זאָגן,
וואָרן איך בין שלאָף אויף מיין מאָגן".

„שווייגן!" — שרייט דער לייב — דאָס איז מיין סימן,
אַז דו, נאָר דו האָסט דאָס קעלבל גענימען;
וואָרן איך זע, אַז דיין געוויסן
לאָזט דיך, גזלן, אַליין נישט רוען;
דו האָסט דאָס קעלבל צעריסן —
דיר זאָל דער בער דאָס אייגענע טוען!"

און אין דעם וואָלפס בויך האָט מען האַלב
געפונען פון דעם אייגענעם צעריסענעם קאַלב.

*

פאַרענטפערסט דו דיך פריִער,
איידער מען באַקלאָגט זיך אויף דיר,
קען איטלעכער שוין מיט זיין שׂכל אָנזען,
אַז מע האָט דיך נישט אומזיסט חושד געווען.

די צווייי פערדלעך

צוויי פערדלעך, שיין איינגעשפּאַנט,
שמועסן זיך אַזוי צווישנאַנאַנד.
„זעסטו, דער פורמאַן איז אַוועקגעגאַנגען
און האָט די לייצעס אויפגעהאַנגען.
לאָמיר זיך נאָר צעיאָגן
מיט דעם גרינגן וואָגן.
לאָמיר אים גאָר איבערקערן,
עס זאָל אַלץ צעבראָכן ווערן;
לאָמיר זיך אונדז מאַכן פריי:
וואָס טויג אונדז זיין פאַסקודנע ברייי?
לאָז ער וויסן, דער גרויסער כעסן,
ער זאָל אונדז שוין נישט מער שמייסן!"

„גוט, זאָגט זיין ברודער,
לאָמיר געבן אַ רודער!"

און ווי ער האָט דאָס געזאָגט,
האָבן זיי זיך שוין צעיאָגט.
זיי זיינען געפלויגן איבער דער גאָס
און האָבן פאַרלוירן אַ גרויס פאָס,
זיי האָבן פאַרריסן די קעפּלעך
און צעבראָכן אַ שטעל מיט טעפּלעך,
און אַ טישל מיט גלעזלעך,
און אַ קויבער מיט קעזלעך;
זיי האָבן איבערגעפאָרן אַ קינד
און צעטראָטעוועט אַ שיינעם הינט;
און אין מיטן דער שטאָט
האָבן זיי פאַרלוירן אַ ראָד.

און ווער עס האָט זיי געוואָלט איינהאַלטן,
האָבן זיי שיער דעם מוח צעשפּאָלטן.

און ווי זיי ווילן איבערן וואַל*,
אַז זיי גיבן דאָ ניט אַ פאַל
ביידע מיטאַמאָל
אַראָפּ אונטן אין טאָל
און האָבן זיך אויף די שטיינער
צעבראָכן גאָר די ביינער.

*

נישט איינער לאָזט אַראָפּ די נאָז,
ווייל ער האָט איבער זיך אַ באַלעבאָס
און מאַכט זיך אַליין גאָר פאַרגעסן,
אַז דער באַלעבאָס גיט אים צו עסן,
און וויל נאָר אַלץ אינאיינעם דערקלערן,
ווי ער זאָל דעם באַלעבאָס פּטור ווערן;
דערנאָך ליגט ער אָבער אין דער ערד,
ווי אונדזערע צוויי פאַרשאַרטע** פערד.

* גראָבן, קאַנאַל.
** חוצפּהדיקע, פאַרשייטע.

די צוויי ציגן

צוויי אַלטע ציגן, די רעכטע נאַראָנים,
וואָס דער נאַר ליגט זיי אויפן פּנים,
גיבן זיך דאָ ביים בערדל אַ גלעט
און שמועסן זיך מיט גרויס געשפּעט:
„ווער האָט דאָס אויסגעטראַכט
און דעם פוקס אַ שם געמאַכט,
אַז דעם גרעסטן שׂכל
האָט נאָר ער אין מוחל?
ווייסטו, איך זאָל אַזוי זיין געזינט,
ווי איך געדענק נאָך אַזוי ווי איצינד,
ווי דער פוקס האָט אַ מאָל אָנגעהויבן
דעם לייב, דעם מלך, זייער צו לויבן,
האָט ער דעמאָלט עפּעס געזאָגט אַ דרשה,
עפּעס קעגן דעם צדיק און דעם רשע;
איך זאָל נישט אַוועקגיין פון דאַנען,
אויב איך האָב כאָטש איין וואָרט פאַרשטאַנען.
כ׳לעבן, ווי איך בין אַ ציג!
דער פוקס איז גאָרנישט קליג!״

*

עץ, וואָס לאַכט איר פרעמדע ספרים
פון מזרח, מערב, צפון און דרום —
אַלע פון גרויס ביז קליין:
שטויסט איך, וואָס איך מיין!

צוויי גוטע פריינד

דער וואָלף מיט דער שלאַנג,
גוטע פריינד שוין פון לאַנג,
באַחשבונען זיך אַ מאָל
דאָרט, אונטן, אין טאָל,
ווער פון זיי עס האָט מער
גוטס געטון ביז אַהער.

דער וואָלף דערציילט צום ערשטן:
„איך גיי אַ מאָל איבערן גערשטן —
עס האָט דעמאָלט זייער שטאַרק גערעגנט —
האָב איך פּלוצלינג אַ שעפּעלע באַגעגנט.
דאָס קעפּעלע, נעבעך, איינגעבויגן,
פאַרנעצט ביז איבער די אויגן,
פון אויבן ביז אַראָפּ פון בלאָטע שוואַרץ;
עס האָט מיך אַזש געריסן ביים האַרץ.
עס האָט זיך, נעבעך, געמיטשעט,
עס האָט געבעקעט און געקוויטשעט.
האָב איך פאַר גרויס רחמנות —
דו קענסט דאָך מיין ישרנות —
עס נאָר אַזוי אַ קליינעם ביס געגעבן,
האָט עס אויפגעהערט צו לעבן.
עס האָט שוין נישט געפרעגט נאָך דעם רעגן,
וואָרן עס איז זיך שוין גאַנץ רויק געלעגן".

„ביסטו, זאָגט די שלאַנג, נאָך געקימען
מיט דער שיינער מעשה היך באַרימען?
שעם דיך אין דיין ווייטן האַלדז אַריין!
איך העט גאָרנישט געקענט אַזוי שלעכט זיין!
זעסטו, איך האָב דעם פּאַסטעכס זון

טאַקע יאָ אַ גרויסע טובה געטון.
עס וועט זיין אין דעם אַ וואָך דריי,
הער איך פּלוצלינג אַ גרויס געשריי
דאָרט ביי דעם פּאַסטעך אין שטוב.
איך קריך מיר אַרויס פון מיין גרוב,
און ווי איך קום דאָרט אַהין,
ליגט נעבעך דעם פּאַסטעכס זין
אויסגעשטרעקט אויף דער ערד,
מיט דעם פּנים איבערגעקערט,
און דער פאָטער האָט אים אַזוי געשמיסן,
עס האָט מיך אַזש ביים האַרץ געריסן.
(דער זון איז, פּראַוודע *, געווען שיכור,
נאָר דאָס געהער גאָרנישט צום עיקר).
און מיך תיכף נוקם צו זיין,
קריך איך מיר אין אַלקער אַריין
צו דעם פּאַסטעכס קראַנק ווייב
און גיב איר אַ ביס אין לייב.
זי האָט, פּראַוודע, נאָך געשריגן,
אָבער טויט איז זי געבליבן ליגן".

„דו ביסט, זאָגט דער וואָלף, זייער שלעכט;
דאָס איז אַוודאי נישט געווען רעכט;
שעם דיך אין דיין ווייטן האַלדז אַריין!
ווי קען מען גאָר אַזוי נישט ווערט זיין?!"

*

דאָס, וואָס איטלעכער טוט אַליין,
הייסט ביי נ'אים רעכט און שיין;
נאָר דאָס וואָס יענער טוט
הייסט ביי נ'אים גאָרנישט גוט.

---

* (סלאָוויזם) וואָס אמת.

טעמערל מיט דעם האָן

די אַלטע טעמערל
האָט געהאַט אַ קעמערל,
ווו נאָר הענער אַליין
פלעגן אַרומצוגיין.

אַמאָל האָט זי געקויפט אַ הענדל,
מאָגער און דאַר ווי אַ שפענדל.
ווי דאָס הענדל איז אַהין געקומען
און האָט זיך נאָר צום עסן גענומען,
איז צוגעלאָפן אַ האָן, אַ גרויסער כעסן,
און האָט אים אָנגעהויבן אַזוי צו בייסן,
אַז אין איין האַלבע מינוט
איז דאָס הענדל געווען צעבלוט.

טעמערל הייבט אָן מיט גיטן
נאָך אַ ביסל האָבער צו שיטן.
אָט! דער האָן פאַלט שוין ווידער צו
און לאָזט דעם הענדל גאָר קיין רו.

איצט איז שוין טעמערל בייז געוואָרן
און שרייט צום האָן מיט גרויסן צאָרן:
„דו ווערסט דאָס אַלץ נישט גענוג האָבן?
וואַרט, איך וועל דיך בעסער באַגראָבן!"
צום שוחט האָט זי דעם האָן געשיקט
און אויף אָנבייסן אים אָפּגעפּליקט.

*

האָט דיר גאָט פרנסה געגעבן,
לאָז־זשע דיין חבר לעבן דיר לעבן;
אַז נישט וועט דיר גאָט אַזוי טאָן,
ווי טעמערל האָט געטון דעם האָן.

דער דאָרן

עס יאָמערט און קלאָגט אַ מאָל אַ דאָרן:
„וואָס פאַר אַ שלעכטע צייטן זיינען דאָס געוואָרן!
עס זיינען שוין נישטאָ יענע גוטע צייטן,
ווען איך בין געווען באַוואַקסן פון אַלע זייטן
מיט בלעטער גרין ווי אַ גראָז
און מיט פּירות גאָר אָן אַ מאָס.
עס איז טאַקע געווען אַ נחת מיך אָנצוקוקן,
אַפילו מיין שאָטן פלעגט מענטשן צו דערקוויקן.
איצט בין איך דאַר און מאַט,
האָב קיין פּרי, האָב קיין בלאַט,
האָב קיין כוח, האָב קיין קראַפט,
ווי אַ שטיק שטיין גאָר אָן זאַפט.
אוי, איך האָב מיך קיין מאָל נישט גערעכט*,
אַז צייטן זאָלן קענען ווערן אַזוי שלעכט".

*

אַזוי הער איך אַלץ קלאָגן ביי לייטן:
„עס זיינען אַצינד זייער שלעכטע צייטן!"
איך זאָג, די אַלטע צייטן זיינען נאָך דאָ:
יאָרן, חדשים, וואָכן, טעג און שעה, —
נאָר זיינען די מענטשן אַליין זייער שלעכט געוואָרן,
ווי אַ"יס דעם שיינעם בוים דער מיאוסער דאָרן.

---

* גערעכט, דערוואַרט.

סערקעלע

אדער

די יאָרצייט נאָך אַ ברודער

גאָר אַ נײ טעאַטער־שטיק אין פינף אויפציען

Motto:

Klein Laster ist so albern, das sich nicht
Der Tugend Anstrich anzukünsteln wüsste.
"Der Kaufmann von Venedig".

פ אַ ר ש ו י נ ע ן:

ר׳ משה דאַנצקער, אַן אויפגעקומענער עושר

סערקעלע, זיין ווייב

פריידע-אַלטעלע, זייער טאָכטער, זי רופט זיך אָן אויף דייטש **פרידעריקע**

הינדע, אַ יתומה, סערקעלעס ברודערנטאָכטער

ר׳ גבריאל הענדלער, אַ שפּעקולאַנט

מאַרקוס רעדלעך, אַ סטודענט, וואָס לערנט זיך דאָקטעריי

ר׳ יוחנן, אַ שדכן

אַ פרעמדער

אַ דאָקטער

ר׳ שמעלקע טרויניקס, אַ ליטוואַק. ער איז דער באַלעבאָס פון דעם גאַסטהויז וואָס הייסט „די מרגלים״

בערל, זיין הויז־יונג

חווה, אַ דינסטמויד } ביידע ביי ר׳ משה דאַנצקער
חיים, אַ משרת

ירחמיאל, אַ משרת ביי ר׳ גבריאל הענדלער. ער זאַהיקעט זיך, אַז ער רעדט.

שמשים און **לאַמפּערטעס***

די מעשה איז אין לעמבערג

---

* גאַכשלעפּערס, טויגעניכטן, שטיפערס, לצים.

אַ וואָרט פריִ׳ר*

סאַמע גוטס נאָר גאָר אַליין
קען אין דער וועלט נישט באַשטיין;
וואָרן ווי אַזוי קען מען וויסן, אַז עס איז גוט,
אַז מען ווייסט גאָר פון דעם שלעכטן נישט.
איך בין אַזוי קלוג,
עס איז פאַר מיר גענוג,
אַז מען וועט אין דעם ביכל דריננען,
כאָטש נאָר אַ ביסעלע גוטס געפינען.
סערקעלע! גיי אין דער וועלט אַריין,
לאָז מען דיך אַ ביסל דערקענען.
איינער וועט זאָגן, דו ביסט גוט און פיין,
דער אַנדערער וועט דיך פאַרברענען.
איך בעט אָבער נאָר דאָס איינע —
עס איז אַ בקשה, אָבער גאָר אַ קליינע —
לאָז מען טון מיט סערקעלען, וואָס מען וויל,
נאָר קענן מיר לאָז מען זיין גאָר שטיל.

דער מחבר

* פריִער, פאָרויס, פראָלאָג.

ערשטער אויפצי*

אַ שטוב ביי ר׳ משה דאַנצקער מיט דריי טירן: איינע אין דער רעכטער זייט, וואָס מען גייט דורך איר צו די איבעריקע שטובן; איינע אין דער לינקער זייט, וואָס מען גייט דורך איר צו סערקעלעס שלאָפחדר, און איינע אין דער מיטן, וואָס מען גייט דורך איר אויף דער גאַס אַרויס. אין דער שטוב שטייט אַ ביסל מעבל, דהיינו: אַ קאַנאַפּע מיט עטלעכע שטילעכער, אַ שאַפע, אַ קאָמאָדע; אויף דער וואַנט הענגט איין שפּיגל, און נאָך איין שפּיגל אַ גרויסער שטייט קעגנאיבער דער טיר, וואָס איז אויף דער רעכטער זייט, אויף דער ערד; און אין מיטן דער שטוב שטייט אַ קיילעכדיקער טיש.

ערשטער אַריינקום

חיים אַליין, דערנאָך חווה

חיים — שטייט ביי דער טיר וואָס גייט אויף דער גאַס אַרויס און מאַכט זי צו. דערנאָך ציילט ער פון איין האַנט אין דער אַנדערער אַריין געלט איינס, צוויי, דריי צוואַנציקער, אַ־וואַ, כ׳לעבן, אַ רייניש מינץ**, דאָס הייסט אַ ביסל אַ גוטער מענטש געוועזן! אָט ביי אַזוי אַ באַלעבאָס, ווי דער ר׳ גבריאלכן איז, איז טאַקע גאָר אַ תענוג צו זיין, — עס איז גאָר עפּעס אַנדערשט, ווי ביי מיין באַלעבאָס, מען דאַרף נישט אַ מאָל די האַנט אין קאַלט וואַסער אַריינצוטון און מען פאַרדינט שוין געלט. הע? יאָ, מאָנטיק און היינט איז ער דאָ געוועזן, האָט ער מיר, כ׳לעבן, שוין צוויי רייניש מינץ געגעבן. — איי, אַלטעלע איז, אָסור, גאָר קיין נאַר נישט, איך זאָל זיין אַ מיידל, העט*** איך אים אויך ליב געהאַט. און פאַרוואָס דען נישט? ער איז דאָך טאַקע

---

* אַקט (אַרויפצי פון פאָרהאַנג). — ** מטבע, קליינגעלט. — *** וואָלט.

אַ גוטער מענטש, אַ קלוגער מענטש, אַ שיינער מענטש; הלוואַי אויף מיר כאָטש די העלפט געזאָגט. העט חווה מיט מיר געווען אַנדערשט געשמועסט. וואָס די טראַכט זיך, קען איך, אָסור, נישט פאַרשטיין! ער שטעלט זיך קעגן דעם גרויסן שפּיגל, וואָס שטייט אויף דער ערד כ׳לעבן, איך בין אויך קיין מיאוסער יונג נישט, האָב אויך געקרייזל־טע פּאהלעך. נו, און אַז איך בין יאָ שוין אַ ביסל געשטופּלט, — אָ, וואַ, ביינאַכט זיינען אַלע אָקסן שוואַרץ! ער מאַכט אַלעמאָל אַן אַנדע־רע העוויה קעגן דעם שפּיגל איך זאָל נאָר וויסן, וואָס פאַר אַ פּנים איך זאָל מיר מאַכן, איך זאָל איר קענען געפעלן! אַזוי? ניין — אפשר אַזוי? אי, פּע! אַזוי גייט זיך דאָך גאָר די גאַל איבער פאַר מיר. אָ, וואַ! אַזוי? כ׳לעבן, קיין חיות נישט. חווה קומט צו גיין דורך דער טיר וואָס איז אין דער רעכטער זייט גאַנץ שטיל, בלייבט שטיין און קוקט־צו, ווי חיים מאַכט העוויות קעגן דעם שפּיגל. חיים דערזעט זי אין דעם שפּיגל, ער פאַרדרייט זיך נישט, נאָר שמועסט זיך ווייטער צו איר אין שפּיגל אַריין חווה־לעבּ! איך האָב דאָך דיך, כ׳לעבן, זייער ליב, פאַרוואָס האָסטו מיך נישט אַזוי ליב? קוק מיך אַצינד אָן, איך בין, אָסור, נישט מיאוס, דו ביסט נאָר אַ ביסעלע איינגעשפּאַרט, און זעסטו — ער קלינגט אין דער האַנט מיט דעם געלט געלט האָב איך אויך! חווה לאַכט זייער הויך און אַנטלויפט. חיים לויפט איר נאָך אויף דעם שפּיגל אַרויף און פאַלט־אַרויף און פאַלט־אַנידער, צע־ברעכט דעם שפּיגל און צעשיט דאָס געלט.

צווייטער אַריינקום

סערקעלע, חיים

סערקעלע — אוי, וויי מיר! וואָס איז דאָס, וואָס איז דאָס?! איך בין אַוועק! זי האַלט זיך ביי די זייטן אוי! האָב איך זשע יאָ כוח אַזוי צו שרייען? משוגע זאָלסטו שוין ווערן! וואָס האָסטו געטון? דעם גוטן שפּיגל! מיין בייזער חלום זאָל זיך צו דיין קאָפּ אָנהייבן און אויסלאָזן, דו גנבֿ! דו פּושע־ישראל! האָב דיר אַ שוואַרץ יאָר, אוי.

וויי, מיינע כוחות! דער יונג וועט מיר נאָך דעם טויט מאַכן אַ טאָג און נאַכט זאָל זיך אַ יונגאַטש נאָר שפּיגלען; העט ער כאָטש שיין געוועזן, העט מיך שוין אַזוי נישט געאַרט, אָבער אַזוי אַ פּאַסקוד־ניק!... וואַרט נאָר, וואַרט, לאָז נאָר מיין מאַן אַהיים קומען, מיין משה וועט דיר שוין געבן פאַר ס'דייניקע! איך, ווייסט איין גאָט, האָב שוין קיין כוח נישט, מיר דאָס געזונט מיט איך אָפּצורייסן. אוי, וויי, מיינע כוחות!

חיים — הייבט זיך פּאַמעלעך אויף, קלייבט דאָס געלט און די שטיקלעך שפּיגל צונאַנד און זאָגט אין דער שטיל צו זיך נאָך דאָס שלימזל האָט מיר געפעלט, אַז די מיוחסת זאָל גראָד אָנקומען אויף מיינע צרות. ער קרעכצט הויך אוי, מיין קאָפּ! אוי, מיין קאָפּ! איך האָב מיך גאָר דערהרגעט!

סערקעלע — אַ מיצווה גדולה, ווער געהרגעט פאַר אַלע יידישע קינדער, — וואָס האָסטו אָבער נאָך פון דעם זינדיקן שפּיגל געוואָלט האָבן, הע?

חיים — אוי! דעם שפּיגל מיינט איר? — אוי, איך האָב אים נאָר אַזוי אַ ביסל געוואָלט איבערפּוצן, אוי! און פאַר גרויס איילעניש בין איך אַזוי ווי געפאַלן, אוי! איך האָב מיך גאָר צעהרגעט.

סערקעלע — ביסט קראַנק געוועזן חוהן צו רופן, זי זאָל דיר העלפן? וואָס האָט זי דען צו טון, די חצופה! האָט זי דען מער ווי דאָס טעפל צו פאַרזאָרגן? אומשטיינסגעזאָגט! איין שלימזל גרעסער ווי דאָס אַנדערע! אוי, מיינע כוחות! העט איך נאָר נישט אַזוי חרוב געוועזן... אַ גאַנצע לעבע טעג * זיצט זיך נאָר דאָס מיידעלע ביי דער צרה, ביי דעם פורעניות, ביי איר הינדע־לעבן, און העלפט איר נאָך אירע גנבישע שטיקלעך אויספירן — וואַרט נאָר, וואַרט, לאָז נאָר מיין משה אַהיים קומען, אוי, מיינע כוחות!

חיים — נו, גאָלדענע באַלעבאָסטע! בייזערט איך שוין נישט. חווה איז, אָסור, גאַרנישט שולדיק.

---

* אַ גאַנצן ליכטיקן טאָג.

סערקעלע — פאַלט אים אין די רייד אַריין געשעדיקט זאָלסטו נאָר ווערן מיט איר בחברותא! — ווער דען איז שולדיק, אידך? אוי, ווי דערלעבט מען שוין נאָר אייערער אַלע פּטור צו ווערן, וואָלט איך אפשר פאָרט אַ מאָל געקענט קומען צו מיינע פרי׳ריקע כוחות.

חיים — נו, בייזערט אייך שוין נאָר נישט, באַלעבאָסטע־לעבן! איך וועל אייך שוין פון אַצינד אָן אַלץ פאָלגן, אפילו אין פייער אַריין, אַבי בייזערט אייך נאָר נישט.

סערקעלע — אַ, געשעדיקט זאָלסטו ווערן! וואָס טייטש, איך זאָל נישט בייז זיין? קען מען דאָ נישט בייז זיין? וואָס פאַר אַ תירוץ וועל איך דאָ קענען מיין משהן זאָגן, העט?

חיים — ע, דער באַלעבאָס וועט זיך גאָרנישט אומקוקן, ער גייט דאָך אָנדאָס * טאָג און נאַכט אַלץ איינאיינעם אָרום פאַרטראַכט.

סערקעלע — פאַרשט אים וואָס זאָגסטו? ער גייט אָרום פאַרטראַכט? וואָס האָט ער צו טראַכטן, וואָס? — וואָס טראַכט ער, וואָס, העט?

חיים — ווייס איך, וואָס ער טראַכט? וואָס גייט דאָס מיך אָן, איך בין דאָך נאָר אַ משרת. — וואָס גייט מיך אָן, וואָס דער באַלעבאָס טראַכט?

סערקעלע — נו־נו, זאָלסט דיך נאָר דערוועגן נאָכצופאָרשן, וואָס דער באַלעבאָס טראַכט, איך זאָל נאָר ווידער עמעצן אַזוי דערווישן, ווי איך האָב אַנומלט חווהן הינטער דער טיר דערווישט — ווינטש איך מיר, אָסור, נישט אין אייער הויט צו שטעקן.

חיים — ע, באַלעבאָסטע־לעבן! איך וועל אייך זאָגן, וואָס חווה איז אַנומלט געשטאַנען הינטער דער טיר — זי האָט דאָס מיך געמוזט זוכן.

סערקעלע — אַוודאי מוז מען ערשט מיט ליכט זוכן אַזוי אַ נאַר, ווי דו ביסט. נאָר הער נאָר צו — וואָס האָב איך דיר דאָ עפּעס געוואָלט זאָגן? — אוי, מיינע כוחות! — יאָ, זעסטו... איך האָב מיך

---

* אויך אָן דעם, סיי ווי.

דערמאַנט... גיי, גיב מיר נאָר אַ שפּרונג אַריבער צו רעדלעכן, און זאָג אים, איך האָב אים זייער שיין געלאָזט בעטן, ער זאָל היינט ביינאַכט קומען צו מיר אין שלאָפצימער אַריין, וואָרן איך בין עפּעס חרוב. איך העט געוועזן געשיקט נאָך אַן אַנדערן דאָקטער, נאָר עס דאַכט זיך מיר, אַז ער קען שוין מיין נאַטור... אוי, מיינע כוחות! נאָר הערסטו, גיב אַכטונג, דאָס פּורעניות זאָל דערפון נישט געוויר ווערן, — דו ווייסט דאָך שוין, וועמען איך מיין, הע?

חיים — אוי, אוי, אוי! אויב איך שטויס מיך, וועמען איר מיינט! איר מיינט דעם באַלעבאָס אַוודאי?

סערקעלע — גיי, ווער געשעדיקט! זי זאָגט צו זיך אין דער שטיל איטלעכער נאַר האָט זיין שכל ביי זיך — דאָס הייסט געוועזן אַ ביסל אַ גנב! חויך צו חיימען ווייסט נישט, אַז איך מיין הינדען? דאַרף מען אים ערשט אַרויסטייטשן, דעם שוטה. נו, גיי שוין, גיי, אָט קומט שוין עמעץ!

חיים — נעמט־מיט דעם צעבראָכענעם שפּיגל און גייט אַוועק.

דריטער אַרייַנקום

ר׳ גבריאל, סערקעלע און צום סוף חווה

ר׳ גבריאל — גוט מאָרגן, סערקע־לעבן! וואָס מאַכט איר גוטס? כ׳לעבן! איר זעט היינט זייער גוט אויס, אָן אַן עין־הרע. נאָר וואָס איז דאָס? פאַרוואָס גייט איר דאָס היינט אָן דעם שטערנטיכל?

סערקעלע — מיט חן יאָ, יאָ, גוט זע איך אויס, שפּעטס נאָר, שפּעטס! פּראַוודע *, איך זאָל ווידער קענען קומען צו מיינע פריִע־ריקע כוחות, העט עפּעס אַנדערש געוועזן, אָבער אַזוי, אומשטיינס־געזאָגט — ווו בין איך שוין די שיינע סערקעלע, וואָס איך בין אַמאָל געוועזן! האָ, האָ! נישטאָ שוין די לויכטנדיקע סערקעלע, וואָס

* אמת.

אַלע פּלעגן נאָך איר צו שטאַרבן, אוי, מיינע כוחות! — הע, הע, הע, איך קען מיך נאָך אַזוי ווי היינט דערמאָנען, ווי איך האָב דאָס ערשטע שלייערל אָנגעטון, און מען האָט מיך אין שול אַריינגעפירט — וואָס פאַר אַן איבערגעלויף איז דאָס געווען! יונג און אַלט האָט מיר נאָכגעקוקט — מען האָט נאָר געדאַרפט צו הערן, ווי די גרעסטע שררות האָבן זיך געשמועסט: „די שיינע סערקעכן גייט, די שיינע סערקעכן גייט". — אָבער איצט, ווו זע איך שוין גוט אויס? עס זענען שוין גאָר נישט די צייטן, וואָס זיינען געווען ביי לייטן.

ר׳ גבריאל — ע! וואָס פעלט איך דען נאָך היינט? איר זאָלט נאָר געזונט זיין! צו זיך אין דער שטיל נאָך וואָס טויג עס איר?... הויך צו סערקעלען פאַרוואָס גייט איר דאָס אָבער היינט אַן דעם שטערנטיכל?

סערקעלע — וואָס טייטש, איר ווייסט נישט? היינט ווערן דאָך דאָס פיר יאָר, אַז מיין גילדענער, איינציקער, שיינער ברודער איז, נעבעך, אונטערוועגנס געשטאָרבן. היינט, אימשטיינסגעזאָגט, איז דאָס, נעבעך, מיין דוד־לעבנס יאָרצייט.

ר׳ גבריאל — נו, באַדאַרפט איר, אַ שלאָף מענטש, נאָך צו טרויערן? איר האָט דאָך ביי דער גילדענער בשורה אַוודאי גענוג געוויינט. וואָס ווילט איר נאָך?

סערקעלע — גלייבט מיר, מיין ליבער ר׳ גבריאל, אַז חוץ דעם, וואָס איך האָב זייער געיאָמערט, געוויינט און געקלאָגט, וואָס איך האָב געמיינט, אַז איך וועל עס שוין גאָר נישט איבערלעבן, האָט מיר די שוואַרצע, פינצטערע בשורה נאָך גאָר מיין איבעריק ביסל כוחות אַוועקגענומען, אוי, מיינע כוחות! וואָרן מאַלעם* עס שטאַרבט אַ ברודער, אָבער אַזוי אַ ברודער! אַזוי** אַ כשרע נשמה! אַזוי אַ ווילקענעווודיקער! אַזוי אַ צדיק! זי ווישט זיך די אויגן און וויינט דייער.

ר׳ גבריאל — אַ, סערקעלע! פע, שעמט אייך. איר וויינט?

* אַ קליינינקייט! נאָך וויניק? — ** אַזאַ (אַזוי אַ).

וואָס האָט איר אייך דאָ איצט גראָד דערמאָנט? אַזוי אַ קלוגע ייִדענע, ווי איר זייט, זאָל וויינען? פּע, שעמט אייך, כ'לעבן. נו, נו, גענוג... הערט שוין אויף, איך קען נישט צוזען, אַז מען וויינט.

סערקעלע — וויינט אוי, ווײ, מיינע כוחות! העט ער כאָטש געווען אַ קדיש איבערגעלאָזט — נאָר דאָס איינע טרייסט מיך נאָך, מיין משה, זאָל לעבן, זאָגט אַלע יאָרצייט קדיש נאָך אים.

ר' גבריאל — און אויס הינדען וועט עפּעס זיין לייט?

סערקעלע — אָט, פּלוצלינג, אַפילו נישט נעבן לייט; די צרה, דאָס פּורעניות ווייס אויך עפּעס? אומשטיינס געזאָגט, שאָדנס טון, אַקעגן רעדן — דאָס קען זי. גלייבט מיר, ער, עליו השלום, זאָל זיך מיִען פאַר אונדז, זאָל אַצינד אויפשטיין און זאָל אָנקוקן דאָס גילדענע טעכטערל, וואָס ער האָט איבערגעלאָזט, העט ער, כ'לעבן, נאָך אַ מאָל געווען געשטאָרבן פאַר צרות.

ר' גבריאל — אַ חידוש, כ'לעבן! זי שיינט עפּעס קיין שלימ-מזלניצע צו זיין. אַ חידוש, כ'לעבן. מיט פריידע-אַלטעלען ביינאַנד, דאָס הייסט דאָך גאָר ווי אויפגעצויגן געוואָרן, און פּאָרט אַזוי אַ צרה צו זיין?!

סערקעלע — ע! האָט מיר נישט פּאַראיבל, וואָס פאַרגלייכט איר דאָ די צרה, די לייד, צו מיין אַלטע-לעבן? אָך איז מיר! אַ שיי-נער חילוק!... מיינט איר אָבער, אַז ווייניק געזונט האָט מיר דאָס גע-קאָסט? אוי! ווו זיינען דען מיינע כוחות אַהינגעקומען? ווי געפעלט אייך איר נייען? אָט האָט זי זיך גאָר אַליין אַ פּאָר קעשענעס אויפ-גענייט! — און איר העפטן, און איר שטיקן? האָט איר געזען דעם גוייִשקן אַבעצעדלע* וואָס זי האָט אויסגעשטיקט? און איר רעדן? און איר שרייבן? און איר בוך לייענען, — האָט דאָס גאָר אַ שאַץ?** פראַנצייזעריש און דייטשעריש, ווי אַ וואַסער!

ר' גבריאל — ווי אַלט איז זי, זי זאָל לעבן? איך מיין, עס איז שוין צייט זיך צו סטאַרען אום*** אַ חתן?

---

* (פון פויל') א"ב, אלפאַבעט. — ** (פון דייטש) אוצר. — *** באַמיען זיך ווענן.

סערקעלע — וואָס מיינט איר, ווייל זי איז אַן אַן עין־הרע אַזוי אונטערגעוואַקסן? זי איז פּאַרט נישט מער אַלט — ווי — ווי דרייצן יאָר.

ר׳ גבריאל — אמת צו זיך אין דער שטיל אַן שבתים און אַן יום־טובים.

סערקעלע — וואָרן ווי אַלט, מיינט איר, בין איך דען גאָר איינגעאַנצן? מען מעג זאָגן, וואָס מען וויל — איך בין פּאַרט מער נישט אַלט ווי — ווי זיבעצעוואַנציק יאָר.

ר׳ גבריאל — טאַקע אויך אמת. צו זיך אין דער שטיל שויך פון צען יאָר אַן אַלץ אין איין עלטער.

סערקעלע — נאָר דער ברודער האָט מיך גאָר געעלטערט. און די צרה, די הינדע, נעמט מיר צום איבעריקן מיין ביסל געזונט אַוועק; אוי־ווי, מיינע כוחות! צו דער חתונה בין איך, פּראַווודע, געווען אַ גרויסע מויד, ווי אַ שיינע סאָסנע, און האָב געלייכט ווי די זון אום* תמוז; עס האָט קיינער נישט געוואָלט גלייבן, אַז איך זאָל ערשט דרייצן יאָר אַלט זיין.

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל איך גלייב עס נאָך נישט. הויך צו סערקעלען און האָט אַזוי יונג חתונה געהאַט? כ׳לעבן; די טאָכטער קער אויך צו די יאָרן חתונה צו האָבן, וואָס די מוטער.

סערקעלע — יאָ, ווער שמועסט, עס זאָל זיך נאָר טרעפן עפּעס רעכטס.

ר׳ גבריאל — ע, וואָס! גיט איר נאָר אַזוי עפּעס אַ גוטן סוחר, ער זאָל איר קענען פּרנסה געבן. היינטיקע צייטן קוקט מען ווייניק אויף יחוס — אַז מען טוט מיט דעם שווער, זיצט מען דערנאָך מיט דעם בער.

סערקעלע — וואָס? יחוס? וואָס באַדאַרף זי דאָס נאָך מיין יחוס? איז זי דען שוין פון מיין צד אַליין נישט גענוג אַ מיוחסת? מילא, דער ראַבטשיצער רב — איז דאָך געווען — העז? — גאָר אַ

* (דייטשמעריש) אין.

נאָענטער קרוב; און דער סאַווראַניער מגיד, עליו־השלום, איז געווען מיין פעטערס שוואָגער אַ לייבלעכער, הע? — יאָ, אַ — לייבלעכער קרוב, און דעם חם צביס שוואָגערס זיידע און איר עלטער־זיידע זיינען געוועזן פון מוטערס צד... לייבלעכע מחותנים.

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל שוין טויזנט מאָל האָב איך דאָס פון איר געהערט. הויך צו סערקעלען איבער דעם זאָג איך דאָס, איר זאָלט איר נאָר זען עפּעס אויסזוכן אַ פיינעם יונג. עפּעס אַ גוטן סוחר.

חווה — קומט דורך דער טיר, וואָס אין דער רעכטער זייט באַלעבאָסטע! קומט אַריין, דער באַלעבאָס איז געקומען.

סערקעלע — גיי, גיב אים שוין דאָס זינדיקע ביסל קאַווע. ער קומט דאָך דאָס, נעבעך, ערשט פונעם דאַווענען. האָט נישט פאַר־איבל, מיין ליבער ר׳ גבריאל, איך מוז אַריינגיין צו מיין מאַן.

ר׳ גבריאל — נישקשה, גייט געזונטערהייט.

סערקעלע — אוי, מיינע כוחות! זי גייט אַוועק מיט חווהן.

פערטער אַריינקום

ר׳ גבריאל און דערנאָך פריידע־אַלטעלע

ר׳ גבריאל — אַליין געלויבט צו גאָט, אַז איך בין אירער שוין פּטור געוואָרן — זי העט מיר דאָ נאָך צען מאָל איר יחוס אויסגע־רעכנט, ווי אַזוי דער פויזנער מגיד האָט אָנגעקערט איר געשוועס־טערקינד אַ בערדיטשעווער — חזן. נאָר עס איז שוין אַזוי אין דער וועלט: אַז מען קריגט נאָר געלט, ווערט מען שוין תיכף שיין, קלוג, פרום, אַ גרויסע מיוחסת און אַפילו יינגער אויך. ווער עס האָט די סערקע פאַר אַ יאָר זיבן נישט געקענט, ווען זי פלעגט נאָך מיט שפּייז און מיט מעל צו זיצן! ווער האָט זיך דאָס דעמאָלט געריכט אויף סערקען דער מעל־יידענע! ווער האָט זיך דען דעמאָלט גאָר אומגעקוקט אויף איר? אָבער איצט — זי האָט געלט, און ווער איז איר גלייך? דאָס טעכטערל, די גרינגע צרה, האָט פלוצלינג פון הע־

לער הויט אַלע מעלות געקריגן. נאָר וואָס גייט דאָס מיך אָן? איך דאַרף נאָר צו זען, זי זאָל האָבן געלט. איך וועל מיך שוין פּאָרען, איך זאָל זי אין קויבער * אַריינקריגן. פון מיינעטוועגן מעג זי זיין גרין אויך; איך האָב שוין אַ מאָל אויף דער מלכה גרין אויך אַ גרויסן קאָן אויסגענומען — שאַ! אָט איז זי דאָ! ער מאַכט זיך קעגן דעם שפּיגל די פּאות און דעם קאָלנער צורעכט און נעמט אַראָפּ דעם ספּאָדעק אַ גוטן מאָרגן, מיין שיין פריילייִ! וואָס מאַכן זי גיטס?

אַלטעלע — שמועסט מיט חן אַ שעהנען גוטען מאָרגען, הער הענדלער, איך דאַנקע איהנען. ווי האַבען זי געשלאַפען דיזע נאַכט?

ר׳ גבריאל — וואָס טייטש? ווו האָב איך געזאָלט שלאָפן? אין דער היים האָב איך געשלאָפן, איך נעכטיק תמיד אין דער היים.

אַלטעלע — לאַכט האַ־האַ־האַ, זעהען זי, מיין לעהרער האָט געזאַגט, דאַס ווען מאַן יעמאַנדען פראַגט: „ווי האַבען זי געשלאַפען?“, זאָ מוס ער אַנטוואָרטען: „גוט“; אונדז ווען מאַן יעמאַנדען פראַגט: „וואָ האַבען זי געשלאַפען?“, זאָ מוס ער אַנטוואָרטען: „צו הויזע“.

ר׳ גבריאל — מילא, אום וואָס גייט עס אינע דאָ, מיין שיין פריילייִ, צי מוז מען זאָגן „ווי“, צי מוז מען זאָגן „וואָ“? איך זאָג אינע, אַז דער לערער איז אַ שוטה, אַ נאַר; דאָס איז אַלץ איינס, צי זאָגט מען „ווי“, צי „וואָ“, צי „וויי“ — אַבי מע שלאָפט.

אַלטעלע — שטעלט צוויי שטולן צונאַנד און זעצט זיך אויף איינעם איך ביטע, נעהמען זי פּלאַץ. פאָן וועמען האַבען זי דיזע נאַכט געטריימט?

ר׳ גבריאל — זעצט זיך נעבן איר זעען זי, מיין שיין פריילייִ! עס האָט זיך מיר אַ גאַנצע נאַכט געטריימט נאָר פון אינע, עס האָט זיך מיר געדאַכט, ווי מיינע בריקעס ** מיט סחורה זיינען שוין פון לייפּסק אָנגעקומען, און איך האָב אינע אויסגעקליבן זייער אַ שיינע מאַטריע *** אויף אַ קליידעלע.

---

* קאָרב, קויש (אַריינקריגן אין זאַק אַריין). — ** וואָגנס, וועגענער. — *** מאַטעריאַל, שטאָף.

אַלטעלע — אײן צײג * אויף אײן קלײד? אַך! איך ביטע זי, וואָס פיר אײנס? פיליכט אַ־לאַ פּערוואַלטער שקאָט?

ר׳ גבריאל — יאָ, יאָ, טאַקע אַ־לאַ אַלטער שטאָק. חוץ דעם אָבער האָב איך אײנע באַזונדער געבראַכט אַ פּאָר בראַנזולעקעס **, קינצלעכע. זי האָבן אָבער גאָר נישט געוואָלט צונעמען, וואָס איך האָב זי געבעטן, געבעטן און געבעטן. און איך ווייס נאָך נישט פּאַר־וואָס זי האָבן בײ מיר אַזוי אַ קלײן געשענק נישט געוואָלט צונעמען.

אַלטעלע — איך האָב ניכט וואָללען אַננעהמען? פאָן איהנען? נײן, דאָס קאָן ניכט זײן. זעהען זי, מײן ליבער הער הענדלער, דער לעהרער זאָגט אימּמער, דאָס אײן טרוים ניכט וואָהר איזט, אונד ער האָט גאַנץ רעכט, דען פאָן איהנען מעכט איך אַלעס אַננעהמען.

ר׳ גבריאל — פּשיטא?! ער נעמט פון דער קעשענע אַרויס די מאַטריע און אַ פּאָר בראַנזאַלעטקעס און גיט אַלטעלען איצט וועל איך זען, אויב זי זײנען אַ וואָרטסמאַן!

אַלטעלע — כאַפּט געשווינד צו די זאַכן אַה, שעהן, איך דאַנ־קע איהנען.

ר׳ גבריאל — נײן, מײן שײן פרײליי! זי באַדאַרפן מיר גאָר פאַר אַזוי אַ קלײניקײט נישט צו דאַנקען, איך וואָלט אירעטוועגן, כ׳לעבן, מײן גאַנץ פאַרמעגן אַוועקגעגעבן, און ווייסן זי פאַרוואָס? ווײל איך האָב זי טאַקע זײער ליב.

אַלטעלע — קוקט אים שטאַרק אין פּנים אַרײן און שמײכלט מיט חן אונד דאָס קאָמט איהנען פאָן הערץ? זעהען זי, אונד איך קאָן איהנען ניקס מעהר אָפּפערן אַלס — זי גיט אים די האַנט, ער זאָל איר אַ קוש געבן.

ר׳ גבריאל — כאַפּט זי אָן בײ דער האַנט און גיט איר אַ קוש אין פּנים אַרײן מײן גילדן אַלטעניו! איך האָב אײנע טאַקע זײער ליב.

---

* שטאָף. — ** בראַסלעטן, בראַנזאַלעטקעס.

פינפטער אַריינקום

חווה, ר׳ גבריאל, אַלטעלע

חווה — זעט, ווי זיי קושן זיך און לויפן אויסאַנאַנד. זי זאָגט צו זיך אין דער שטיל **אַט־אַ־דאָס איז, כ׳לעבן, אַ שיין פּאָר פלאַקן** הויך צו אַלטעלען **פריידע־אַלט**... זי כאַפּט זיך אין רעדן צוריק **פריי־ליין!** גייען זי אַריין, **דער לערער איז געקומען און האָט זי געהייסן אַריינרופן.**

אַלטעלע — ווער, רעדליך? דער קונדאָס! **זאָג איהם, ער זאָלל** מיך קאָממען וואַרגען, **איך האָב אויף איהם לענגער געוואַרט, איצט זאָלל ער וואַרטען.**

חווה — הייבט אָן אין שטוב אויפצוראַמען.

אַלטעלע — נון? וואָרום געהסטו ניכט? דו מיסטפּיך! **דאָס** האָב איך נאָך אין מיין לעבענסטאָג ניכט געזעהן! איין מענש זאָל אַזוי דום* זיין, ווי די איזט! געשעדיקט זאָלסטו ווערן.

חווה — וואָס בין איך שולדיק, אַז די **באַלעבאָסטע שעלט** מיך, פאַרוואָס איך רוים דאָ נישט אויף.

אַלטעלע — מיט כעס דאָס איזט איין לודער!** זי זעהט, עס זינד יעצט געסטע היר, שטעלט זי זיך יעצט אויפרוימען! הינדע זאָל מיט איהר עטוואָס שאַפען, העט זי באַלד געלאַפען, אונד מיך, ווען איך איהר טויזענד מאָהל וואָס זאָגען זאָל, פאָלגט זי פאַרט ניכט. זי נעמט אָן חווהן ביי דער האַנט און וואַרפט זי אַרויס גיי, דו בעסטיע!

ר׳ גבריאל — נו, געננוג שוין, בייזערן זי זיך שוין נישט, מיין שיין פריילייו! עס קען אינען נאָך שאַדן, זיינען זי נאָך בייז?

אַלטעלע — אָ, ניין, ניין, ווען זי נור וועק איזט, בין איך שאָן ניכט מעהר בעזע, — מאַן מוס נור איממער זעהען די דינסטען אין דען גרעסטען רעשפעקט צו האַלטען.

ר׳ גבריאל — אוי, מיין משרת, מיין ירחמיאל, אַזוי אַ שטוי־

---

* נאַריש. — ** (אין ד׳) סטיערווע, בעסטיע, אויף יידיש פּוליאַק.

מער יונג ער איז, אַזוי ווי ער קען נישט רעדן, אָבער פאַר מיר האָט ער דעם גרעסטן פּרעשפּעקט, פאַר מיר מוז ער די נכפּה האָבן.

אַלטעלע — ווען איך אַמאָהל פאַר מיר זיין ווערדע, זאָ ווערדע איך נור קריסטליכע דינסטען האַלטען, די וויססען זיך שעהן צו בענעהמען — ניכט וואַהר?

ר׳ גבריאל — ווען וועט דאָס אָבער שוין אַ מאָל זיין, ווען? איך האָב, פּראַווודע, נעכטן ווידער געשמועסט מיט ר׳ יוחנן שדכן, און ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז ער וועט היינט ריידן מיט דער מאַמען און מיט דעם טאַטן. גלייבן זי מיר, מיין שיין פריילייַ, אַז פאַר דעם סילוק האָט מען זיך גאַרנישט צו זאָרגן! אָט האָב איך ערשט אַ בריוו געהאַט פון די ברידער סוקאַרד פון טריעסט, אַז עס גייט מיר שוין הונדערט צענטן קאַווע און הונדערט צענטן צוקער, אַחוץ וואָס עס קומט מיר ווידער אָן פון ווין באַקאַליעס און אַנדערע פּראָדוקטן.

זעקסטער אַריינקום

ירחמיאל, ר׳ גבריאל, אַלטעלע

ירחמיאל — נעמט אַראָפּ דעם ספּאָדעק באַ־באַ־באַ־באַ־באַלעבאָס! גייט שוין אַ־אַ־אַהיים.

אַלטעלע — לאַכט זייער.

ר׳ גבריאל — זעען זי, פאַר גרויס פּרעשפּעקט קען ער אַזש דאָס וואָרט נישט אַרויסרעדן! צו ירחמיאלן וואָס ווילסטו, וואָס?

ירחמיאל — קו־קו־קו־קומט שוין אַהיים, אַז מען באַ־באַ־באַ־באַדאַרף אים, מוז מען ערשט לויפן זוכן. דער פּאַ־פּאַ־פּאַ־פּאַטשטער איז געקומען מי־מי־מי־מיט אַ־אַ־אַ בריוו.

ר׳ גבריאל — נו, גיי זאָג אים, ער זאָל וואַרטן אַ מינוט, איך קום תיכף צו גיין, אָדער — זאָג אים, ער זאָל דיר איבערלאָזן דעם בריוו.

ירחמיאל — דעם שכל האָ־האָ־האָב איך אויך געהאַט, ער בייזערט זיך אָבער או־או־און שעלט איך מי־מי־מי־מיט פינצטערע

קללות, ווייל אי־אי־איר זיינט אים אַ־אַזוי אויך שוין שו־שו־שולדיק פּאַר עטלעכע בריוו און גי־יי־ייט אים שוין אַ־אַ־אַזוי לאַנג נישט אָפּ.

ר׳ גבריאל — נעמט אים אָן און וויל אים אַרויסוואַרפן נו, גיי שוין צו אַל־די שוואַרצע יאָר.

ירחמיאל — נו, אי־אי־איך גיי שוין, — ווערט אי־אי־איר אָבער אַ־אַ־אַהין אויך נאָכקומען?

אַלטעלע — לאַכט זייער שטאַרק דאָס הייסט איין רעשפּעקט!

ר׳ גבריאל — וואַרפט ירחמיאלן אַרויס נו, גיי שוין, דו, שטומער הונט.

ירחמיאל — גייט אַוועק.

ר׳ גבריאל — דאָס איז ער נאָר אַזוי פאַרשאַרט געוואָרן, ווייל ער פאַרדינט ביי מיר אַזוי פיל געלט פון מעקלעריי און צעטל־געלט; אַ קאַטאָוועס, מיינען זי, פאַרדינט דער אַכבראָש * ביי מיר אָן די סחורות, וואָס קומען אָן אַלע וואָך? וואָרן מענטשן ווילן גאָר דאָס גלייבן?

אַלטעלע — אָ! איך גלויבע איהנען, איך ווייס, איך ווייס, זי־זינד זעהר רייך. זעהען זי, מאַן רעדעט מיר נאָך איין, נאָך איין — זי דערמאָנט זיך אַ ביסל נאָך איין — אי! איך האָב פערגעססען, ווי מאַן רופט עס אָן — ווי עס הייסט דאָרט, אויף יידיש — אַ, אַ — ר׳ גבריאל — אפשר גאָר, חלילה, אַ שידוך?

אַלטעלע — יאַ, יאַ, זאָ רופען עס די יודען. זעהען זי, אונד דער ברייטיגאַם ** איזט אויך אויסעראָרדענטליך רייך, ער האָט זיין אייגענס זעהר פיל געלד, זילבער אונד צירונג אונד איין זעהר גראָ־סעס איינפּוהרהויז היר אין לעמבערג.

ר׳ גבריאל — ע! גלייבן זי נישט, דאָס איז אַלץ ליגנד, דאָס זאָגט נאָר דער שווינדלער, דער שדכן, אַזוי, כדי ער זאָל קריגן אַ סך שדכנות. איך וועל מיך וועטן, אַז ער האָט קיין געלט, קיין צירונג

---

* שווינדלער, דרייקאָפּ (העברעיש: עכברוש, עכבר — מויז). — ** חתן.

— און קיין הויז אויך נישט — איך קען שוין די שווינדלערס, די שדכנים!

אַלטעלע — איך ווייס יאָ אָבער זעלבסט, דאָס ער האָט איין זעהר גראָסעס הויז, אונד די מוטטער זאָגט, דאָס ער איזט זעהר, זעהר רייך.

ר׳ גבריאל — אונד איך שווערע אינע, אַז ער איז אַ גרויסער קבצן, אַ ליידאַק, אַ שווינדלער, און דער שדכן איז אַ ליגנער, אַ כזבן.

אַלטעלע — וויססען זי דען שאָן, ווער דער ברייטיגאַם איזט?

ר׳ גבריאל — וואָס טויג מיר דאָס גאָר צו וויסן, אַז איך ווייס נאָר, אַז ער איז אַ גרויסער אָרעמאַן, אַן אביון — איז שוין גענוג. אָט וועל איך דאָך טאָקע תיכף געוויר ווערן, ווי הייסט ער, ווי?

אַלטעלע — ער הייסט ר׳ שמעלקע טרויניקס.

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל אָ, וואַ! אַזוי בין איך טאָקע אין דער ערד, דער איז טאָקע אַ גרויסער עושר. נאָר אַ קלוגער יונג קען זיך אַן עצה־געבן. ער לאַכט הויך האַ־האַ־האַ, נו, וואָס האָב איך געזאָגט? דער ליטוואַק! דער שווינדלער! דער אביון! מיין אייגנס זאָל איך האָבן, וואָס ער איז מער שולדיק אויף וואַכנגעלט ווי ער פאַר־מאָגט. צו זיך אין דער שטיל אָ נאָר בין איך, נאָך וואָס טויג עס מיר? הויך און דעם פאַסקודניק, דעם אַלטן סאָבאַק* ווילן זי נעמען פאַר אַ חתן? ער לאַכט זייער דעם פאַסקודנע ליטוואַק? דעם בייזן מענטש, וואָס האָט ערשט אַ ווייבל, נעבעך, דעם טויט געמאַכט?

אַלטעלע — האָט ער איהר דען דען טאָד געמאַכט? זי וואַר יאָ איממער געזונד, נור זי איזט פער צופאַלל פאַן די טרעפּ הערונ־טער געפאַללען אונד איזט געשטאָרבען, וואָס איזט ער שולדיג?

ר׳ גבריאל — וואָס ער איז שולדיק? יאָ, ווער ווייסט? אַז אַזוי אַ ליטוואַק האָט פיינט אַ ווייב, קען, כ׳לעבן, גאָר זיין, אַז דער

* (רוס׳) הונט.

רוצח האָט זי אַליין פון די טרעפּ אַראָפּגעוואָרפן, כּדי ער זאָל זי קענען גאָר גרינג פּטור ווערן.

אַלטעלע — ער וואָר יאָ אַבער דאַמאָלס גאָר ניכט היר, אין לעמבערג.

ר׳ גבריאל — ער פאַלט איר אין די רייד אַריין און רעדט גאַנץ געשווינד אַבער זיינע משרתים זיינען יאָ הי געוועזן, העי? אַבער בריוולעך האָט ער איר געשריבן, דער גזלן, העי? — נו, נו נו, האָט ער זיך שוין געוווּסט אַן עצה צו געבן, דער רוצח! ער ווערט קלאָמערשט בייז נו, לאָזן זי מיך שוין גאָר גיין און נעמען זי זיך דעם ליטוואָק פאַר אַ חתן, איך וועל, כ׳לעבן, אויך קריגן אַ שיינע כּלה, — איך וועל, אָסור, אויך נישט פאַרזיצן. נאָר עס איז גאַנץ גוט צו קענען זעלכע מענטשן, ווי זי זיינען. ווי איך זע איין, מעג איך שוין אַוועקגיין? ער וויל קלאָמערשט אַוועקגיין.

אַלטעלע — כאַפּט אים אָן ביי דער האַנט און לאָזט אים נישט גיין אַבער, ליבער הערר הענדלער! געהען זי ניכט, אום גאָטטעס וויללען, זיין זי נור ניכט בעזע, איך ווילל איהם יאָ גאָר ניכט, דעם ליטוואָק, ער זאָלל נאָך טויזענד מאַהל זאָ רייך זיין, ער זאָלל האַבען מיליאָנען רענדלעך זיין אייגענס! זי, נור זי, מיססען ווערדען מיין ברייטיגאַם, איך ווילל געוויס קיינען אַנדערען.

ר׳ גבריאל — קערט זיך צוריק אום און קושט איר די האַנט אַזוי, זעען זי, איז גאָר עפּעס אַנדערשט. אַזוי האָב איך זי גאַנץ ליב, מיין שיין פריילייַ! האַלטן זי זיך נאָר ביי איין וואָרט, אַז זי ווילן נאָר מיך, וועט אַוודאי גאַנץ גוט זיין.

אַלטעלע — אָ, יאָ, געוויס, געוויס, איך ווערדע מיך געוויס ביי איין וואָרט האַלטען. זי מיססען מיין ברייטיגאַם ווערדען, זי מיססען מיין מאַנן ווערדען — נור זיין זי ניכט מעהר בעזע, איך ביטע איהנען.

ר׳ גבריאל — ניין, ניין, איך בין אַצינד שוין נישט בייז, נאָר פאַרדראָסן האָט עס מיך פאָרט, אַז אַזוי אַ קלוג, אַזוי אַ געשיקט,

אַזוי אַ שיין פריילי, ווי זי זיינען, זאָל פּלוצלינג נאָכזאָגן אַזעלכע נאַרישקייטן, וואָס אַ ליידאַק, אַ שדכן, האָט דאָרט אָנגעפּלוידערט.

זיבעטער אַריינקום

ירחמיאל, ר׳ גבריאל, אַלטעלע

ר׳ גבריאל — ביסטו שוין ווידער דאָ? וואָס ווילסטו?

ירחמיאל — דער פּאַ־פּאַ־פּאַטשטער מאַכט מיך גאַ־אַ־אַר משוגע, איך זאָל אַ־אַ־ייך אַהיים שלעפּן.

ר׳ גבריאל — נו, גיי שוין, האָב דיר אַ שוואַרץ יאָר. צו אַל־טעלען אַטיעס, מיין שיין פריילי! אַטיעס *, איך מוז שוין גיין, איך מוז אַוודאי האָבן זייער נייטיקע בריוו פון ווין און פון דאַנצק. איך וועל נאָך היינט דאָ זיין, ר׳ יוחנן וועט אַוודאי אויך היינט זיין ביים טאַטן. הערן זי נאָר, וואָס ער וועט ענטפערן, און האַלטן זי זיך נאָר ביי איין וואָרט — פאַרשטיין זי מיך שוין?

אַלטעלע — זאָרגען זי נור ניכט, עס ווירד געוויס אַזוי בלייבען, ווי איך וויל —

ר׳ גבריאל וויל שוין גיין אַטיעס, מיין שיין פריילי! אַטיעס.

אַלטעלע — האַלט אים ביי דער האַנט וואַרטען זי נור, וואָס איילען זי אַזוי? ווערדען זי הייטע זיין אויף דעם טעאַטער?

ר׳ גבריאל — יאָ, מיין פריילי!

אַלטעלע — וואָס ווירד דען הייטע געגעבען?

ר׳ גבריאל — ווי תמיד, אַ האַלבער צוואַנציקער.

אַלטעלע — לאַכט האַ־האַ־האַ, אַבער וואָס פיר איין שטיק ווירד הייטע געשפּילט?

ר׳ גבריאל — אַלינאַ אָדער לעמבערג אויף יענער וועלט.

אַלטעלע — זי מיינען, אַלינאַ אָדער לעמבערג אין איינעם אַנדערן וועלט־טייל!

---

* אָדיע.

ר׳ גבריאל — דאָס איז אַלץ איינס. נו, אַטיעס. מיין שיין פריילייִ! האַלטן זי זיך גאָר, למען השם, ביי איין וואָרט! איך האָב איצט גאָר קיין צייט נישט, איך מוז שוין גיין. אַטיעס, בלייבן זי מיט געזונט.

אַלטעלע — געהען זי מיט געזונד.

ר׳ גבריאל און **ירחמיאל** גייען אַוועק.

אַכטער אַריינקום

אַלטעלע אַליין

זי באַקוקט די בראַנזאָלעטקעס מיט דער מאַטריע און מאַכט זיך צוררעכט די לאָקן קעגן דעם שפיגל, דערנאָך גייט זי אַרום אין שטוב און זינגט:

וועך זיך פאָן דעם טרויאונגסרינגע
גאָלדענע טאַגע פילע פערשפּריכט —
אָ! דער קעננט דען לויף דער דינגע
אונד דאָס הערץ דער מעננער ניכט.
מאַנכע וואַרף זיך אָהנע זאָרגען
אין דעם מאַננעס אַרם, ווי דו,
אונד בעוויינטע דען אַנדערן מאָרגען
איהרע פרייהייט, איהרע רוה.

זי בלייבט שטיין און לאַכט האַ־האַ־האַ, דאָס איזט מיר דאָס איין ליד, זאָ איין יאַהר זאָלל נאָר שמעלקע ליטוואָק האַבען — ניין, מיט מיר און מיט מיינעם הענדלער ווירד עס גאַנץ אַנדערס זיין; איך וויס, איך בין פאָן זיינער ליבע איבערצייגט. וואָס ער מיר שאָן אַללעס איבערגעשענקט האַט, זייט ער צו אונז הערייַנקאָממט, אוי, אוי, אוי! בלייבט אַ ביסל שטיל, דערנאָך רעדט זי מיט חן אַך! אונד מיין הערץ, מיין גוטעס הערץ, שפּריכט נור פיר איהן! איין נאַר מעכט איך זיין, איך זאָהל נעהמען דעם ליטוואָק אונד זאָלל נאָך נאַך דער האָכצייט אויך גיין ייִדיש אַנגעצאָגען. זי מעסט זיך אָן קעגן דעם שפּיגל די מאַטריע און די בראַנזאָלעטקעס אַך! דאָס ווירד מיר אַנש־

טעהען, און ווען נאָך איין הוט מיט פעדערן דאַ צוקאָממען ווירד — אַך, ווי שעהן! ווי הערליך ווערדע איך אויסזעהען! יאַ, דייטש מוס איך געהען, אונד מיין הענדלער אויך! אַך, ווען וויר זאָ איינמאַהל אויסגעהען ווערדען, אויף איין שפּאַציר — עס ווירד אונס געוויס נימאַנד ערקענען, דאַס וויר יודען זינד. זי בלייבט אַ ביסל שטיל ווען נור דער פאַרפלוכטע שדכן שאָן איינמאַהל קאָממען מעכטע. אונד וואַס ווירד איהם די מאַמעניו אַנטוואָרטען? זי טראַכט נאָך רייך איזט ער זעהר, דאַס איזט וואַהר; ער האַט עס מיר יאַ עטליכע מאַהל זעלבסט געזאַגט. כ׳לעבן, איך ווערדע זעהר גליקליך ביי איהם זיין, אַללע מיידלעך ווערדען מיך באַניידען. זי שווייגט אַ ביסל, דערנאָך גיט זי זיך פלוצלונג אַ כאַפּ אַך! איך האַבע גאַנץ אַן דער שטונדע פערגעססען! דער רעדליך מאַכט מיך אויך גאַנץ טאָלל מיט זיינער לעקציאָן. ווען נאָר וועהרענד דער שטונדע ר׳ יוחנן ניכט קאָממען מעכטע. נאָר איך ווערדע די לעקציאָן אויף נאַכמיטטאַג זעהען אַבצו־לעגען, דענן נאַך מיטטאַג ווערדע איך שלאַפען. זי לאַכט און לויפט אַוועק.

נ יי נ ט ע ר אַ ר יי נ ק ו ם

ה י נ ד ע

הינדע — קומט פון דער טיר, וואָס איז אין דער רעכטער זייט, גאַנץ פאַרזאָרגט. אוי! וואָס מען מוז נישט אַלץ ליידן, אַז מען האָט קיין טאַטע און קיין מאַמע נישט! איך טאָר נישט זיין אין שטוב, ווען אַלטעלע לערנט מיט רעדלעכן! איך בין שולדיק, וואָס רעדלעך זאָגט, אַז איך קען די לעקציאָן נאָר פון צוהערן פון וויטן בעסער ווי פרידעריקע! — גאָט ווייסט, עס איז מיר שוין באַלד אוממעגלעך לענגער אויסצוהאַלטן די טעגלעכע עגמת־נפש פון פריידען און פון דער מומען באַזונדער. וואָס איך טו, געפעלט זיי אַלץ נישט. זי איז זיך אַ ביסל מיישב נאָר אפשר בין איך טאָקע אַזוי אַ שלימעזאַל־ניצע, אַזוי אַ צרה, ווי זיי זאָגן? יאָ, העט מיר דאָך דאָס אָבער רעד־לעך געוועזן פירגעהאַלטן און געזאָגט: „דיזעס אונד דיזעס, מיינע

ליבע הינדעלע, האַבען זי שלעכט געמאַכט; היר האַבען זי געפעהלט, זוכען זי דיזע פעהלער ווידער גוט צו מאַכען". און אַז ער זאָל מיר געווען נאָר איין מאָל זאָגן, העט איך דאָך אים אַוודאי געפאָלגט, און ס׳אַנדערע, איך זע דאָך, אַז אַפילו גוטס, וואָס אַלע מענטשן מוזן זאָגן, אַז איך האָב רעכט געטון, טאָר איך אויך נישט טון! פאַרוואָס? וואָרן עס וועט פריידען פאַרדריסן, אַז איך האָב רעכט געטון! זי בלייבט אַ ביסל שטיל אוי! ווי ליב די מומע פלעגט מיך צו האָבן, ווען איך בין נאָך ביים טאַטן, עליו־השלום, געווען. גאָט איז מיין עדות, אַז איך האָב זי נאָך איצט אַקוראַט אַזוי ליב, ווי דעמאָלט; און צו פאָרט זע איך, ווי זי קריגט מיך אַלע טאָג מער פיינט. אוי! היינט ווערן דאָס פיר יאָר, אַז מיין גילדענער טאַטע איז געשטאָרבן! נאָך איצט שטייט ער מיר פאַר די אויגן, גלייך ער העט געלעבט; ווי ער האָט מיך פאַר זעקס יאָר, איידער ער איז אַוועק פון אונדז, גע־נומען אויף דער האַנט און האָט מיך געקושט און געוויינט. איך גע־דענק עס נאָך אַזוי ווי היינט, ווי ער האָט געזאָגט, ער וועט וואַרטן ביז רעדלעך וועט קומען אויס דער שול, ער זאָל זיך מיט אים געזע־גענען. ניין, אין מיין לעבן וועל איך דאָס נישט פאַרגעסן דאָס קושן, דאָס האַלדזן און דעם כאַפּ אַרום מיטביידע הענט, ווען ער איז נאָר אַריינגעקומען, גלייך ער העט געווען זיין אייגן קינד. אַפילו פרעמדע מענטשן האָבן, אויף אונדז קוקנדיק, געקלאָגט און געוויינט. זיווישט זיך די אויגן און וויינט גוטער טאַטע! זיסער טאַטע! האָט דיר שוין דעמאָלט דיין האַרץ געזאָגט, אַז דו וועסט שוין נישט מער אַהיים קומען? אַז דו וועסט דיין קינד שוין מער נישט זען? אַז דאָס איז שוין דאָס לעצטע מאָל געווען? זי רעדט ווייטער אַלע מאָל מער אָן כוח און אַזוי ווי פאַרטראַכט יאָ, יאָ, דאָס לעצטע מאָל געוועזן! לעצטע מאָל? — ניין, ניין. האַרציקער טאַטע! ניין... איך וועל עס שוין באַלד נישט מער קענען אויסהאַלטן. ניין, גוטער טאַטע! עס איז נישט גע־ווען צום לעצטן מאָל, ניין, נישט צום לעצטן מאָל האָסטו דיין איינ־ציק קינד געזען — וועלן מיר זיך באַלד, יאָ, באַלד, ווידער זען! זי פאַלט גאַנץ פאַרשלאָפט אַנידער אויף דער קאַנאַפּע.

צענטער אַרייַנקום

הינדע, חווה

חווה — קומט אַריין און זעט נאָך נישט הינדען דאָס עפּעלע פּאַלט נישט ווייט פונעם ביימעלע! ווי די מוטער, אַזוי דאָס טעכ־טערל! אַלטע האָט היינט אויף דער לינקער זייט געמוזט אויפשטיין, וואָס זי וואַיעוועט אַלץ אַזוי פון דער פרי אָן מיט מיר און מיט הינדען. ווו איז הינדעלע? איך האָב געמיינט, זי איז דאָ. זי קוקט זיך אום און דערזעט הינדען. זי גייט צו איר צו און זעצט זיך נעבן איר אַנידער אויף דער קאַנאַפּע הינדע־לעבן! וואָס ליגסטו אַזוי, מיין האַרץ?! מאַך דיר, כ׳לעבן, גאָרנישט דרויס *, איך בעט דיך. זי נעמט זי אַרום און קושט זי מיין גילדן לעבן! מאַך דיר גאָר קיין עגמת־נפש נישט דרויס, ווּעסטו זען, ווי גאָט וועט דיר נאָך העלפן; דו וועסט זען, אַז דו וועסט נאָך אַ מאָל זייער גליקלעך זיין. זי וויינט אוןווישט זיך אָפּ די טרערן פון די אויגן וויין נישט, מיין לעבן! מיין האַרץ! וויין נישט, איך בעט דיך.

הינדע — ביסט זייער גערעכט, חווה! נישט וואָר? איך זאָל נישט וויינען, זאָגסטו? ביסט אפשר גערעכט, נאָר עס האָט אַ פּנים, חווה־לעבן, אַז דו האָסט גאָר פאַרגעסן, וואָס היינט פאַר אַ פינצטע־רער טאָג איז.

חווה — גלייב מיר, אַז איך וועל פריִער פאַרגעסן, אַז איך לעב, איידער אָן דער צרה פון דעם היינטיקן טאָג! איך ווייס אַוודאי גאַנץ גוט, אַז היינט איז מיין גוטן באַלעבאָס׳ יאָרצייט, נאָר זאָג מיר, מיין לעבן: איז דען נישט איטלעכער טאָג, זייט דער פינצטערער בריוו איז צו דער מומען געקומען, ביי דיר אַזוי ווי תשעה־באָב? האָב איך דען נאָך פון דעמאָלט אָן געזען פון דיר אַ פריילעכע מינוט? כ׳לעבן! עס איז, אָסור, גאָר קיין עבירה נישט, מעגסט שוין טאַקע אַ ביסל פאַרגעסן, דו מוזסט דאָך דיין געזונט אויך זען צו שוינען.

---

* פון דעם.

הינדע — **חווה!** דו זאָלסט דאָס זאָגן, דו? זי זעצט זיך אויף דיר זאָל זיך גאָר קענען די צונג לייגן דערצו, אַזוי איינס צו זאָגן? דו, וואָס דו ביסט ביי אונדז אין הויז, דאָס הייסט דאָך גאָר טאַקע, ווי אויפגעצויגן געוואָרן? דו, וואָס דו ווייסט זייער גוט, וואָס פאַר אַ טאַטן איך האָב געהאַט, זאָלסט אַזוינס קענען זאָגן? דו, וואָס דו ווייסט זייער גוט, ווי גליקלעך איך בין געווען, זאָלסטו קענען אַצינד זאָגן, אַז איך זאָל אָן מיין גילדענעם טאַטן, נעבעך, פאַרגעסן? גאָר אינגאַנצן פאַרגעסן? — אַפילו אָן דעם טאָג, ווען זיין פינצטערע יאָרצייט געפאַלט, זאָל איך אויך אָן אים פאַרגעסן? נישט וואָר, חווה, דו ביסט גערעכט?

חווה — נו, נו, מיין לעבן! איך בין אומגערעכט, דו ביסט גערעכט, דו קענסט נישט פאַרגעסן — ווער קען דען יאָ אַזוי אַ טאַטן פאַרגעסן? זאָג מיר נאָר אָבער, מיין לעבן — אַז דער טאַטע איז יאָ אַזוי גוט געווען קעגן דיר, פאַרוואָס האָט ער...

הינדע — פאַלט איר אין די רייד אַריין דו מיינסט אפשר דאָס, וואָס ער האָט אויף דער מומען דאָס גאַנצע פאַרמעגן אָפּגעזאָגט? — גלייב מיר, מען מעג זאָגן, וואָס מען וויל — מן הסתם האָט ער גע־ווּסט, וואָס ער טוט, וואָרן די גאַנצע וועלט ווייסט גאַנץ גוט, וואָס פאַר אַ חכם ער איז געווען, און ווי ליב ער האָט מיך, זיין איינציק קינד, געהאַט. דו אַליין קענסט דיך נאָך דערמאַנען, ווי ער פלעגט צו וויינען און גאַנצע נעכט נישט צו שלאָפן, אַז איך בין נאָר עפּעס שלאַף געווען. איבער דאָס מיין איך, אַז ער האָט אַוודאי געמוזט האָבן אַ גוטן טעם, וואָס ער האָט אַזוי געטון. און ס'אַנדערע, העט איך שוין גליקלעך געווען, ווען איך זאָל האָבן דאָס גאַנצע פאַרמעגן? ער איז פאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל געשטאָרבן, און איך האָב קיין טאַטן נישט.

חווה — וואָס דאָס פאַרמעגן העט דיר געווען געהאָלפן? המ! העסטו געדאַרפט צו זיין ביי דער מומען? העסטו געדאַרפט די צרות, די לייד פון איטלעכן באַזונדער צו ליידן, וואָס דו ליידסט איצט? העט געטאָרט אַ ליאַדע פאַרך דיר אַ וואָרט רעדן? און לאָמיר זיך נאָר

גאָר נישט נאַרן, — ווער שמועסט פון עפּעס אַנדערשט, העטן נישט געקענט נעבן דיר נאָך אַנדערע מענטשן — פאַרשטייסטו, וואָס איך מיין — אַנדערע מענטשן — אויך נעבן דיר גליקלעך זיין, הע?

הינדע — קוקט חווהן גוט אין פּנים אַריין און פאָרשט זי איך פאַרשטיי נישט — אַנדערע מענטשן? וועמען מיינסטו? ווער זיינען דאָס די אַנדערע מענטשן? איך ווייס נישט — מיינסטו אפשר דיך?

חווה — גלייב מיר, הינדע־לעבן! איך ווייס, וואָס איך רעד, כ׳לעבן! איך רעד נישט פון קיין הויל פּאַס אַרויס, — נאָר זאָג מיר נאָר, איין זאַך וועל איך דיך פרעגן: זאָג מיר, וואָס האָב איך דיר אַזוינס געטאָן, וואָס דו ביסט קעגן מיר אַזוי שלעכט געוואָרן? זאָג מיר כאָטש, אַדרבא, לאָמיך אויך וויסן!

הינדע — איך קעגן דיר שלעכט? חווה! עס האָט זיך דיר עפּעס געמוזט חלומען!

חווה — אַוודאי דאַרף זיך מיר ערשט צו חלומען — זע איך דען נישט אַליין, ווי דו ביסט שוין גאָר נישט די הינדעלע קעגן מיר, וואָס דו פלעגסט צו זיין.

הינדע — זאָג מיר, חווה־לעבן! זי בעט זי אום גאָטעס ווילן, וואָס מיינסטו, וואָס?

חווה — וואָס איך מיין? אוי, אוי! איך בין, אָסור, גאָר קיין נאַר נישט, איך זע אַלץ גאַנץ גוט, וואָס עס טוט זיך, נאָר איך קוק צו דאָס גרייטע, און איך זאָג דיר דעם אמת, איך האָב אַלץ געמיינט, אַז דו וועסט מיר אַליין דערציילן — וואָרן ווער האָט דיך דען נאָך אַזוי ליב, ווי איך האָב דיך? פאַרוואָס זאָלסטו מיר דאָס נישט אַלץ דערציילן, הע?

הינדע — גלעט חווהן ביי דער באַק איך בעט דיך זי קושט זי זאָג מיר שוין און מאַרטער* מיך נישט!

חווה — קוקט הינדען שטאַרק אין פּנים אַריין זאָג מיר נאָר,

---

* פּייניק.

קענסטו איינעם, וואָס ער הייסט מאַרקוס רעדלעך, העי? זיי בלייבן ביידע אַ ביסל שטיל.

הינדע — לאָזט אַראָפּ די אויגן און שעמט זיך, דערנאָך כאַפּט זי חווהן אַרום מיט ביידע הענט און קושט זי חווה־לעבן! דו ביסט זייער גערעכט, איך ווייס אַליין, אַז איך האָב קעגן דיר זייער געפעלט; איך בעט דיך, מיין חווה־לעבן, זיי מיר מוחל, איך וועל דיר שוין אַלץ דערציילן. זי בלייבט פּלוצלינג שטיין גאָר שטיל און שעמט זיך.

חווה — נו? אַזוי דערציילסטו מיר? וואָס שעמסטו דיך אַזוי? וואָס ווערסטו דאָ אַזוי רויט. גיי, ביסט אַ נאַר! זאָג אַרויס אינגאַנצן. אַ בלינדער זעט דאָך אויך. נו, דו האָסט אים ליב — ווער האָט דען רעדלעכן נישט ליב? איז ער דען נישט ווערט, אַז מען זאָל אים ליב האָבן? ער איז זייער שיין, געשיקט, קלוג און דערצו זייער ערלעך.

הינדע — חווה־לעבן! וואָס ווייסטו, וואָס ער איז! איז דען גאָר דאָ אין דער גאַנצער וועלט זיינס גלייכן? קלוג, זאָגסטו? זע נאָר, ווי ער באַנעמט זיך דאָ אין הויז ביי דער מומען זייט דריי יאָר קעגן איטלעכן באַזונדער, אַז קיין מענטש, אַפילו פריידע, קען אים נישט פיינט האָבן —

חווה — פאַלט איר אין די רייד אַריין און ווער שמועסט פון דער באַלעבאָסטע, די שטאַרבט דאָך גאָר נאָך אים.

הינדע — שיין, זאָגסטו? וואָס טייטש, קוק נאָר אָן זיין שיין פּנים, די רויטע ליפּן, די שיינע קיילעכדיקע בעקעלעך, דעם הויכן גלאַטן שטערן און די פייערדיקע אויגן — ער איז דאָך טאַקע גאָר אַ פּאַטרעט*. וואָס שמועסטו דאָ, אויב ער איז געשיקט? זיין זיס שמועסל, זיינע צוקערדיקע ווערטער! ער רעדט דאָך ווי אַ בוך. און ווער איז דען נאָך אין זיינע יאָרן שוין, אַזוי ווי ער, אין דעם דריטן יאָר דער מעדיצין? ער איז דאָך שוין טאַקע באַלד אַ גאַנצער דאָקטער.

חווה — ווייסטו, ער האָט דאָ אַנומלט געשמועסט מיט דעם

---

* נאָר ווי פאַר אַ פּאָרטרעט, אַ „בילד שיינער".

שררה, וואָס איז געווען ביי דער באַלעבאָסטע זיך געלט לייען, פראַנ־צייזעריש צו לאַטיינעריש — כ׳לעבן! זיי העטן מיך געקענט פאַר־קויפן, און איך זאָל גאַרנישט וויסן. מען הערט אינדרויסן סערקעלעס קול, ווי זי שרייט: הינדע! הינדע!

הינדע — מיר דאַכט זיך, אַז די מומע רופט מיך?

חווה — יאָ, יאָ, גיי שוין, גיי, וואָרן זי וועט שרייען אויף דיר.

הינדע — גייט און קוקט זיך ווידער צוריק אום חווה־לעבן! נאָך איין זאַך וועל איך דיך בעטן...

חווה — פאַלט איר אין די רייד אַריין איך וויס שוין, וואָס דו ווילסט מיר זאָגן; גיי נאָר, גיי, איך וועל שוין פאַר קיינעם נישט איבערחזרן. מען הערט ווידער סערקעלעס קול: „הינדע! הינדע! האָב איך זשע יאָ כוח צו שרייען דריי מאָל הינדע? — הינדע!“

הינדע — לויפט געשווינד אַוועק דורך דער מיטלסטער טיר און באַגעגנט חיימען און גיט אים אין לויפן אַ וואָרף־אום, ווי ער וויל גיין אין שטוב אַריין.

עלפטער אַריינקום

חווה, חיים

חווה — לויפט צו און העלפט חיימען זיך אויפהייבן וואָס טוט זיך דאָס היינט מיט דיר? צי ביסטו שיכור? צי וואָס?

חיים — לאָז שוין הינדע אַריינגיין, זי מאַכט דאָך אַ געוואַלד, אַז מען קומט שיר צו לויפן.

חווה — נו, נו, זי איז שוין געלאָפן. נאָר וויז נאָר: האָסטו זיך נישט ערגעץ סקאַליטשעט*?

חיים — בייזערדיק צי האָב איך מיך יאָ סקאַליטשעט, צי נישט, וואָס גייט דאָס דיך אָן? פרעג איך דיך עפּעס?

---

* צעשניטן, פאַרוווּנדעט.

חווה — עפּעס ביסטו מיר היינט זייער בייז, חיים! איז דיר נישט אַ שיף אונטערגעגאַנגען?

חיים — וואָס טויג מיר דאָס אַ סך שמועסן, חווה! מיט אונדז האָט זיך שוין אויסגעלאָזט, אַן עק!

חווה — שמייכלט עס האָט אַ פּנים, אַז עס האָט זיך צווישן אונדז עפּעס גאָר אַ מאָל אָנגעהויבן?

חיים — וואָס? עס האָט זיך גאָרנישט אָנגעהויבן? נו, לאָז זיין אַזוי, היינט איז דיין צייט. ער גייט אַרום אין שטוב און רעדט קלאָ־מערשט אַזוי ווי צו זיך אַליין האָט זיך נאָך אַזוינס פאַרלאָפן? אַ מיידל זאָל זיך לאָזן אַ קוש געבן פון אַ פרעמדן מאַנספּאַרשוין?!

חווה — ווּעמען מיינסטו, ווּעמען?

חיים — בלייבט פּלוצלינג שטיין פאַר חווהן ווּעמען איך מיין? ער לאַכט מיט כעס ווּעמען זאָל איך מיינען? דיך מיין איך, דיך!

חווה — לאַכט האַ־האַ־האַ, מיך? מיך מיינסט? וואָס? איך האָב מיר געלאָזט אַ קוש געבן?

חיים — יאָ, יאָ, דו מיינסט, איך האָב אפשר נישט געזען, ווי ר׳ גבריאל איז דורכגעגאַנגען דורך דער קיך און האָט דיר אַ קוש געגעבן? דאָס ביסטו נאָר אַזוי געוואָרן, זייט דו ביסט מיט דער באַ־לעבאָסטע געווען אין דעם וואַרעמבאָד.

חווה — לאַכט זייער.

חיים — איך פלעג אָבער תמיד צו זאָגן, אַז מען זאָל קיין כלה נישט נעמען, וואָס איז שוין אַ ביסל אין דער וועלט געווען. ער וויינט און ווישט זיך אויס די אויגן.

חווה — לאַכט נאָך שטאַרקער.

חיים — ניין, עס איז שוין מיט איר גאָר נישט צום אויס־האַלטן! און אַלץ דורך דעם פאַרשוואַרצטן וואַרעמבאָד! וועל איך אָבער יאָ אַ מאָל אַ חתן ווערן, מוז אין די תנאים שטיין בפירוש אַרויסגע־שריבן, אַז די כלה טאָר קיין מאָל נישט פאָרן אין דעם וואַרעמבאָד אַריין. ער ווישט זיך אויס די אויגן און קוקט חווהן שטאַרק אין פּנים אַריין איך ווייס נישט, וואָס דו ביסט דאָס אַזוי גרויס ביי דיר? אפשר

מיינסטו גאָר, אַז איך בעט מיך זייער צו דיר? אַהאַ, אַוודאי; דאָ האָסטו טאַקע אָנגעטראָפן. עס איז מיר נאָר דראָן* געלעגן, וואָס דער טאַטע האָט זיך איינגעשפּאַרט, אַז איך זאָל דווקא נאָר דיך נעמען, און איך, נאַר, האָב אים נאָך צוגעזאָגט. נאָר וואַרט נאָר, וואַרט — איך וועל אים שוין דערציילן פון דיינע חפצעלעך, וואָס דו ביסט פאַר אַ שטיק סחורה.

חווה — האַלט זיך ביי די זייטן און לאַכט זייער שטאַרק.

חיים — מיט כעס נו, נו, לאַך נאָר, לאַך, וועל'מיר שוין זען, ווער עס וועט שפּעטער לאַכן, איך צי דו. אָט לויף איך שוין צום טאַטן און וועל אים איטלעכעס פּיצל דערציילן! ער לויפט אַוועק מיט כעס.

חווה — לאַכט האַ־האַ־האַ, דאָס הייסט געוועזן אַ נאַר! שלאָגן האָב איך מיך געזאָלט מיט דעם הולטיי! דאָס איז דאָס נאָך אַ ביסל אַ נאַר! נאָר כ'לעבן, אַ גוטער, אַן ערלעכער נאַר, אַזוי אַ יאָר זאָל איך האָבן. עס טוט מיר כ'לעבן באַנג, וואָס איך האָב אים דאָ אַציינד אַזויפיל עגמת־נפש אָנגעטון. נאָר ער וועט שוין שפּעטער בעסער ווערן, כאָטש ער איז אַזוי בייז אַוועקגעלאָפן. ער וועט שוין שפּעטער אַליין קומען צו מיר און וועט מיך איבערבעטן. העט איך אַזוי בטוח געוועזן, אַז איך וועל מיך מיט אים עלטערן אין עושר און אין כבוד! זי לויפט אַוועק. דער פאָרהאַנג לאָזט זיך אַראָפּ.

סוף פון דעם ערשטן אויפצי

---

*ידערין, אין דעם.

צווייטער אויפצי

עס קומט־פאָר די אייגענע שטוב ביי ר׳ משה דאַנצקער, ווי ביי דעם ערשטן אויפצי

ערשטער אַריינקום

ר׳ משה דאַנצקער אַליין

ער זיצט ביי אַ טישל, דעם קאָפּ אויף דער האַנט אָנגעלענט, זייער פאַרטראַכט; דערנאָך הייבט ער זיך אויף און גייט אַ פּאָר מאָל אין שטוב אַרויף און אַראָפּ, און זיפצט. ער זעצט זיך ווידער אַנידער און טראַכט אַזוי ווי פריער. פּלוצלונג גיט ער זיך אַ כאַפּ־אויף מיט אַ געשריי **עס איז פאָרט נאָר געווען אַ חלום!** ער רוט זיך אַ ביסל אָפּ, דערנאָך זאָגט ער אַ ביסל שטילער **יאָ, פאַרוואָס האָט זיך מיר אָבער נאָך אין מיין לעבן נישט אַזוי אַ חלום געחלומט? גראָד היינט! גראָד אין דעם טאָג...** ער קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן **איך מעג דאָך דאָ זאָגן, עס הערט דאָך דאָ קיינער נישט: היינט איז אַקוראַט דער טאָג, וואָס איך האָב אַלע אָפּגענאַרט, אַז מיין שוואָגער דוד איז אונטערוועגנס געשטאָרבן. אוי! הלוואי העט איך דעמאָלט ליבער אַליין געווען געשטאָרבן, העט מיר אפשר בעסער געווען ווי אַצינדערט! האָט דער שוואַרצער יאָר געדאַרפט גראָד דעמאָלט אָנצוטראָגן דעם בעל־עצה, דעם שמואל שרייבער, ער זאָל מיר עצות געבן! נאָר ער איז אויך נישט שולדיק: וואָס מען האָט אים געהייסן, דאָס האָט ער געטון — ווי מע שפּילט, אַזוי טאַנצט מען. סערקע! נאָר דו האָסט מיך געקוילעט!** ער שוויגט אַ ביסל שטיל, דערנאָך הייבט ער אָן צו דערציילן און דערציילט אַלע מאָל העכער **די נאַכט, זייגער צוועלף,**

האָט עס שוין אַוודאי געמוזט זיין, האָט זיך מיר געדאַכט אין חלום, אַז איך בין אַזוי ווי אויף יענער וועלט, און איך זיץ אין אַ ווינקעלע אויף אַן אָרט, ווו עס האָבן געברענט אַן אוצר מיט ליכט, אַזוי ווי יום־כּיפּור אין שול, און עס גייען אַרום זיי׳ער אַ סך מתים, אַלע אין תכריכים אָנגעטון, אָבער אַזוי שטיל, אַז מען האָט ניט געהערט אַ שאָרך. ער ווישט זיך אָפּ דעם שווייס פון שטערן האָר און נעגל שטעלן זיך מיר קאַפּויר, אַז איך דערמאַן מיך דראָן! פלוצלינג דער־הער איך, ווי מען בלאָזט דאָס ערגעץ שופר. עס האָט אָנגעהויבן זייער שטאַרק צו דונערן און צו בליצן. איך האָב געהערט אַזוי אַ סך קולות, גלייך עס העטן זיך אַלע ווינטן, אַלע זאַווערוכעס פון דער גאַנצער וועלט אויף איין אָרט צונויפגענומען און האָבן זיך געוואָלט פּרוּוון, וועל פון זיי עס האָט אַ העכער קול. אויף אַ מאָל זיינען אַלע ליכט אויסגעלאָשן געוואָרן, עס איז געוועזן שרעקלעך פינצטער, די ערד האָט אָנגעהויבן אונטער מיר צו ציטערן און צו פלאַטערן; עס איז אַ פחד, אַזוי אַן אימה אויף מיר געפאַלן, אַז איך דערמאַן זיך נאָך איצט, ציטער איך ווי אַ פיש אין איטלעכן אבר, און עס ווערט מיר אַזש קיל אין בויך, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער נאָך, ווי מען בלאָזט: פּרי׳ער גאַנץ שטיל, דערנאָך אַלע מאָל העכער און העכער און העכער, ווי אַ תקיעה גדולה. ער שווייגט אַ ביסל שטיל פלוצלינג — עפענען זיך אויף צוויי גאַנץ־גרויסע טויערן, און איך האָב דער־זען שטיין צוויי שרעקלעך־לאַנגע, הויכע מענטשן מיט פייערדיקע פליגל אויף דעם רוקן. איינער האָט געהאַלטן אין דער האַנט אַ גרוי־סע וואָגשאָל און דער אַנדערער אַ גרויסע פייערדיקע רוט — עס איז זיי געוועזן אַ מורא אָנצוקוקן. פלוצלינג הייבט אָן איינער מיט אַ יע־מערלעך קול צו שרייען: „וויי! וויי דעם, וואָס האָט באַגזלט אַלמנות און יתומים! וויי דעם, וואָס קאָן היינט נישט באַשטיין ביים משפּט! וויי, וויי אים! ער האָט קיין שום כּפּרה נישט!" — עס איז מיר גע־וואָרן פינצטער פאַר די אויגן — איך בין געבליבן שטיין, ווי אַ סלופּ. דערנאָך האָט ווידער דער אַנדערער אָנגעהויבן צו שרייען מיט אַ קול, וואָס מען האָט געהערט פון איין עק וועלט ביז צו דער אַנדע־

רער: „שטייט אויף! שטייט אויף תחית־המתים!״ און איך האָב מיט מיינע אייגענע אויגן געזען, ווי די ערד און דער ים האָבן אַרויסגע־וואָרפן קעפּ, הענט, פיס און געדערים, און זיי האָבן זיך ווידער צו־גאַנדגעטשעפּעט און זיינען געוואָרן גאַנצע מענטשן און האָבן ווידער געלעבט. פלוצלינג... ער רעדט אַלע מאָל העכער און רוט זיך אָפּ צווישן איטלעכן וואָרט אוי! פלוצלינג פיל איך — ווי עמעץ — גיט מיר — אַ קלאַפּ — אויף דער — פּלייצע. ווי איך — קוק מיך אום — דערזע איך — אוי! דערזע איך — מיין — מייך, מיין שוואָגער — דוד — ער שרייט גאַנץ הויך משה! קענסטו מיך? ער פאַלט גאַנץ מיד, אַזוי ווי פאַרטויבט, אַנידער אויף דער קאַנאַפּע.

צווייטער אַריינקום

ר׳ משה, ר׳ יוחנן

ר׳ יוחנן — איז אַריינגעקומען און האָט געהערט, ווי ר׳ משה שרייט „קענסטו מיך?״. ער גייט־צו צו ר׳ משהן און זאָגט וואָס טייטש, אויב איך קען אייך? וואָס פרעגט איר דאָ פאַר אַ קשיא, אויב איך קען אייך? אָך איז מיר! קומט מיין שמועה אַפיר*, איר זייט דאָך דאָס קלאָמערשט מיט מיר פון איין שטאָט. אייער מאַמע, זכרונה לברכה, איז דאָך געווען אַ היוונעוועריך, צאַרטל זלאַטעס! אָך איז מיר! איך האָב זי זייער גוט געקענט, איך האָב אייער שוואָגער ר׳ דוד, עליו השלום, אויך זייער גוט געקענט, גלייך ער העט איצט פאַר־מיר געשטאַנען.

ר׳ משה — כאַפּט זיך פלוצלינג אויף וואָס? — אוי! ווו, ווו שטייט ער? ווו? ער כאַפּט אָן ר׳ יוחנן ווו איז ער, ווו?

ר׳ יוחנן — וואָס טייטש, ווו ער איז? ווו זאָל ער זיין? ער איז דאָך געווען אַ כשרער ייד, אַ צדיק — ער זיצט אַוודאי אין גן־עדן, ווי אַלע צדיקים. ער קוקט ר׳ משהן אין פנים אַריין און זאָגט צו זיך

---

* ווייס איך דאָך, קומט מיר אויפן געדאַנק, לאָזט דאָס מיר צו הערן.

אין דער שטיל אַ, וואַ! איך האָב פריִער גאָרנישט אַכטונג געגעבן — ער מוז עפּעס האָבן אַ מעליגנע * אין קאָפּ! איך האָב מיך באַלד גע־חידושט, פאַרוואָס ער אירצט ** מיך נישט. הויך צו ר׳ משהן ר׳ משה! זאָגט נאָר, איר מוזט עפּעס נישט זיין בקוו־הבריאה, וואָס פעלט אייך, וואָס? זייט איר עפּעס שלאַף?

ר׳ משה — קומט אַ ביסל צו זיך אַ, ר׳ יוחנן! אוי! — יאָ — יאָ — איך בין חרוב.

ר׳ יוחנן — וואָס פעלט אייך, מיין ליבער ר׳ משה?

ר׳ משה — שלאָגט זיך אין האַרצן אַריין אוי! דאָ, דאָ ליגט דער הונט באַגראָבן.

ר׳ יוחנן — נו, קומט מיין שמועה אַפיר, פאַרוואָס שיקט איר אייך נישט נאָך אַ דאָקטער ?

ר׳ משה — קרעכצט אוי! ניין, ניטע, ניטע, לאָזט געמאַך, איך בין גאַנץ געזונט, עס פעלט מיר גאָרנישט. ער וויל זיך אויפשטעלן און קען נישט נאָר יאָ — זייט איר שוין לאַנג דאָ ביי מיר אין שטוב? אוי! איך ציטער ווי אַ פיש, נישט וואָר? איך בין קראַנק, זייער קראַנק, איך גיי קוים אַרום — די דאגות, דאגות לאָזן מיך נישט רוען.

ר׳ יוחנן — וואָס? דאגות? איר האָט אויך דאגות? אָט דאָס איז שיין! נאָר, קומט מיין שמועה אַפיר, איינער זאָרגט זיך פאַר אַ קוגל און דער אַנדערער פאַר אַ גאַנץ טשאָלנט. מילא, בשלמא, איך, איך זאָרג מיך — נו, בין איך דאָך דרויף, ווי איינער רעדט, אַ גע־מיינער מענטש ***! אַ מאָל האָב איך יאָ אויף שבת און אַ מאָל נישט — אָבער איר? איר זייט דאָך, אָן איין עין הרע, אַ גרויסער נגיד ביז הונדערט און צוואָנציק יאָר, האָט נישט מער ווי אַ בת־יחידהלע, זייער אַ כשר טעכטערל, גוט און פרום און, כ׳לעבן, שיין אויך, קומט מיין שמועה אַפיר — זי האָט געהאַט נאָך עמעצן צו געראָטן — אַ

---

* אַ ביטערע קרענק (אין שפּאַניש: „מאַליגנאַ״). — ** אירצן: זאָגן „איר״. — *** אין דער ליטע, טיילווייז אויך אין פוילן, ווערט אַן אָרעמאַן אָנגע־רופן „אַ געמיינער מענטש״, מעג ער זיין ביז גאָר איידל.

שידוך וועט איר, אם ירצה השם, אויך אַוודאי מיט איר טון זייער אַ גוטן, עס איז שוין, כ׳לעבן, צייט.

ר׳ משה — איז דערווייל אינגאַנצן צו זיך געקומען יאָ, איר זייט גערעכט, מיין ליבער ר׳ יוחנן! עס איז שוין צייט — ווער ווייסט וואָס שפּעטער קען זיך נאָך טון. ער פֿאַרשט אים נישט וואָר? ער קוקט ר׳ יוחנן שטאַרק אין פּנים אַריין איך בעט אייך, איר זאָלט מיר גע־זונט זיין, זייט איר שוין לאַנג דאָ ביי מיר אין שטוב? איך זאָג אייך דעם אמת, איך בין עפּעס נישט ביים גאַנצן געזונט; זינט אַ פּאָר וואָכן קען איך אַלץ נישט וויסן, וואָס עס פעלט מיר, איך קען קיין נאַכט נישט שלאָפן און רעד אָפּטמאָל אַזעלכע זאַכן וואָס זיינען נישט געשטויגן און נישט געפלויגן. ער פֿאַרשט אים ווידער איר האָט דאָך דאָ געמוזט אַוודאי הערן, הע?

ר׳ יוחנן — יאָ, איך האָב טאַקע געהערט, ווי איר האָט מיך געפרעגט, אויב איך קען אייך. קומט מיין שמועה אַפּיר, איר זאָלט לעבן, קענט מיך דאָך נאָך, ווען איך בין געווען אַ בטלן אין קליינעם בית־המדרשל. נו, געלויבט צו גאָט פֿאַר דעם. איך בין איצט אַ שדכן, איך פיר־אויס די גרעסטע שידוכים — גוט, מען כאַפּט אַ מאָל אַ פּאָר קערבלעך! אָט וויל איך, כ׳לעבן, אייער אַלטעלען אויך רעדן זייער אַ גוטן שידוך, איך זאָג אייך, אַן אויספּאַל פון אַ שידוך. איר און אייער ווייב, זאָלט לעבן, קענט אים זייער גוט.

ר׳ משה — אין דער שטיל צו זיך ניין, ניין, ער האָט, געלויבט צו גאָט, גאָרנישט געהערט! הויך מיין ליבער ר׳ יוחנן! איר ווייסט דאָך, אַז איך מיש מיך זייער ווייניק אין זעלכע זאַכן, דאָס קער נאָר צו מיין ווייב, זאָל לעבן, איך האָב ביי איר גאָר ווייניק־וואָס אַ דעה צו זאָגן — איר מוזט דאָס נאָר מיט איר אַליין שמועסן. אויב איר ווילט מוחל זיין און דאָ אַ ביסל וואַרטן, וועל איך אייך זי דאָ אַריינ־שיקן! ער גייט און באַגעגנט סערקעלען אָט איז זי דאָ אויפן אמת! ער זאָגט צו סערקעלען אָט, ר׳ יוחנן דאַרף עפּעס צו דיר, מיין ווייב. ער גייט געשווינד אַוועק.

דריטער אַריינקום

ר׳ יוחנן, סערקעלע און דערנאָך אַלטעלע

ר׳ יוחנן — גאָט העלף אייך, סערקעלע!

סערקעלע — ברוך הבא, ר׳ יוחנן! וואָס זאָגט איר גוטס? זיצט אַ ביסל אַנידער! זי זעצט זיך.

ר׳ יוחנן — זעצט זיך אָט בין איך אַ ביסל אַריבערגעקומען, מיר זיינען דאָך איצט שכנים, און ס׳אַנדערע, איך האָב געהערט, אַז אייער מאַן זאָל לעבן קלאָגט זיך עפּעס, בין איך אים געקומען מבקר חולה זיין.

סערקעלע — ווער? מיין משה? אָך איז מיר! וואָס פאַלט אייך איין? ער איז, געלויבט צו גאָט, פריש און געזונט! ווער האָט אייך די ליגנד געזאָגט, ווער?

ר׳ יוחנן — איך קען מיך אָסור נישט דערמאַנען, ווער עס איז היינט ביי מיר געווען און האָט מיר דאָס געזאָגט... ער וויל זיך קלאָ־מערשט דערמאַנען איך קען מיך, אָסור, נישט דערמאַנען.

סערקעלע — אַז זיי זאָלן רעדן אין גרויסע ליידן, אוי, מיינע כוחות! וואָס שונאים קענען אַלץ אויסטראַכטן! הלוואי העט איך, אָן זיין שאָדן, אַזוי געזונט געווען, ווי ער.

ר׳ יוחנן — נו, קומט מיין שמועה אַפּיר, זייט פון מיינעטוועגן געזונט און פריש, איר זאָלט אייך עלטערן אין עושר און אין כבוד, איר זאָלט דערלעבן שמחות און גדולות אָן* אייער קינד, טאַקע אַזוי ווי עס קומט אָן אייך.

סערקעלע — אָמן, ליבער גאָט!

ר׳ יוחנן — זעט איר, איך האָב דאָ גראָד גערעדט מיט אייער מאַן פון אַ שידוך פון אייער אַלטעלעס וועגן, זאָל לעבן, מילא, אים געפעלט עס זייער, איך זאָג אייך — ער איז גאָר אַוועק, נאָר ער זאָגט: וואָס מיין ווייב, זאָל לעבן, וועט טון, וועט זיין געטון! כ׳לעבן,

---

* אין, ביי, פון.

אַ נחת צו האָבן אַזוי אַ מאַן. איר זייט דער באַלעבאָס און די באַלע־באָסטע, וואָס איר רעדט איז גערעדט.

סערקעלע — שמייכלט אויב איך האָב, אָן עין־הרע, ביי אים אַ גוטע דאָליע! און ווידערום *, פאַרדין איך עס אפשר נישט? ער, אומשטיינס געזאָגט, איז דאָך טאַקע, צווישן אונדז געשמועסט, אַ גרויסער שלימזעזאַלניק; קוקט אים נאָר אָן, אויב עס העט עמעץ פאַר זיין גאַנץ לייב און לעבן געוואָלט געבן כאָטש צען קרייצער. ער טויג דאָך טאַקע צו גאָרנישט. איך זאָג אייך: טאַקע צו גאָרנישט. ווער טוט אַלץ? ווער האָרעוועט? ווער שניידט קריעה? אוי, מיינע כוחות! ווער אַרבעט, נעבעך, אַזוי שווער און ביטער ווי איך?

ר׳ יוחנן — אַוודאי זייט איר געדעכט! אָט דאַרף מען אַ קינד אויסצוגעבן, פאַרלאָזט ער זיך אינגאַנצן אויף אייך, און, קומט מיין שמועה אַפילו, איך בין דאָך אויך קיין נאַר נישט, איר וועט, אם ירצה־השם, תנאים שרייבן און חתונה מאַכן אָן אים אויך.

סערקעלע — עס איז, כ׳לעבן, אמת. וואָס שמועסט איר דאָ? נאָר לאָמיר כאָטש נאָר הערן, ווער דער חתן איז — אפשר גאָר אַ סטודענט?

ר׳ יוחנן — ע, וואָס! אייך וועל איך פלוצלינג רעדן מיט אַ סטודענט? שטייט דאָס אייך אָן? אַזוי אַ מיוחסת? אַזוי אַ נגידה? גייט שוין, גייט, אַזוי אַ קלוגע יידענע, ווי איר זייט, זאָל מיך קענען חושד זיין, אַז איך וועל אייער כשר קינד רעדן מיט אַ סטודענט? ער שפּייט אויס אַזוי ווי אין כעס פּי, נאַ! מיר דאַכט זיך, קומט מיין שמועה אַפילו, אַז איך בין אויך נישט ערשט פון דעם איי אַרויסגעקראָכן און ווייס גאַנץ גוט, אַז דער שענקער דאַרף זיין ווייַן, און דער שפּינער זיין פלאַקס — נו, וועל איך אייער קינד רעדן מיט אַ סטודענט? זעט איר, איך — איך שלאָג אייך אָן אַ שידוך, וואָס ער איז אַ קינצלעכע זאַך אויף דער וועלט. און איר מעגט מיר בנאמנות גלייבן, אַז ער איז אַוודאי מן השמים.

---

* אומקערנדיק זיך, צוריקגעשמועסט.

סערקעלע — נו, יאָ, ווער איז ער אָבער, ווער? איז ער עפּעס פון שיינע לייט? איז ער אַן עושר? איז ער עפּעס אַ שיין פאַרשווינדל? אוי, מיינע כוחות! האָט ער געלט, הע?

ר׳ יוחנן — אויב ער איז פון שיינע לייט? ער קומט דאָך דאָס אַרויס פון גדולי הדור! מילא, פון מוטערס צד — איז ער דאָך דער ערשטער מיוחס, זי האָט זיך דאָך אָנגעקערט מיט דעם גרויסן רבי רב זלמן פון איין זייט, און פון דער אַנדערער זייט איז זי דאָך געוועזן איינגעטונקען אין יחוס. און ווער שמועסט זיין פאָטערס משפחה — האָט דאָך טאָקע געשוויבלט און געגריבלט פון רבנים. קורץ, וואָס האָב איך איך דאָ אַ סך צו זאָגן, קומט מיין שמועה אַפּיר — פון זאָגן ווערט מען נישט טראָגן — זיין יחוס־בריוו גייט ביז אין די אַלטע צייטן, דהיינו, מאָלט איך, ביז צו עלי הכוהן, פאַרשטייט איר מיך שוין?

סערקעלע — שאָקלט מיט דעם קאָפּ און חידושט זיך פּשוט?! טאָקע ביז צום הייליקן כוהן?

ר׳ יוחנן — אויב ער האָט געלט? הלוואי אויף אַלע ייִדן געזאָגט, מיין אייגנס זאָל איך האָבן, וואָס ער באַדאַרף, איך וויל נישט זאָגן, אין אַ יאָר. קומט מיין שמועה אַפּיר, אַז מען ווייזט אַ הונט אַ פינגער, וויל ער די גאַנצע האַנט — איך ווינטש מיר נאָר צו פאַרמאָגן, וואָס עס גייט אים אַוועק אין איין חודש! ער איז דאָך טאָקע גאָר אַ שררה, ער לעבט זיך דאָך ווי אַ גביר און איז דאָך דאָס דער גרויסער סוחר אויך, ער האַנדלט דאָך מיט דער גאַנצער וועלט.

אַלטעלע — עפנט גאַנץ שטיל אויף די טיר, זיי זאָלן נישט הערן, און האָרכט־אונטער וואָס זיי שמועסן.

סערקעלע — זאָגט־זשע מיר נאָר, ווער איז דער חתן? אפשר קען איך אים?

ר׳ יוחנן — איר קאָנט אים גאַנץ גוט, ער איז ביי אייך גאָר אַ בן־בית, ער הייסט — ר׳ גבריאלכן הענדלער! נו? וואָס זאָגט איר, ווייס איך מיט וועמען איך צו רעדן, הע?

סערקעלע — ר׳ גבריאל הענדלער! יאָ, איך קען אים גאַנץ

גוט, ער קומט טאַקע אַלע טאָג צו מיר, אַך! ער איז ערשט היינט דאָ געווען.

ר׳ יוחנן — נו, אַדרבא, ווי געפעלט ער אייך? איז דאָס נישט זייער אַ גלייכער שידוך? מיר דאַכט זיך, אַז עס קען שוין גאָר קיין גלייכערער שידוך אויף דער וועלט נישט זיין, ווי דער איז.

סערקעלע — נו, יאָ, איך זאָג אייך דעם אמת, קיין שלעכטער שידוך איז עס נישט. אוי, מיינע כוחות! ער געפעלט מיר אַפילו, ער איז נאָר קיין חיות נישט, נאָר —

ר׳ יוחנן — פאַלט איר אַריין אין די רייד אַריין נו, וואָס נאָך ווילט איר? אַז ער געפעלט נאָר אייך, ווען דאַרפט איר נאָך צו פרעגן? איך זאָג אייך, אייער מאַן, זאָל לעבן, איז דער שידוך זייער געפעלן, וואָס טייטש! ווי איך האָב אים נאָר אָנגעשלאָגן, איז ער נאָר אויסגעגאַנגען. גלייבט מיר, ער איז גאָר אַוועקגעוועזן *.

אַלטעלע — אין דער שטיל צו זיך הונדערט און צוואַנציק יאָהרע זאָלל ער פאַר דאָס לעבען!

סערקעלע — יאָ, ווער ווייסט, וואָס מיין בית־יחידה וועט דערצו זאָגן, אויב ער וועט אַלטעלען געפעלן?

אַלטעלע — אין דער שטיל צו זיך איינעם קראַנקן פרעגט מאַן... זי עפנט אויף די די טיר און מאַכט זי ווידער צו, גלייך זי העט ערשט געוועזן אַריינגעקומען און לויפט־צו צו סערקעלען מאַ־מעניו! האָסט דו ניכט די שליסעלעך גענאָממען?

סערקעלע — וואָס טייטש, מיין האַרץ! דו גייסט דאָך אין זיי אָנגעהאָנגען! אַט אָ דאָס איז שיין — רייטסט אויף דעם פערד און זוכסט עס.

ר׳ יוחנן — דאָס איז דאָך, דאַכט זיך מיר, אייער אַלטעלע, זאָל לעבן? ער באַקוקט אַלטעלען פון אויבן ביז אַראָפּ נו, כ׳לעבן, זייער אַ פיין מיידל געוואָרן, קומט מיין שמועה אַפיר — אויס קינדער ווערן לייט. נו, מיין קינד, ווילסטו שוין אַ חתן?

---

* געוואָרן אויסער זיך.

אַלטעלע — שעמט זיך קלאָמערשט לאָסט מיך דאָרט געהן מיט אַ ברייטיגאַם.

סערקעלע — לאַכט און ווינקט צו ר׳ יוחנן אָט גלוסט זיך אייך דאָ עפּעס, דאָטשעפּעט נאָר דאָ מיט איר, וועט זי אייך דאָ געבן פּאַר ס׳איי׳ריקע.

ר׳ יוחנן — שמייכלט וואָס ביסטו דאָס אַזוי בייז אויף מיר, מיין לעבן? ווייל איך וויל דיר געבן אַ שיינעם חתן, העי?

אַלטעלע — קוקט אָן סערקעלען און לאַכט.

סערקעלע — נו, פאַרוואָס ענטפערסטו נישט? ביסט שטום, העי?

אַלטעלע — ווייס איך? וואָס זאָלל מיר איין ברייטיגאַם? איך ברויך נאָך קיינעם.

ר׳ יוחנן — רעד־זשע נישט ווי קיין קינד, מיין לעבן, וואָרן איך האָב פיינט, אַז מען רעדט נאַרישקייט! וואָס טייטש, וואָס עס טויג דיר אַ חתן? קומט מיין שמועה אַפיר, דו ביסט דאָך שוין, אָן עין־הרע, אַלט...

סערקעלע — פאַלט אים אין די רייד אַריין דרייצן יאָר, זי זאָל לעבן און געזונט זיין.

ר׳ יוחנן — נו, זאָג־זשע, כ׳לעבן! איך האָב זייער אַ פיינעם חתן פון דיינעטוועגן, ער וועט דיר געפעלן.

אַלטעלע — געפעלט ער נאָר דער מאַמעניו, וועט ער מיר אויך געפעלן, זי וויל קלאָמערשט אָוועקלויפן.

ר׳ יוחנן — כאַפּט זי אָן ביי דער האַנט נו, וואָס אַנטלויפסטו? קום נאָר אַהער, פאַר מיר האָט נישט אויפזיך *, אָסור, זעסטו, אַז דו רעדסט ווי אַ קלוג מיידל, האָב איך דיך גאַנץ ליב. גלייב מיר, איך רעד דיר אַ חתן זייער אַ שיינעם פאַרשוין, אַ גרויסער פיינע־בריה, אַן אַדיר שבאַדירים, ער האָט זיין אייגנס אַ סך, טאַקע אַ סך געלט,

---

* פאַר מיר מאַכט נישט אויס.

ער איז זייער גוט און פרום, ער פירט זיך, ווי גאָט געבאָטן האָט — און דו, מיין קרוינעשי, קענסט אים אויך.

אַלטעלע — איך? איך קאָן איהם אויך?

סערקעלע — יאָ, דו קענסט אים, מיין האַרץ! דו קענסט אים זייער גוט — קענסטו ר׳ גבריאל הענדלער?

אַלטעלע — שעמט זיך קלאָמערשט נו, יאָ, איך קאָן איהם, איך האָב איהם היר ביי דיר אַמאָהל געזעהען.

ר׳ יוחנן — נו, ווילסטו אים פאַר אַ חתן?

אַלטעלע — לאַכט איך האָב יאָ שוין איין מאָהל געזאָגט: ווען ער געפעלט דער מאַמעניו, ווירד ער מיר געוויס אויך שוין גע־פעללען. זי לויפט אַוועק.

פערטער אַריינקום

סערקעלע, ר׳ יוחנן

סערקעלע — אַזוי איז אַלץ אינאיינעם, אַלע פאַרלאָזן זיך נאָר אויף מיר: מיין מאַן און מיין טאָכטער, אַלע נאָר אויף מיר. גלייבט מיר, גלייבט מיר, עס איז איבער מיינע כוחות אַלץ אויף מיר צו נעמען.

ר׳ יוחנן — נו, קומט מיין שמועה אַפיר, אויף וועמען דען זאָלן זיי זיך פאַרלאָזן, אַז נישט אויף אייך?

סערקעלע — ע! וואָס ווייסט איר, מיין ליבער ר׳ יוחנן? אַ גאַנצע לעכע טאָג הערט מען דאָך מער נישט נאָר: „גיי צו מיין ווייב, גיי צו דער מאַמעניו, גיי צו דער מומען, גיי צו דער באַלעבאָסטע, גיי צו סערקעלען!“ איך ווייס נישט — מען זאָל טאַקע זיין אויס אייזן, העט מען עס אויך נישט געקענט אויסהאַלטן, אוי, מיינע כוחות! חוץ דעם אַלעם אָבער, אַז עס קומט נאָך דער פאַרפינצטערטער דאָנער־שטאָג, אַז די אָרעמע לייט הייבן זיך אָן צו שיטן, איך זאָג אייך, די טיר רוט נישט, און דאָס מויל טוט שוין טאַקע איינעם ווי איטלעכן באַזונדער צו זאָגן: „האָט נישט פאַראיבל, גייט געזונטערהייט“. מען

האָט געגנוג פון זיינע אָרעמע קרובים. אָט ליגט איבער מיר אַ גרויסע מויד, וואָס טויג, אָסור, נישט אַ הונט אויס דעם גרוב אַרויסצוטרייבן, און עסט מיר אָפּ די ביינער, דער שוואַרצער יאָר ווייסט פאַר וואָס און פאַר ווען, גלייך זי העט מיר עפּעס אין דער חברותה אַריינגעגעבן, אוי, ווי, מיינע כוחות!

ר' יוחנן — ווערמען מיינט איר דאָס, וועמען?

סערקעלע — וואָס טייטש! הינדע, מיין דודס טעכטערל, אומשטיינס געזאָגט: וואָס די קאָסט מיך שוין.

ר' יוחנן — און וואָס זי וועט אייך ערשט אַ מאָל נאָך קאָסטן! אַוודאי זייט איר זייער גערעכט. וואָרן, קומט מיין שמועה אָפּיר, קיין ייִדיש קלויסטער איז דאָך נישטאָ, מילא, וועט איר דאָך איר מוזן אַ מאָל חתונה מאַכן אויך.

סערקעלע — ווער? איך? אָך איז מיר! פאַר וואָס? פאַר ווען? און אַז איך זאָל טאַקע וויסן, אַז זי וועט פאַרזיצן ביז צום גרויען צאָפּ, גייט מיך, אָסור, אויך גאָרנישט אָן, אוי, מיינע כוחות! וואָס איז דאָס עפּעס — קראַנק איז זי? לאָז זי זיך שטעלן ערגעץ דינען.

ר' יוחנן — אוי! וואָס רעדט איר! איר זייט דאָך פאָרט, ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, אַ גרויסע נגידה, און זי איז דאָך אייער ברודערס איינציקע טאָכטער! כ'לעבן, עס שיקט זיך נישט פאַר לייט; וואָס וועלן מענטשן רעדן?

סערקעלע — וואָס מיינט איר, איך וועל מיך עפּעס שעמען? זאָל מיך גאָט שטראָפן אויף מיינע יונגע יאָר, אויב עס וועט מיך כאָטש גאָר עפּעס אָנגיין. מילא, לאָמיר נאָר קלערן, צו קיין שידוך מיט מיין אַלטע־לעבן קען עס מיר נישט שאַדטן, וואָרן אַז איך וויל אַ קינד נאָכגעבן אַכט הונדערט זילבערנע קערבלעך און צירונג און קליידער, גרעט און בעטגעוואַנט, היינט אַנדער אויסריכטונג און קעסט, חוץ קליינע מתנות און שאָר־ירקות, וויל איך דאָך איר טאַקע נאָכגעבן, דיר נישט, מיר נישט, אַ גאַנצן עושר; און פון יחוס דאַרף איך דאָך אייך נישט ערשט צו דערציילן, ווער איך בין, אוי, מיינע

כוחות! נו, זאָגט־זשע, איר זאָלט מיר געזונט זײַן, וואָס קען מיר דאָס שאַדטן, אַז די וועלט וועט יאָ וויסן, אַז הינדע דינט צווישן לײַט?

ר׳ יוחנן — דאָס זײַט איר אפשר אויך גערעכט, וואָרן, קומט מײַן שמועה אַפּיר, נישט אַלע מענטשן קענען האָבן איין דעה, און עס ווייסט קיינער נישט, וועמען דער שוך קוועטשט, נאָר דער וואָס גייט אין אים. איטלעכער רעדט זיך אײַן, נאָר ער ווייסט וואָס ער טוט. נאָר זאָגט מיר נאָר, סערקעלע, וואָס איז דאָס: נאָר אַכט הונדערט קערבלעך ווילט איר אײַער קינד נאָכגעבן?

סערקעלע — וואָס? אפשר איז עס ווייניק? איך ווייס נישט, מען מוז שטרעקן נאָך די עקן — מיר דאַכט זיך, איך גיב איבער מײַנע כוחות. היינטיקע צײַטן, ווער גיט דען אַ קינד מער נאָך?

ר׳ יוחנן — אוי, האָט מיר נישט פּאַראיבל, ווער עס גיט מער נאָך? כ׳לעבן, איר זײַט אַזוי אַ נגידה ווי שפרה באַלבאַן, און זי גיט נאָך דעם מיידל פופצן הונדערט קערבלעך; און צווישן אונדז געשמועסט, כאָטש איך בין געווען דער שדכן, מיט וועמען האָט זי געטון? מיט אַ פאַרד.

סערקעלע — ווער? שפרה די קבצנטע וויל נאָכגעבן פופצן הונדערט קערבלעך? זי לאַכט קלאַמערשט האַ־האַ־האַ, איך מוז שוין לאַכן פאַר צרות, אוי, מײַנע כוחות! האָט זי דען מסלק צו זײַן? איך ווייס נישט, לײַט זײַנען שוין אַזוי: טוען שידוכים, זאָגן צו גילדענע בערג, מאַכן אײַזערנע כתבים, און אַז עס קומט צום סילוק, איז נישטאָ קיינער אין דער היים.

ר׳ יוחנן — ע, וואָס רעדט איר? שפרה באַלבאַן איז אַ גרויסע עשירת, זי האָט דאָך ערשט מיתר געווען זײַער אַ סך געלט אָן אַ ליוועראַנג, און דער מאַן אירער האָט דאָך פאַר אַ וואָך צוויי געוווּנען אויף דער לאָטעריע זעכצן טויזנט רייניש מינץ.

סערקעלע — גיט זיך אַ שטעל־אויף וואָס? שפרה?! זעכצן טויזנט רייניש מינץ? עס איז שוין אין דער וועלט אַזוי, אומשטיינס־געזאָגט — אָן דעם ערגסטן הונט קומט דער בעסטער ביין, אוי,

מיינע כוחות! שפרה באַלבאַן! זעכצן טויזנט רייניש מינץ? אַ רוח אין איר טאַטן אַריין.

ר׳ יוחנן — מילא, וואָס טויג מיר דאָס, וואָס שמועסט איר דאָ פון אַכט הונדערט קערבלעך? נאָר, קומט מיין שמועה אַפּיר, איר וועט אייך שוין לאָזן מתיר־נדר זיין, איר וועט שוין בעסער ווערן, לאָז נאָר עפּעס קומען דערצו.

סערקעלע — וויפל האָט ער דען זיין אייגנס, העז?

ר׳ יוחנן — ער? וואָס טייטש? זיין גאַנץ פאַרמעגן; ער איז דאָך דאָס טאַקע אַ גרויסער נגיד, ער פאַרמאָגט, כ׳לעבן, אַ סך מער, כאָטש מען שאַצט אים נאָר פאַר צוויי טויזנט רייניש מינץ. איך ווייס דאָס גאַנץ גוט, איך אַליין האָב ביי נ׳אים געזען אַ גאַנצן פּאַק מיט באַנק־צעטל. איך זאָג אייך, איך בין גאָר טויט געוואָרן, ווי איך האָב אים דערזען. און וועד שמועסט פון זיין בריהשקייט אין סוחריי? אַ קאַטאָוועס איינבערענגער איז ער דאָס? וואָס דער מענטש האַנדלט אַלץ איבער! ער איז דאָך, אָן איין עין־הרע, טאַקע אַ גאַנצער באַלעבאָס.

סערקעלע — גלייבט מיר, מיין ליבער ר׳ יוחנן, אַז עס גייט מיר נאָר אין דעם איינעם, וואָס מיין אַלטע־לעבן, זאָל מיר שטאַרק און געזונט זיין, וועט נישט דאַרפן צו קומען צו שווער־און־שוויגער אין הויז אַריין און וועט נישט דאַרפן צו האָבן צוואַנציק אויפזעערס איבער זיך; אָבער ווייטער ווייס איך נישט, וואָס פאַר אַ גרויסע מציאה מען כאַפּט דאָ אָן אים. קיין געלט זעט מען פאָרט נישט ביי אים זיך אַרומוואַלגערן. איך זע דאָך — אַז ער דאַרף אַ מאָל געלט, קומט ער דאָך ערשט צו מיר לייען.

ר׳ יוחנן — נו, קומט מיין שמועה אַפּיר, און וועלכער סוחר איז דאָס נישט אַ מאָל אין האַנדל פאַרשטעקט און איז געצוווּנגען זיך צו לייען. נאָר איר קענט דאָך אייך אָבער הייסן תיכף ביי די תנאים דעם סילוק באַלייגן.

סערקעלע — זעט איר, אָט אַ דאָס איז עפּעס אַנדערש, אַזוי זייט איר שוין ווידער גערעכט. אַז ער וועט באַלד צו די תנאים מסלק זיין — יאָ, אַזוי באַשטיי איך, און, ווי זאָגט איר, אַז עס וועט

קומען צום שרייבן, וועל איך מיך אפשר נאָך לאָזן בייגן אויף אַ צוויי הונדערט קערבלעך.

ר׳ יוחנן — איך ווייס פיל, איר זאָגט טויזנט, און איך זאָג צוועלף הונדערט, קומט מיין שמועה אַפיר, פון געלט וועגן גייט קיין שידוך נישט אָפּ. הונדערט קערבלעך אַרויף, הונדערט קערבלעך אַראָפּ — עס וועט רעכט זיין. נאָר איין זאַך האָב איך נאָך געוואָלט...

סערקעלע — וואָס איז דאָס, וואָס?

ר׳ יוחנן — איך האָב נאָך געוואָלט געזען, אַז די חתן־כלה זאָלן זיך ערגעץ נאָך פאַר די תנאים צונויפקומען און זאָלן זיך אַ ביסל דערקענען און שמועסן צווישן זיך.

סערקעלע — ווייסט איר וואָס? איך וועל אים היינט שיקן צו מיר פאַרבעטן אויף אַן אָנבייסן — ער קומט דאָך אָנדאָס אַלע טאָג צו מיר, און ביים עסן קען מען אַלץ אָפּשמועסן; און תיכף היינט ביינאַכט קענען זיין די תנאים, וואָרן, כ׳לעבן, איך האָב אַליין זייער פיינט, אַז עס שלעפּט זיך אַ זאַך אין די לאַנגע יאָרן אַריין.

ר׳ יוחנן — פאַרשטייט זיך, זייט איר זייער גערעכט, וואָרן איינס — מען קען אים דערוווייל אויסכאַפּן, ער שטייט דאָך אפשר נאָך אין צוואַנציק שידוכים, נאָר אָפּצוטון, און ס׳אַנדערע, קומט מיין שמועה אַפיר — דער מענטש לעבט דאָך נישט אייביק.

סערקעלע — נו, עס בלייבט שוין ביי דעם.

ר׳ יוחנן — איך וועל נאָך האָבן מיט אים אויך געווען צו טון, גלייבט מיר; עס וועלן מיר נאָך גרינע ווערים אָפּגיין, איידער איך וועל נאָך מיט אים פאַרטיק ווערן; נאָר איך בין דאָך, ווי איינער רעדט, דרויף אַ שדכן ער שטעלט זיך אויף נו, וויטער, קומט מיין שמועה אַפיר, האָט מיר אַ גוטן טאָג און זייט געזונט.

סערקעלע — גייט מיר געזונטערהייט, און זייט קיין גאַסט נישט.

ר׳ יוחנן — גייט אַוועק, סערקעלע באַגלייט אים ביז צו דער טיר.

פינפטער אַריינקום

סערקעלע אַליין

סערקעלע — ווייס איך! אפשר איז אַזוי רעכט. מען קען דאָך נישט וויסן, ווי אַ זאַך פאַלט אויס, אָבער לעת־עתה איז עס גאָר קיין חיות נישט — אַן עושר איז ער, דאָס איז אמת, ער האָט עטלעכע גילדן. אַלטעלע זאָל נאָר קלוג זיין און זאָל נאָר וויסן, ווי מיט אים צו גיין. זי זאָל זיך נאָר באַלד פון תחילת אַן שטעלן ביי דער אַלף און זיך נישט לאָזן אויפן קאָפּ אַרומרייטן, ווי איך האָב מיין משהן געטון, וועט זי, אם ירצה־השם, טאַקע האָבן ביי אים אַ גוטע דאַליע. דעם סילוק מוז איך זען, ער זאָל דווקא נאָר ביי מיר איינגעלייגט ווערן. נו, און אַ שיינער יונג איז ער דאָך טאַקע, און נישט פון דער פאַרצייטיקערישער. וועלט אויך זי באַקוקט זיך קעגן דעם שפּיגל הע? וואָס באַדאַרף איך מער? זי בלייבט אַ ביסל שטיל און טראַכט נאָך. העט שוין נאָר מיין משה געוואָלט אַ ביסל אין וואַרעמבאָד אַריין פאָרן. איך ווייס, אָסור, שוין נישט, וואָס איך זאָל טון מיט אים? ער שלאָפט דאָך גאַנצע נעכט נישט, נאָר גייט אַלץ אַרום און רעדט צו זיך אַליין, ווי אַן אַנגעבונדענער. אַ מערכה, כ׳לעבן, אַז עס הערט כאָטש קיינער נישט. דער שוואַרצער יאָר ווייסט, וואָס ער דערמאָנט זיך אַלץ אַן אַלטע מעשיות! זי שווייגט אַ ביסל שטיל איך, זאָגט ער, בין שולדיק אַן דער גאַנצער מעשה! איך ווייס נישט, ווער עס פרעגט אים? האָסטו נישט געקענט שמעקן קיין פולווער, העסטו נישט געזאָלט גיין אין דער מלחמה אַריין. זי גיט מיט דעם פוס אַ קלאַפּ אַן דער ערד. אַן עק! אָפּגעטון און פאַרפאַלן — ווער קען מיך דאָס איצט פרעגן, ווו איך האָב אַזויפיל געלט גענומען? ווער קען אַפילו אין הונדערט יאָר אַרום געוואָר ווערן, אַז די גאַנצע צוואה איז גאָר ליגנד? — געשטאָרבן, באַגראָבן. העט איך עס נישט געווען געטון, העט, כ׳לעבן, נאָך אַן אַנדערער אויף דעם שכל געקומען, און וואָס העט געווען? איך העט געווען מיט מיין מאַן און קינד געשטאָרבן פאַר

הונגער און נאָך געמוזט צוזען, ווי אַנדערע פּאַזיען * מיין גילדענעם ברודערס פּראַצע, וואָס ער האָט, נעבעך, אַזוי שווער און ביטער דרויף געאַרבעט און קריעה געריסן. און ס'אַנדערע, איך ווייס, ער זאָל אַפילו לעבן, וואָלט ער אויך, אָסור, גאָר נישט בייז געווען אי־בער דער גאַנצער מעשה, וואָרן איז דען נאָך גאָר פאַרהאַנדען אַ נענ־טערע קרובה, ווי אַ שוועסטער? זי בלייבט שטיל און טראַכט די קשיא איז נאָר, אויב ער איז געשטאָרבן? זי שוויגט ווידער און טראַכט — דערנאָך גיט זי זיך אַ כאַפּ נאָר וואָס האָב איך דאָ אומזיסט צו אי־בערטראַכטן? ר' שמואל שרייבער האָט דאָך אַליין דעמאָלט אין די בייצייטונג געלייענט, אַז די שיף — איך געדענק נישט, ווי ער האָט זי עפּעס אָנגערופן — וואָס דוד האָט זיך אויף איר אַראָפּגעלאָזט קיין אַמעריקע, איז גאָר אונטערגעגאַנגען זי דערזעט חיימען פון ווייטן אַהאַ! ווער קומט דאָס דאָרט? אַהאַ! חיים! דעם נאַר איז אויך נאָר גוט צו שיקן נאָך דעם מלאך־המוות.

זעקסטער אַרייַנקום

סערקעלע, חיים

סערקעלע — נו? וואָס האָט ער געזאָגט, רעדלעך? וועט ער קומען? אוי, מיינע כוחות! האָסטו אים געזאָגט, אַז איך בין שלאַף?

חיים — אויב איך האָב אים געזאָגט! וואָס העלפט דאָס אָבער — אַז מען דאַרף דעם פּאַרך צום מנין, האַלט ער זיך דערונטער **.

סערקעלע — וואָס? ער וויל נישט קומען?

חיים — ער האָט געזאָגט, אַז ער קען אייך אויף אייער שלאַפּ־קייט נישט קורירן. אויך מיר אַ דאָקטער! גייט שוין אַזוי לאַנג אין די שקאָלעס אַריין און קאָן נאָך גאָרנישט.

סערקעלע — אָבער קומען וועט ער פאָרט? נישט וואָר?

חיים — אָסור! ער וועט נישט קומען. ער האָט געזאָגט, ער־

---

* פאַרגיצן. — ** האַלט זיך אין גרויסן.

וויל נישט קומען, איך זאָל אייך שיקן רופן אַן אַנדערן, — זעט איר, באַלעבאָסטע־לעבן, אַט־אַ־דאָ דעריבער *, ביי ר׳ פישלען, ווינט דער אַלטער דאָקטער — איטלעכער זאָגט אויף אים, אַז ער איז זייער אַ גרויסער מומחה, האָב איך אין איין וועגס דאָרט ביי אים אָפּגע־טראָטן און האָב אים געזאָגט, אַז איר האָט אים געלאָזט זייער שיין בעטן, אַז ער זאָל תיכף צו אייך אַריבערקומען — איר קלאָגט אייך עפּעס; האָט ער געזאָגט, ער וועט תיכף אַריבערקומען. האָב איך עפּעס רעכט געטון?

סערקעלע — וואָס? דעם אַלטן שקראַפּ **? גיי צו אַלדע שוואַרצע יאָר מיט אים, איך באַדאַרף אייך ביידע אויף כּפּרות! ווער האָט דיך געבעטן דרום, אַז דו זאָלסט דעם שקראַפּ רופן, הע?

חיים — ווייס איך? איך האָב געמיינט, אַ דאָקטער איז אַ דאָקטער — זאָל איך וויסן, אַז איר האָט אייך פאַרליבט נאָר אַן דעם רעדלעכן?

סערקעלע — וואָס? פאַרליבט האָב איך מיך אַן רעדלעכן? דו, גנבֿ! אַ רוח אין דיין טאַטן אַריין! איך האָב מיך פאַרליבט אַן רעד־לעכן? דאָס הייסט אַן אַכבראַש! אַ מערכה, כ׳לעבן, עס הערט כאָטש קיינער נישט מיינע צרות! וואַרט, וועסט דיר שוין אַ קריעה רייסן נאָך דיינע יאָר און דיינע טאָג, אוי, מיינע כּוחות!

חיים — זאָג איך דען, אַז איר האָט אייך פאַרליבט אַן אים? עס רעדט זיך דאָך נאָר אַזוי — אַז איר ווילט נישט קיין אַנדערן, נאָר רעדלעכן, נו...

סערקעלע — גיט אים אַ פּאַטש נאָ! דאָס האָסטו פאַרליבט, אַ רוח אין דיין פאָטער און מוטער אַריין! תיכף זאָלסטו מיר צוריק לויפן צו דעם אַלטן שקראַפּ און אים זאָגן, אַז ער זאָל נישט קומען. איך באַדאַרף אים און דיך אויף טישאָנצע *** כּפּרות! גיי, זאָג איך!

חיים — כאַפּט זיך אָן ביי דער באַק און גייט און ווײנט טוט

---

* קעגנאיבער. — ** פערד, איינגעשרומפּענע באַשעפעניש. — *** (פּויל׳) טויזנטער.

מער נישט אַ גאַנצע לעבע טאָג, נאָר שרייט און שלאָגט. צו דעם האָט זי יאָ כוח... ער גייט אַוועק.

סערקעלע — אַליין נאָך גוט, אַז ער האָט מיר פריִער געזאָגט, אַז ער האָט דעם גערופן. זי לאַכט זייער האַ־האַ־האַ! דאָס העט שייך געוועזן, דער דאָקטער זאָל זיך דאָ געוועזן אַזוי אַריינקומען, און איך גיי אַרום געזונט ווי אַ ריז! ווי געפעלט אייך אָבער דער גאַלגאַן*, דער רעדלעדך? ער וויל נישט קומען? ער קען מיך נישט קורירן? אַזוי אַ ליידאַק, וואָס ער קער זיך דאָס נאָך צו האַלטן פאַר אַ כבוד, אַז איך רוף אים צו מיר! זי באַקוקט זיך קעגן דעם שפּיגל בין איך דען נישט אפשר נאָך זייער אַ פיין ווייבל? וואָס פעלט מיר, וואָס? העי? זי ווערט בייז איך וועל אים שוין לערנען תרבות**, דעם פאַרד! ער קען מיך נישט קורירן! וואַרט נאָר, וואַרט, איך וועל דיך שוין זען אַזוי צו קור־ירן, אַז דו וועסט נישט וויסן פון דיין לעבן צו זאָגן. אַזוי אַ קבצן! אַזוי אַן אָפּגעריסענער און אָפּגעשליסענער דייטש! נו, וואָס איז נאָך דער מער, ער האָט יאָ אַ שיין פּנים, זאָל זיך קענען באַפעלן צו מיר: איך זאָל מיר לאָזן רופן אַן אַנדערן? וואַרט, וואַרט, מען קען נאָך קריגן זעלכע שיינע מציאות, ווי דו ביסט, אָבער דיר וועל איך עס געדענקען! דיר וועל איך ווייזן, ווער עלטער איז. זי שרייט חווה! חווה! אוי, מיינע כוחות!

זיבעטער אַריינקום

סערקעלע, חווה

סערקעלע — הונדערט מאָל מוז איך רופן און שרייען, איידער זי רירט זיך, די נבלה! גיי נאָר אַריבער צו ר' גבריאלן און זאָג אים, אַז איך האָב אים זייער שיין געלאָזט בעטן היינט צו מיר אויף אַן אָנבייסן, הערסטו? גיי און זוים זיך גאָרנישט, וואָרן דו וועסט נאָך דאַרפן דרייערליי געריכטסן צו מאַכן.

* שמאַטניק, שלעפער, גאָרנישט, ליידיקגייער. — ** דרך־ארץ, דערציונג.

חווה — כ׳לעבן, באַלעבאַסטע־לעבן, איך האָב גאָר קיין צייט נישט, די יויך וועט מיר דאָ דערוויל אויסלויפן — שיקט בעסער חיימען.

סערקעלע — תמיד איז אָבער אַזוי: אַז איך זאָג, זי זאָל גיין, הייסט זי מיך שיקן חיימען. פאַרוואָס האָסטו מורא צו גיין? ער וועט פון דיר אַ שטיק אָפּבייסן? קוקט זי נאָר אָן, די לויכבנדיקע * צרה, עס דאַכט זיך איר אויך, אַז זי שיינט גאָר, די פּאַסקודניצע!

חווה — נו, זעט איר, בין איך אַ פּאַסקודניצע, וועט איר מיך נישט נעמען פאַר אַ כלה — איך בין אים מוחל, דעם ווילן יונג. נאָר זאָגט מיר נאָר, איך בעט אייך, אַז איך בין יאָ אַזוי אַ פּאַסקודניצע, פאַרוואָס דאַטשעפּעט ער מיך אַלץ, ווען ער גייט־דורך דורך דער קיך? אָט־אַ־דאָס העט מיר נאָך געפעלט, אַז איך זאָל נאָך גאָר צו אים אַהיים גיין!

סערקעלע — אָט דאָ קוקטס אָן אַ ביסל אַ פּיסק פון אַזוי אַ פאַרשיווע מויד! פינצטערע לייד זאָל נאָר די מאַמע אויף דיר זען — ווער מען דען זאָל איך נאָך אים שיקן? אוי, מיינע כוחות! איז־זשע שוין גאָר דאָס צום אויסהאַלטן? כ׳לעבן, עס איז טאַקע אמת, וואָס מען זאָגט: אַ מיאוסער מויד טאָר מען קיין גלעט נישט געבן, ווערסט שוין שפּעטער פאַרשוואַרצט ווערן. זי מיינט, איך האָב אַלץ אַזוי כוח מיר דאָס געזונט מיט איר אָפּצורייסן. אוי, ווי, מיינע כוחות!

אַ כ ט ע ר אַ ר יי נ ק ו ם

סערקעלע, חווה, חיים

חיים — בלייבט שטיין ביי דער טיר און ווישט זיך מיט דער פאָלע די אויגן און וויינט.

סערקעלע — נו? ביסטו געוועזן?

חיים — יאָ.

* לייכטנדיקע, פאַרשיינענדיקע.

סערקעלע — נו? וואָס האָט ער דיר געענטפערט?

חיים — ווי אַזוי האָט ער מיר געקענט ענטפערן, אַז ער איז נישטאָ אין דער היים?

סערקעלע — ביסטו־זשע קראַנק געווען דעם משרת צו זאָגן?

חיים — איך האָב דאָך אים געזאָגט; ער האָט מיר אַפילו גע־ענטפערט, אַז דער דאָקטער איז שוין אַהער געגאַנגען.

סערקעלע — וואָס? ער איז שוין אַהער געגאַנגען? זי ברעכט זיך די הענט און שרייט מיט כעס אוי, פאַרשוואַרצט בין איך גע־וואָרן! וואָס וועל איך דאָ איצט טון, וואָס וועל איך דאָ איצט אָנהייבן? אַ מיתה־משונה זאָלסטו איינעמען! וואָס גיט מען זיך דאָ פאַר אַן עצה? זי לויפט צום טיש און כאַפּט אַ מעסער און לויפט דערמיט צו חיימען גיי מיר אויס די אויגן, דו ממזר, וואָרן איך מאַך דיר דעם טויט!

חיים — אַנטלויפט און באַהאַלט זיך הינטער חווהן און שרייט געוואַלד! אוי, וויי מיר! חווה־לעבן! געוואַלד!

חווה — לויפט אַרום אין שטוב, חיים האַלט זיך אָן אָן איר קלייד און לויפט נאָך; סערקעלע יאָגט זיי אַרום.

חיים און **חווה** — שרייעןביידע מיט אַ מאָל געוואַלד! ראַ־טעוועט! געוואַלד! זיי פאַלן ביידע איבער אַ שטול אויף דער ערד.

נײַנטער אַרײַנקום

ר׳ משה, הינדע, אַלטעלע קומען פון דער טיר, וואָס איז אָן דער רעכטער זייט דער דאָקטער קומט פון דער טיר, וואָס גייט אויף דער גאַס אַרויס.

סערקעלע, חווה, חיים

סערקעלע פאַלט קלאָמערשט, ווי זי דערזעט זיי אַרײַנקומען, אויף דער קאַנאַפּע אַנידער חלשות.

אלע — לויפן צו איר צו און ראַטעווען און רייסן זי. **חווה** פּאַקט אויף איר מיט דעם פאַרטוך און **חיים** מיט ביידע פּאָלעס.

אַלטעלע — שרייט מאַמעניו! מיינע צערטלעכע מאַמעניו!

דער דאָקטער — זייט נור רויק; ווייזן הער, ווייזן.

אַלטעלע — גלייך, גלייך, הערר דאָקטער! זי נייגט זיך צו אים גאַנץ מיט חן. איך ברינגע גלייך פאַם קעללער.

דער דאָקטער — לאָססען זי, עס דויערט צו לאַנגע, געבען זי וועניגסטענס קאַלטעס וואַססער אָדער איין וועניג עסיג הער.

הינדע — כאַפּט אַ גלאָז וואַסער און שפּריצט סערקעלען אין פּנים אַריין.

דער דאָקטער — רעכט זאָ, מיין קינד! רעכט גוט.

סערקעלע — קומט קלאָמערשט אַ ביסל צו זיך און שרייט אוי, ווי, מיינע כוחות!

הינדע — געלויבט צו גאָט! זי לעבט! זי לעבט!

ר׳ משה אין דער שטיל צו זיך איך האָב תמיד געוווסט, אַז איר סוף וועט נישט גוט זיין. גאָט ברוך הוא ווייסט, וואָס ער טוט! הויך צו חווהן וואָס איז דאָס דאָ אָבער אַזוינס געוועזן?

חווה — איך ווייס, אָסור, אַליין נישט. עפּעס האָט זי דאָ געהאָט מיט חיימען צו טון, און אין כעס, ווי איר טבעלע איז, איז זי צוגעלאָפן צו אים מיט אַ מעסער און האָט געשריגן, זי וויל אים דווקא דעם טויט מאַכן. האָט ער זיך, נעבעך, געוואָלט הינטער מיר באַהאַלטן, איז זי ווידער צו מיר געלאָפן מיט דעם מעסער אין דער האַנט. האָבן מיר ביידע געוואָלט פאַר איר אַנטלויפן, איז זי פּלוצלינג פאַר כעס גאָר אַנידערגעפאַלן חלשות.

חיים — ע, באַלעבאָס־לעבן! זי ווייסט נישט די מעשה גאָר פון אָנהייב. איך וועל אייך דערציילן גאָר אינגאַנצן. זי האָט מיך געשיקט נאָך...

סערקעלע — שרייט פלוצלינג זייער הויך אוי, וויי! גזלנים! שמועסט נישט, וואָרן איך וועל ווידער חלשן!

דער דאָקטער — זיצט נעבן סערקעלען און טאַפּט זי ביים דופק און זאָגט צו זיך אין דער שטיל דאַס איזט איינע זאָנדערבאַרע אָהנמאַכט, דער פולס איזט גאַנץ רעגעלמעסיק. הויך צו סערקעלען בון, ווי איזט עס איהנען יעצט? איזט עס איהנען בעססער?

סערקעלע — האַר־לעב! ראַטעוועט מיך! געוואַלד! איך בין פאַרביי!

דער דאָקטער — נו, נו, פירכטען זי ניכטס, עס ווירד שאָן בעססער ווערדען; ברינגט זי נור צו בעטטע, זי האַט עטוואַס שעד־ליכעס עסען אָדער טרינקען מיססען.

אַלטעלע — זאָגט מיט חן נייך, העררע דאָקטער! צום אַנבייסען האַט זי נור צוויי גלאַז קאַפּעע מיט דריי פוטער־געבעקסלעך געגעסען, ווייטער האַט זי ניקס אין מויל געהאַבט.

הינדע — זאָגט צו אַלטעלען פריידע־אַלטע־לעבן! גיב מיר די שליסעלעך, וועל איך דער מומעניו אַ ביסל קעלניש וואַסער געבן.

אַלטעלע — אין דער שטיל צו הינדען מיט כעס פרידעריקע ביסטו מיך קראַנק צו רופן? הויך איך האַבע וואַרהאַפּטיג זעהר ווענינ אונד ברויכע עס הייטע פיר מיך זעלבסט, דען מיין ברייטיגאַם זאָלל יאַ הייטע היר זיין.

דער דאָקטער — הייבט זיך אויף פון דער שטול אַלזאָ, ברינגט זי נור גלייך צו בעטטע, אונד לאַססען זי מיר פעדער אונד פאַפּיר געבען, עס ווירד שאָן אַללעס גוט ווערדען.

הינדע און **חווה** — זעצן אויף סערקעלען.

סערקעלע — קרעכצט הויך אוי, וויי! אוי, וויי! אוי, וויי, מיינע כוחות!

הינדע און **חווה** — פירן סערקעלען אין איר שלאָפחדר אַריין.
חיים — זוכט פאַפּיר און פעדער.

צענטער אַרײַנקום

דער דאָקטער, ר׳ משה, אַלטעלע, חיים, ירחמיאל

ירחמיאל — קומט דורך דער טיר, וואָס גייט אויף דער גאַס אַרויס, מיט אַ קריגל אין דער האַנט, ער נעמט־אַראָפּ דעם ספּאָדעק און זאָגט גאַנץ הויך **מײַן באַ־באַ־באַ־באַלע־באָס!**

אַלע — ווינקען צו אים, ער זאָל שטיל זײַן.

אַלטעלע — גייט צו ירחמיאלן און זאָגט אים עפּעס בסוד.

חיים — ברענגט צו טראָגן צו דעם דאָקטער פּאַפּיר מיט אַ פּעדער.

דער דאָקטער — **נו? וואָ איזט דען די דינטע?**

חיים — **דער האַר האָט דאָך נאָר געזאָגט, אַז מען זאָל ברענגען פּעדער מיט פּאַפּיר?**

דער דאָקטער — **נו, זאָ ברינג אויך די דינטע.**

אַלטעלע — באַקוקט זיך קעגן דעם שפּיגל **נאָ, ווי איך אויס־זעהע! אַך! מיינע לאָקען גאַנץ רעזאָנירט! זי מאַכט זיך די לאָקן קעגן דעם שפּיגל צורעכט איך האַבע מיך זעהר ערשראָקען.**

חיים — ברענגט צו טראָגען אַ טינטער און אַ ביסל זאַמד אין דער פּאָלע **דאָ האָט דער האַר טינט און פּריזאַמד*.**

דער דאָקטער — **נו, נו, נו, שאָן רעכט.** ער זעצט זיך אַנידער און שרייבט.

ר׳ משה — זיפצט גאַנץ הויך **אוי! הלוואי, דער סוף זאָל גוט זיין!**

דער דאָקטער — **אַבער וואַרום זינד זי, מײַן ליבער העדר דאַנציגער, זאָ נידערגעשלאַגען? פירכטען זי נור ניכטס, איהרער פרוי איזט עס בערייטס אום פילעס בעססער, עס וואַר נור זאָ איין קליינער היסטערישער אַנפאַלל. קענטען זי מיר אַבער ניכט זאַגען, וואָס איהר פאָרהער פעהלטע, אַלס זי מיך רופען ליס**?**

---

* בריוזאַמד. — ** (ד׳) געלאָזט רופן.

ר׳ משה — פריער האָט איר גאָרנישט געפעלט, נאָר זי איז זייער בייז, זייער נישט ווערט. גאָט ווייסט צו וואָס זי וועט נאָך אַ מאָל קומען דורך איר שלעכטיקייט. ער וויינט זייער.

דער דאָקטער — נו, נו, נו, בערוהיגען זי זיך, מיין ליבער הערר דאַנציגער, עס ווירד שאָן אַללעס גוט, רעכט גוט ווערדען. איהר קרעפטע־צושטאַנד איזט ניכט שלעכט, איך פערזיכערע זי, זי איזט שטאַרק גענוג.

חיים — יאָ, האַר דאָקטער! זי האָט מיר פריער אַזוי אַ גוטן פּאַטש געגעבן, עס זיינען מיר אַזש פונקען פאַר די אויגן געפלויגן!

אַלטעלע — גיט אים אַ שטויס, ער זאָל שווייגן.

דער דאָקטער — שטייט־אויף און גיט ר׳ משהן די רעצעפּט שיקען זי דיזעס אין די אַפּאָטעקע, זי בעקאָממען דאָ איין פלעשכען, פאָן דיזעם געבען זי איר אַללע צוויי שטונד צוויי עסלעפעל, אונד ווען דאַס פלעשכען אויסגעברויכט זיין ווירד, שיקען זי מיך גיטיגסט ווידער רופען. איבעריגענס זאָלל זי זיך רעכט וואַרם האַלטען, אים צימממער זיטצען, ניכטס אַלס זופּפּע עססען אונד זיך ניכט מעהר ער־ געגרן אונד שרייען. נון פיהרען זי מיך נאָך איין מאָהל צו איהר, איך ווערדע איהר עס זעלבסט זאַגען. קאָממען זי. ער גייט מיט ר׳ משהן צו סערקעלען אין שלאָפחדר אַריין.

חיים — גייט זיי נאָך און ווייזט מיט דעם פינגער פון איין האַנט אויף דער אַנדערער האַנט אַזוי ווי דאָ וועלן האַר וואַקסן, אַזוי וועט זי דאָס אַלץ פאָלגן, וואָס דער אַלטער שקראַפּ זאָגט. לאָז ער נאָר אַוועקגיין, אַהאַ, וועט זי ווידער וואַיעווען * און שרייען. ער גייט נאָך אין דעם שלאָפחדר אַריין.

* קאַמאַנדעווען. קריכן אויפן קאָפּ.

עלפטער אַרייַנקום

אַלטעלע, ירחמיאל

אַלטעלע — גיט אַ לויף צו ירחמיאלן יעצט שפּריך, וואָס ברויכסט דו?

ירחמיאל — דע־דע־דע־דער באַלעבאָס האָ־אָ־אָט מיך גע־שיקט מיט אַ־אַ־אַ קוויטעלע.

אַלטעלע — צו וועם?

ירחמיאל — צו וועמען? צו־צו־צו־צו דיר.

אַלטעלע — מאַכט זיך, גלייך זי פאַרשטייט אים נישט צו וועם, זאַגסט דו?

ירחמיאל — ווי־י־י־דער צו וועמען — צו־צו־צו־צו דיר.

אַלטעלע — מיט כעס דאָס הייסט איין לומפּ! נון ווער בין איך דען? ווי הייס איך דען?

ירחמיאל — דו הייסט פ־פ־פ־פריידע־אַלטע.

אַלטעלע — איך הייס אַבער פרייליין פרידעריקע דאַנציגערין.

ירחמיאל — נו האָ־אָ־אָב איך צו דיר גאָ־אָ־אָר קיין קוויטל נישט, מיין באַ־אַ־אַלע־באָס האָ־אָט מיך דאָס קוויטל גאָ־אָ־אָר גע־הייסן אָ־אָפּ־געבן פריידע־אַלטען ער וויל אָוועקגיין.

אַלטעלע — לאָזט אים נישט אַוועקגיין אַבער קאָם נור הער, דאָס בריפכען איזט יאַ אַן מיך. צייג עס נור הער!

ירחמיאל — באַהאַלט דאָס קוויטל אין קעשענע אַריין וואָ־אָ־אָרן איך וויל?

אַלטעלע — דו זאַגטעסט יאַ ערשט זעלבסט, דאָס דו אַן מיך איין בריפכען האָסט, נון, זאָ גיב עס הער.

ירחמיאל — קערט זיך צוריק אום נו, זאָ־אָ־אָג מיר, ווי הייסטו?

אַלטעלע — נון, איך הייסע פריידע־אַלטעלע אויך — דאָס הייסט איין נאַרר!

ירחמיאל — מאַכט זיך קלאָמערשט נישט פאַרשטיין וואָס?

פריידע־אַ־אַלטע איז אַ נאַר? דאַ־אָס גייט מיך גאַ־אַר נישט אָן, איך באַדאַרף אי־איר נאָר דאַ־אָס בריוול אַ־אַפּצוגעבן.

אַלטעלע — נון, זאָ גיב שאָן איינמאַהל הער, איך זאָג דיר יאָ, איך הייסע פריידע־אַלטעלע, אַבער איך הייסע פריילין פרידעריקע דאַנציגערין אויך.

ירחמיאל — ע־ע־עפּעס האָט זי אפשר זי־י־יבן נעמען, גאַ־אַ־אַר אַזוי ווי יתרו — ער זוכט אין קעשענע. יאָ, אָון פאַ־אַ־אַר מיין זועג גאַ־אַר נישט?

אַלטעלע — גיט אים געלט דיר האָסט דו, גיב נור שאָן דאָס בריפכען הער.

ירחמיאל — באַהאַלט פריער דאָס געלט אין קעשענע אַריין, דערנאָך גיט ער איר דאָס בריוול דאַ האַ־אַ־אָסטו דאַ־אָס בריוול און גיב מיר תיכף אַ־אַ־אַ תשובה.

אַלטעלע — לייענט דאָס בריוול אין דער שטיל, דערנאָך זאָגט זי צו ירחמיאלן זאָגע דעם העררן הענדלער...

ירחמיאל — פאַלט איר אין די רייד אַריין דאַ־אָס מיינסטו מיין באַ־באַ־באַלע־באָס?

אַלטעלע — נון, יאַ, אַלזאָ זאָגע איהם, דאָס אַללעס, גאַטט זיי־דאַנק, זעהר גוט איזט, ר' יוחנן וואַר הייטע היר, די מוטער האָט אים אַללעס גוטע געאַנטוואָרטעט, זאָ ווי וויר אונז ווינשען, אויך זאַגע איהם, דאָס ער נירגענדס וועגגעהען זאָלל, דען די מוטטער ווירד איהם הייטע איינלאַדען צו זיך אויף אַנבייסען, אונדז הייטע ביינאַכט ווירד דאָס געווינשטע שאָן זיכער זיין.

ירחמיאל — איז זיך אַ ביסל מישב גיב דו מיר בע־ע־סער צוריק אַ־אַ־אַ קוויטעלע.

אַלטעלע — איך קאָן אַבער יעצט אונמעגליך שרייבען.

ירחמיאל — לאַכט הע־הע־הע, און אי־יך ווייס שוין פאַרוואָס?

אַלטעלע — זאַגע, וואַרום מיינסט דו?

ירחמיאל — נעמט־אַרויס אוים דער קעשענע דאָס געלט און ווייזט עס איר ווייל דו האַ־האָסט אַ־אַ ביסל אַ־אַ שווערע האַנט.

אַלטעלע — דו אימפּערטינענטער קערל! נון זאָ וואַרטע, אונד איך ווערדע שרייבען זי זעצט זיך אַנידער ביים טיש און שרייבט.

ירחמיאל — שטעלט זיך אויף די שפּיץ־פינגער פון די פיס און קוקט, ווי זי שרייבט; ער מאַכט חוזק אויס איר אַ־אַ־וואַ! כ'לעבן, אַ־אַ־אַ קינצלעך כתבל, סאַ־אַמע לאַ־לאַפּעטעס און פאַ־אַלקעס *.

אַלטעלע — לייגט צונאַנד דאָס בריוול און גיט עס ירחמיאלן היר האַסט דו אַנטוואָרט, אונד זאַגע דעם העררן הענדלער, דאַס ער הייטע ביי אונז שפּייזען ווירד, ער זאָלל נירגענדס וועגגעהן.

ירחמיאל — אר־און איך זאָ־אָל בליי־ייבן אי־אין דער היים אר־און נישט האָ־אָבן וואָס צו ע־עסן?

אַלטעלע — נים נור אונד געה, דאַס געהט מיך ניכט אַן.

ירחמיאל — דאָ־אָס גייט אָ־אָבער מיך אָן, איך וועל אָ־אָ־אָבער נישט נע־מען דאָ־אָס בריוול.

אַלטעלע — נון, זאָ קאָם דו אויך מיט דיינעם העררן, נור נים שאָן.

ירחמיאל אַזוי, ביסטו טאַ־אַקע אַ פיין מיידעלע, אַזוי האָ־אָב איך דיך אוי־אויך ליב ער נעמט דאָס בריוול און גייט־אַוועק.

אַלטעלע — דאַס הייסט איין טויגעניכטס! נאַך דער האָכצייט מוס ער גלייך אַבגעשאַפט ווערדען, אונד לויטער קריסטליכע דינסטען ווערדע איך האַלטען, קיינען איינציגען יודען! ווי מיך דער דאַ בעהאַנדעלט האַט, אַלס ווען איך מיט איהם צוזאַממען שווינע געווידעט העטטע **. נאַ! זאָ איין דוממער, זאָ איין שטוממער קערל! איך ווערדע איהן אַבער שאָן ביי מיינעם ברייטיגאַם פערקלאַגען. אונד דיזעס בריפכען מוס איך גלייך צו דען איבעריגען זאַכן, וועלכע איך פאָן אים האַבע, הינלעגען זי גיט דעם בריוול אַ קוש און לויפט אַוועק. דער פאָרהאַנג לאָזט זיך אַראָפּ.

סוף פון דעם אַנדערן אויפצי

* שטעקנס, קאָטשערעס. — ** גלייך ווי מיט אים צוזאַמען חזירים געפּאַשעט.

דריטער אויפצי

עס קומט־פאר די אייגענע שטוב ווי ביי דעם ערשטן אויפצי

ערשטער אַרייַנקום

ר׳ גבריאל אַליין

ער ליגט אויף דער קאַנאַפּע האַלב־אויסגעטאָן אַ משכון זאָל מען זיך פאַרזעצן און קלוג זאָל מען זיין — אַצינד וועט זיך מיר דאָס ערשט אַ וועלט עפענען. ר׳ משה דאַנציגערס איידעם! ווער וועט מיר זיין גלייך? — איך וועל זיי דאָס אַלע, אם ירצה־השם, ביי דער נאָז אַרומפירן. מילא, דער מחותן איז זיך דאָך טאַקע אַ פּראָסטער גראָבער יונג, ער קען דאָך ניט אַ צלם פון אַן אַלף, ביי אים וועל איך זיין דער רב. דער מחותנתטע וועל איך דעם קאָפּ אַזוי פאַרדרייען, כאָטש עס דאַכט זיך איר, אַז זי גייט אין ספּאָדעק, אַז זי וועט אַליין נישט וויסן פון איר לעבן צו זאָגן. און מיין כלה, דער פריילייַ פריידעריקע, באַדאַרף איך דאָך נאָר איין מאָל צו זאָגן, אַז זי איז זייער שיין, האָב איך זי דאָך שוין אינגאַנצן געקויפט. גבריאל! דו לויכסט, ביסט אַ יונג מיט שפּאָרן! ער רוט זיך אַ ביסל אָפּ יאָ, אַלץ רעכט, אַלץ גוט, וואָס טוט מען אָבער מיט דעם פאַרשוואַרצטן סילוק? ווו נעמט מען כאָטש טויזנט רייניש מינץ? און די פיינע בריהטע שפּאַרט זיך דאָך דווקא איין, אַז איך זאָל תיכף ביי די תנאים מסלק זיין, און דאָס, אַז נאָר ביי איר זאָל דער סילוק ליגן איינגעלייגט — וואָס טוט מען אַצינדערט? ער הייבט זיך אויף פון דער קאַנאַפּע און גייט אַ פּאָר מאָל אין שטוב אַרויף און אַראָפּ און טראַכט זאָל איך אפשר זאָגן, אַז איך קען אַצינד נישט מסלק זיין, ווייל איך בין איצט פאַרשטעקט מיט

מיין געלט אין סחורות? — סערקעלע איז אָבער אויך נישט פון די באַראָנים, וואָס זיינען צען אום אַ גראָשן, וועט זי זאָגן, ער שפּעט נאָך, ווי סערקעלע שמועסט אוי, מיינע כוחות! מיין אַלטע־לעבן, זאָל שטאַרק און געזונט זיין, איז דאָך אָנדאָס ערשט אַלט דרייצן יאָר, איך קען נאָך באַשטיין צו וואַרטן, ביז איר וועט דאָס געלט איינקאַסירן — און וואָס וועט זיין? איך האָב מורא, זי וועט זייער לאַנג מוזן וואַרטן. ער טראַכט ווידער אַ ביסל נאָך זאָל איך אפשר אַלטען גאָר דעם סוד אויסזאָגן, אַז איך האָב קיין געלט נישט? נו, וואָס וועט זיין? — אַז אַ נאַר וואַרפט אַריין אַ שטיין אין גאָרטן אַריין, קענען דאָך אים צען קלוגע אויך שוין נישט אַרויסנעמען — אַלטעניו וועט גיין תיכף דערציילן דער מאַמעניו, און די מאַמעניו דעם טאַטעניו, און דערנאָך, גבריאלניו, מעגסטו דיר שוין אויפנייען אַ טאָרבעניו און גיין אין די הייזער. ער טראַכט נאָך, דערנאָך גיט ער אַ געשריי וואַרט, עס איז דאָ! נאָר וואָס העלפט דאָס? ער טראַכט ווייטער, פּלוצלינג גיט ער זיך אַ כאַפּ ביים שטערן און שמועסט שטילער אַ־האָ! אַז דאָס זאָל מיר געראָטן — ע, וואָס! עס מוז מיר געראָטן — נויט ברעכט אייזן; האָט איינער אַמאָל געזאָגט. ער גייט אַרום אין שטוב און מאַכט מיט די הענט, אַזוי ווי איינער קלערט נאָך; דערנאָך זאָגט ער גאַנץ פּאַמעלעך הערסטו, גבריאל, מיר געפעלט עס. איך זאָג דיר, עס איז גוט און גוט, און נאָך בעסער, גבריאל! ביסט אַ ווילער יונג! ער רוט זיך אָפּ אַ ביסל כ׳לעבן, איך זאָל מיך איצט קענען דערלאַנגען, וואָלט איך מיר אַליין איצט אַ קוש אין פּיסקל אַריין געגעבן! ער קוקט זיך אום אין אַלע ווינקעלעך איך זאָל נאָר וויסן ווו עפּעס ליגט! די לייט האָבן זיך אַלע געלייגט שלאָפן נאָך דעם עסן. אַצינד העט, כ׳לעבן, די רעכטע צייט געוועזן עפּעס צו טון. ער גייט צו דער טיר, וואָס איז אין דער רעכטער זייט און האָרכט, דערנאָך גייט ער צו דער טיר, וואָס גייט אויף דער גאַס אַרויס, און פאַרריגלט זי, דערנאָך גייט ער צו דער קאָמאָדע און פּרוווט, אויב זי איז אָפן שלעכט, פאַרשלאָסן. ער גייט צו דער שאַפע און פּרוווט, אויב זי איז אָפן ביטער, אויך צוגעמאַכט. ער ווייזט מיט דעם פינגער אויף סערקעלעס

שלאַפחדר איך זאָל נאָר וויסן, אַז עס וועט דאָ קיינער נישט אָנקומען, העט איך דאָרט אַ ביסל בודק חמץ געווען. ע, אַז מען שטעלט נישט איין, נעמט מען נישט אויס. ער וויל גיין אין שלאַפחדר אַריין און האָרכט מיר דאַכט זיך, מען גייט. ער ווערט בייז און גיט זיך גע־שווינד אַ וואָרף אַנידער אויף דער קאַנאַפּע געשעדיקט זאָל עס ווערן!

צווייטער אַריינקום

ר׳ גבריאל, חיים

חיים — קומט אַריין נאָר אין די זאָקן אָנגעטאָן, מיט די שיך אין דער האַנט, און קוקט, אויב ר׳ גבריאל שלאָפט איר שלאָפט נישט, ר׳ גבריאל־לעבן!

ר׳ גבריאל — בייזערדיק ניין, איך קען נישט שלאָפן.

חיים — שמייכלט עס גייט איך אַזוי ווי מיר: איך פאַרדרייט פריידע און מיר חווה דעם קאָפּ.

ר׳ גבריאל — אַזוי איז דאָס, בחור? דו מאַכסט דיך צו צו חוזהן — איך האָב דאָס גאָרנישט געוווסט, אַז דו ביסט אַזוי אַ ווילער יונג, כ׳לעבן!

חיים — מיט גאווה וואָס איז דאָס? שטייט מיר אפשר נישט אָן?

ר׳ גבריאל — נו? וואָס זאָגט חווה דערצו?

חיים — פרעגט גאָר נישט, וואָס זי זאָגט אַלץ! אַ מאָל זאָגט זי אַזוי און אַ מאָל ווידער אַזוי, אַ כלל, ווי דער שגעון קומט איר אָן. איך זאָג איך דעם אמת, איך האָב מיך שוין היינט מיט איר גאַנץ גוט איבער אַ מעשהלע געקריגט, וואָרן אַז עס קומט איר אָן איר משוגענע שעה, ווייס איך גאָר נישט, וואָס עס טוט זיך מיט איר. דאָ שרייט זי, איך בין גאָר פלוצלינג אַ נאַר, אַ שוטה, אַ פּאַסקודניק, כאָטש איך ווייס דאָך אַליין ביי מיר, אַז עס איז אַלץ ליגנד — קורץ פון דער זאַך, אַז זי האָט חשק, טראַכט זי אויף מיר אויס, וואָס עס איז נאָר דאָ אין דער קאָרט.

ר׳ גבריאל — און דו, נאַר, שווייגסט איר?

חיים — זעט איר, איך ווייס, אָסור, אַליין נישט, וואָס עס טוט זיך מיט מיר. איך האָב שוין אַזוי אַ פאַרשוואַרצטע טבע, אַז איך וויל אַפילו אַ מאָל אויף איר בייז זיין, לאָזט עס מיך נישט — עס מוז שוין זיין עפּעס אַזוי אַ כישוף. איך זאָג אייך נאָר אַ כישוף — און ווידער אַ מאָל, אַז עס פאַלט איר איין, קומט זי זיך אַזוי מיט אירע גוטע ריידעלעך צו מיר צו קריכן און זאָגט: „חיים־לעבן! איך וועל דיך עפּעס בעטן, דו ביסט דאָך טאַקע אַ פיין יינגל, טו מיר דאָס און דאָס, דו ווייסט דאָך, אַז איך האָב דיך ליב". נו, קענט איר אייך גאָרנישט משער זיין, ווי איך בלייב שטיין. און ווער שמועסט, אַז זי מאַכט נאָך אַזוי אַ ביסל אַ חנעוודיקע העוויה און גיט מיר אַ גלעטביים בעקל — אוי, וויי! ווער איך טאַקע שוין שיער ניט משוגע און רו נישט און שלאָף נישט גאַנצע נעכט, און אַפילו אין חלום דאַכט זיך מיר אַלץ, אַז חווה שמועסט מיט מיר, אַז חווה רעדט מיט מיר.

ר' גבריאל — זאָג מיר נאָר אָבער, וואָס נעמט זי זיך דאָס אַזוי איבער, די מיאוסע מויד, הע?

חיים — ווער? חווה? אי! וואָס רעדט איר? חווה איז מיאוס? אַט, האָט מיר נישט פאַראיבל, האָט איר דאָך עפּעס גאָר קיין גוסט נישט. חווה איז מיאוס?! קוקט זי נאָר אָן מיט מיינע אויגן. מיר דאַכט זיך, אַז זי איז אַ סך שענער אַפילו פון... אי, וואָס זאָג איך, איך מיין נאָר, מיר דאַכט זיך, אַז עס איז שוין נישט פאַרהאַנדן שענערס פון חווהן. נאָר וואָס דאַרף איך אייך ערשט דאָ צו דערציילן — עס האָט אַ פּנים, איר ווייסט דאָס נישט אַזוי גוט ווי איך, — נאָר איר זאָגט דאָס פאַר מיר אַזוי.

ר' גבריאל — וואָס קומט דיר אָבער דערפון אַרויס, וואָס חווה איז אַפילו שיין? נו, וועט אין אמת עמעץ אַנדערשט אָן איר קריגן אַ שיין ווייב! וואָס העלפט דיר די אַלע מעשיות? אַז דו גע־פעלסט איר נישט, וועט זי זיך אַוודאי באַלד און גיך אויסזוכן אַן אַנדערן און דו וועסט בלייבן שוויצן.

חיים — כאַפּט זיך אָן מיט בײדע הענט ביים קאָפּ אוי, וויי! זאָל גאָט ברוך הוא שומר און מציל זיין! חווה זאָל נעמען אַן אַנדערן?

ניין, דאָס קען ניט זיין, ניין, דאָס טאָר ניט זיין! איך זאָל טאַקע וויסן אין די וועגעלעך צו אַרבעטן, איך זאָל טאַקע וויסן צו גיין פון טיר צו טיר קבצנען — ניין, דאָס וועל איך נישט צולאָזן.

ר׳ גבריאל — וואָס דען ווילסטו דיר פאַר אַן עצה געבן, חיים?

חיים — זעט איר, מיין ליבער ר׳ גבריאל־לעבן... ער קראַצט זיך הינטער דעם אויער און רעדט איך בין אייגנטלעך געקומען אַהער אייך בעטן — איך זע דאָך, אַז איר וועט דאָ ווערן אונדזער יונגער באַלעבאָס, און איך ווייס, אַז וואָס איר, זאָלט לעבן, וועט נאָר זאָגן, וועלן אַלע, דער באַלעבאָס, די באַלעבאָסטע און אַלטעניו, זאָל שטאַרק און געזונט זיין, דערצו מוזן זאָגן „אָמן" — איבער דעם האָב איך אייך איצט געוואָלט בעטן... ער גיט אים אַ קוש אין דער האַנט אַריין זעט איר, איך בין דאָך, נעבעך, ווי איר קוקט מיך אָן, אַן אָרעמער יונג — האָב איך אייך געוואָלט בעטן, איר זאָלט מיך, אָרעמען יונג, אויך אין זין האָבן... איך ווייס דאָך, אַז איר זייט זייער אַ גוטער מענטש, האָב איך אייך געוואָלט בעטן, איר זאָלט מיר דעם שידוך מיט חווהן אויספירן — איר וועט זען, אַז אין מיין לעבנסטאָג וועל איך אייך דאָס נישט פאַרגעסן.

ר׳ גבריאל — אַזוי, בחור! דאָס מיינסטו? נו, נו, אַבי דו האָסט מיר נאָר געזאָגט, וואָס דו מיינסט. האָב קיין מורא נישט, עס וועט שוין רעכט זיין. ער קלאַפּט אים מיט דער האַנט אויף דער פּלייצע זאָרג נישט, חיים! לאָמיר נאָר פריִער חתונה האָבן, וועסטו שוין זען, וואָס איך קען. פאַרלאָז דו דיך נאָר אויף מיר, איך זאָג דיר, חווה איז שוין דיין כלה, מעגסט שוין שלאָפן געשמאַק.

חיים — וויינט און קושט ר׳ גבריאלן די האַנט אוי, מיין ליבער ר׳ גבריאל־לעבן! איר האָט מיך גאָר דערקוויקט, דערקוויקט זאָלט איר מיר ווערן פון דעם אייבערשטן! איך ווייס גאָרנישט, מיט וואָס איך וועל אייך דאָס קענען אָפּדינען! גאָט ברוך הוא וועט אייך דאָס אוודאי דאָפּלט באַצאָלן, וואָס איר טוט אָן מיר, אָרעמען יונג.

ר׳ גבריאל — נו, נו, נו, וויין שוין נישט, עס שיקט זיך

נישט, אַ חתן זאָל וויינען. גיי, ביסט אַ נאַר, זיי נאָר מיר געטריי, וועסטו זען, אַז עס וועט דיר אַוודאי גוט זיין, און וועסט נאָך קריגן פון מיר אַ גוט דרשה־געשאַנק אויך.

חיים — אוי, איר וועט זען, ווי געטריי איך וועל אייך זיין, ווי איך וועל אייך אַלץ פאָלגן!

ר׳ גבריאל — גיט זיך פלוצלינג אַ כאַפּ־אויף, גלייך ער האָט זיך געווען עפּעס דערמאַנט יאָ, וואָס האָב איך דיר דאָ געוואָלט עפּעס זאָגן, וואָס קיין ליגנד איז? — יאָ פאַרוואָס גייט דאָס די באַלעבאָסטע היינט אָן דעם שטערנטיכל?

חיים — איר ווייסט נישט? זי האָט דאָך דאָס היינט יאָרצייט נאָך דעם ברודער.

ר׳ גבריאל — יאָרצייט נאָך אַ ברודער? דאָס הער איך דאָס ערשטע מאָל. יאָרצייט נאָך אַ ברודער? מען זאָגט נאָך אַ טאַטן אָדער נאָך אַ מאַמען, אָבער נאָך אַ ברודער פלוצלינג צו האָבן יאָרצייט? און ס׳אַנדערע, אַז מען האָט יאָרצייט, גייט מען אָן דעם שטערנטיכל?

חיים — זעט איר, איך וועל אייך דערציילן. זי האָט נישט מער געהאַט ווי דעם איינעם ברודער. ער איז געווען אַ גרויסער עושר און זייער אַ גוטער מענטש. זי האָט אים אַזוי ליב געהאַט ווי דאָס לעבן. נו, דערווייל איז ער אונטערוועגס דאָרט ערגעץ געשטאָרבן און איר זיין גאַנץ פאַרמעגן אָפּגעזאָגט. נו, האָט זי פאַר דאָס אַ נדר געטון, אַז זי זאָל אָן דעם טאָג, ווען זיין יאָרצייט געפאַלט, גיין אָן דעם שטערנטיכל און קיין שום שטיקל צירונג זאָל אויף איר לייב אַרויפקומען.

ר׳ גבריאל — זי מוז, אָן אַן עין־הרע, האָבן זייער אַ סך צירונג? נישט וואָר?

חיים — אוי, אוי, אוי! אויב זי האָט אַ סך צירונג! ווייסט איר — זי האָט אַ פול, טאַקע אַ פול קופערטל מיט לויטער פערל און דימענטן, און קאַניעקס *, און אויבלען, און שטיק, און חוץ איר

---

* פרויען־האַלדזבאַנד.

איינגן צירונג האָט זי נאָך זייער אַ סך, וואָס עס ליגט ביי איר פאַרזעצט.

ר' גבריאל — איך ווייס גאָר ניט, ווי מען קען ערגעץ אַזוי־פיל צירונג באַהאַלטן?

חיים — ע, איך וועל אייך זאָגן, דאָס קופערטל איז, פראַוודע, קליין; עס איז אָבער זייער שטאַרק געפּאַקעוועט און זי האַלט עס תמיד נאָר ביי זיך אין שלאָפחדר צוקאָפּנס אין איר בעט, און דאָס שליסעלע האַלט זי תמיד ביי זיך, זי געטרויט עס קיין מענטש אין דער וועלט נישט.

ר' גבריאל — דאָס איז זי, כ'לעבן, זייער גערעכט. זי איז טאַקע אַ גרויסע באַלעבאָסטע. זי האָט מורא פאַר אַ גנב. זעסטו, עיקר שכחתי, איך האָב גאָר פאַרגעסן — ווי שפּעט וועט איצט זיין? וועט שוין זיין זייגער צוויי?

חיים — אי, וואָס רעדט איר? דער שטאָטזייגער האָט שוין לאַנג דריי געשלאָגן.

ר' גבריאל — וואָס, שוין נאָך דריי? אָוואַ! וואָס טוט מען דאָ אַצינד? זיי שלאָפן נאָך אַלע און איך באַדאַרף אַזוי נייטיק צו לויפן אויף דער פּאָטשט, און אַוועקצוגיין אומגעזעגנט שיקט זיך אויך נישט. איצט ווייס איך מיר גאָר קיין עצה צו געבן. וואָס טוט מען דאָ אַצינד?

חיים — ווייסט איר וואָס, איך זאָל נישט מורא האָבן פאַר דער באַלעבאָסטע, העט איך אפשר געקענט אַ שפּרונג אַריבער געבן אויף דער פּאָטשט?

ר' גבריאל — אוי, דו העסט טאַקע געוועזן אַ פיינער יונג, דו זאָלסט מיר דאָס קענען טון.

חיים — וואָס וועט אָבער די באַלעבאָסטע דערצו זאָגן?

ר' גבריאל — גיי, נאַר, אַז איך הייס דיר, וועט זי דיר דער־פאַר, אָסור, גאָרנישט זאָגן.

חיים — פאַר דעם זאָגן האָב איך, פראַוודע, קיין גרויסע מורא

נישט, נאָר פאַר דעם... ער ווייזט נאָך, ווי סערקעלע האָט אים אַ פּאַטש געגעבן.

ר׳ גבריאל — שלאָגן, מיינסטו? גיי שוין, גיי, אַז איך שיק דיך, מעגסטו גיין. איך וועל דיך שוין פאַרענטפערן, האָב קיין מורא נישט.

חיים — איך בעט אייך זייער, וואָרן איר קענט זי דאָך שוין, אַז זי ווערט בייז, ווי זי צעפירט זיך די הענטלעך. ער מאַכט נאָך אַ מאָל אַזוי נאָך ווי פריער.

ר׳ גבריאל — נו, גיי שוין, גיי, עס וועט שפּעט ווערן.

חיים — טוט זיך אָן די שיך און גייט אַוועק.

ר׳ גבריאל — קוקט אים נאָך געלויבט צו גאָט, אַז איך בין שוין אַ מאָל זיינער פּטור געוואָרן. נאָר עפּעס נייס האָב איך פאַרט איצט געוואָר געוואָרן, — מען קען פון אַ נאַר אויך עפּעס לערנען. עס פלעגט מיר פון אייביק אָן קשה צו זיין, צו וואָס האָט גאָט באַשאַפן אַ נאַר אויף דער וועלט — נאָר אַצינד איז שוין רעכט. גאָט האָט באַשאַפן אַ נאַר, דער קלוגער זאָל מיט אים מאַכן וואָס ער וויל. העט די וועלט געוועזן מיט סאַמע קלוגע יונגען אָנגעשטאָפּט, העטן זיי, כ׳לעבן, אַלע פאַר הונגער געשטאָרבן, און דו, גבריאל, צווישן זיי. ווי שיין איך האָב מיר דאָ ביי אים אויסגעפּאָרשט, ווו די רפואה איז צו קריגן, וואָס קען מיר אויס מיין חולשה אַרויסהעלפן — ער ווייזט אויף סערקעלעס שלאָפחדר דאָרט ליגט דאָס דער הונט פאַרגראָבן. ער קוקט זיך אום נאָ, אָט האָסטו — יעסט פּיעס *, ער איז ווידער דאָ.

חיים — קומט ווידער צוריק און קוקט זיך אום אין אַלע ווינקעלעך און זוכט עפּעס.

ר׳ גבריאל — נו, וואָס ביסטו ווידער צוריק געקומען? און וואָס זוכסטו? פאַרוואָס גייסטו נישט? עס וועט דאָך שפּעט ווערן.

חיים — גייט אַרום אין שטוב און זוכט און שמועסט יאָ, איך וועל תיכף גיין, נאָר — זאָגט מיר נאָר, וואָס זאָל איך דאָרטן טון, אויף דער פּאָטשטע? העי?

* (פּ׳) דער הונט איז דאָ.

ר׳ גבריאל — זעסטו, פאר איילעניש האָב איך דיר גאָר פאַר־געסן צו זאָגן, אַז דו זאָלסט דאָרט נאָכפרעגן, אויב עס איז נישטאָ אַ בריוו צו מיר?

חיים — זוכט ווייטער און שמועסט יאָ, וועמען זאָל איך אָבער דאָרט פרעגן? הע?

ר׳ גבריאל — וואָס טייטש? וועסט אַריינגיין צום פאָטשט־מייסטער, וועסט שיין אָפהייבן דאָס היטל און וועסט פרעגן, אויב עס איז נישטאָ עפּעס אַ בריוו צו גבריאל הענדלער. ער וועט דיר תיכף זאָגן, צי יאָ, צי ניין. ער איז אַ גאַנץ גוטער מענטש, האָב גאָר קיין מורא נישט. נאָר גיי שוין, גיי געשווינד, וואָרן עס וועט שפּעט ווערן.

חיים — גייט און שמועסט צו זיך אין דער שטיל אין פעדער־שטוב איז זי נישטאָ. אין קיך אויך נישט. איך האָב, כ׳לעבן, שוין געמיינט, אַז זי איז אַהער אַריינגעגאַנגען. ער גייט אַוועק דורך דער מיטלסטער טיר.

דריטער אַריינקום

ר׳ גבריאל אַליין

עפּעס געפעלט מיר נישט דער יונג מיט זיין צוריקקומען און דאָס אומקוקן זיך אין שטוב — זאָל ער זיך האָבן עפּעס געשטויסן, דער בחור? ע, ווער ווייסט, וואָס דער שוטה זוכט. און אַז ער זאָל אַפילו אָנקומען, איז אויך גאָר קיין גרויס אַחריות נישט. איך האָב דאָך אים צוגעזאָגט חוהן פאַר אַ כלה. נו, גבריאל, נעם דיך צו דער מלאכה. פריִער מוז איך אָבער אַ קוק געבן, אויב די משפּחה שלאָפט נאָך. ער גייט צו דער טיר, וואָס איז אָן דער רעכטער זייט, און האָרכט אָט, ווי געהרגעט! אַציגד זאָל מיר נאָר זכות־אָבות ביישטיין, וועט שוין אַלץ גוט זיין. ער גייט גאַנץ שטיל, אויף די נעגל, אין סער־קעלעס שלאָפחדר אַריין און קומט אָבער באַלד ווידער צוריק מיר דאַכט זיך, עס האָט דאָ עמעץ געהוסט. ער האָרכט נאָך אַ מאָל אָט, זיי שלאָפן ווי נאָך אַ חתונה, נישט ווי נאָך ראָשי־פּרקים. שלאָפט

נאָר, שלאָפט געשמאַק, איך וועל איך שוין דאָ חתונה מאַכן. ער גייט ווידער אין שלאָפחדר אַריין און זוימט זיך עטלעכע מינוטן. ער קומט צוריק מיט דעם קופערטל אונטער דעם אָרעם. דער סילוק איז דאָ — אַצינד לאַך איך אייך אַלע אויס. ביסט אַ פיינער יונג, גבריאל: האָסט געקענט דאָס לייענען. ביסט אַ גוטער בעל־מלאכה, גבריאל! מעגסט דיר מאַכן אַ שילד „אַ לאַ כאַפּטעס“. ער טוט זיך אָן גאַנץ געשווינד און נעמט דאָס קופערטל אונטער דעם פלאַשטש * אַרונטער אַצינד — אַהיים! דאָ וועט זיך דאָס עפּעס טון, אַז סערקעלע וועט דערזען, דאָס גוטע קאָפּנקישעלע פעלט איר. „אוי!“ וועט זי קרעכצן, ער שפּעט נאָך סערקעלען „אוי, ווי, מיינע כוחות!“. אַצינד וועט זי שוין אָבער טאַקע אין רעכטן אמת מעגן פאַלן אין חלשות. ער גייט נאָך אַ מאָל צו דער טיר זען, אויב זיי שלאָפן, דערנאָך גייט ער דורך דער מיטלסטער טיר אַוועק.

פּ ע ר ט ע ר אַ ר יי נ ק ו ם

מאַרקוס רעדלעך אַליין

רעדלעך — ער קומט דורך דער מיטלסטער טיר און קוקט זיך אום אויף אַלע זייטן. נימאַנד היר? וואַס איזט דאַס? וואָ זינד דען די לייטע? ער קוקט אַריין דורך דער טיר, וואָס איז אָן דער רעכטער זייט. שלאַפען? שעהן, דאַס הייסט אונפאָרזיכטיג — דאַס צימער אַלליין, די טיהרע אָפּפען, ווי לייכט קענטע יעמאַנד מיט זאָ איינעם רעכט שמאַלען געוויססען גאַנץ אונגעשטערט אַללעס הערויסשטעהלען **. אונד די לייטכען שלאַפען זאָ רוהיג. וואָ איזט דען אַבער הינדעלע? נון האַבע איך זי דאָך ענדליך איינמאַהל ביי איינער נאַכלעססיגקייט אין דער ווירטשאַפט ערטאַפּט. ער גייט־אַרויף און אַראָפּ אין שטוב זאָל איך עטוואַ הינגעהען אונד זי הערראופען? — ווער

* ברייטער מאַנטל, רעגנטמאַנטל. — ** (ד׳) אַרויסגנבענען.

בלייבט אַבער איינסטווייליען היר צוריק? ניין, איך בלייבע ליבער היר, אונד ווען זי קאָממט, זאָ וואַרטעט איהרער מיין פאָרוואורף. ער טראַכט אַ ביסל נאָך דאָך ניין, דער פאָרוואורף קאַן גענצליך אויסבלייבען, דען צו וואַס איהרער ערצפיינדין פרידעריקע נאָך צו אייגעם פראָהלאָקען פערהעלפען? אָ יאַ, דיזעס מעדכען איזט דער פלייס זעלבסט! פאָרמיטטאַג האַטטע זי קיינע לוסט צור לעקציאָן, דאַ היס עס, איך זאָלל נאַכמיטטאַג קאָממען — אונד יעצט האַלט זי איהר מיטטאַגשלעפכען. ער לאַכט האַ־האַ־האַ! איהרע מוטטער איזט וואָהל אין איהרען געשעפטען אום פילעס פלייסיגער. דאַ שיקטע זי מיך הייטע אַבערמאַלס צו זיך רופען, זי זיי קראַנק, שטערבליך קראַנק, איך מעכטע נור קאָממען דעם נאַכטס אין איהר שלאַפגעמאַך אונד זי קורירען, דאַס הייסט, איך זאָלל איהר די קור מאַכען. יאַ, יאַ, איך פערשטעהע דיינע אַבזיכטען, דו נידערטרעכטיגעס וייב, איך קעננע דיך צו גוט, דו אַבשוים דער מענטשהייט, אָבוואָהל דו מיך צו פערקעננען שיינסט אונד מיר זאָוואַס צומוטעסט. אָהאָ! ווייט געפעהלט, מיינע ליבע דאַנציגער! זי האַבען די רעכנונג אָהנע דען ווירטען געמאַכט! ער שוויגט אַ ביסל שטיל לײדער ווייס איך עס אים פאָראויס, דאַס מיר דיזע שיינהייליגע די איינציגע לעקציאָן, מיינע לעטצטע שטיטצע וועלכע מיינע אויסערסטע נאָט נאָך צו לינדערן אים שטאַנדע איזט אויס ראַכע אויפזאַגען ווירד; אויך פיהלע איך צו זעהר דען פערלוסט, מיינע איינציג געליבטע הינדעלע ניכט מעהר בעזוכען צו דירפען — אַלליין ליבער אויס הונגערסנאָט מעגליך דעם גראַבע נעהער קאָממען, יאַהרעלאַנג נאַך דער הערצענסגעליבטען שמאַכטען, אַלס דען פרעפּעלהאַפטען געזינונגען איינעם פעררוכטען וייבעס נור איינען איינציגען אויגענבליק צו פרעהנען*. אַבער האָרך! דאַ קאָממט יעמאַנד! אַהאַ — מיינע גוטע הינדעלע!

* (ד׳) דינען.

פינפטער אַרייַנקום

רעדלעך, הינדע

הינדע — זי היר, הערר רעדליך! וואָ איזט דען דער בייע ברייטיגאַם? חיים זאַגטע מיר יוסט, דאַס ער שאָן וואָך אונד היר זיי.

רעדלעך — איך קאַם אונלענגסט הער, פאַנד די טיהרע אָפּ־פען אונד נימאַנד אים צימּמער. ווער זאָלל דען דער נייגעבאַקענע ברייטיגאַם זייך, דען זי היר פערמוטעטען?

הינדע — וויססען זי דען ניכט, דאַס אונזערע פרידעריקע הייטע ברויט ווירד?

רעדלעך — ברויט? הייטע? — מיט וועם דען, ווען איך פראַגען דערף?

הינדע — מיט ר׳ גבריאל הענדלער.

רעדלעך — זאָ? מיט ר׳ גבריאל הענדלער? נון, זאָ ווינשע איך איהר גליק, ווען זי מיט דיזער פּאַרטי צופרידען איזט.

הינדע — אָ! זי איזט זעהר צופרידען, דען זי האַט בלאָס נור די איינווילליגונג איהרער עלטערען צו איהרער אייגענען וואַהל ערהאַלטען.

רעדלעך — זאָ? האַט זי איהן אויך פּאָרהער געליבט? אָ, זאָ איזט זי וואַרהאַפטיג גליקליך; דען ווי פילע גיבט עס, איבערהויפּט ביי אונזערער נאַציאָן, דערען וואַהל דער איהרער עלטערן גאַנץ אונד גאַר ניכט ענטשפּריכט, אונד צולעטצט בלאָס אויס פורער שאַמהאַפטיגקייט אָדער אויס געהאָרזאַמקייט מיט איינען, פאָן דען עלטערן אויסגעזוכטען, מיט רובעל אָדער אָהנען בעלאַסטעטן טוי־געניכטס פערמעהלט ווערדען.

הינדע — פערצייהען זי, הערר רעדליך! דיזער פאַלל קענטע שווערליך ביי אונזערער פרידעריקע איינטרעפען, דען דער אַללמעכ־טיגע זעגנעטע זי מיט רעכט גוטע, ליבענסווירדיגע עלטערען.

רעדלעך — לאַכט האַ־האַ־האַ! רעכט גוטע, ליבענסווירדיגע עלטערען? — אָ יאָ! דיזעס מוס יעדער, דער דיזעס הויז בעזוכט

אונד טעגליך געלעגענהייט האָט ביי מאַנכער האַנדלונג געגענווערטיג צו זיין, געשטעהען. ער לאַכט האַ־האַ־האַ! רעכט גוטע ליבענסוויר־דיגע עלטערען — מיר וועניגסטענס שינען זי עס ניכט צו זיין.

הינדע — זי לאַכען? פערצייהען זי מיר, ווען איך בעהויפטע, דאַס דער שיין מייסטענס טריגט.

רעדלעך — טריגט? ניין, ניין, ווען דיזער שיין טריגט, זאָ בעטריגען מיך אויך מיינע זיננע — ניכט וואָהר, ליבע הינדעלע? איהרע טאַנטע איזט גוט? אונד פיללייכט אויך געגען איהנען?

הינדע — איך גלויבע מיך ני איבער מיינע טאַנטע בעקלאַגט צו האַבען. זאַגען זי, הערר רעדליך, האַבען זי מיך יע מוררען* געהערט?

רעדלעך — זי מוררען ניכט, שעהן, דאַס איזט רעכט שעהן פאָן איהנען, דען דיזעס ווערע יאַ זאָגאַר צוועקלאָז, יאָ, עס קענטע פיללייכט איהרען צושטאַנד נאָך אום פילעס פערשלימערן — אַלליין איזט געדולדיג ליידען ניכט ליידען? אָ, ליידער זאָה איך עס מעהרע־רע מאַלע, מיט וועלכער געריגשעטצונג זי בעהאַנדעלט ווערדען, מיט וועלכער פעראַכטונג מאַן איהנען זעלבסט די דורך מיהזאַמען אַר־בייט פערדינטע שפּאַרזאַמע נאַהרונג הינרייכטע. אָ, איך האַבע מאַנ־כעס בעמערקט, ביי דעססען עריננערונג בלאָס מיר שאָן דאַס הערץ בלוטעט.

הינדע — צוואַר בין איך איהנען פיר איהרע הערצליכע טייל־נאַהמע זעהר פילען דאַנק שולדיג, יעדאָך אַבער מוס איך זי ביטטען, דאַס זי איהרע געזיננונגען אין הינזיכט מיינער ליבען טאַנטע אין געגענוואַרט אַנדערער ניכט אויף זאָלכע אַרט אויסערן מעכטען; דען זי קענטען דאַדורך ניכט אַלליין זי, זאָנדערן אויך מיך אונד זיך זעלבסט ביי דער וועלט אין איינעם שלעכטען ליכטע פערזעטצען.

רעדלעך — בלייבען זי נור גאַנץ אונבעזאָרגט, מיינע ליבע הינדעלע! דען זי ביי דער וועלט אין איינעם שלעכטען ליכט פער־

---

* (ד') מורמלען, שעפטשען, מרוקען, באַקלאַגן זיך.

זעטצען היסע זאָפּיל, אַלס דער אַללעס בעלייכטענדען זאָננע איהרען ליכטשטראַהל פערלייגנען וואָללען! וואַס אַבער איהרע טאַנטע בעטריפט, זאָ פערשטעהען זיך די לייטע אויף איהרען כאַראַקטער אום, פיללעס בעססער אַלס זי. אָ, מעכטען זי נור ערשט אַללעס וויססען, וואַס זיך די לייטע אין די אַהרען פליסטערן, וואַס דיזע העללענפוריע...

הינדע — לאָזט אים ניט אויסרעדן און פאַלט אים אין די רייד אַריין. זי פאַרהאַלט זיך די אויערן, זי זאָל נישט הערן, וואָס רעדלעך זאָגט. איך וויל פאָן זאָלכען ניכטס וויססען, ניכטס הערען, ליבער, בעסטער הערר רעדליך! איך ביטטע זי, פערשוינען זי מיך מיט דערגלייכען נאַכריכטען, ערציגען זי מיר דיזע איינציגע געפעלליגקייט אונד לאַססען זי מיך פאָן מיינער טאַנטע, פאָן מיינער צווייטען מוטטער נור אַללעס גוטע דענקען.

רעדלעך — שווייגט אַ ביסל שטיל און קוקט אָן הינדען מיט רחמנות; דערנאָך גייט ער צו איר און נעמט זי אָן ביי דער האַנט. געטטליכעס מעדכען! פערצייהען זי מיר, ווען איך זי געקרענקט האַבע; גלויבען זי מיר, דאַס נור מיינע ליבע עס וואַר, וועלכע מיך זי אויף איהר אייגענעם שיקזאַל איין וועניג אויפמערקזאַם צו מאַכען בעוואָג. אַלליין איך זעהע ערשט יעצט איין, ווי טעריכט עס פאָן מיר וואַר, דער געניגזאַמען צופרידענהייט, דאַס זי מאַנגעל ליידע, פאַרשוואַצען צו וואָללען.

סערקעלע — עפנט גאַנץ פּאַמעלעך אויף די טיר, וואָס איז אָן דער רעכטער זייט, און קוקט־אַריין בגנבה.

רעדלעך — איך ביטע זי, מיינע ליבע הינדעלע, פעראַכטען זי מיך נור ניכט. ער קושט איר די האַנט היר פלעהע איך, ווי איין אַרמער דינער, אום איהרע פערצייהונג.

הינדע — אַבער אום גאָטטעס וויללען, איך ביטטע זי, זי וויל איר האַנט פון זיינער אַרויסנעמען, לאַססען זי מיך, איך פערצייהע איהנען פאָן גאַנצען הערצען. איך ביטטע זי... צו זיך אין דער שטיל ניין, ניין, איך האַלטע עס ניכט מעהר אויס! הויך ליבער, גוטער,

טייערער הערר רעדליך! זי גיט אים אַ קוש לאַססען זי מיך אַב! לאַס־סען זי מיך זי רייסט אים אויס איר האַנט איך פערצייהע איהנען פאָם גרונדע מיינעם הערצענס.

רעדלעך — אָ! יעצט איזט מיין גליק גרענצענלאָז! מעגע זיך בון די גאַנצע וועלט מיט פערלען, דיאַמאַנטען אונד ווי דאַס צייג אַללעס הייסען מאַג בעררייכערן — ער כאַפּט הינדען אַרום מיטביידע הענט איך האַבע דיך, מיינע ליבע הינדעלע! אונד האַבע פערלען, דיאַמאַנטען אונד קליינאָדיען גענוג!

זעקסטער אַריינקום

סערקעלע, הינדע, רעדלעך זיי צעלויפן זיך, ווי זיי זעען סערקעלען

סערקעלע — שיין, שיין, אויף דעם האָב איך מיך גאָר נישט גערעכט. ביסט גערעכט, הינדעלע! מאַכסט כבוד דעם טאַטן אין קבר. אָ, שיין! גאַנץ שיין! פאַרפינצטערט און פאַרשוואַרצט איז דיין דאָליע געוואָרן, אַז עס גלוסט זיך דיר נאָך אָן דעם טאָג, ווען דודס יאָר־צייט איז, מיט דייטשן צו שפּילן. אוי, מיינע כוחות!

רעדלעך — קוקט אָן סערקעלען אַזוי ווי מען מאַכט אויס עמעצן חוזק. ערגערן זי זיך נור ניכט, מיינע ליבע דאַנציגער — זי זינד יאַ קראַנק, שטערבליך קראַנק, עס קענטע אינען שאַדען.

הינדע — וויל רעדלעכן איינהאַלטן און לאָזט אים נישט רעדן אום גאָטטעס וויללען, ווען זי מיך... בלייבען זי שטילל, איך ביטטע זי, ענטפערנען זי זיך, איך בעשווערע זי.

סערקעלע — מיט ביידע הענט אין דער זייט ווער ביסטו דאָס? דו, ליידאַק! דו, פאַרד! מיינסטו דאָס, אַז ביי מיר איז עפּעס אַ שענקהויז? איך וועל דיר דאָ וויזן, דו, דייטש מיט לונגען, ווער עלטער איז. אַזוי אַ גאַלגאַן! זאָל אַ העזה האָבן אַריינצוקומען צו מיר אין שטוב אַריין די מיידלעך צו אַלעם בייזן אָנצורעדן!

רעדלעך — וויל ווידער אָנהייבן צו רעדן, און הינדע בעט אים מיט השוויות, ער זאָל אַוועקגיין.

סערקעלע — שרייט גאַנץ הויך אַרויס פון מיין שטוב, דו, אָפּגעריסענער און אָפּגעשליסענער נאַקעדיקער דייטש! אַרויס תיכף, זאָג איך! זאָלסט דיך נאָר דערוועגן מיין שוועל נאָך איין מאָל צו באַטרעטן, וועל איך דיר רוק־און־לענד צעברעכן, אוי, מיינע כוחות!

הינדע — נעמט אָן רעדלעכן ביי דער האַנט און פירט אים דורך דער מיטלסטער טיר אַרויס ווען זי מיך גערן האָבען, זאָ געהען זי.

רעדלעך — קוקט ביי דער טיר נאָך אַ מאָל סערקעלען אָן זייער בייז און גייט אַוועק.

זיבעטער אַרייַנקום

סערקעלע, הינדע

הינדע — בלייבט שטיין ביי דער טיר, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, און וויינט.

סערקעלע — נו, נו, איך האָב מיך גוט דערלעבט — ווער זאָל זיך דאָס ריכטן, אַז איך וועל פון אַזוי אַ צרה, פון אַזוי אַ שלים־שלימזל זעלכע חרפות און בושות איינּנעמען? וואַרט נאָר, וואַרט, איך וועל מיך שוין נעמען צו דיר, ווערסטו דיר שוין, דו בעסטיע, אַ קריעה רייסן נאָך דיינע יאָר און טעג. אוי, מיינע כוחות! דאָס איז דאָס דער לוין פאַר מיין בידעווען*, וואָס איך בידעווע טאָג און נאַכט מיט איר! אומשטיינסגעזאָגט, וואָס האָט זי דען צו זאָרגן, די קבצנטע! פרעסט און זויפט מיין בלוט — נו, גלוסט זיך איר אַ דייטש אויך...

הינדע — וויינט מומע־לעבן! איך בין...

סערקעלע — פאַלט איר אין די רייד אַריין האַלט דעם פּיסק, זאָג איך דיר, דו דראַבקע**! אַוודאי דאַרפסטו נאָך דעם פּיסק צו

---

* אַנליידן זיך. — ** זשוליק, ליידאַק.

עפענען! וויפל קומט דיר נאָך אין בייטל אַריין צו צאָלן, הע? דו ווייסט? דו האָסט צו וויינען און צו קלאָגן אויף דיינע יאָר און טעג, וואָס דו ביסט גאָר געבוירן געוואָרן אויף דער וועלט. זאָג אַליין, דו, פּורעניות: ווי האָסטו נישט געהאַט גאָט אין האַרצן ביי שיינעם העלן טאָג, ביי מיר אין שטוב, וואָס די טיר רוט נישט פון פרעמדע מענטשן, זיך אַנידערצוזעצן מיט אַזוי אַ הולטייר, מיט אַזוי אַ דראַב? גאָט ווייסט, וואָס דאָ העט געווען, ווען עס זאָל מיך נישט עפּעס אַזוי ווי אַראָפּרייסן פונעם בעט. אוי, וויי, מיינע כוחות! זכות־אָבות איז מיר דאָ עפּעס בייגעשטאַנען.

הינדע — גייט צו סערקעלען מיט געוויין און וויל איר די האַנט קושן מומעניו! גילדענע מומעניו! הערט מיך נאָר אויס... וועט איר הערן... אַז איך בין... גאָר נישט שולדיק.

סערקעלע — גיט הינדען אַ שטויס פון זיך אַוועק אַוועק, דו, דו, דו — גיי קוש דו זיך מיט דעם. זי קען ניט רעדן פאַר גרויס כעס.

הינדע — פאַלט־אַנידער אויף דער ערד און שרייט אוי! גאָט זאָל אייך דאָס מוחל זיין!

אַ כ ט ע ר   אַ ר יי נ ק ו ם

סערקעלע, הינדע, חווה קומט צו גיין דורך דער טיר, וואָס איז אין דער רעכטער זייט

ר׳ גבריאל — קומט דורך דער טיר, וואָס גייט אויף דער גאַס אַרויס.

חווה — לופט־צו צו הינדען אוי, וויי מיר, הינדע־לעבן! זי הייבט זי אויף האָסטו דיר עפּעס געטון, מיין לעבן?

ר׳ גבריאל — וואָס איז דאָס דאָ געווען אַזוינס?

סערקעלע — פרעגט נישט, עס איז שוין רעכט. עס איז שוין דאָ גוט געווען.

ר׳ גבריאל — וואָס איז דאָס? אפשר ווידער עפּעס אַ שאָדן געוועזן?

סערקעלע — אוי, ווײ, מײַנע כוחות! גלײבט מיר, עס איז גאָר אַ חרפּה און אַ שאַנד פאַר לײט אַפילו צו דערצײלן! אָט קוקט זי נאָר אָן — העט מען ניט געמעגט שווערן, אַז זי קען גאָר קײן צווײ ניט צײלן? די הולטײקע!

הינדע — אוי, חווה־לעבן! פיר מיך אין בעט אַרײַן, איך מוז מיך לײגן, איך בין זײער פאַרשלאָפט... אוי!

חווה — נעמט הינדען אונטער דעם אָרעם גאָט זאָל געבן, עס זאָל עפּעס אַ גוטן סוף נעמען מיט דעם וואַיעוועון! איטלעכער באַזונדער האָט צו טון מיט דער אָרעמער יתומה, נעבעך.

סערקעלע — קוקט זי נאָר אָן, ווי זי מאַכט זיך חלשן, די לײדאַטשקע! איצט האָט זי קײן כוח ניט — רופט איר נאָר רעד־לעכן צוריק, וועט זי דאָ באַלד כוח האָבן, אוי, מײַנע כוחות!

חווה — פירט הינדען גאַנץ פּאַמעלעך אַוועק און װײנט שטאַרק עס איז שוין די העכסטע צײַט, אַז גאָט זאָל זיך עפּעס מרחם זײַן.

נײַנטער אַרײַנקום

ר׳ גבריאל, סערקעלע

ר׳ גבריאל — וואָס האָט זיך דאָס דאָ געטון, וואָס איר זײַט אַזוי בײז? עס פלעגט דאָך גאָר ניט אײַער טבע צו זײַן. דערצײלט נאָר מיר אויך — אָדער איז עס אפשר גאָר אַ סוד פאַר מיר, העי?

סערקעלע — אַ סוד אַהין, אַ סוד אַהער, — וואָס זאָל איך אײַך דאָ אויך נאָך דערצײלן, איר זאָלט אויך עגמת־נפש האָבן? גלײבט מיר, איך האָב געענוג פאַר ס׳מײַניקע — נאָר איר זײַט דאָך, הײסט עס שוין, דאָס אונדזעריקע, איר וועט דאָך ניט קײנעם װײטער דערצײלן.

ר׳ גבריאל — וואָס זײַט איר דאָ ערשט מסופק, מחותנתטע־

לעבי וועמען האָב איך צו דערציילן? ביי מיר איז אין איין אויער אַריין און פון דעם אַנדערן אַרויס.

סערקעלע — הערט־זשע צו, וועט איר עפּעס הערן אַ שיינע מעשה. איך ליג מיר דאָ אַזוי פרי̇ער און שלאָף — איך האָב אַפילו נישט רעכט געשלאָפן אויך, נאָר בין אַזוי געלעגן און געדרימלט, אַזוי ווי אַ מענטש ליגט אָפּט מאָל אין קוואַל * — האָט עס מיך עפּעס אַזוי ווי נישט געלאָזט ליגן אויף אַן אָרט, איך זאָג אייך, עס האָט מיך עפּעס אַזוי ווי געקאַרטשעט, אַז איך זאָל אַהער אַריינגיין, אין דער שטוב אַריין... אינמיטן אָבער האָב איך מיך דערמאַנט, אַז איר ליגט דאָ און שלאָפט...

ר׳ גבריאל — איז געשטאַנען אַ ביסל ווי דערשראָקן; איצט פאַלט ער איר אין די רייד אַריין יאָ, איר זייט גערעכט, איך האָב טאַקע דאָ געשלאָפן, נאָר איך האָב מיך דערמאַנט, אַז די פּאָטשט גייט היינט זייגער פיר אַוועק, און איך האָב נאָך נייטיק געדאַרפט עטלעכע בריוו צו שרייבן, בין איך געשווינד געלאָפן, אַ מערכה, וואָס איך האָב מיך דערמאַנט — נו, וואָס איז ווייטער געוועזן?

סערקעלע — דערווייל דערהער איך דאָ דעם הולטייס, דעם אַכבראָשס קול. און איך זאָג אייך דעם אמת, איך קען אים פון אייביק אָן נישטליידן, וואָרן גלייבט מיר, ער זאָל נאָר נישט דאַרפן מיט אַלטע־לעבן פראַנצייזעריש צו לערנען — העט איך אים, אָסור, גאָר נישט געוועזן צו מיר אין שטוב אַריינגעלאָזט, אוי, מיינע כוחות!

ר׳ גבריאל — רעדלעכן מיינט איר? אַהאַ! אַהאַ! אַוודאי זייט איר גערעכט. אַזוי אַ קאַטשאַלאַפּ ** קען נאָך אַ מאָל עפּעס אַוועק־טראָגן אויך, און דערנאָך גיי שריי „חי וקים״.

סערקעלע — דערווייל טראַכט איך מיר, לאָמיך נאָר גיין זען, מיט וועמען ער שמועסט דאָס דאָרט אַזוי ערנסט, און הייב מיך אַזוי אויף און גיי צו דער טיר און קוק מיר אַזוי גאַנץ שטיל צו, וואָס עס טוט זיך. וואָס זאָל איך אייך דאָ, מיין ליבער ר׳ גבריאל, אַ סך

* פּאַרטויבונג, האַלב־פאַרחלשטער צושטאַנד. — ** חברה־מאַן.

ברייען * — איך האָב געמיינט, איך ווער שיער איינגעזונקען. מאָלט
אייך **אַזוי ווי דאָ** זי שטעלט ר׳ גבריאלן דאָ, ווו רעדלעך איז פריער געשטאַנען **שטייט זיך רב רעדלעך און האַרט נעבן אים די בעסטיע** זי שטעלט זיך נעבן ר׳ גבריאלן דאָ, ווו הינדע איז פריער געשטאַנען **און ער נעמט זי אַלע מאָל אַרום און גלעט זי.** זי נעמט ר׳ גבריאלן מיט בײדע הענט אַרום און גלעט אים **דערנאָך גיט ער איר גאָר אַ** קוש — **איך** קוק און שוויג. זי שוויגט אַ ביסל **ער גיט איר דעם** אַנדערן קוש — **און איך** קוק **און שוויג.** זי שוויגט ווידער אַ ביסל **ער גיט איר אָבער שוין דעם דריטן קוש, פאַרשטייט איר? און זי גיט אים** אויך **שוין אײנעם.** זי שוויגט אַ ביסל און קוקט אָן ר׳ גבריאלן.

ר׳ גבריאל — פאַרדרייט זיך מיט דעם פנים אַוועק פון סערקעלען און פאַרקרימט זיך, אַזוי ווי מען מיאוסט זיך פאַר עפּעס.

סערקעלע — נו, טראַכט איך מיר, אַזוי איז דאָס די מעשה! איצט איז די רעכטע צייט, אַז איך זאָל אייך ווייזן, אַז איך בין אויך דאָ — וואָרן איך האָב דאָך, אומשטיינסגעזאָגט, געזען, אַז עס הייבט באַשיימפּערלעך אָן צו גיין אין גרויסע גדולות אַריין זי קלאַפּט זיך מיט דער האַנט איבער דעם מויל **אוי, מײנע כוחות! קום איך מיר פּלוצלינג אַריין צו גיין — מילא, אים האָב איך געמאַכט אַ סוף, אַז ער וועט שוין דאָס אַנדערע מאָל נישט דערלעבן צו קומען צו מיר אין מיין הויז אַריין; זי אָבער האָט נאָך אַזוי אַ פאַרוואַשן פּנים און וויל מיר אײנרעדן, אַז דאָס, וואָס איך האָב מיט מײנע כשרע אויגן געזען, איז גאָר ליגנד, און וויל מיך אַלץ נאָך איבערבעטן —**

ר׳ גבריאל — פאַלט איר אין די רייד אַרײן זײט איר געגאַנגען און האָט זי געשלאָגן, — **נו, וואָס איז? איר האָט זי דאָך דאָ נישט געשלאָגן, זי זאָל, חלילה, גײן גנבענען... און ס׳אַנדערע, עס שטייט דאָך ביי אונדז טאַקע אַזוי געשריבן, אַז ווער עס וויל האָבן זײן קינד זאָל זײן גוט, דער שלאָגט עס מיט דער רוט.**

---

* ריידן אָן אַ סדר, אָן אַ סוף.

סערקעלע — ניין, אָסור, געשלאָגן האָב איך זי, פֿראַוודע, נישט, נאָר עס האָט מיך זייער פֿאַרדראָסן, וואָס זי וויל מיך אַלץ נאָך אָפּשפּאַרן *; און ס'אַנדערע, פֿאַרוואָס זאָל דאָס מיין הויז, וואָס איז פֿון אייביק אָן, פֿון אָבות־אַבותינו, געווען פֿרום און גוט, דורך אַזוי אַן אויסוואורפֿלינג ** קומען אין לייטישע מיילער אַריין? האָב איך זי פֿאַר דאָס נאָר קוים וואָס אָנגערירט, איז זי אַנידערגעפֿאַלן — נו, לאָז זי פֿאַלן; זי מיינט, איך וועל מיך דאָ זייער מצער זיין? — לאָז זי פֿון מיינעטוועגן זיין די כפּרה פֿאַר אַלע ייִדישע קינדער.

ר' גבריאל — ווייסט איר, מחותנתטע־לעב, איר מעגט, כ'לעבן, גומל בענטשן, וואָס ער האָט נישט אין איין וועגס נאָך עפּעס צוגענומען, וואָרן איך זאָג אייך דעם אמת — איך פֿלעג מיך תּמיד צו חידושן, ווי איר לאָזט אים מיט דער ווינד *** אַליין איבער אין שטוב. ער פֿלעגט דאָך אַזוי צו גיין איבער אַלעם גאָר ווי אַ באַלעבאָס.

סערקעלע — ווער האָט זיך געזאָלט פֿלוצלינג ריכטן אויף אַזוי אַ שלימזל? ער פֿלעגט דאָך צו מיין ברודער, עליו השלום, זיין זכות זאָל אונדז ביישטיין, תּמיד אַריינצוקומען און תּחילת, ווי ער האָט אָנגעהויבן צו מיר אַריינצוקומען, האָט ער אויך געסטאַטקעוועט ****, און איך זאָג אייך דעם רעכטן אמת, אַז עס האָט זיך מיר געדאַכט, איך ווייס פֿיל, מען קען אַ מאָל פֿון אַזוי אַ יונג האָבן אַ נוצן; אָט האָט ער געלערנט מיט אַלטע־לעבן, זאָל שטאַרק און געזונט זיין, פֿראַנצייזעריש.

ר' גבריאל — עיקר שכחתי, ווו איז זי ערגעץ, מיין כלה? כ'לעבן, אַז איך זע זי נישט אַ פּאָר שעה, הייב איך שוין אָן צו בענקען נאָך איר! איך ווייס, אָסור, נישט, ווי איך וועל אַ מאָל קענען אָוועקפֿאָרן פֿון איר?

---

* אָפּלייקענען. — ** אויסוואורף. — *** שלאַק, אומגליק, צרה. — **** זיך געהאַלטן סטאַטעטשנע, ווי אַ סטאַטעק, קאָרעקט, סאָליד, באַלעבאַטיש.

סערקעלע — ווו אַהין ווילט איר דען פאָרן?

ר׳ גבריאל — לעת־עתה אין ערגעץ נישט, נאָר ביי אַזוי אַ סוחר ווי איך בין קען מען דאָך נישט וויסן — היינט איז מען דאָ און מאָרגן דאָרט, ווי אַ משא־ומתן* פאַלט אויס.

סערקעלע — וואַרט, וועל איך זי אויך דאָ תיכף אַריינשיקן

זי גייט אַוועק.

צענטער אַרייַנקום

ר׳ גבריאל אַליין

ער קוקט נאָך סערקעלען און מאַכט חוזק אויס איר סערקע־לעבן! ווו איז דיין שטערנטיכל, הע? ער לאַכט שטאַרק האַ־האַ־האַ! עס הלומט זיך איר אָבער נאָך גאָר נישט. ווי מיר דאַכט זיך, וועט דאָ רעדלעך, נעבעך, גאָר דאָס באָד אויסגיסן. אַ שאָד, כ׳לעבן — ער איז קיין שלעכטער יונג נישט. נאָר וואָס גייט דאָס מיך אָן? לאָז זיך טון, וואָס עס וויל. היינטיקע צייטן איז קאָזדען סאָביע**; היינט באַדאַרף איך מסלק צו זיין, מוז איך מיר אַן עצה געבן; אַז ער וועט דאַרפן מסלק צו זיין, לאָז ער זיך ווידער אַן עצה געבן. דעם פגר האָב איך, פראַוודע, אויף זייער אַ גוט אָרט־באַהאַלטן, נאָר ווי דער־לעב איך שוין פּטור צו ווערן... איך מוז נאָך היינט גיין זוכן עפּעס אַן אורח, אים דאָס שלימזל אָנצוהענגען. אין שטאָט טאָר עס איין מאָל פאַר אַלע מאָל נישט בלייבן. איך וועל, אָסור חזיר, נישט לאַנג שהיות מאַכן, וואָרן וויפל איך וועל נעמען, וועל איך אַלץ ביי דעם משא־ומתן נישט בדלות ווערן ער לאַכט האַ־האַ־האַ! ער בלייבט שטיל און טראַכט איך וויס נישט, וואָס דאָס איז עפּעס אין דער וועלט: איך האָב דאָך אַמאָל געלערנט אין אַ חדר, פלעגט מיך דער מלמד טאָג און נאַכט צו שלאָגן, צו הרגענען, נאָר אַז איך זאָל באַגערן; נו

---

* געשעפט. — ** (פּ׳) פאַר זיך.

גוט, רבי־לעבו! איך וועל שוין באַגערן. קומט ווידער אַצינד, שרייט דער עולם „מען טאָר נישט קיין פרעמדס באַגערן“ — נאַראָנים! מיין אייגנס באַדאַרף איך דאָך נישט צו באַגערן! ער גיט אַ מאַך מיט דעם גראָבן פינגער, אַזוי ווי מען לערנט אַ פשטל נישמער זאָגט מען: ניין! מיין רבי רב טרייטל הויקער האָט אַוודאי רעכט געהאַט, אַז באַגערן מיינט מען נאָר פרעמדס, און ווייטער האָט מען שוין נישט צו קלערן — וואָרן קלער היינט, קלער מאָרגן, וועל איך אַלץ בלייבן דער איי־גענער בעל־חוב וואָס פריִער. אָט־אָ־די בעלי־הלוואות זיינען דאָס אַ ביסל עזות־פּנימער, אַז טאָג און נאַכט הערט מען זיי נישט מער נאָר מאָנען — זיי זאָלן דאָס אַ מאָל מיד ווערן! זיי לויפן מיר שוין גאָר נאָך אין די גאַסן און רייסן מיר ממש די פּאָלעס אָפּ, איך זאָל פּלוצלינג גאָר אָפּגעבן, וואָס איך האָב ביי זיי גענומען — נו, איז זשע דאָס נישט אַ קאָמעדיע? ממה־נפשך, די קשיא: אַז איך זאָל ווי־דער אָפּגעבן, העט איך דאָך נישט געדאַרפט צו נעמען? און ס'אַנדע־רע, ווען איך זאָל מיך נאָר וועלן ערשט מיט זיי גוט באַחשבונען, בין איך, אָסור, גאָר אַזויפיל נישט שולדיק, וויפל איך העט געקענט שול־דיק זיין, אַז מען זאָל מיר נאָר וועלן מער געטרויען. ער קוקט זיך פּלוצלינג אום און דערזעט אַלטעלען גבריאל! פּתח שין!... ער פאַר־האַלט מיט דער האַנט דאָס מויל און זאָגט אין דער שטיל קוקט נאָר אָן דעם חן, וואָס די מאַכט!

עלפטער אַרייַנקום

ר׳ גבריאל, אַלטעלע

ר׳ גבריאל — גייט אַלטעלען אַנטקעגן און קושט איר די האַנט. האַט אינע די מאַמעניו געזאָגט, אַז איך בענק נאָך אינע?

אַלטעלע — יאַ, זי האַט מיר געזאָגט — גאָטט זיי דאַנק, דאַס וויר שאָן זאָ וייט האַלטען.

ר׳ גבריאל — געלויבט צו גאָט! עס זאָל נאָר ווייטער אַזוי גיין, העטן מיר, אָסור, שוין גאָר נישט געהאַט צו זאָרגן!

אַלטעלע — ווערדען זי אָבער מיך אימּמער זוי ליב האָבען ווי יעצט?

ר׳ גבריאל — גיט אַלטעלען אַ קוש וואָס פרעגן זי דאָ ערשט אַ קשיא? זי זיינען דאָך מיין גילדענע אַלטעניו!

אַלטעלע — איך ביטטע זי, מיין ליבער ברייטיגאַם — רופען זי מיך ניכט מעהר ביי דיזען יידישען אַבשייליכען נאָמען! פפאַי! ווי אַלט בין איך דען גאַר?

ר׳ גבריאל — איך ווייס אַליין, זי זיינען נאָך גאַר אַ יינגיטש־קע מיידעלע, נאָר ווייל זי זיינען זייער איידל און ציטעריק, רופט מען זי „אַלטעלע״, כדי זי זאָלן זיך האָדעווען, וואָרן דאָס איז אַ גוטע סגולה דערצו.

אַלטעלע — איך ווייס זעהר גוט, דאָס איך בין זעהר אייטעל געצוויגען, איך ווילל אָבער דאָך הייסען „פרידעריקע״, אונד זוי זאָללען זי מיך אימּמער רופען.

ר׳ גבריאל — אין דער שטיל צו זיך פון מיינעטוועגן לאָז זי כאָטש הייסן איצינדערטיקע! הויך נו, מיין לעבן, פון איצט אָן וועל איך זי שוין תמיד רופן מיינע האַרצעדיקע, קרוינעדיקע פרירע־דיקע, יאָ?

אַלטעלע — אָבער ניכט פרירעדיקע, נור פרידעריקע, אונד זי, זי מיסען אייך איינען רעכט שעהנען דייטשען נאָמען האָבען, צום ביישפּיל — זיי בלייבן אַ ביטל שטיל, קוקן זיך איינס דאָס אַנדערע אָן און טראַכטן.

ר׳ גבריאל — אפשר — — — כאַפּריאל?

אַלטעלע — אָ, פּע! דער איזט ניכט שעהן!

ר׳ גבריאל — נו, ניין, ניין, זיי קוקן זיך ביידע ווידער אָן און טראַכטן אפשר... האַווריאָל?

אַלטעלע — אָ, ניין, דאָס איזט יאָ איין נאָמען ווי אונזער גרובע־הייצער; ניין, ניין, לאָססען זי מיך נור זעלבסט נאָכדענקען, זי טראַכט נאָך, און ער פאַרשטעלט זיך מיט דער פּאַטשיילע און לאַכט אין דער שטיל און מאַכט אויס איר חוזק; זי גיט זיך אַ כאַפּ מיט

שמחה וויססען זי! דער ווירד זעהר גוט זיין — גאַבריעללע! דאָס איזט איין שעהנער נאָמען. יאָ, יאָ, זוי מוס עס בלייבען. גאַבריעללע מיססען זי הייסען! איך האָבע דיזען שעהנען נאָמען שאָן וואָ איין איין בוך געזעהען. זי נעמט אים אַרום מיין ליבער גאַבריעללע הענדלער!

ר׳ גבריאל — אין דער שטיל מזל־טוב מיט דעם נאָמען! ער נעמט זי אויך אַרום מיין גילדענע פרירע — ניין — פרידעריקעניו!

צוועלפטער אַריינקום

ר׳ גבריאל, אַלטעלע, ירחמיאל

ר׳ גבריאל —לויפט ירחמיאלן אַנטקעגן וואָס ווילסטו שוין ווידער, וואָס?

ירחמיאל — קו־קו־קו־קומט שוין אַ־אַ־אַמאָל אַהיים אויך! אַ־אַ־אַז איר טשעפּעט אַ־אַ־ייך אָן אָ־אָ־אָן עפּעס, אי־איז אַ־אַ־אַ־איך נישט מעגלעך אַ־אַ־אַוועקצוריי־יי־ייסן.

ר׳ גבריאל — נו, זאָג שוין, וואָס ווילסטו?

ירחמיאל — רב שמואל טאַ־טאַ־טאַ־טאַ־טאַנדעטניק האָט אַ־אַ־אַ־ייך שוין ווידער געזוכט.

ר׳ גבריאל — נו, וואָס? האָט ער מיר אָפּגעבראַכט די צוויי הונדערט קערבלעך? ער ווינקט אים, ער זאָל זאָגן „יאָ״.

ירחמיאל — אי, אי, גראָד פאַרקערט, ער האָ־אָט געזאָגט, אַ־אַ־אַז איר וועט אים היי־יינט נישט אָ־אָפּגעבן די צוויי הו־הו־הונדערט קערבלעך, וואָ־אָס איר זייט אים שולדיק, וועט ע־ער גיין אי־אי־אין די פּאָ־פּאָ־פּאָ...

ר׳ גבריאל — לאָזט אים ניט אויסרעדן און ווינקט אים, ער זאָל שווייגן גיי, גיי, איך וויס שוין, איך וויס שוין!

ירחמיאל — ...פּאָ־פּאָ־פּאָליציי אַריין און וועט אַ־אַ־ייך גאָר אויסריי־יי־ייסן.

אַלטעלע — לאַכט זייער שטאַרק.

ר׳ גבריאל — נעמט אָן ירחמיאלן ביי דער האַנט און וואַרפט אים אַרויס דורך דער מיטלסטער טיר גיי צו אַלדע שוואַרצע יאָר!

ירחמיאל — גייט אַוועק.

דרייצנטער אַריינקום

ר׳ גבריאל, אַלטעלע

ר׳ גבריאל — אַזוי ליידט מען זיך אָן פון די משרתים, — ער האָט גראָד פאַרקערט דערציילט, ווי רב שמואל, נעבעך, האָט אים געהייסן מיך בעטן; ער האָט, נעבעך, מיך געמוזט הייסן בעטן, אַז ער וועט מיר שוין היינט נישט אָפּגעבן די צווייהונדערט קערבלעך, וועל איך אים שוין מעגן פאַרקלאָגן אין דער פּאָליציי אַריין.

אַלטעלע — לאַכט האַ־האַ־האַ! איך האָבע זעהר גערן צו־צוהערען, ווי איהר בעדינטע שפּריכט. זי שפּעט אים נאָך אין דער פּאָ־פּאָ־פּאָ־פּאָליציי אַריין — האַ־האַ־האַ־האַ!

ר׳ גבריאל — אין דער שטיל צו זיך איך מוז איר זען געשווינד דעם פּיסק צו פאַרשטאָפּן — דער שוטה איז נאָך גאָר קאַפּאַבלט * דאָס דער מאַמעניו צו דערציילן הויך גילדענע פרידערי־קעניו! איך האָב אינע דאָ געבראַכט אַ מתנה, וועלן זי אַוודאי אַ גרויסע הנאה האָבן.

אַלטעלע — אָ, צייגען זי נור, איך ביטטע איהנען.

ר׳ גבריאל — נעמט אַרויס אַ פינגערל פון קעשענע און גיט איר עס גיבן זי מיר נאָר דאָס גילדענע הענטעלע, וועל איך עס אינע אַליין אָנמעסטן.

אַלטעלע — גיט ר׳ גבריאלן די האַנט און ער מעסט איר אָן דאָס פינגערל.

ר׳ גבריאל — אוי, וויי! ווי שיין! זעען זי נאָר, ווי דאָס פינגערל שטייט אינע אָן! אוי, וויי! ווי קינצלעך!

---

* (פראַנצ׳) קאַפּאַבל, אין שטאַנד, בכוח, ביכולת, פעיק.

אַלטעלע — פרייט זיך איך דאַנקע איהנען. איך ביטטע איהנען, מיין ליבער גאַבריעללע, וואַס זינד דען דאַס פיר שטיינע?

ר׳ גבריאל — אַ, דאָס זיינען זייער טייערע שטיינער. אָבער, אמת, זיי זיינען שיין? זעען זי, דער — דער איז אַ טאַפּאַז, און די צוויי דאָ זיינען גאַרפינקלען, און די איבעריקע זיינען סאַמע שמערגאַזלעך און כאַפּטאַזלעך * ער בייגט זיך אַוועק פון אַלטעלען און מאַכט חוזק אויס איר און לאַכט.

אַלטעלע — מיין ליבער גאַבריעללע, יעצט וואַרטען זי, ווערדע איך איהנען ווידער צייגען, וואָס פיר איין פּרעזענט איך האָבע איהרענטוועגען זי וויל אַוועקלויפען.

ר׳ גבריאל — האַלט זי צו און לאָזט זי נישט אַוועקגיין. נו, וואָס ווילן זי דאָ גראָד אַצינדערט? איך וועל נאָך שפּעטער אויך צייט האָבן צו זען. איך גלייב אינע, עס איז אַוודאי שיין.

אַלטעלע — וואַרטען זי נור איינע מינוטע, איך ווערדע נור די מוטטער רופען. זי שרייט גאַנץ הויך מאַמעניו! מאַמעניו! מאַמעניו!

פערצנטער אריינקום

סערקעלע, אַלטעלע, ר׳ גבריאל

סערקעלע — וואָס שרייסטו דאָס אַזוי, מיין לעבן? וואָס ווילסטו, מיין האַרץ?

אַלטעלע — זע נאָר, מאַמעניו, וואָס מיין ברייטיגאַם האָט מיר געשענקט! זי וויזט איר דאָס פינגערל איך ביטטע דיך, מאַמעניו! צייג אים נור, וואָס דו האָסט אַללעס זיינעטוועגען געקויפט.

סערקעלע — באַקוקט דאָס פינגערל און גיט עס ווידער אַלטעלען אָפּ ווי וועל איך דאָ אַצינד גיין זוכן? עס ליגט דאָרט ערגעץ צווישן דעם צירונג פּאַרפּאַקט. אוי, מיינע כוחות!

---

* אויסגעטראַכטע נעמען.

אַלטעלע — גיט סערקעלען אַ קוש אין דער האַנט אַריין איך ביטטע דיך, מאַמעניו, צייג איהם, צייג איהם באַלד!

ר׳ גבריאל — איז אַ ביסל ווי מבולבל געוואָרן ע, ווי ווערט זיך דאָ די מחותנתטע איצט מטריח זיין! איך וועל נאָך שפּעטער אויך צייט האָבן צו זען, לאָזט גיין, איך ווייס גאַנץ גוט, עס וועט מיר נישט פאַרפאַלן ווערן,

אַלטעלע — ניין, ניין, מאַמעניו! גאָלדענע מאַמעניו! געה, געה, צייג איהם גלייך! זי נעמט זי אַרום און קושט זי.

סערקעלע — נו, נו, איך גיי שוין זי גייט אין שלאָפחדר אַריין.

ר׳ גבריאל — ביטער! ער בלייבט שטיין גאַנץ מבולבל און פאַרטראַכט.

אַלטעלע — דאַ ווערדען זי עטוואַס שענעס זעהען, זי ווערדען ני ערראַטען — איך זאַגע איהנען, עס איזט הערליך.

ר׳ גבריאל — אין דער שטיל צו זיך שלעכט, גבריאל! מאַך דיר אַ האַרץ!

סערקעלע — קומט צו לויפן פון דעם שלאָפחדר, ברעכט זיך די הענט און שרייט אוי, וויי! געוואַלד! איך חלש! געוואַלד!

אַלטעלע — לויפט־צו צו סערקעלען וואַס איז דאַס? זי שרייט געוואַלד! געוואַלד! **ר׳ גבריאל** — שרייט זייער מחותנתטע־לעב! וואָס איז דאָס? וואָס איז דאָס?	ביידע מיט אַ מאָל

סערקעלע — שרייט זייער שטאַרק געוואַלד! מען האָט מיך באַגנבעט, איך בין אַוועק! אוי, וויי מיר! וואָס וועל איך איצט אָנהייבן? וואָס וועל איך איצט טאָן? זי שרייט נאָך העכער און שלאַגט זיך מיט ביידע פויסטן אין קאָפּ אַריין אוי, וויי, מיין האָב! מיין פּראַצע! משה! משה! מען האָט דאָך אונדז, נעבעך, גאָר בדלות געשטעלט! געוואַלד! געוואַלד! מיין צירונג! מיין צירונג! געוואַלד!

ר׳ גבריאל — אום גאָטעס ווילן, זאָגט נאָר מיר, וואָס פעלט

איך, וואָס? זייט איר געפאַלן? שרייט נאָר נישט אַזוי! דאָס צירונג — זאָגט איר, — עס איז אַוודאי דאָ, זוכט נאָר, זוכט נאָר גוט!

סערקעלע — קנייפּט זיך מיט ביידע הענט אין די באַקן אַריין, ברעכט זיך די הענט און שלאָגט זיך אין קאָפּ אַריין, לויפט־אַרום אין שטוב און שרייט, וואַרפט זיך אַנידער אויף דער קאַנאַפּע **אוי, פינצטער איז מיין וועלט! דאָס גאַנצע קעסטל מיט צירונג איז נישטאָ! אוי, פאַרוויסט איז מיין לעבן! איך חלש! אוי! זוכטס, קינדער! זוכטס! אוי, געוואַלד!** קומטס, קומטס, **אָט־אָ־דאָרט איז עס געשטאַנען, אין שלאָפחדר, אין מיין בעט, צוקאָפּנס!** קומטס, קומטס, **לאָמיר זוכן, געוואַלד!** זיי לויפן אַלע אין שלאָפחדר אַריין. דער פאָרהאַנג לאָזט זיך אַראָפּ.

סוף פון דעם דריטן אויפצי

פערטער אויפצי

עס קומט־פאַר די אייגענע שטוב, ווי ביי דעם ערשטן אויפצי;
עס איז נאַכט; אויף דעם טיש ברענט זיך אַ ליכט

ערשטער אַריינקום

סערקעלע, ר׳ גבריאל זיי זיצן בײדע ביים טיש

סערקעלע — הינט זאָלן ווינען אין אַזוי אַ שטאָט! מען זאָל אין אַזוי אַ גרויסער שטאָט נישט קענען קריגן איין מענטש, וואָס ער זאָל מיר קענען עפּעס אַן עצה געבן!

ר׳ גבריאל — גלייבט מיר, מיין ליבע מחותנתטע־לעבן, אַז איך ווייס אייך אין דער זאַך גאָרנישט צו ראָטן. וואָרן ביי אַזוי אַן אינטערעס איז דאָס בעסטע, אַז מען טוט נאָר נאָך זיין אייגענעם שכל; וואָרן איר, זאָלט לעבן, ווייסט דאָך בעסער פון איטלעכן, ווו איר האָט געהאַט דאָס קעסטל שטיין און קענט אַלע אייערע הויזלייט און איינגייערס זייער גוט, — נו, דאַכט זיך מיר, אַז איר וועט מיט אייער קלוגן שכל מער קענען פּועל זיין, ווי אונדז אַלע.

סערקעלע — אוי, מיינע כוחות! ווייסט איר, עס האָט מיך פון פריִער אָן — אויף אַלע ווסטע וועלדער געזאָגט — אָנגעכאַפּט אָן אַ זייט אַ קלעמעניש, אַז איך ווייס גאָר נישט, ווו איך בין ערגעץ אין דער וועלט. הערט־זשע צו, מיין ליבער ר׳ גבריאל! איך האָב מיך גאָר אַנדערש מיישב געווען: מיין דעה העט געווען, אַז איר זאָלט אייך אַ ביסעלע מיט רעדלעכן צעשמועסן, נאָר פאַרשטייט איר מיך, אַזוי קלוג, טאַקע קלוג, אַז ער זאָל זיך גאָר נישט שטויסן. דאָס הייסט רעכט — איך באַדאַרף דאָך אייך נישט ערשט צו לערנען. און איך

וועל מיך אַליין נעמען צו הינדען און זי ווידער אַ ביסל אויספאָרשן, און איך זאָג אייך, אַז דאָס האַרץ זאָגט מיר אַלץ, אַז מיר וועל'מיר אַוודאי מיט גאָטס הילף אַלץ ביי זיי געוואָר ווערן.

ר' גבריאל — דאָס, זעט איר, מחותנתטע־לעב, האָט מיר נישט פאַראיבל, רעדט איר ווי אַ קינד — וואָס מיינט איר, רעדלעך איז עפּעס אַ נאַר? רעדלעך וועט זיך נישט תיכּף שטויסן, ווי איך וועל נאָר אָנהייבן מיט אים צו שמועסן, נאָך וואָס איך בין צו אים געקומען? ובפרט נאָך, אַז ער איז יאָ אַ גנב — וועט ער זיך נישט היטן מיט איטלעכן וואָרט, וואָס ער וועט רעדן ?— איבער דאָס איז מיין עצה גאָר אַנדערשט, אַז איר זאָלט לעת־עתה גאָר אינגאַנצן לאָזן גיין און איך גאָר נישט וויסן מאַכן, אויב עס פעלט אייך גאָר עפּעס, און איך בין אייך בטוח, אַז אין אַ קורצער צייט וועט אַלץ אַרויסקומען ווי בוימל אויפן וואַסער; וואָרן דער גנב וועט דאָך דאָס צירונג אַוודאי עמיצן וועלן פאַרקויפן, און ווער, זאָגט מיר נאָר, קען דאָס הי נישט אייער צירונג? — וועט מען אייך אַוודאי אַלץ אָפּברענגען אין שטוב אַריין גאָר אומגעריכט.

סערקעלע — נו, יאָ, איר זייט אפשר גערעכט; מיינט איר אָבער, אַז איך וועל עס ביז דעמאָלט קענען אויסהאַלטן? וועל איך קענען רוען? וועל איך קענען לעבן? — איז דאָס גאָר פאַר מיינע כּוחות אַזוי אַ ווייטיק אויסצוהאַלטן? אָט גייט יום־טוב־לעב, אין וואָס גייט מען אין דער הייליקער שול אַריין? איך וועל דאָך אַפילו נישט אַ מאָל קענען אויף דער גאַס אַרויס מיך ווייזן, אוי, מיינע כּוחות!

ר' גבריאל — איך פאַרשטיי, אָסור, נישט — האָט מען אייך דען גאָר דאָס גאַנצע צירונג אַוועקגעטראָגן? ווי קען מען ריידן, עס האָט דאָך אייך פאָרט נאָך עפּעס געמוזט בלייבן?

סערקעלע — וואָס טייטש? ווי אַזוי האָט מיר געקענט בלייבן, אַז מיין גאַנץ צירונג איז געלעגן נאָר אין איין קעסטל, און דער גנב האָט עס אינגאַנצן צוגענומען, נו, ווי אַזוי איז מיר געבליבן? צו דעם אַלעם אָבער איז דער פינצטערער גזר־דין נאָך אַזוי גרויס, אַז דאָס האָט דווקא גראָד אָן דעם טאָג געדאַרפט צו געשען, ווען דודס יאָר־

צייט איז, און דער גנב האָט דאָס נאָך אַזוי אָפּגעטשיפּערט *, ווייל ער האָט געוווּסט, אַז עס קומט אָן דעם טאָג קיין שום שטיקל צירונג נישט אויף מיין לייב אַרויף! אוי, ווינד און ווי איז מיר! איך ווער דאָך שוין טאַקע שיר נישט משוגע פֿאַר צרות! און דאָס ערגסטע איז נאָך, אַז עס וויל מיר אַפילו קיינער קיין עצה נישט געבן, וואָס איך זאָל טון, אוי, מיינע כוחות! עס איז, כ׳לעבן, טאַקע אמת, אַז ווען דער וואָגן פֿאַלט, זיינען די רעדער צו־שווער.

ר׳ גבריאל — נו, אַדרבא, וואָס קען מען איך דאָ פֿאַר אַן עצה געבן? — אָסור, אויב איך ווייס.

סערקעלע — נו, בעט איך דאָך אייך, פֿאָלגט מיך נאָר דאָס איינע און שמועסט מיט רעדלעכן; וואָס האָט איר מורא? ער וועט דאָך אייך דאָ קיין פּאַטש נישט געבן — איך, ווייסט איין גאָט, קען דעם גנב נישט אין פּנים אַריין קוקן.

ר׳ גבריאל — נו, ווייסט איר־זשע וואָס? מחותנתטע־לעב, איך וועל אייך שוין דאָס אויך צוליב טון, איר זאָלט דערנאָך נישט זאָגן אַזוי אָבער אַזוי, נאָר דאָס איינע וועל איך אייך נאָך בעטן, אַז איר זאָלט מיר אויך עפּעס נאָכגעבן.

סערקעלע — נו, זאָגט נאָר, זאָגט וואָס?

ר׳ גבריאל — איר זאָלט מוחל זיין שיקן נאָך ר׳ יוחנן, אַז ער זאָל מיר אויך אַ ביסל העלפֿן, און איר מאָגט בטוח זיין, אַז איך וועל מיט אים בייגאַנד דעם בחור אויספֿרעגן, וועלן מיר אַוודאי פֿון אים געוווירן ווערן אַפילו דאָס, וואָס ער האָט אונטער דעם לעבער, וואָרן וואָס צוויי איז פֿאָרט נישט איינער.

סערקעלע — יאָ, דאָס איז אמת, נאָר ווען קען דאָס זיין?

ר׳ גבריאל — ווען איר ווילט, פֿון מיינעטוועגן כאָטש נאָך היינט.

סערקעלע — נו, גוט, אָט גיי איך תיכף שיקן נאָך ר׳ יוחנן,

* אָפּגעאַרבעט, אויסגעמאַרקירט, אויסגעחשבונט.

אין איר קענט אייך דאָ ביידע אַנידערזעצן און אים לאָזן אַריינרופן; איך וויל אַפילו גאָרנישט דערביי זיין זי הייבט זיך אויף אַוועקצוגיין.

ר׳ גבריאל — ווו איז ער דען, דער בחור? ער איז דאָך אַוודאי ביי זיך אין דער היים! ווער ווייס, אויב ער וועט גאָר וועלן אַהער קומען?

סערקעלע — ע, וואָס רעדט איר! ער איז שוין דאָ ביי מיר, דער אַכבראָש! איך האָב מורא געהאַט פאַר דעם, אַז ער וועט נישט קומען, האָב איך אים געלאָזט אַהער פאַרנאַרן און האָב אים געהייסן זאָגן, אַז מיין משה רופט אים, — און ווי ער איז אַהער געקומען, האָב איך אים שוין נישט מער געלאָזט אַהיים, און אַזוי זיצט ער דרינען אין קיכשטוב, און צוויי שמשים פּילנעווען* אים.

ר׳ גבריאל — דאָס האָט איר זייער גלייך געטון. איצט אָבער מאַכט־זשע שוין גאָר קיין שהיות נישט און שיקט תיכף נאָך ר׳ יוחנן, וואָרן עס וועט שפּעט ווערן; און זייט אים טאַקע מודיע נאָך וואָס, און גרייט אָן עפּעס אַ טרונק, כדי ער זאָל גיכער קומען, וואָרן ער האָט דאָס נישט פיינט.

סערקעלע — איך וועל שוין דאָ אַלץ אַריינשיקן זי וויל אַוועקגיין.

ר׳ גבריאל — עיקר שכחתי, קומט נאָר צוריק, נאָך איינס האָב איך אייך צו פרעגן.

סערקעלע — קערט זיך אום צוריק וואָס נאָך ווילט איר, וואָס?

ר׳ גבריאל — וואָס וועט אָבער זיין, אַז רעדלעך וועט זיין אַזוי אַ קלוגער יונג און וועט זיך האַלטן ביי איין וואָרט? וואָס וועט איר טון, אַז ער וועט נישט וועלן מודה זיין דעם אמת, העך?

סערקעלע — פאַר דעם זאָרגט אייך גאָר נישט! אַז ער וועט דאָ נישט וועלן מודה זיין, וועט ער שוין ערגעץ אַנדערש מודה זיין! טוט איר נאָר דאָס אייעריקע און זאָרגט אייך גאָר נישט פאַר מיר, איך וועל שוין דאָס טון דאָס מייניקע. זי גייט צוועק.

---

* היטן.

צווייטער אַרייַנקום

ר׳ גבריאל אַליין

פאַר איר כוח זאָל זי דאָס האָבן, וואָס זי וועט ביי אים אויס־פּאָרשן. רעדלעכן האָט זיך אויך גראָד דעמאָלט פאַרגלוסט אַהער צו קומען מיט הינדען זיך צו שפּילן! דאָ וועט שוין גאָרנישט העלפן: אַז זי האָט זיך איין מאָל איינגערעדט, אַז רעדלעך האָט זי באַגנבעט, איז שוין אַן עק. און אַז עס זאָל דאָ אַפילו שוין קומען דער נשיא פון בבל, וועט ער איר דאָס אויך שוין נישט קענען אויסרעדן. אַ רחמנות, כ׳לעבן! — זי וועט אים אַוודאי אָנטון געברוינטע לייד, ער וועט זיך דאָס נעבעך אַ קריעה רייסן. נאָר קיליקאָווער משפט*! איך מוז אָבער פאָרט זען אים עפּעס אַ טובה צו טון, איך מוז זי זען צו בעטן, אַז זי זאָל אים כאָטש נישט אָפּגעבן אין קרימינאַל אַריין. איך ווייס אָסור נישט, וואָס מען הייבט דאָ אָן מיט אים צו רעדן! נאָר עס וועט דאָך זיין אַ קערמעש**. זי מיינט, אַז פון ר׳ יוחננס וועגן האָב איך דאָס געהייסן אָנגרייטן אַ שוועך***. ניין, ניין, איך אַליין, נעבעך, באַדאַרף די מעשה! גבריאל, מאַך זיך אַ האַרץ!

דריטער אַרייַנקום

ר׳ גבריאל, ר׳ יוחנן, חיים מיט אַ לאַנטער, אַ פלאַש מעד און צוויי גלעזער

ר׳ יוחנן — גוטן אָוונט אייך, ר׳ גבריאל!

ר׳ גבריאל — גוטן אָוונט, גוט יאָר, ברוך־הבא, ר׳ יוחנן!

ר׳ יוחנן — צו חיימען גיי־זשע און רוף אים אַריין און זאָג אים גאָרנישט, ווער עס רופט אים. הערסטו?

---

* אין קוליקאָוו, ביי לעמבערג, האָט מען אַ שוסטער פאַרמשפּט צו ווערן אויפגעהאָנגען, אָבער אַזוי ווי אין שטעטל איז געווען בלויז איין שוסטער, דאַקעגן זיינען געווען צוויי שניידערס, האָט מען אַנשטאָט דעם שוסטער אויפגעהאָנגען אַ שניידער. — ** שמחהלה. — *** משקה.

חיים — גייט אַוועק גוט.

ר׳ יוחנן — דעם משא־ומתן*, אַט אַ פּנים, האָב איך איך צו פאַרדאַנקען. איר האָט דאָס געמוזט נאַראַיען**, מען זאָל שיקן נאָך מיר.

ר׳ גבריאל — ווער, איך? אָסור! איך וויס מער נישט, סערקע האָט מיך געשיקט אַהער רופן, און ווי איך בין געקומען, האָט זי מיר געזאָגט, אַז זי האָט שוין נאָך אייך אויך געשיקט, אַז מיר זאָל׳מיר דאָ זען ביידע ביי רעדלעכן אויסצופאַרשן, אויב ער האָט איר קעסטל צירונג גענומען; און ס׳אַנדערע, וואָס אַרט אייך דאָס? אַט, מעד איז דאָ גענוג.

ר׳ יוחנן — יאָ, דאָס איז שוין רעכט. ער זעצט זיך און גיסט אָן ביידע גלעזער נאָר נאָך וואָס האָט מיר דאָס געטויגט? איך זאָג אייך דעם אמת, עס וועט די גאַנצע שטאָט פאַרדריסן, מען זאָל פּלוצ־לינג נעמען אַן ערלעכן יונג און אים מאַכן פאַר אַ גנב. קומט מיין שמועה אַפיר, איך קום אויך הי אין נגידישע הייזער אַריין און האָב אים עטלעכע מאָל געהערט לויבן פאַר אַן ערלעכן סטודענט. אַפילו ר׳ דוד, עליו־השלום, האָט זיך אַמאָל אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט, אַז ער וויל אים גאָר נעמען פאַר אַן איידעם, איך האָב מיך דע־מאָלט געריכט אַ סך שדכנות צו פאַרדינען.

ר׳ גבריאל — נו, עס איז דאָך אָבער שוין פאַרפאַלן. גלייבט מיר, אַז די גאַנצע מעשה איז מיר אַליין אויך נישט ניחא, און איך האָב, כ׳לעבן, חרטה, וואָס איך האָב דער מחותנתטע גאָר צוגעזאָגט מיך צו פאָרען אַרום דעם עסק, נאָר מיר זיינען דאָך שוין אין דער אַרבעט, מען קען דאָך עס שוין נישט בעסער מאַכן. ער טרינקט לחיים, ר׳ יוחנן!

ר׳ יוחנן — לחיים ולברכה! ער טרינקט קיין חיות נישט פון אַ גלעזל מעד.

---

* געשעפטל. — ** רעקאָמענדירן.

פערטער אַריינקום

ר׳ יוחנן, ר׳ גבריאל, רעדלעך, צוויי שמשים פירן אים

רעדלעך — וואָס וואָלט איהר פאַן מיר? וואָהין פיהרט איהר מיך?

ר׳ יוחנן — האָב נאָר גאָר קיין מורא נישט, אונדז וועל׳מיר דיר דאָ גאָרנישט טון. צו די שמשים און עץ גייטס אייך צוריק אַריין; אַז מען וועט אייך דאַרפן, וועט מען אייך שוין אַריינרופן.

שמשים — גייען אַוועק.

ר׳ גבריאל — צו רעדלעכן. זעצט אייך אַנידער. צו ר׳ יוחנן ווי געפעלט אייך דער משרת, דער שוטה! נאָר צוויי גלעזלעך האָט ער אַריינגעבראַכט! ער טרינקט אויס זיין גלעזל מעד, גיסט ווידער אָן און גיט רעדלעכן טרינקט אַ גוט גלעזל מעד!

רעדלעך — איך דאַנקע איהנען, איך טרינקע קיינע גייסטיגע געטרענקע *.

ר׳ גבריאל — נישקשה, טרינקט, טרינקט, איר שטודירט דאָך דאָקטעריי, עס מוז דאָך ביי אייך אין די ביכער אויך שטיין געשריבן, אַז מעד איז זייער אַ געזונטע משקה?

ר׳ יוחנן — נו, וואָס נייט איר אים דאָ? קומט מיין שמועה אַפיר, פרעגטס נישט דעם רופא נאָר דעם חולה: מיר צו מיינע מע־רידן, ווייס איך, מאַכט דער מעד זייער גוט, פונדעסטוועגן האָב איך פיינט, אַז מען נייט מיך, איך זאָל דווקא טרינקען. ער טרינקט.

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל — אָסור, אויב איך ווייס, וואָס איך זאָל דאָ גאָר אָנהייבן צו שמועסן. ער טרינקט **.

ר׳ יוחנן — צי דאַכט זיך מיר, איך האָב דיך אַמאָל געזען אויבן ביי ר׳ יצחק רויטפעלד?

רעדלעך — מעגליך.

ר׳ יוחנן — פלעגסטו דאָרט אָפט אַריינצוקומען?

---

* הייסע געטראַנקען, אַלקאָהאָל. — ** דער דאָזיקער רעפּליק, וואָס פעלט אין מ. וויינרייכס ווערסיע פון 1925, געפינט זיך אין דער וואַרשע־ווער אויסגאַבע פון 1875.

רעדלעך — ווען עס מיר די צייט ערלויבטע.

ר׳ יוחנן — דו האָסט דאָרט עמעצן געמוזט געבן אַ שעה?

רעדלעך — ניין.

ר׳ יוחנן — וואָס דען ביסטו דאָרט געוועזן פאַר אַ מחותן?

רעדלעך — ער איזט מיט מיר אויס איינער שטאָדט אונד איזט צוגלייך מיין בעסטער פריינד.

ר׳ יוחנן — דיין פריינד? אָך איז מיר! ר׳ יצחק רויטפעלד — דיין פריינד? ווי קומסטו צו אים? דו רעדסט דאָך עפּעס נאַרישקייט! ער איז אַ גרויסער עושר און פון שיינע לייט דערצו, כאָטש ער גייט דייטש — מילא, ווי קומסטו צו אים?

רעדלעך — ער פלעגט מיט מיינעם זעליגען* פאַטער אין דער אינטימסטער פריינדשאַפט צו לעבען אונד איזט עס נון מיט מיר.

ר׳ יוחנן — דיין טאַטע האָט געהייסן זעליג?

רעדלעך — מיין פאַטער וואַר ר׳ סאַלאָמאָן רעדליך אויס פּראַג.

ר׳ יוחנן — ר׳ זלמן רעדלעך פון פּראָג? — איך האָב אויך אַמאָל פּסח געהאַלטן אין פּראָג ביי איינעם ר׳ זלמן רעדלעך, נאָר, קומט מיין שמועה אָפּיר, אין רויטע קו איז פּאַראַנען? מסתמא האָבן דאָרט געמוזט זיין צוויי ר׳ זלמן רעדלעכס; וואָרן דער, וואָס איך האָב ביי אים געגעסן פּסח, איז געוועזן אַ גרויסער גביר, אַ גרויסער אַדיר, און צו דעם זייער אַ כשרער ייִד, כאָטש ער איז געגאַנגען דייטש. איך האָב מיר דאָרט ביי אים געהאָט אַ קינצלעכן יום־טוב! די מאכ־לים! די משקאות! עס איז עפּעס געווען אין איטלעכן טויזנט טעמים, און אַלץ אין זילבערנע כלים! איך געדענק אַזוי ווי היינט, מען האָט דעם אַנדערן טאָג פּסח אין דער פרי אויפגעגעבן אויפן טיש אַ צימעס — דאָרט אין טיף־דייטשלאַנד רופן זיי עס אָן אויף דייטש „אַ צאָ־מאָס“ — קען איך בנאמנות שווערן, אַז דער טעם ליגט מיר נאָך אין מויל. און ווער שמועסט נאָך דעם עסן, האָט דער מענטש אַ ביסל אָנגעהויבן צו שיטן מיט תורה, מעגט איר מיר גלייבן, קומט מיין

* הייליקן (הייליק זיין אַנדענק).

שמועה אַפּיר, מען קען דאָך נישט אַלץ אַזוי געדענקען, אָבער איך זאָג אײַך, איך בין גאָר נבהל ונשתומם געוואָרן — עס איז עפּעס געווען מתוק מדבש! ער טרינקט.

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל דער טעם פון דעם צאָמאָס ליגט אים נאָך אין מויל, און די תורה קען ער נישט געדענקען!

ר׳ יוחנן — און איסרו־חג, צום געזעגענען, האָב איך נאָך געקריגן זייער אַ פיינעם צידה־לדרך; איך זאָג אײַך, איך האָב פון דעם ר׳ זלמן אַזוי מקבל תענוג געווען, וואָס איך קען אײַך גאָר נישט דערציילן אַזוי פיל. מילא, אַז דו ביסט יאָ אַ פרעגער, האָסטו דאָך אים געמוזט קענען? זיין ווייב האָט געהייסן לאה. זי מעג הייסן לאה, וואָרן אַזוי אַ צנועה, אַזוי אַן אשה כשרה איז גאָר ביי אונדז נישט בנמצא — האָסטו זיי געקענט?

רעדלעך — ווישט זיך אויס די אויגן און וויינט אָ, ליידער זינד זי ביידע ניכט מעהר.

ר׳ יוחנן — אַזוי? זיי זיינען גאָר אַרויס פון פּראָג? עס איז מיר אַפילו אַ גרויס חידוש. — צו האָבן זעלכע נחלאות אין אַזוי אַ גרויסער שטאָט ווי פּראָג איז, און זיך פּלוצלינג גאָר פון העלער הויט אויסצוציען? ווו ווינען זי אַצינד?

רעדלעך — וויינט זייער שטאַרק און ווייזט מיט דעם פינגער אַרויף צום הימל דאָרט, וואָ יעדער אונטערשיד אויפהערט, דאָרט, וואָ יעדער נאַך וואַהרען פּערדינסטען בעלאָהנט ווירד; דאָרט, וואָהין, די וועלטליכען גיטער היר צוריקלאַססענד, יעדער מענש וואַנדערן מוס.

ר׳ יוחנן — וואָס? ר׳ זלמן איז געשטאָרבן? ברוך דיין אמת! אָ, וואַ! אַ שאָד, אַ גרויסער שאָד, כ׳לעבן! אַ כשרער ייד געווען. און לאה אויך? — דאָס הייסט אַ צרה, רחמנא ליצלן. ער איז זיך אַ ביסל מיישב מילא, זאָג־זשע מיר נאָר, איך בעט דיך, עס האָט עפּעס געמוזט איבערבלייבן אַ בחורל נאָך זיי? קומט מיין שמועה אַפּיר, איך דערמאָן מיך נאָך אַזוי ווי היינט, איך האָב דאָרט געזען זייער אַ שיין יינגעלע ביים טיש זיצן — ווו איז עס, נעבעך, אַהינגעקומען?

רעדלעך — ווישט זיך אויס די אויגן אָ, דיזעס בחורל האָט ניכט נור אַלליין זיינע בראַפע, ליבענסווירדיגע עלטערען, זאָנדערן אויך איהר גאַנצעס הינטערלאַססענעס פערמעגען דורך פערשידענע אונגליקספעללע פערלאָרען אונד שטעהט יעצט אויף דען פונקט אויך זיינען גוטען רוף צו פערלירען.

ר׳ יוחנן — וואָס? דאָס פאַרמעגן האָט ער איינגאַנצן אָנגעווירן? איך בין אַוועק, אַזוי אַן עשירות! אַזוי אַ האָב, ווי אין דעם הויז האָט געשטעקט! אָ, וואַ! ווייסטו, איך פלאַץ שיער פאַר עגמת־נפש! ער טרינקט מילא, זאָג מיר נאָר, זאָלסט מיר געזונט זיין, ווער איז דאָס דער גוטער רב, וואָס דו זאָגסט עפּעס, אַז דער קליינער וועט אים פאַרלירן?

רעדלעך — איך רעדע היר פאָן קיינען רב, זאָנדערן פאָן דען גוטען רוף, דאַס הייסט, פאָן דען שם טוב, דען דער יונגע רעדליך יעצט פערלירען זאָלל.

ר׳ יוחנן — דעם שם טוב מיינסטו? דערצייל מיר נאָר, איך בעט דיך, ווי אַזוי פאַרלירט מען דאָס אַ שם טוב? ער טרינקט.

ר׳ גבריאל — טרינקט אויך פונדעסטוועגן באַדאַרפט איר נישט אַזוי צו וויינען, מיין ליבער ר׳ רעדלעך, וואָרן מאַלע עס שטאַרבט אין שטאָט אַן עושר אָדער אַ שיינער ייִד, פונדעסטוועגן יאָמערט מען גאָר נישט אַזוי שטאַרק.

רעדלעך — הערען זי ערשט, דאַן ווערדען זי צו אורטיילען וויססען. דיזער ר׳ סאַלאַמאָן רעדליך זאַמט זיינער פרוי לאה זינד, נאַכדעם זי צוויי יאַהרע בעשטענדיג קראַנק וואַרען, אין איינעם מאָנאַטע געשטאָרבען. נאָך וועהרענד איהרעס לעבענס ערבטען די בעריהמטעסטען ערצטע אונד אַפּאָטהעקער די איינע העלפטע איהרעס פערמעגענס, זאָ ווי די אַדפאָקאַטען די אַנדערע העלפטע נאַך איהרעם טאָדע, אונד איהר צוריקגעלאַססענעס בחורל ווארדע גענעטהיגעט צו דער מילדטטעטיגקייט איינעס פרעמדען, נאַמענס ר׳ דוד גוטהערץ, דער איין אַלטער בעקאַנטער זיינער עלטערען וואַר, זיינע צופלוכט צו נעהמען. דיזער ר׳ דוד נאַם זיך דיזעס קינדעס אַן אונד פערטראַט

בײ דיזעס די פאַטערשטעללע. אַלס אַבער דער קעלך* דער לײדען נאָך ניכט צום איבערפליסען פאָלל װאַר, זאָ געפיל עס דער פאָרזעהונג, איהן מיט דען טהײערסטען זײנער יעצטיגען קאָסטבאַרקײטען צו ערפולללען: בעהמליך, דיזער ר׳ דוד גוטהערץ שטאַרב פלעצליך אויף זײנער רײזע נאָך אַמעריקאַ אונד זעטצטע זײנע שװעסטער סערקעלע אַלס אוניװערזאַל־ערבין זײנעס גאַנצען פערמעגענס אײן. נון, מוסטע דיזער אײנציגע זאָהן דעס ר׳ סאַלאָמאָן רעדליך זײן שטיקכען בראָט מיטטעלסט לעקציאָנען געבען מיהזאַם פערדינען. אײנע דיזער לעקציאָנען האַטטע ער בײ געגנאַנטער סערקעלע צו געבען... ער גיט זיך פלוצלינג אַ שטעל־אויף פאַר ר׳ יוחנן אונד שטעהט יעצט פאָר איהנען, פאָן דיזער סערקעלע אײנעס שענדליכען דיבשטאַהלס** בעשולדיגט. ער װײנט.

אַלע — בלײבן זיצן אַ פּאָר מינוטן גאָר שטיל.

ר׳ גבריאל — מילא, האָט דאָך עפּעס אַ פּנים, אַז איר אַלײן זײט דאָס ר׳ זלמנס זון?

ר׳ יוחנן — װאָס? דו ביסט דאָס ר׳ זלמנס בן־יחיד?

רעדליך — לײדער בין איך עס זעלבסט. ער װײנט און פאַרהאַלט זיך דאָס פּנים מיט אַ פאַטשײלע.

אַלע — בלײבן װידער זיצן אַ פּאָר מינוט שטיל.

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל גבריאל! געדענק אָן דיר אַלײן, למען־השם, מאַך דיר אַ האַרץ! ער טרינקט דער מעד איז זײער גוט, טרינקט, ר׳ יוחנן!

ר׳ יוחנן — טרינקט צו רעדלעכן לחיים, ר׳ זלמנס זון! ער טרינקט אויס, גיסט װידער אָן און גיט רעדלעכן טרינק, כ׳לעבן, אַ גלעזל מעד, טרינק, טרינק, װעסט אַ הנאה האָבן, דער מעד איז אַ ביסל מחיה, טרינק, איך בעט דיך.

רעדליך — איך דאַנקע איהנען, איך טרינקע װאַרהאַפטיג קײנע גײסטיגע געטרענקע.

* בעכער (פון „קעלך" קומט געװיס „קעלישיקל", אַ גלעזל, אַ קעלישיקל װישניק, בראַנפן). — ** גנבה.

ר׳ יוחנן — נו, קומט מיין שמועה אפירּ, עס איז תמיד זייער גוט, אז מען צעשמועסט זיך א ביסל. זאָג־זשע מיר איצט אָבער, אדרבא, אז דו ביסט יאָ ר׳ זלמנס זון, אז איך האָב יאָ געקענט דיין טאַטן און דיין מאַמען — פון וואַנען קומט דאָס, אז דו זאָלסט אַזוי אַ נישט שיינע זאַך טון? מאָל דיר, דו האָסט דאָך אוודאי אַמאָל גע־מוזט לערנען חומש און ווייסט דאָך, אז עס שטייט ביי אונדז אין דער הייליקער תורה אָנגעשריבן „לא תגנוב״? קומט מיין שמועה אפיר, דאָס איז דאָך עפּעס גאָר קיין שטייגער נישט, און אז עס גייט שוין אַ מענטש יאָ אַ מאָל שלעכט, מוז ער שוין פאַר דאָס ווערן אַ גנב?

ר׳ גבריאל — אוודאי איז אמת, שיקט זיך דאָס גאָר פאַר אַזוי אַ יונגן מאַן ווי איר זייט?

רעדלעך — הערען זי, מיין ליבער ר׳ גבריאל! איך זאָללטע אייגנטליך, איינדעם עס מיר זעהר גוט בעוווּסט איזט, דאָס אַללע מיינע וואָרטע פּרוכטלאָז בלייבען ווערדען, איהרע פראַגע אונבע־אַנטוואָרטעט לאַססען, דען איך וויס זעהר גוט, דאָס איהר אויס פאַר־אורטייל יעדען יידישען סטודענטען פיר איינען מענשען האַלטעט, דער יעדעס אונרעכט, יאָ זאָגאַר יעדעס לאַסטער, גאַנץ אָהנע גע־וויססענסביסע אויסצואיבען פעהיג זיי, אונד זאָללטע דאַרום שאָן מיינע וואָרטע שפּאַרען; אַלליין איזט יענע זעלבסטבעוווּסטהייט, דאָס מאַן פאַר דעם אַלמעכטיגען גאָטט מיט ריינעם געוויססען ערשיינען קעננע, אויך היגרייכענד געגוג, דעם קורצזיכטיגען מענשען פאָן זיי־נער אונשולד צו איבערצייגען. אונד איזט עס דען ניכט איינעס יעדען פפליכט, זיך אויך פאַר דיזעם צו רעכטפערטיגען, אונד, ווי ווייט מעגליך איזט, צו פערטיידיגען? אַלזאָ, מיין ליבער ר׳ יוחנן, נור דיזע פפליכט אַלליין איזט עס, וועלכע מיך דאַצו נעטיגעט, היר אָדער אין דער הייליגען שולע ביי אַללעם, וואָס נור הייליג איזט אין דער וועלט, אין געגענוואַרט דעם היזיגען עהרענווערטען ראַבינערס מיט־

טעלסט אַבלעגונג איינעס פירכטערליכען שוואורעס * מיינע אונשולד צו בעצייגען.

ר׳ גבריאל — אַ שבועה? באַ! — דאָס איז עפּעס פאַר סער־קעלען קיין גרויסער מורה מורינו.

ר׳ יוחנן — צו ר׳ גבריאלן האָט מיר נישט פאַראיבל, פאַר־וואָס? אַ שבועה איז טאַקע אַ שבועה, נאָר, קומט מיין שמועה אַפּיר, צו רעדלעכן ר׳ גבריאל מיינט נאָר, איז דען סערקעלע אַזוי אַ נאַר, אַז זי זאָל אייך גלייבן אויף אַ שבועה?

רעדלעך — כאַפּט זיך אָן מיט ביידע הענט ביים קאָפּ נון, ווען אויך מיין ערשטער שוואור, דען איך אין מיינעם לעבען אַבצולעגען בעשלאָססען האַבע, נון, ווען אויך דיזער מיר זאָ אייססערסט שווערע שריטט מיך ניכט צו רעטטען פערמאַג — ער הייבט־אויף ביידע הענט קעגן דעם הימל נון, זאָ רעטטע דו, דו אַללוויסענדער גאָטט, דיין אונשולדיגעס געשעפּף פאָן דיזער שענדליכען פערלײמדונג! ער וויינט.

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל איך קום דאָ אויך געגוג אָפּ חבוט־הקבר.

ר׳ יוחנן — פונדעסטוועגן באַדאַרפסטו נישט אַזוי צו וויינען, וואָרן, קומט מיין שמועה אַפּיר, סערקעלע איז אויך נישט זייער אומ־גערעכט, ביי איטלעכן מענטש איז דאָס זייניקע זייער טייער, נאָר דאָס גלייכסטע העט געווען, אַז דו זאָלסט דיך פאָרט מיישב זיין און זאָגן דעם אמת; וואָרן איך מוז דיר מגלה זיין, אַז סערקעלע וועט אוודאי נישט שווייגן, און איך האָב זייער מורא, אַז דו וועסט פון איר נישט גוט אָפּשניידן.

ר׳ גבריאל — און איך זאָג אייך אויך, מיין ליבער ר׳ רעדלעך, אַז איך האָב אויך זייער מורא דערפאַר, וואָרן איר קענט נאָך גאָר־נישט די סערקעלע, וואָס דאָס פאַר אַ מענטש איז.

רעדלעך — וויינט שוין נישט, נאָר שמועסט מיט כוח גלויבען

---

* הייליקע שבועה.

זי מיר, מיין ליבער ר׳ גבריאל, דאַס איך דיזע סערקעלע זעהר גוט קעננע אונד פילליכט פיל בעססער אַלס יעדער, דער זי קענט; יעדאָך פירכטע איך זי יעצט, טראָטץ איהרעס אייסערסט באָזהאַפטען כאַ־ראַקטערס, גאַנץ אונד גאַר ניכט; דען גאָטט דער וועלטענריכטער וויסט, דאַס מיין געוויססען ריין זיי אונד ווירד, האָפפענטליך אויך דאַס הערץ דעס קרימינאַלריכטערס זאָ לייטען, דאַס זיין אורטהייל מיינער אונשולד ענטשפּרעכען ווירד.

ר׳ גבריאל — צו ר׳ יוחנן מילא, וואָס טויג מיר דאָס, מאַכט־זשע שוין אַ סוף, וואָרן ווי איך זע איין, וועלן מיר דאָ היינט מיט אים צו קיין עק נישט קומען. מיר האָבן דאָס אונדזעריקע געטון און גענוג. מאַכט אַן עק.

ר׳ יוחנן — גיסט אָן ביידע גלעזלעך און נייגט־אויס די פלאַש, אַן עק איז אַן עק! קומט מיין שמועה אפיר, אונדז האָ׳מיר געטון, וואָס עס איז נאָר אין אונדזער יכולת געווען, ער טרינקט אויס און אַן עק.

ר׳ גבריאל — שרייט שמשים! קומט אַריין!

שמשים —קומען אַריינצוגיין.

ר׳ יוחנן — צו רעדלעכן איצט גיי מיט זיי צוריק, פון וואַנעט דו ביסט געקומען צו די שמשים און הייסט טאָקע אין איין וועגס סערקעלען אַריינקומען.

שמשים — גוט, גוט.

רעדלעך — גוטע נאַכט, מיינע הערען.

ר׳ גבריאל און **ר׳ יוחנן** — ביידע מיט אַ מאָל גוט נאַכט, גוט יאָר.

רעדלעך מיט די **שמשים** — גייען אַוועק.

פינפטער אַרייַנקום

ר׳ יוחנן, ר׳ גבריאל

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל גלעויבט צו גאָט, אַז איך ביז שוין דעם פאַרשוואַרצטן קלאַפּאָט * פטור געוואָרן.

ר׳ יוחנן — נייגט־אויס די פלאַש פאַרוואָס האָט איר אָבער נאָך אַזוי ווייניק מעד געהייסן אַריינברענגען?

ר׳ גבריאל — און אַז איך זאָל שוין געווען הייסן, וואָלט מיך סערקע תיכף געוועזן געפאָלגט?

ר׳ יוחנן — ע, ווי קען מען רעדן, קומט מיין שמועה אָפיר, עס איז דאָך דאָ קיינער נישט איר משרת! זי העט אויך גאַנץ גערן, מען זאָל איר אַרבעטן אומזיסט — איך וועל איר אָבער נישט שענקען, נישקשה.

זעקסטער אַרייַנקום

ר׳ יוחנן, ר׳ גבריאל, סערקעלע

סערקעלע — קומט אַריין צו לויפן נו? האָט ער מודה געווען?

ר׳ גבריאל — באַ! עפעס אַזוי, עפעס אַזוי... מען קען נישט אַרויס פון אים.

ר׳ יוחנן — וואָס זאָל איך אייך דאָ אַ סך דערציילן און אָנ־ברייען, איך וועל אייך ליבער זאָגן בקיצור און קיין שהיות נישט מאַכן: מיר האָבן אים דאָ געגוג געפּאַרשט, אַהין און אַהער, איינער אויף דער זייט און איינער אויף דער אַנדערער זייט, קורץ, קומט מיין שמועה אָפיר, — מיר האָבן ביידע, איך ווי אַ גוטער פריינד און ר׳ גבריאל ווי אייער חתן, אונדזערע רייד נישט געזשאַלעוועט, מיט גוטן און מיט בייזן, וואָרן, קומט מיין שמועה אָפיר, אַז מען וויל עמעצן אַ טובה טון, מוז מען דאָך פּרווון אויף אַלע זייטן; איך האָב באַזונ־

* זאָרג, דאגה.

דער אין אים אַריינגערעדט, און אייער חתן, זאָל לעבן, האָט זיך באַזונדער זייער אַ סך מי געגעבן אין דער זאַך, מיר האָבן אים גע־שטראָפט און מוראס געמאַכט און דערנאָך ווידער געבעטן מיט גוטע ווערטער, וואָרן, קומט מיין שמועה...

סערקעלע — איז זייער אומגעדולדיק, זי פאַלט אים אין די רייד אַריין קומט מיין שמועה אַפיר אַהין, קומט מיין שמועה אַפיר אַהער, און צום סוף ווייס איך אַלץ נישט, וואָס ער האָט געזאָגט, — זאָגט מיר נאָר דאָס איינע וואָרט: האָט ער מודה געווען צי ניין?

ר׳ יוחנן — מודה געווען, הייסט עס, האָט ער, פראַוודע, נישט, נאָר ער זאָגט, אַז ער וויל גיין אין שול אַריין אין קיטל און טלית שווערן ביי אַ ריינקייט, אַז ער ווייסט נישט פון נישט צו זאָגן.

סערקעלע — שמייכלט מיט כעס און מאַכט חוזק. פשיטאַ! — זעט איר, דאָס איז גאָר קיין קאַטאָוועס נישט! רעדלעך וויל גיין שווערן! אָ, וואָ! עס גייט זיך גאָר אַ מורא אָן. צו ר׳ גבריאלן איך פאַרשטיי אָסור נישט, וואָס שוויגט איר נאָך, ר׳ גבריאל? רעדט איר אייך אויך דאָס איין, אַז איך בין דער נאַר און גלייב אָן דעם הול־טייס שבועות?

ר׳ גבריאל — איך האָב שוין דאָס פריִער געזאָגט צו ר׳ יוחנן.

סערקעלע — מילא, וואָס קומט מיר דאָ דערפון אַרויס פון די רייד? איך האָב מיך אַצינד שוין גאָר אַנדערש מיישב געווען, איך וועל מיר שוין מיט אים אָן עצה געבן. נישקשה, סערקע איז נאָך נישט געשטאָרבן. ער האָט זיך גוט דערפרעגט*. איך וועל נאָר אָבער נאָך איין פּרווו מאַכן און הינדען אַ ביסל אויספרעגן, אפשר וועל איך ביי איר עפּעס מער פועלן, ווי איר האָט ביי אים געפועלט — וואָרן ווי איך זע איין, איז מיט פרעמדע הענט נאָר גוט פייער צו שאַרן.

ר׳ גבריאל — איך בעט אייך, מחותנתטע־לעב, וואָס זייט איר אונדז חושד? מיר האָבן אַוודאי געטון; אַז ער האַלט זיך אָבער

---

* אָנגעטראָפן.

ביי איין וואָרט. דאָ, דאַכט זיך מיר, העלפט שוין קיין תליון אויך נישט.

ר׳ יוחנן — נו, אַדרבא, ווען מיר זען, וואָס איר קענט; וועלן מיר זען, אויב איר וועט ביי הינדען עפּעס מער געוואָר ווערן. און גלייבט מיר, אַז איך ווינטש עס אייך בתם לבב, אַז איר זאָלט מער פּועל זיין, ווי מיר, נאָר... ער ציט־אויף די פּלייצעס מיר דאַכט זיך, אַז אייער טרחה, נעבעך, איז גאָר אומזיסט.

ר׳ גבריאל — אי, פאַרוואָס? איך האַלט מיט דער מחותנתטע, אַז פון הינדען קען זיין, זי וועט זי נאָר אַ ביסל סטראַשען, וועט זי תיכף מודה זיין.

סערקעלע — און אַז זי וועט אַפילו נישט וועלן מודה זיין, איז דאָך נאָך דאָ עפּעס אַ קרימינאַל אויף דער וועלט, אוי, מיינע כוחות!

ר׳ יוחנן — עס מוז שוין שפּעט זיין? ער שטייט־אויף איך וועל שוין גיין אַהיים. און אייך, סערקעלע, בעט איך, איר זאָלט אייך פאַרט נישט אַזוי איילן מיט דעם קרימינאַל, וואָרן, קומט מיין שמועה אַפיר, עס איז פאַרט בעסער מיט גוטן ווי מיט בייזן.

ר׳ גבריאל — דאָס איז ר׳ יוחנן זייער גערעכט, וואָרן אַזוי אַ זאַך קען זיך אַ מאָל אַוועקשלעפּן אַ צייט, איידער מען קומט אַ מאָל איבער הונדערט יאָר צו אַ סוף, און דערווייל קאָסט געלט. אָט קומט דער מחותן, זאָל לעבן, אויך. כ׳לעבן! איבערלייגט אייך דאָ נאָך אַ מאָל דעם גאַנצן אינטערעס מיט אים איידער איר הייבט־אָן איין גרויסע דרכים אַריינצוגיין.

סערקעלע — אָ, דאָ האָט איר אָנגעטראָפן דעם רעכטן בעל־עצה, אוי, מיינע כוחות! זי ווינקט צו זיי, זיי זאָלן נישט דערציילן ר׳ משהן.

זיבעטער אַריינקום

ר׳ משה, סערקעלע, ר׳ גבריאל, ר׳ יוחנן

ר׳ משה — קומט גאַנץ שטיל אַריינצוגיין, פאַרטראַכט און אומעטיק, און קוקט זיך גאָר נישט אום צו קיינעם.

ר׳ יוחנן — גוטן אָוונט, ר׳ משה!

ר׳ משה — קוקט זיך אום גוטן אָוונט, גוט יאָר, ר׳ יוחנן! ברוך הבא! וואָס פאַר אַ גאַסט זייט איר דאָס דאָ אַזוי שפּעט?

ר׳ יוחנן — איך האָב געהערט פון אייער גנבה, בין איך אויך אַהער געקומען געוואָר ווערן, וואָס עס טוט זיך, צי ווייסט איר שוין עפּעס, צי נישט. וואָס מיינט איר, מיין ליבער ר׳ משה, ווער האָט דאָס געקאָנט טון?

ר׳ משה — איך מיין גאָר בראָסטע, אַזוי ווי זי האָט עס פון אַלדע שוואַרצע יאָר גענומען, אַזוי האָט זי עס ווידער צו אַלדע שוואַרצע יאָר צוריקגעגעבן! אָט פרעגט זי, איך פלעג איר תמיד...

סערקעלע — פאַלט אים אין די רייד אַריין און לאָזט אים נישט אויסרעדן וואָס שמועסט איר דאָ מיט אים? וואָס ער קען אַלץ זאָגן! איך האָב עס פּלוצלינג גאָר אַליין אַוועקגעגעבן? איך זאָל נישט היינט גאַנץ פרי אַליין מיט מיינע אייגענע הענט אַריינלייגן אין קעסטל אַריין דאָס שטערנטיכל מיט די צווייערליי פּערל און צו־שליסן מיט דעם שליסעלע, און האָב נאָך דאָס שליסעלע צוויי מאָל איבערגעדרייט, דערנאָך דאָס קעסטל טיף אונטערן שטרוי ביי מיר צוקאָפּנס אין בעט אַרונטערגעשטופּט! איך ווייס נישט, עמעץ זאָל טאַקע האָבן צען קעפּ פון עוג מלך הבשן, העט ער זיך אויך נישט געשטויסן, אַז דאָרט שטייט גאָר אַ קעסטל, אוי, ווי, מיינע כוחות! האָט זיך דען גאָר נאָך פאַרלאָפן אַזוי אַ מעשה? איז דען נאָך גאָר אין דער וועלט אַזוי אַ שטראָף דערהערט געוואָרן, ווי אויף מיר איז דאָ געקומען?

ר׳ משה — אי, איך האָב תמיד געוווּסט, אַז דער סוף וועט אַזוי זיין, איך האָב דיר אייביק געזאָגט: „סערקע! אין דעם געלט

וועסטו קיין ברכה נישט האָבן?" אוי, פרעג נישט, סערקע, מיר האָבן זיך געקויפט מפטיר! אוי, הלוואי אונדזער סוף זאָל אַ מאָל גוט זיין.

סערקעלע — צו ר׳ יוחנן און צו ר׳ גבריאלן וואָס טויגן מיר דאָ זיינע משוגענע רייד? וואָרן ער ווייסט, נעבעך, אַליין וואָס ער פּלוידערט? נו, מילא. פאַר היינט איז שוין אַן עק, וואָרן עס איז שוין אַנדאָס שפּעט. איר מעגט אייך שוין גיין געזונטערהייט. נאָר מאָרגן, אים־ירצה השם, בעט איך אייך, איר זאָלט ביידע ווידער קומען צו גיין, וואָרן איך וויים פיל, טאָמער באַדאַרף מען עפּעס, אוי, מיינע כוחות!

ר׳ גבריאל — נו, נו, איך וועל אַוודאי שוין מיט דעם באַגין דאָ זיין, וואָרן איך וועל אַוודאי נישט קענען שלאָפן די נאַכט.

ר׳ יוחנן — איך וועל אַוודאי אויך קומען צו גיין, נאָר איך בעט אייך נאָך אַ מאָל, סערקעלע: האָט אין זין, וואָס איך האָב אייך דאָ פריער געבעטן, וואָרן, קומט מיין שמועה אַפיר, טוט עס נישט אים, נאָר זיין טאַטן אין קבר צוליב, — איך האָב אים זייער גוט געקענט, ער איז געווען אַ כשרער ייד.

סערקעלע — נו, נו, איך וועל אייך שוין צוליב טון, גוט נאַכט, גוט נאַכט, גייט געזונטערהייט.

ר׳ יוחנן און **ר׳ גבריאל** — ביידע מיט אַ מאָל גוט נאַכט! גוט נאַכט, ר׳ משה! זיי גייען אַוועק.

אַכטער אַריינקום

ר׳ משה, סערקעלע

סערקעלע — משה! משה! דו ווילסט מיר נאָך צום איבעריקן דעם טויט מאַכן? זאָג מיר, וואָס ווילסטו? וואָס ווילסטו נאָך פון מיר האָבן? די פרעמדע מענטשן זיינען אין שטוב, און דו רעדסט דיר זעלכע ווערטער? זאָג, זאָל איך דיר נישט אפשר שיקן נאָך דעם רב, אַז דו זאָלסט פאַר אים מתוודה זיין? אוי, ווי, משה, משה! ווו איז דיין שכל אַהינגעקומען? — כ׳לעבן, עס איז מיר נאָר אַ גרויס חידוש,

וואָס דו שטעלסט דיך ניט אַנידער אויף דער גאַס פאַר איטלעכן אויסשרייען אַלץ וואָס דו ווייסט! דער טאַטע, עליו השלום, פלעגט זייער אמת צו זאָגן, אַז מיט אַ ייִד איז נאָר גוט אין שול אַריין צו גיין. עס גייט אים גאָר נישט אָן, וואָס איך בין שוין אַזש קראַנק פאַר צרות, אוי, ווי, מיינע כוחות! זי וויינט וועל איך קענען די נאַכט כאַטש אַן אויג צוטון? עס גייט אים גאָר נישט אָן: האָט מען אים באַגנבעט — נו, האָט מען אים באַגנבעט!

ר׳ משה — אוי, ווי, וואָס ווילסטו פון מיר האָבן, וואָס? נו, וואָס זאָל איך דיר טון? איך פרעג דיך — ווייס איך דען ווער דער גנב איז?

סערקעלע — וואָס טייטש? עס האָט דאָס קיינער נישט געטון, נאָר דער גנב, דער רעדלעך! און ווען עס זאָל דאָ קומען די גאַנצע וועלט פון מנחה און פון מעריב צונאַנד און זאָל מיך אָפּשפּאַרן, האָט עס פאַרט קיינער נישט געטון, נאָר ער, דער אַכבראַש, דער גנב!

ר׳ משה — אוי! איך ווייס שוין גאָר נישט, וואָס דו קענסט אַלץ אויסטראַכטן. פּלוצלינג קען דיר גאָר איינפאַלן, אַז אויף דעם הימל איז אַ ירידן! וואָס טייטש? איז דען נאָך דאָ אַזוי אַן ערלעכער יונג, ווי רעדלעך איז? פּלוצלינג איז ער גאָר ביי דיר געוואָרן אַ גנב! זאָג מיר, וואָס ווילסטו נאָך פון אַנדערע די עבירות אַראָפּנעמען, — האָסט אפשר וויניק צו טראָגן אָן דיינע? אוי, איך, איך האָב גענוג.

סערקעלע — אוי, מיינע כוחות! זע נאָר, וואָס פאַר אַ שלימ־מזלניק דו ביסט, אַדרבא, הער נאָר אַליין צו. ווי איך בין היינט נאָכ־מיטאָג פונעם שלאָף אויפגעשטאַנען, איז דאָ קיינער נישט געווען אין שטוב, נאָר דער גנב, דער רוצח, מיט דעם שלימזל, מיט הינדעלן אומשטיינסגעזאָגט; און זי איז דאָך אַליין מודה, אַז ווי זי איז אַריינ־געקומען אין שטוב אַריין, האָט זי נאָר אים אַליין דערווישט *. וואָס ער האָט דאָ געטון, וויל זי דאָך נאָך נישט אויסזאָגן דעם אמת, און

---

* דערווישן, געפינען, טרעפן, פּאַקן.

אפשר וועט ער מיר דאָס אויך אָפּלייקענען? האָב איך דען נישט מיט מיינע אייגענע אויערן געהערט, ווי ער האָט געזאָגט צו דעם פּורע־ניות, אַז ער איז שוין זייער גליקלעך. ער האָט פּערל און דימעטן גענוגג? פרעג אים, לאָז ער מיר זאָגן אין די אויגן אַריין, אויב עס איז ליגנד? דער גנבֿ! ווו האָט ער דאָס גענומען, דער רוצח? דער דראַבּ! ווו האָט ער גענומען פּערל און דימעטן? וואָס? אַ מלאך האָט אים אפשר פונעם הימל עפּעס אַראָפּגעוואָרפן? געזונט זאָל ער אַזוי אין זיך האָבן!

ר׳ משה — און אַז דו וועסט מיר דאָ זאָגן ביז מאָרגן, האָט ער עס פאָרט נישט געטון — ער וועט נישט טון אַזוי אַ זאַך!

סערקעלע — נו, גוט, מילא, איך און דו האָ׳מיר עס נישט געטון; אַלטעניו אויך נישט; חיים... האָט דאָך גאָר קיין שכל דערצו נישט; פאַר חוהן, כאָטש זי איז דאָך גאָר אַן אויסוועדפלינג, וועל איך שווערן, אַז זי איז קיין גנבֿ נישט, — וואָרן זי גייט דאָך איבער אַלעם תמיד אַליין, אַזוי לאַנג זי איז ביי מיר, און עס פעלט קיין מאָל נישט אַפילו אַ האָר; פאַר ר׳ גבריאלן, ווייסטו דאָך אַליין, אַז מען מעג אַפילו אומגעציילטע רענדלעך אַנידערלייגן, און ס׳אַנדערע, ער איז דאָך דעמאָלט גאָר געוועזן אויף דער פּאָטשט; און ווייטער איז דאָך קיין שום בן־אָדם דאָ נישט געוועזן. נו, זאָג־זשע איצט דו אַליין! איך ווייס נישט, מען זאָל טאַקע אַנידערזעצן צוויי פּיצעלעך קינדער, וועלן זיי אויך נישט קענען אַנדערש זאָגן, אַז נאָר אַ היימישער גנבֿ האָט דאָס געטון, און דאָס נאָר רעדלעך, אוי, וויי, מיינע כוחות! פאַר־שוואַרצט און פאַרפינצטערט בין איך געוואָרן, אַז איך האָב דיך פאַר אַ מאַן, און אַז דו קענסט נאָך זאָגן: „ער וועט נישט טון אַזוי אַ זאַך!"

ר׳ משה — יאָ, יאָ, איך זאָג עס נאָך, ער וועט אַזוי אַן עבֿירה נישט טון.

סערקעלע — אַוודאי טוט ער גאָר קיין עבֿירות נישט, דער הולטיי! האָסטו אים ווען געזען קושן די מזוזה? האָסטו אים ווען גע־הערט בענטשן, קריאת־שמע לייענען? — דאַוונט ער? לייגט ער תּפילין? קושט ער ציצית, ווי עס קער צו זיין? ווייסט ער, ווי אַ שבת,

אַ יום־טוב בכבוד צו האַלטן? זעסטו, ווייבלעך, מיידלעך, אַז ער דער־זעט, דאָ לעבט ער, דער דראַב! דאָ קוועלט ער, דער אויסגעלאַסענער מענטש. נאָר וואַרט נאָר, וואַרט, איך וועל אים שוין באַגראָבן! לאָז מען אים נאָר איינפירן אין דער פּאָליציי אַריין, לאָז ער נאָר כאַפּן אַזוי אַ דרייסיק שטעקנס, וועט ער שוין מודה זיין, דער רוצח!

ר׳ משה — נו, גיי שוין און טו דיר שוין וואָס דו ווילסט — איך וואָלט מיר גאָר דערפון די הענט אָפּ, איך וויל דערפון גאָרנישט וויסן, איך האָב שוין גענוג! לאָמיך זען, אַדרבא, ווי דו וועסט ווייטער מיט דיינע שפּעקולאַציעס די וועלט אויספירן. ער וויל אַוועקגיין.

סערקעלע — נו? ווו גייסטו, ווו? ר׳ שמואל וועט דאָך דאָ באַלד קומען. ווייסטו דען נישט, אַז מען מוז מאָרגן גאַנץ פרי איינ־רייכן * אין דער פּאָליציי אַריין? — איך האָב דאָך געשיקט נאָך אים.

ר׳ משה — שרייב דיר און טו דיר, וואָס דו ווילסט — צו זעלכע מעשיות קענסטו דיר שוין אַליין אַן עצה געבן. ער וויל ווי־דער אַוועקגיין.

סערקעלע — שיק מיר כאַטש אַריין הינדען.

ר׳ משה — בלייבט שטיין ביי דער טיר און קוקט־אָן סער־קעלען מיט דעם גרעסטן כעס זאָג מיר, וואָס ווילסטו נאָך פון דער אָרעמער באַגזלטער יתומה, נעבעך, האָבן? — איז זי דען שוין נישט אין דער ערד?

סערקעלע — וואָס האָסטו אַזוי מורא? איך וועל דאָך איר דאָ נישט אַ שטיק אָפּבייסן! האָב קיין מורא נישט, איך וועל איר גאָר־נישט טון. איך וויל נאָר האָבן, זי זאָל מיר דאָ עפּעס צונייען. וואָס ציטערסטו אַזוי איבער איר?

ר׳ משה — הער נאָר, סערקע! איך וועל זי דיר דאָ אַריינשיקן, נאָר וועסטו איר, חלילה, עפּעס וועלן טון, אַזוי ווי דיין טבעלע איז, זאָלסטו וויסן, סערקע, אַז איך בין דאָ אין דער אַנדערער שטוב! ער גייט־אַוועק דורך דער טיר, וואָס איז אין דער רעכטער זייט.

---

* אָנגעבן, דערלאַנגען, איינקלאָגן.

נ י י נ ט ע ר אַ ר י י נ ק ו ם

סערקעלע אַליין

איך וועל מיט איר פריער אַ ביסל מיט גוטן שמועסן, טאָמער וועט זי מיט גוטן מודה זיין; וועט זי זיך אָבער האַלטן ביי איין וואָרט, ווינטש איך מיר, אָסור, נישט אין איר הויט צו שטעקן! האָט זי זיך יאָ פאַרליבט אָן דעם רעדלעכן, וועל איך זיי שוין זען ביידע חתונה צו מאַכן אויך. נישקשה, ער וועט שוין חרטה האָבן, וואָס ער האָט נישט געוואָלט קומען. איך וועל זיי שוין ביידע אויסרייסן, ווי די הינט!

צ ע נ ט ע ר אַ ר י י נ ק ו ם

סערקעלע, הינדע

הינדע — בלייבט שטיין ביי דער טיר, דעם קאָפ אַראָפּגעלאָזט, און וויינט.

סערקעלע — קום נאָר אַהער, הינדעלע! קום אַהער — נענטער — נאָך נענטער — אַזוי, זעץ דיך דאָ, מיין לעבן, נעבן מיר אַנידער אויף דער קאַנאַפּע.

הינדע — גייט מיט מורא אַלע מאָל, ביסלעכווייז נעענטער און זעצט זיך.

סערקעלע — האָסטו שוין געטרונקען דאָס ביסל קאַווע, מיין האַרץ? זעסטו, איך האָב דיר גאָר פאַרגעסן צוקער אַריינצושיקן...

הינדע — וויינט הויך און קושט סערקעלען די האַנט.

סערקעלע — לאַכט קלאָמערשט הע־הע־הע, נו, גיי שוין, נאַר, וויין נישט. איך ווייס אַליין, אַז עס אַרט דיך זייער, וואָס איך האָב דאָ אַזוי אַ גרויסן שאָדן געהאַט; נאָר פונדעסטוועגן באַדאַרפסטו נישט אַזוי צו וויינען, דו קענסט דאָך מיר נאָך, חלילה וחס, קראַנק ווערן. און וואָס איז דאָס עפּעס, אַ סך ברידערנטעכטער האָב איך דאָס? — אוי, מיינע כוחות! — עס טוט מיר נאָר איין זאַך באַנג —

די דימעטענע אוירינגלעך און די קליינע פערעלעך מיט דעם פאַרמאַרל* — וואָס איך האָב מיר תמיד געחזרט, אַז ווען דו וועסט, אם ירצה השם, אַ כלה ווערן, וועל איך זיי דיר שענקען — האָב איך אויך ערשט אייערנעכטן אין דעם קעסטל אַריינגעלייגט, אוי, ווי, מיינע כוחות! זי קוקט הינדען שטאַרק אין פנים אַריין, זיי שווייגן ביידע אַ פאָר מינוט גאַנץ שטיל.

הינדע — מומעניו! איר האָט דאָך מיך עפּעס געהייסן אַריינקומען, איך זאָל עפּעס צוניייען? וואָס זאָל איך צוניייען?

סערקעלע — עס וועט נאָך, מיין לעבן, צייט זיין מאָרגן אויך. הער נאָר צו, מיין קינד! איך זאָג דיר דעם אמת, איך האָב מיר שוין לאַנג אַ מסקנה געמאַכט, איך זאָל מיך מיט דיר, מיין האַרץ, אַ ביסל צעשמועסן; דו ווייסט דאָך, אַז חוץ דעם אַלעם, וואָס דו ביסט, נעבעך, אַזוי יונג פאַריתומט געוואָרן, האָסט קיין טאַטן און קיין מאַמען נישט זי ווישט זיך די אויגן און העסט געקענט, חלילה וחס, צו ווער ווייסט וואָס נאָך קומען, ווען איך זאָל דיך נישט געוועזן צו מיר אין מיין הויז אַריינגענומען, — אוי, מיינע כוחות! — איך מיין חוץ דעם אַלעם האָב איך דיך דאָך אַזוי ליב, טאַקע ווי מיין אייגן קינד, און מיר דאַכט זיך, אַז דו אַליין קענסט נישט זאָגן, אַז דו האָסט ווען ביי מיר אַ קשיוודע** געהאַט! — איי, וואָס, איך בייזער מיך אַ מאָל אויף דיר? דאָס, מיין לעבן, ווערסטו, דאַכט זיך מיר, אַליין איינזען, אַז איך מיין אַלץ נאָר דיר לטובה. וואָרן דו ביסט דאָך גאָר קיין נאַר נישט און זעסט דאָך, פאַרוואָס אַרט מיך נישט, אַז איך זע אַ פרעמד קינד עפּעס אַ נאַרישקייט טון? פאַרוואָס? ווייל איך דערמאַן מיך, אַז אַזוי ווי איינער רעדט: „רבי! די קו איז אייער".

הינדע — וויינט און קושט סערקעלען די האַנט.

סערקעלע — מילא, זעסטו דאָך אַליין, אַז כאָטש איך ווייז נישט אַרויס, אָבער אינעווייניק אין האַרצן ביסטו מיר איינגעבאַקן,

---

* דאָס שלעסל ביי אַ שנירל פערל. — ** (פּ') עוולה.

האָב איך דיך אַזוי ליב ווי מיך אַליין; דו זאָלסט נאָר וועלן גוט און פרום זיין, ווי זיין ליבער, הייליקער נאָמען געבאָטן האָט, אוי, מיינע כוחות! וואָס פאַרלאַנג איך דען, מיין לעבן, פון דיר, וואָס? איך פאַרלאַנג דאָך דאָ נישט פון דיר, אַז דו זאָלסט, חלילה וחס, איבערן דאַך אַריבערשפּרינגען, — איך וויל נאָר האָבן, דו זאָלסט מיר דער־ציילן איטלעכעס פּיצעלע, וואָס דו ווייסט נאָר פון אים — פון רעד־לעכן, מיין איך. און גלייב מיר, זאָל מיך גאָט שטראָפן אויף מיינע יונגע יאָרן, אויב עס וועט דיר אָדער אַפילו אים כאָטש אַ האָר געקרימט ווערן; וואָרן וואָס איז דאָס עפּעס — אַ נאַר בין איך? איך ווייס נישט? אַ.ן אַז מען מאַכט יאָ שוין אַ מאָל אַ קליין פּעלערל, מיינסטו, עס איז עפּעס חיות? אָסור. דער מענטש איז דאָך קיין מלאָך נישט. נישקשה, מיין לעבן, פאַר מיר האָט, אָסור, נישט אויפזיך. מעגסט מיר אַלץ דערציילן.

הינדע — גילדענע מומעניו, בייזערט אייך נאָר נישט, וועל איך אייך שוין אַלץ דערציילן! איך ווייס, אַז ווען איר וועט מיך נאָר אויסהערן, וועט איר מיר אַוודאי מוחל זיין. זי קושט סערקעלען די האַנט איר זייט דאָך מיין האַרצעדיקן טאַטנס שוועסטער; איך ווייס אַליין, אַז איך האָב זייער אַ גרויסע עוולה געטון, וואָס איך האָב אייך ביז אַהער נישט דערציילט.

סערקעלע — נו, נו, האָב נאָר קיין מורא נישט, דערצייל מיר נאָר אַלץ, אָבער נאָר דעם אמת; דעם אמת, מיין לעבן, האָט גאָט ליב, וועסטו זען, מיין קינד, אַז וועסט קיין חרטה נישט האָבן, אוי, מיינע כוחות!

הינדע — עס וועט זיין אין דעם אַ יאָר, צוויי, ווען איר זייט געווען אין וואַרעמבאָד, געדענקט איר? געדענקט איר? — בין איך דעמאָלט, ווי איר ווייסט, עפּעס שלאַף געוואָרן; איר זייט נישט געווען, און דער פעטער, זאָל לעבן, איז אויך גראָד געהאַט ערגעץ אַוועק־געפאָרן. דערווייל איז מיר אין מיין קרענק אַלעמאָל ערגער געוואָרן, אַזוי אַז איך האָב שוין גאָר קיין כוח נישט געהאַט אַפילו אַרומצוגיין

איבער דער שטוב. רעדלעך אָבער פלעגט — איך בעט איך, מומע־ניו, בייזערט איך נאָר נישט...

סערקעלע — דערצייל נאָר, דערצייל ווייטער — נו? איך וועל מיך, אָסור, נישט בייזערן. ביסט דאָך אַ נאַר. אַז איך שווער מיך? דו ווייסט דאָך, אַז אַ שבועה איז ביי מיר זייער טייער. דערצייל נאָר — רעדלעך אָבער פלעגט...

הינדע — רעדלעך אָבער פלעגט טאָג און נאַכט ביי מיר צו זיצן. ער האָט מיר שוין איין מאָל געהאַט געזאָגט, אַז איך זאָל מיר לאָזן רופן אַ דאָקטער. „איך", האָט ער געזאָגט, „האָב זייער מורא, הינדעלע, אַז דו ביסט זייער קראַנק" — איך האָב מיך אָבער זייער געשעמט פאַר אים צו זאָגן, אַז איך האָב קיין געלט נישט צו באַצאָלן דעם דאָקטער. ווי ער האָט אָבער געזען, אַז עס ווערט מיר אַלע טאָג ערגער, איז ער געגאַנגען און האָט מיר געבראַכט צו פירן אַ דאָקטער. איך בין דערנאָך געלעגן און האָב גאָר נישט געוווּסט, וואָס עס טוט זיך מיט מיר. ערשט אַז איך האָב אָנגעהויבן עפּעס צו מיר צו קו־מען, האָט מיר ערשט חיים דערציילט, ווי איך האָב אַלץ גערעדט אויס דעם וועג, און אַז איך ליג שוין צוועלף טעג אין בעט, און אַז איך בין שוין איין מאָל אַזוי חרוב געווען, אַז רעדלעך האָט זייער גע־יאָמערט און האָט גערופן דריי דאָקטוירים, און אַז איך האָב זייער אַ סך איינגעמעגישן פון דער אַפּטייק גענומען, קורץ, עס איז גאָר קיין קאַטאָוועס נישט געווען, וואָס איך האָב אַלץ געקאָסט. איך בין דערנאָך, געלויבט צו גאָט, געזונט געוואָרן און בין ערשט דערנאָך געוואָר געוואָרן, אַז דאָס איז אַלץ געווען פאַר רעדלעכס געלט. ער האָט פון מיינעטוועגן גאַנצע נעכט נישט געשלאָפן און אַלע זיינע קליידער און זאַכן, אַפילו דאָס זייגערל, פאַרקויפט. איך האָב עטלעכע מאָל געבעטן און האָב אים געזאָגט, אַז איך וועל זען אים דאָס ביס־לעכווייז אָפּצוגעבן, וואָס איך האָב אים געקאָסט...

סערקעלע — פאַלט איר אין די רייד אַריין נו, וואָס איז? ביי איטלעכן מענטש איז זיין געזונט דאָס טייערסטע. נו, וואָס איז, מייך

לעבן, האָסטו אים פאַר דאָס אַצינד געהייסן נעמען דאָס קעסטעלע מיט דעם צירונג, נישט וואָר, מיין קינד?!

הינדע — קוקט־אָן סערקעלען וואָס? זאָל גאָט היטן, איך האָב פאַרקויפט די אוירינגלעך, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמען, עליה השלום. ער האָט אָבער קיין איינציקן קרייצער * נישט געוואָלט נעמען ביי מיר. געזאָגט האָט ער אָבער, אַז פון מיינעטוועגן וואָלט ער זיין גאַנץ לעבן איך אָוועקגעגעבן, און איך באַליידיק אים זייער, אַז איך וויל אים אָפּגעבן. און פון דעמאָלט אָן... זי בלייבט פלוצלינג שטיל שטיין און שעמט זיך...

סערקעלע — נו? וואָס פון דעמאָלט אָן?

הינדע — און פון דעמאָלט אָן האָב איך ערשט אָנגעהויבן איינצוזען, ווי ליב ער האָט מיך. זי קוקט סערקעלען שטאַרק אָן.

סערקעלע — נו, יאָ, דאָס איז שוין רעכט; וואָס האָט איר אָבער היינט נאָכמיטאָג דאָ געטון, הע?

הינדע — גילדענע מומעניו! איך וועל אייך זאָגן דעם רעכטן אמת. ער איז דאָ געווען און האָט מיר געזאָגט, אַז ער זשאַלעוועט מיך, וואָס איך לייד ביי אייך זייער גרויסע צרות, אַז איר פאַרגינט מיר נישט אַפילו דאָס ביסל עסן; האָב איך אים געזאָגט, אַז עס איז גאָר ליגנד, אַז ער איז זיך גאָר טועה, אדרבא, איר זייט זייער גוט קעגן מיר. האָט ער מיר פאַר די רייד אָנגעהויבן זייער צו איבער־בעטן און האָט מיר אַ... אַ קוש געגעבן. האָב איך אָבער מורא גע־האַט, עס זאָל נישט עמעץ גראָד אָנקומען, האָב איך אים זייער גע־בעטן, ער זאָל מיך אָפּלאָזן, האָט ער נישט געוואָלט. האָב איך אים ווידער געבעטן, און ווייס אַליין נישט, ווי איך פאַל אויס... אים אויך אַ קוש צו געבן... זי בלייבט שטיל שטיין און שעמט זיך.

סערקעלע — אַלץ אמת. שוין אַ ביסל מיט כעס איך בין דיר שוין דאָס איך מוחל; וואָס האָט ער אָבער געזאָגט, אַז ער האָט פּערל

* עסטרייכישע מטבע.

און דימעטן געגוג? האָט ער דען שוין דעמאָלט געהאַט גענומען דאָס קעסטל מיט צירונג, הע?

הינדע — פלוצלינג! ווי פאַלט איר אויס, ער וועט פלוצלינג בעמען אייער קעסטל מיט צירונג? — ער? ער ווייסט גאָר נישט פון דער גאַנצער מעשה; ער האָט נאָר געזאָגט, אַז ווען איך האָב אים ליב, מאָג שוין די גאַנצע וועלט האָבן פערל און דימעטן, וויפל זיי ווילן, —אַז ער האָט נאָר מיך, האָט ער שוין פערל און דימעטן געגוג!

סערקעלע — און מיין קעסטל מיט צירונג ווו איז?

הינדע — וואָס פרעגט איר מיך? ווייס איך?

סערקעלע — גיט זיך פלוצלינג אַ שטעל־אויף מיט כעס וואָס? דו ווייסט נישט? דו ווייסט נישט, אַז רעדלעך האָט געגנבעט מיין צירונג? וועמען ווילסטו דאָס נאַרן, דו, לײדאַטשקע? דו מיינסט אפשר, ווייל איך האָב ביז אַהער מיט גוטן געשמועסט, מיינסטו, אַז דו וועסט מיך שוין גאָר אָפנאַרן? איך וועל דיר אָבער ווייזן, אַז איך הייס סערקע! זי שרייט אַלע מאָל העכער מיט דעם גרעסטן כעס וואָרט נאָר, איך וועל אים נאָר לאָזן קייטעלעך אויף די הענט און אויף די פיס אָנטון, ער וועט שוין זאָגן דעם אמת! לאָז מען אים נאָר אַזוי אַרײנוואָרפן אַ פּאָר הונדערט קאַנטשיקעס, אַז דאָס קאָכעדיקע דם זאָל פון אים רינען ווי וואַסער, וועט ער שוין זאָגן ווו מיין צירונג איז! שטיקווייז וועל איך לאָזן פון אים לעבעדיקערהייט רייסן, און דו, דו, גנבטע, מוזסט שטיין דערביי און שרייען, אַז דאָס קול וועט גיין ביז אין הימל אַרײן! פאַרפוילן וועל איך אים לאָזן אין קרימינאַל, און דו, אויסוואורפלינג, וועסט אַלע טאָג מוזן פון אים קופּעסווייז די ווע־רעם אַראָפּשאַרן! ניין, איך וועל נישט רוען, איך וועל נישט זשאַ־לעווען, איך וועל נאָך לייגן דאָס לעבעדיקע אויף דעם טויטן, איך וועל מיך צום איבעריקן בדלות שטעלן, און דאָס מייניקע — מוז ער מיר אָפּגעבן!

הינדע — האָט זיך זייער דערשראָקן און האָט זיך מיט ביידע הענט דאָס פּנים פאַרהאַלטן; פלוצלינג לויפט זי צו צו סערקעלען און

פּאַלט פּאַר איר אַנידער אויף דער ערד **מומעניו! גילדענע מומעניו!** **— ניין — ניין — איך קען — שוין לענגער — נישט — אויסהאַלטן — ניין, מומעניו!**

סערקעלע — שרייט זייער הויך, מיט דעם גרעסטן כעס **נו, זאָג־זשע מיר תיכף, ווו איז מיין צירונג? — ווו האָט עס רעדלעך אַהינגעטון? זאָג, ווו איז מיין האָב? ווו איז מיין פּראַצע?**

הינדע — שטייט־אויף און ציטערט **ניין — ניין — רעדליך — איז — נישט — קיין — גנב!**

סערקעלע — לויפט־צו צו הינדען און הייבט־אויף ביידע הענט און וויל זי שלאָגן. דערווייל גיט זיך אָן עפן די טיר, וואָס איז אין דער רעכטער זייט, און ר׳ משה קומט אַריין צו לויפן און גיט סערקעלען אַ וואַרף־אַנידער אויף דער קאַנאַפּע און כאַפּט הינדען ביי דער האַנט און לויפט מיט איר אַוועק דורך דער טיר וואָס ער איז געקומען; סערקעלע שרייט גאַנץ הויך, מיט אַ יעמערלעך קול **אוי, וויי! אוי, וויי, מיינע כוחות!** דער פאָרהאַנג לאָזט זיך אַראָפּ.

סוף פון דעם פערטן אויפצי

פ י נ פ ט ע ר   א ו י פ צ י

דער אַנדערער טאָג אין דער פרי. עס קומט־פאַר אַ געסל, מען זעט דעם אָפענעם טויער און די פענצטער פון ר׳ שמעלקע טרויניקס אַריינפאָרהויז. אויף אַ לאָדן פון פענצטער שטייט אויפגעמאָלט, ווי די מרגלים טראָגן אויף דראָנגען אַ גרויסן בונט ווייַנטרויבן, און אונטערגעשריבן מיט גרויסע אותיות, „שמעלקע טרויניקס״. פאַר דער טיר שטייט אַ גרויסע באַנק.

ע ר ש ט ע ר   אַ ר יי נ ק ו ם

דער פרעמדער אַליין

עד זיצט פאַר דער טיר, אויף דער באַנק, האַלב־אויסגעטון און האַלב נאָך ווי אַ וועגסמאַן * אָנגעטון אין דייטשע קליידער **איך בין אויססעראָרדענטליך מידע. דאַס וואַר איינע רייזע! טאַג אונד נאַכט צו לאַנד אונד צו וואַסער, אָהנע אירגענדוואָ רעכט אויסצורוהען — דאָך דעם אַללמעכטיגען זיי עס געדאַנקט, איך בין נון ווידער, נאַך פערפלאָססענען זעקס יאַהרען, אין מיינער היימאַט. ווי מיר היר אַללעס זאָ פערענדערט, פערבעססערט, יאַ פערשענערט, קענט איך זאַגען, פאָרקאָממט, די שטראַסען — ווי זויבער, די הייזער — ווי נידליך אונד שעהן! גאָטט! ענטשפּריכט אויך דאַס איננערע דעם אויסערען? זאָנדערבאַר! וואַרהאַפטיג זאָנדערבאַר גענוג איזט עס, דאַס נאַך זאָ פילען מאַרטערפאָללען יאַהרען, נאַך דיזעם אויססעראָרדענטליכען שמאַכטען אונד זעהנען נאַך דעם ליבלינג מיינעם הערצענס, איך מיך ניכט איין מאַהל געטרויע ערקונדיגונגען איבער איהר בעפינדען איינצוציהען.** עד שוויגט אַ ביסל שטיל און טראַכט נאָך

---

* אַ מאַן אויף דער רייזע.

ליבעס קינד! ווי ערגינג עס דיר היר וועהרענד דער צייט מיינער אַבוועזענהייט? האַט דיינע געזונדהייט מיט מיינעם רייכטומע גלייכען שריטט געהאַלטען? האַלדעס טעכטערכען! וויא זיהסט דוא דען יעצט אויס? — איזט דער צאַרטע שפּרעסלינג צום האַפּפנונגספאַללען ביימ־כען הערויפגעוואַקסען? ביזט דו דעם ווונשע דיינעם דיך איבער אַללעס ליבענדען פאַטערס געמעס זיינער ני פערגעסליכען זעליגען רחלע עהנליך געוואָרדען? אָדער... ער בלייבט זיצן גאַנץ טרויעריק פאַרטראַכט. דערנאָך גיט ער זיך אַ כאַפּ־אויף נייִן, ניין, וועג מיט דיזעס העללישען געדאַנקען. אָ, אַללגיטיגער שעפּפער, דער דו מיר זאָ אָפט אין מיינער נאָט בייגעשטאַנדען, היממלישער פאַטער אַללער וועזען! נעהמע מיר דיינען זעעגען, מיינע געזונדהייט, מיין לעבן, נעהמע מיר אַללעס, אַללעס, נור דיזעס ליבע, דיזעס שעהנע קינד ניכט! ער שווייגט אַ ביסל שטיל.

צווייטער אַריינקום

דער פרעמדער, ר׳ שמעלקע

ר׳ שמעלקע קומט פון דער גאַס מיט אַ שטעקן אין דער האַנט און וויל גיין אין טיר אַריין; ער בלייבט שטיין, ווי ער דערזעט דעם פרעמדן. אָ, וואַ! גוט — גאָט ברוך הוא, האָט דאָך מיר באַסערט אַ גאַשט! ער נעמט־אַראָפּ דעם ספּאָדעק און נייגט זיך גאַנץ טיף פאַר דעם פרעמדן וויטאַמי פּאַנאַ דאָבראָדזיעיאַ, יאַק סיע יאַסניע וועל־מאָזשני פּאַן דאָבראָדזע מאַ?*

פרעמדער זעט נאָך נישט ר׳ שמעלקען און שמועסט ווייטער צו זיך אַליין וואַס ווערע מיין גליק, מיין לעבען, אָהנע דיזעם קינדע?

ר׳ שמעלקע — צו זיך אין דער שטיל אַהאַ! ער איז זיך אַ דייטש!

---

* (פּ׳) מיר באַגריסן דעם האַר׳ וואָס מאַכט זיין וווילגעבוירנקייט?

פרעמדער — קוקט זיך אום און דערזעט ר׳ שמעלקען זינד זי פילטלייכט דער ווירט דיזעס הויזעס?

ר׳ שמעלקע — גייט נעענטער צו צו דעם פרעמדן און נייגט זיך ווידער אַזוי ווי פריער; ער בלייבט שטיין פאַר דעם פרעמדן און רעדט צו אים גאַנץ געשווינד יאַ, מיין האַר! זייען זי מיר גאָר סייך ווילקאָמען, אייערע גנאָדן! וואָס סאַפּן, וואָס באַפעלן אייערע גנאָדן? אַ סיינע, פיינע, געמאָלטע, ליכטיקע צימערל, אַ פּרעכטיקע סטאַל פריס היי, אַ ווילער האָבער, אַ הערלעכע עסן און טרינקען, וועלכעש אייערע גנאָדן זיך ווינסן, אַ גוטע אַלטיטסקע מעד, אַ וויטראַווענע גלעזעלע וויין, פון די ווילע גאַטונקעס, — סאַפּן נאָר אייערע גנאָדן! באַפעלן נאָר אייערע גנאָדן! אַ גלייך, אַ באַלד וועט מען זיך לויפן און ברענגען צו טראָגן אַ טסיי, אַ קאַווע, אַ סטאַרקע גלעזל פּאָנטס, אַ ליקווער, אַ סווייצער קעז, אַ סטאָק מאַרינאַט, אַן אָנגאַריסע בראָנדזע, אַ לענדעריסן הערינג, אַלץ, אַלץ קענען זי אייערע גנאָדן באַקומען ביי דעם גראָבן סמעלקע טרויניקס, און גאָר פאַר אַ ספּאָט * געלט, סאַפּן נאָר אייערע גנאָדן! באַפעלן נאָר אייערע גנאָדן!

פרעמדער — צו זיך אין דער שטיל עס פרייט מיך אונגעמיין, דאַס מאַן מיך אין דיזער טראַכט היר ניכט מעהר ערקענט! הויך צו ר׳ שמעלקען איר זייט אייך טועה, מיין ליבער ר׳ שמעלקע! איך בין אַ ייִד.

ר׳ שמעלקע — טוט זיך גאַנץ געשווינד אָן דעם ספּאָדעק אַ ייִדל! צו זיך אין דער שטיל מיין בייזער חלום צו זיין קאָפּ זאָל זיך אָנהייבן אוישלאָזן, איך העט זיך געסוואָרן — אַ סלאַכציץ**! ער זעצט זיך אַנידער לעבן דעם פרעמדן און גיט אים די האַנט סלום־עליכם! פון וואַנעט זייטס איר זיך? וואַהין פאָרט איר זיך?

פרעמדער — עליכם השלום! איך קום דאָ נישט וייט פון הי...

ר׳ שמעלקע — זייטס איר זיך אפסר אַ קאַרדאָנער? האָט איר ניט חזיר־האָר, חלב, ענים, יוכטן אָדער באַקאַליעס צו פאַרקויפן?

---

* שפּאָט ביליק, בזול. — ** שליאַכטשיץ, פריץ, פוילישער אַדלמאַן.

פרעמדער — ניין, איך האָב גאָרנישט צו פאַרקויפן.

ר׳ שמעלקע — אָדער באַדאַרפט איר זיך אפשר ביי אונדז עפּעס צו קויפן? סניט־שחורה, צעלניק, געוואַנד און אפשר גאָר קאַ־שעש? — ניין? זאָגט זיך נאָר מיר, איך וועל זיך מיט אייך גיין, איך וועל זיך אייך ווייזן, וועט איר זיך בוודאי אַלץ בחצי־חינם קויפן. זאָגטס נאָר, זאָגטס, וואָס ווילט איר זיך ביי אונדז אין דער לעמבערג האַנדלען? איך בין זיך אַ מבין גדול אויף כל מיני שחורות.

פרעמדער — איך דאַרף איצט גאָרנישט צו קויפן, איך וויל אייך נאָר בעטן, אויב איר האָט נישט עפּעס אַ באַזונדערע סטאַנציע פון מיינעטוועגן?

ר׳ שמעלקע — פון אייערטוועגן? ניין, ניסטאָ. ער וויל אַוועקגיין.

פרעמדער — טאָמער יאָ, איך וועל אייך גוט באַצאָלן, כ׳לעבן.

ר׳ שמעלקע — ניין, ניין, ניסטאָ. איך מיין, אַז איר זייטס אויך גאָר סלעכט אַהער פאַרפאָרן.

פרעמדער — איר האָט דאָך אָבער ערשט אַליין געזאָגט, אַז איר האָט יאָ זייער אַ שיין געמאָלט שטיבעלע?

ר׳ שמעלקע — נו, יאָ, איך האָב זיך טאַקע אַ סך זייער סיינע שטיבעלעך, אָבער נאָר פון סלאַכציצעס וועגן, — היינט איז זיך ביי מיר די צייט פון די קאָנטראַקטעס ער וויל אַוועקגיין און מאַכט אויס דעם פרעמדן חוזק ניסטקסה, מיין ליבער ר׳ קרוב, אייערע סאַרפאַט אלפים קערבלעך מעגט איר אַפילו דאָרט הינטן אין די סענקסטוב אויך אַנידערלייגן, עס וועט זיי אייך, אָסור חזיר, קיינער ניסט באַגנבענען! ער לאַכט.

פרעמדער — אַנטלויפט נאָר נישט, קומט נאָר אַהער, איך וועל אייך נאָר עפּעס זאָגן, אַנטלויפט נאָר נישט, קומט נאָר אַהער, נאָר אויף איין וואָרט!

ר׳ שמעלקע — קומט צוריק צו גיין נו, וואָס?

פרעמדער — וואָס אַנטלויפט איר? זעצט אייך נאָר דאָ נעבן מיר אַ ביסל אַנידער.

ר׳ שמעלקע — מיט כעס נו, זאָגטס, וואָס ווילט איר? איך האָב זיך קיין צייט ניסט מיט אייך דאָ אַ סך צו באַלאַמוצען*, היינט איז זיך ביי מיר אַ מינוט אַ שעה, אַ שעה — אַ טאָג, אַ טאָג — דאָס מינדשטע אַ רענדל.

פרעמדער — איך וועל אייך זאָגן גאָר דעם אמת, איך קום דאָ אַצינד פון זייער אַ ווייטן וועג; איך בין געפאָרן טאָג און נאַכט, אַצינד בין איך זייער מיד און העט זיך גערן ערגעץ נאָר אויסגערוט. בעט איך אייך, מיין ליבער ר׳ שמעלקע: גיט מיר אַ באַזונדער שטיבל, עס מעג זיין ווו עס איז, אַבי איך זאָל מיך נאָר האָבן ווו אויסצורוען; איך וועל אייך אַוודאי זייער גוט באַצאָלן, אפשר בעסער ווי אַ גרויסער שררה, קורץ — איך וועל אייך געבן וויפל איר ווילט אַליין.

ר׳ שמעלקע — איך קען זיך סוין די יידיסע צאָלעכץ; וויפל קענט איר זיך גאָר געבן פאַר אַ מעת־לעת? און ווי לאַנג קענט איר זיך גאָר אויפהאַלטן אַ סטיבעלע? זאָגטס, זאָגטס!

פרעמדער — צו זיך אין דער שטיל אויס דיזער נאָט מוס מיר איינע ליגע העלפען. הויך צו ר׳ שמעלקען איך קען אייך אַליין נאָך נישט רעכט זאָגן, ווי לאַנג איך וועל הי דאַרפען צו בלייבען, וואָרן איך מוז דאָ וואַרטן אויף אַ גראַף, וואָס האָט מיך דאָ באַשטעלט; ער וועט אַוודאי אַהער קומען היינט אָדער מאָרגן, ער וועט דאָ קומען מיט אַ גרויסן הויף, איר וועט פון אים אַוודאי זייער אַ סך לייזן, וואָרן ער איז זייער רייך, איר מעגט מיר גלייבן, אַז איר וועט צו ג׳אים נישט צולייגן.

ר׳ שמעלקע — אַזוי? נו, אַ יידל צוליב מוז מען זיך סוין אַלץ טון, פלעגט דער בערדיטסעווער עליו־הסלום צו זאָגן; נו, איך וועל זיך אייך סוין געבן אַ סטיבעלע, עס איז, פראַוודע, אַ ביסעלע נעבן דער סטאַל, אָבער פאַר אַ יידל איז עס גענוג אַ סיין סטיבעלע; איר וועט זיך מיר נאָר געבן אַכט רייניסלעך אַ וואָך, כ׳לעבן גאָר

---

* פאַרלירן צייט.

בחינם, נאָר עס איז דאָך נאָסע * נאמנה, וואָס טוט מען ניסט אַלץ פון אַ יידלס וועגן?

פרעמדער — צו זיך אין דער שטיל ווען דיזעס בחינם הייסט, וואָס קאָן נאָך בעצאַהלונג הייסען?

ר׳ שמעלקע — וואָס? איר זייטס אייך ערסט מיסב, געפעלט אייך אפסר ניסט? ער וויל אַוועקגיין נו, גייטס, זוכטס אייך ערגעץ אַנדערס זועלוועלער, און אפסר ווילט איר גאָר בחינם — גייט זיך אין אורחים־הויז אַריין, דאָרט ביי דער סול וווינט דער גבאי.

פרעמדער — האַלט אים ביי דער האַנט און לאָזט אים נישט אַוועקגיין נו, נו, איך וועל אייך שוין געבן אַכט רייניש, הייסט נאָר שוין מיינע זאַכן אַהין טראָגן.

ר׳ שמעלקע — נו, נו, מען וועט זיך סוין טראָגן, גיט זיך נאָר פריער אַהער די מטבע.

פרעמדער — נעמט אַראָפּ פון זיך אַ בייגאַרטל מיט געלט און גיט ר׳ שמעלקען אַרויס אַ רענדל נאַ! דאָ האָט איר אַ רענדל, און לאָזט די רעשט בלייבן ביי אייך ביז צום חשבון.

ר׳ שמעלקע — מאַכט העוויות, ווי איינער וואָס איז מלא שמחה אָ וואָ! סאַמע רענדלעך! ער נעמט צו דאָס רענדל נו, נו, סוין גוט! ער וועגט דאָס רענדל אין דער האַנט און שרייט אַריין דורך דעם פענצטער בערל! טראָג זיך אַריין די זאַכן, דעם דייטשן סוחרס זאַכן אין די סיינע געמאָלטע סטיבעלע. צום פרעמדן איר זאָלט מיר מאַריך ימים וסנים זיין, מה סמיך? ווי הייסט איר?

פרעמדער — איך הייס ער איז זיך אַ ביסל מיישב איך הייס שלמה גוטהערץ.

ר׳ שמעלקע — גוטהערץ! גוטהערץ! אפסר גאָר אַ קרוב פון ר׳ דוד גוטהערץ, וואָס איז פאַר עטלעכע יאָרן אַוועק פון אונדז?

פרעמדער — איך קען אייך נישט זאָגן, צי יאָ, צי ניין, נאָר

---

* נאָשע (פ׳) — אונדזערס.

עיקר שכחתי, איר האָט דאָך עפּעס פריִער געזאָגט, אַז איר האָט אַ גוט גלעזל ווײַן?

ר' שמעלקע — אוי, ווײ, אַ ווײַן! אוי, ווײ, אַ ווײַן! איך זאָג אײַך אַ וויטראַוונע, אַ זיסינקע, אַ סטאַרקע, גאָר אַ מאַסליס! און, כ'לעבן, כסדר אויך; דער סאַווראַניער רבי, זאָל מאַריך ימים וסנים זײַן, איז אַמאָל הי געווען, האָט ער, אָסור, קיין אַנדערע ווײַן ניסט געוואָלט טרינקען, נאָר די מײַנע; איך האָב זיך בײַ דעם צדיק געלייזט אַ סך געלט. איר קענט זיך בײַ מיר קריגן אַלערליי גאַטונקעס *: אי רויטע, אי ווײסע, צו צוויי רײַניס, צו פיר רײַניס און צו אַכט רײַניס אַ בוטעלקעלע אויך.

פרעמדער — נו, הייסט נאָר אַהער ברענגען אַ בוטעלקעלע ** ווײַן פאַר פיר רײַניש מיט צוויי גלעזלעך.

ר' שמעלקע — מיט צוויי גלעזלעך? באַלד, זאַראַס ***, תיכף! ער שרייט אַרײַן דורך דעם פענצטער בערל! ברענג זיך נאָר געסווינט אַ בוטעלקעלע ווײַן, פון די גוטע, מיט צוויי גלעזלעך, הערסטו? פאַר פיר רײַניס, פון די גאַנץ גוטע, און מיט צוויי גלעזלעך, הערסטו? ער זעצט זיך נעבן דעם פרעמדן איך זאָג אײַך, מײַן האַרציקער, גאָטיצקער ר' סלאַמקע, עס זײַנען זיך סוין גאָרניסט די צײַטן, סוין גאָרניסט די יאָרן, סוין גאָרניסט די מענטשן, וואָס פלעגן אַמאָל צו זײַן. איך קען זיך גאַנץ גוט דערמאַנען, ווי פאַר עטלעכע יאָר, אַז עס איז זיך געקומען די צײַט פון די קאָנטראַקטעס, פלעגט תמיד בײַ מיר אומעטום פול צו זײַן פון שררות, מען האָט ניסט געקענט אַ ספּילקע צו דער ערד וואַרפן; איטלעכער שררה האָט זיך געהאַט דרײַ קאָטסן צו זעקס פערד, גאָר ווי די לייבן, און אפסר צוועלף לאָקייעס, איך זאָג אײַך, עס האָט טאַקע געסווײַבלט און געגריבלט פון שררות, און די געלט איז זיך געפלויגען פון איין קעסענע אין די אַנדערע! עס איז טאַקע געווען אַ נחת; אַז עס פלעגט זיך אַזוי אַרײַנצופאָרן אַ שררה, האָט מען זיך אָן אים טאַקע געהאַט אַ פּעניץ. היינטיקע צײַטן

---

* (פּ') מינים. — ** פלעשעלע. — *** (פּ') באַלד, די רגע.

אָבער, אַז עס קומט זיך סוין אַ מאָל עפּעס אַ סלאַכצינקע, מאַכט ער זיך מיר גאָר מסוגע! אמת, ער הוקעט און סטוקעט, אַזוי ווי דעמאָלט, ער דרייט זיך די צופּרינקע * אַזוי ווי דעמאָלט, ער לאַרעמט און סרייט, אַז ער וויל עפּעס, גאָר אַזוי ווי דעמאָלט; דערקעגן, אַז עס קומט זיך צו די בידנענקע חסבון, נעבעך, ווערט ער זיך גאָר נסתנה, ער ווערט זיך אַזוי אַ פּאָקאָרנינקע, אַזוי אַ סטילינקע, אַזוי אַ ספּאָקאָיניצקע, און מען הערט פון אים ניסט מער, נאָר „טסעקיי, מאָי סמעלקעניו! ניעמאַם טעראַז פּיעניאָנדזע, דאַם צי זבאָזשע״ ** — בו, וואָס טויג זיך מיר זיין תבואה, איך באַדאַרף זיך די געלט, אוי, די געלט, די געלט!

פּרעמדער — ווייסט איר אָבער, מיין ליבער ר׳ שמעלקע, פאַרוואָס דאָס איז אַזוי געוואָרן? ווייל פאַרצייטנס פלעגט אַ שררה זייער ווייניק צו פּילנעווען *** זיינע גיטער, ער פלעגט נאָר צו פאָרן אין שטאָט אַריין הולטייען און חובות צו מאַכן, ביז ער האָט די גיטער פאַרהולטייעט און עס איז אים צום סוף גאָר נישט געבליבן; און דאָס זעען מיר דאָך אַפילו, אַז די שררות, וואָס האָבן געפּילנעוועט זייערע גיטער און זיינען זייער ווייניק צו איך אין שטאָט אַריין געקומען, זיינען נאָך אַ סך רייכער אין גיטער און אין געלט.

ר׳ שמעלקע — אי, וואָס! האָט מיר ניסט פאַראיבל, איר ווייסט ניסט; איך וועל זיך אייך זאָגן, פון וואַנעט דאָס איז געקומען; פאַרצייטנס, דאַכט זיך מיר, איז געוועזן אַ גרויסע ברכה אין דער מדינה, מע האָט גאָר ניסט געוווסט פון די היינטיקע נייע מאַסינען צום אַקערן, צום זייען און צום מלאָצען ****, פלעגט זיך צו זיין די תבואה גאָר אַ ביסעלע, די יקרות אָבער זייער גרויס; האָט איינער געהאַט אַ ביסל ווייץ אָדער קאָרן, האָט מען ס׳אים געמוזט מיט רויטע רענדלעך אָפּוועגן, — איז טאַקע געוועזן אַ תענוג, אי דער שררה, אי דער גוטער סמעלקע האָט גענוג געהאַט; אָבער אַצינדערט, זייט

---

* טשופּרינע, געדיכטער קאָפּ האָר. — ** „וואָרט, מיין שמעלקעניו, כ׳האָב איצט נישט קיין געלט, כ׳וועל דיר געבן תבואה״. — *** אָפּהיטן. **** (פּ׳) דרעשן.

די מאַסינען זיינען אַרויסגעקומען, איז אין אַלע ווינקלען דאָ תבואות זייער אַ סך. און וואָס נאָך — די שררה קען סוין, כ׳לעבן, גאַנץ גוט חסבונען אויך.

פרעמדער — צו זיך אין דער שטיל לײדער ווערדען דיזעס איינען שעלמס וועגען מעהרערע עדעל־דענקענדע יודען פאָן אַנדע־רען פעראַכטעט.

בערל — קומט דורך דעם טויער צו גיין און ברענגט אַ בו־טעלקעלע וויין מיט צוויי גלעזלעך, שטעלט אַנידער אויף דער באַנק, גיסט־אָן און גייט ווידער דורך דעם טויער אַוועק.

ר׳ שמעלקע — נעמט אַ גלעזל וויין און טרינקט לחיים! אָט דאָ פאַרזוכטס עפּעס גוטס, זאָל מיך גאָט ברוך הוא סטראָפן, אויב איר קריגט אייך אַזוי אַ ווײַנדל אין גאַנץ דער לעמבערג, טאַקע גאָר אַ מאָסלים, פאַרזוכטס נאָר!

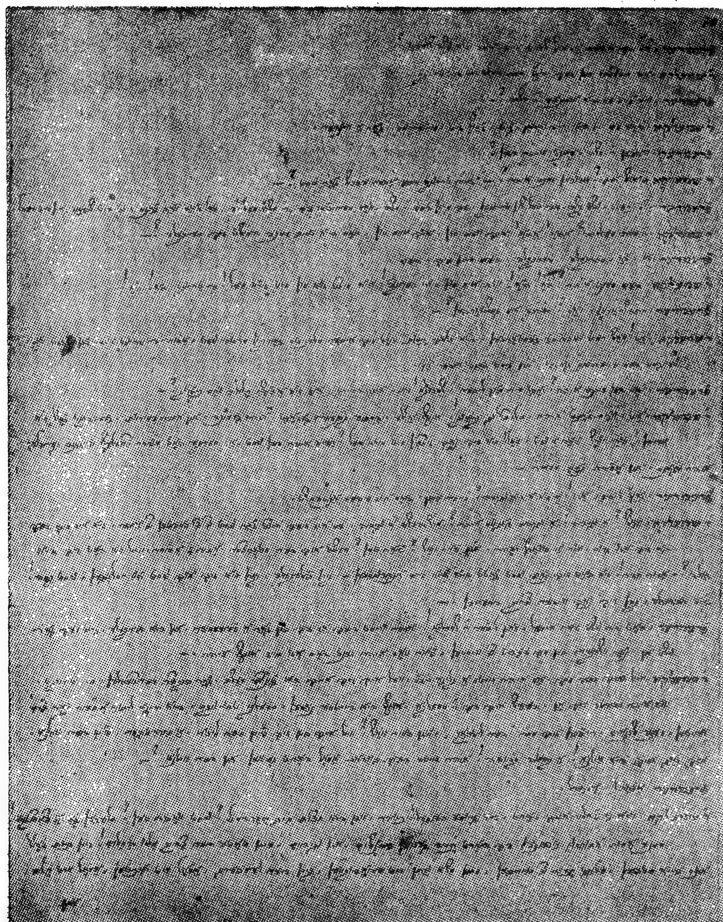
פרעמדער — טרינקט לחיים! נאַ, זייער גוט קען מען נישט זאָגן. אַז ער איז אַ ביסל אונטערגעמאַכט*, שיינט ער אויך צו זיין.

ר׳ שמעלקע — וואָס? אונטערגעמאַכט? גלייבט זיך מיר בנאמנות סלי, אַז אין מיין גאַנץ קעלערל וועט איר זיך ניסט געפינען אַפילו איין טרעפל וויין אונטערגעמאַכטן. איך באַדאַרף זיך, אָסור, ניסט באַרימען, פרעגטס אייך נאָך אין גאַנץ דער לעמבערג, וועט אייך איטלעכער זאָגן, אַז ביים גראָבן ליטוואַק איז דאָ די בעסטע וויין. איך בין זיך ניסט אַזוי ווי אַנדערע, וואָס סיקן ערסט צו די סענקער, אַז אַן אורח וויל זיך אַ גלעזעלע וויין; ביי מיר זעט איר, ער וויזט אים דעם שילד אויף דעם לאָדן, ביי „די מרגלים״, איז דאָ אַ גאַנץ סיין קעלערל מיט וויין. און פאַר דאָס העלפט זיך מיר טאַקע דער אייבערסטער, אַז איך האָב זיך מיר מיין פרנסה בכבוד, לחיים! ער טרינקט.

פרעמדער — עס האָט אַ פּנים, אַז איר שטייט אייך אַלע הי נישט שלעכט?

---

* געפעלשט, וואַסער פאַרמישט אין וויין.

אַ זייט פון עטינגערס כתב־יד (פון „סערקעלע“)

ר׳ שמעלקע — אַט מוצעט מען זיך אויף דער וועלט. ער טרינקט.

פרעמדער — ווי גייט עס הי איינעם ר׳ משה?...

ר׳ שמעלקע — פאַלט אים אין די רייד אַריין גוט, גאַנץ גוט. ער טרינקט גאָר אַ וווּנדער.

פרעמדער — וועלכן ר׳ משה מיינט איר דען?

ר׳ שמעלקע — ווייס איך? וועלכן מיינט איר? — איר טרינקט דאָך אָבער עפּעס גאָר ניסט?

פרעמדער — שמייכלט נישקשה, איך וועל שוין טרינקען; איך מיין דעם ר׳ משה, וואָס מען רופט אים ר׳ משה מעל־ייִד, ווייל דאָס ווייב זיינס זיצט מיט שפּייז און מיט מעל.

ר׳ שמעלקע — ר׳ משה מעל־ייִד? אַהאַ! אַהאַ! איך ווייס סוין, איך ווייס סוין, — וואָס די ווייב זיינע היישט זיך סערקעלע?

פרעמדער — יאָ, יאָ, סערקעלע, סערקעלע, דעם מיין איך, דעם!

ר׳ שמעלקע — דעם מיינט איר? האָ־האָ! ווו איז סוין די סערקע! ווו זיצט זי סוין מיט די מעל! ער טרינקט האָ־האָ!

פרעמדער — דערשראָקן וואָס? סערקע איז געשטאָרבן?

ר׳ שמעלקע — אַט, וואָש רעדט איר דאָ געסטאָרבן, די מלאך־המוות האָט זיך איבער סלעכטס גאָר קיין סליטה ניסט, אָסור! ער טרינקט אויס זיין גלעזל ווין, דערגיסט דעם פרעמדנס גלעזל און גיסט זיינס ווידער אָן.

פרעמדער — וואָס דען מיינט איר? זאָגט מיר, מיין ליבער ר׳ שמעלקע! זייער אומגעדולדיק איז זי אפשר, חלילה וחס, קראַנק?

ר׳ שמעלקע — אַט, וואָס זאָגט איר, פלוצלינג קראַנק! אויף אַלע ייִדיסע קינדער געזאָגט איר געזונט און איר עסירות, געסעדיקט זאָל זי ווערן! פאַר וואָש פאַר אַ נויט זאָל זי זיך נאָך זיצן מיט די מעל? ווייסט איר דען ניסט, אַז סערקע האָט אפסר צוועלף טויזנט קערבלעך איר אייגנס, און אפסר נאָך מער?

פרעמדער — גאַנץ רויק אַזוי, זי איז אַ נגידה? זייער פיין, דאָס איז עפּעס אַנדערשט.

ר׳ שמעלקע — וואָש? אַ נגידה? אַ נגידה, זאָגט איר? אַלץ הייסט אַ נגידה! עס איז דאָך איצט גאָר ניסט צוצוטרעטן צו איר. זי איז זיך דאָך ביי זיך אַזוי גרויס, ווי אַ סוואַרץ יאָר. און פאַרוואָש, פאַר ווען ווייסט אויך דער סוואַרצער יאָר; אפסר, ווייל זי האָט זיך די געלט? אָסור חזיר! זי האָט זיך נאָך ניסט גאָט ביי די פיס אָנגענומען; קיין פלעקעלע קען זי זיך אויך ניסט פאַרסלאָגן! ניסטקסה, די רעדעלע קען זיך נאָך ווידער צוריקדרייען.

פרעמדער — האָט מיר נישט פאַראיבל, מיין ליבער ר׳ שמעלקע, איר ווייסט דאָך, אַז איך בין גאָר אַ פרעמדער, און די סערקעלע גייט מיך גאָר נישט אָן, נאָר טשעקאַווע בין איך פאַרט צו וויסן, פאַרוואָס איר זייט דאָס אַזוי בייז אויף איר?

ר׳ שמעלקע — ווייל איך זע זיך, אַז איר זייטס אַ קלוגער ייד, וועל איך זיך אייך די גאַנצע מעשה גאָר בקיצור דערציילן. ער טרינקט ווי איר זעטס מיך אָן, הייש איך זיך ר׳ סמעלקע, אויף די דייטסע נאָמען סמעלקע טרויניקס, די היגע לייט אָבער, נאָר צום מייסטן מיינע שונאים, רופן זיך מיר „דער ליטוואַק״, און פאַרוואָש? ווייל איך בין זיך פון דער ליטע, אַ בירטיקער* פון דער ווילנע; איך זאָג אייך, די ווילנע — אַ קהילה קדושה! איר זייטס דאָך בוודאי אַ מאָל דאָרט געווען, אין דער ווילנע?

פרעמדער — אַמאָל, אַמאָל.

ר׳ שמעלקע — ווי געפעלט אייך דאָרט די גרויסע הענגעלייכטער און די חצות־בית־המדרסל? ניסט וואָר, סיין? כ׳לעבן, גאָר אַ צאַצקע! מיינע אָבות אָבותינו זיינען זיך דאָרט תמיד געווען פרנשים און נגידים; מיין טאַטע דער צדיק, עליו השלום, זיין זכות זאָל אונדז בייסטיין, פלעגט תמיד צו טרייבן זיין משא־ומתן מיט פראָדוקטן קיין דער לעמבערג, אַ מאָל מיט יוכטן, אַ מאָל מיט חלב

---

* געבוירענער, געבירטיקער.

אין אַ מאָל מיט עניש. איין מאָל איז ער זיך געפאָרן אַהער מיט חיר־האָר, האָט ער זיך מיסב געווען און האָט איין איין וועגס מיך דאָ מסדך געווען מיט די בעל־בית אַ טאָכטער, וואָס ער פלעגט זיך תמיד ביי אים איינצוסטיין. ער טרינקט בקיצור, איך האָב זיך למזל חתונה געהאַט, און גאָט ברוך הוא האָט זיך מיר געסיקט די ברכה, — איך בין זיך געוואָרן אַ גרוישע אַדיר, איך האָב זיך אַ סיין איינפאָרהויז, אַ סיין קעלערל מיט וויין, אַ סיין ביסעלע זילבער, און די געלט געגוג. נו, האָט זיך מיר גאָט פאַראַיאָרן אַ גרוישע צרה צו־געסיקט, דהיינו: מיין וווייב פייגעלע איז זיך פלוצלינג פון אַלע סטיגן אַראָפגעפאַלן און איז זיך, נעבעך, יונגערהייט פאַרסטאָרבן. איך האָב זיך געוויינט, געחלסט און געיאָמערט; נו, וואָס העלפט אָבער דאָס קלאָגן? פאַרסטאָרבן בלייבט פאַרסטאָרבן, און איך האָב זיך געמוזט אַליין אַן עצה געבן. ער טרינקט אַ סיין ביסעלע צירונג האָט זי מיר אויך איבערגעלאָזט, בקיצור, אייך דאָ ניסט לאַנג צו באַלאַמוצען, — איך בין זיך אַ יוסטער נגיד...

פרעמדער — אומגעדולדיק נו, בקיצור!

ר׳ שמעלקע — מילא, בקיצור, גאָר ניסט מאַריך צו זיין, ער טרינקט אויס זיין גלעזל און גיסט אים ווידער אָן האָב איך זיך דאָ פאַר אַ פאָר וואָכן געסיקט אַ סדכן, איינעם ר׳ סמערעלע, אַ כסרן ייִד, צו דער סערקעלע; זי האָט זיך אַ מיידל, אַפילו אַ פיין מיידל, זי איז זיך, פראַוודע, אַ קאַפּיצקע אַ פראַנצימירקע און פון די הייג־טיקע וועלט אויך, — אין אַ גאָשפּאָדע* אָבער, נאָך דערצו אַזוי אַ גאָשפּאָדע, ווי די מיינע איז זיך, באַדאַרף מען טאַקע אַזוינס האָבן, ווייש איך פיל, מאָלטס אייך, אַ מאָל מיט אַ שררה צו סמועסן און אים בכבוד צוצונעמען, און ווידער אַ מאָל זיך צו קענען אַ בייזער און אַ געסריי אויך צו געבן; איר ווייסט דאָך אַוודאי, ווי עס פירט זיך אין אַזוי אַ גאָשפּאָדע, ווי די מיינע איז זיך?

פרעמדער — אומגעדולדיק נו, נו, ווייטער, נאָר בקיצור!

---

* (פ׳) ווירטשאַפט.

ר׳ שמעלקע — מילא, בקיצור, איך וויל זיך אייך דאָ ניסט לגאַנג דאָקוטסען *, איר זייטס מיך פונעם וועג, מילא! יאָ! דאָס! הע! — זעט איר, איך פאַרגעש זיך איינש פאַר ש׳אַנדערע. די עיקר, פאַר־וואָש האָב איך זיך פאַרט געסיקט צו סערקעלען? ווייל איך האָב זיך געהערט מפּי איס נאמן, אַז זי וויל נאָכגעבן דעם מיידל ערך פערצן הונדערט קערבלעך מזומן, חוץ מתנות און סאַר ירקות, און אַ בית־יחידה איז עש דאָך אויך. מילא, בקיצור, קען זיך אַזוי סערקעלע וואָס איז ערסט פאַר עטלעכע יאָרן געזעסן מיט די ספּיז און די מעל, און איר פאָטער איז זיך אויך קיין סופר ניסט געווען, — נ, וואָש, ער האָט זיך יאָ געקענט לערנען, זאָגט די וועלט, נו, וואָש איז זיך נאָך דער מער, איך האָב זיך סיין געזען אַ גאַנץ סך יידן וויללער־בערס אַרומגיין אין די הייזער קבצנען!

פרעמדער — ליידער איזט עס וואַרהייט. נו, דערציילט שוין, בקיצור.

ר׳ שמעלקע — מילא, ספּיץ, בקיצור... ער טרינקט אויס זיין גלעזל וויין און גיסט ווידער אָן זאָל איך זיך הייסן נאָך איין בוטעל־קעלע אַרויפּנעמען, יאָ?

פרעמדער — דערציילט נאָר, דערציילט נאָר.

ר׳ שמעלקע — תיכף, תיכף. ער שרייט אַריין דורך דעם פענצטער בערל! נאָך איין בוטעלקעלע!

פרעמדער — צו זיך אין דער שטיל ווי ער מיך יעצט זאָ גוט בעדינט, ער ערוואַרטעט ניכט איינמאָל מיינע בעפעהלע. הויך צו ר׳ שמעלקען נו, שפּיץ, בקיצור...

ר׳ שמעלקע — מילא, ספּיץ, בקיצור, וואָש איז דאָ מיט דער כל־הכלבימטע די יחוס? איר ברודער איז יאָ אפשר עפּעש אַ סטיקעלע לייט געווען, האָט ער אויך געמוזט פאַר עטלעכע יאָרן עוקר זיין איבער אַ מעשה סהיה און איז טאַקע סוין ניסט מער צוריקגעקומען, — מילא קען זיך אַזוי אַ צרה, אַזוי אַ לייד, אַזוי אַ סערקעלע, מיר,

* דערגייין די יאָרן.

אַ היגן נגיד, ער גלעט זיך דעם בויך אַן עוסר, כ׳לעבן, דורך דעם ר׳ סמערעלע באַפעלן כהאי ליסנא: „מיין בת־יחידה וועט זיך ערסט לערנען מעסטן די האָבער און רעדן די ליטווישע לשון, דערנאָך וועט זי אפשר ערסט קענען ווערן סמעלקע ליטוואַקס כלה״. דאָס קען זיך אַזוי אַ פּראָסטע מעל־יידענע מיר באַפעלן! איך האָב זיך נאָר געסעמט פאַר די סדכן, פאַר די ר׳ סמערעלע; נו וואָס איז, אַז איך רעד זיך סוין יאָ די ליטווישע ספּראַך? דאָ אין דער לעמבערג לאַכט מען זיך אויס די ליטווישע ספּראַך, און ביי אונדז אין דער ווילנע לאַכט מען זיך ווידער אויס די היגע ספּראַך — איך האָב זיך, אָסור חזיר, די אַלע ספּראָכעס ניסט געמאַכט.

בערל — ברענגט ווידער אַ בוטעלקע וויין און גייט אַוועק.

ר׳ שמעלקע — זעט איר, מיין גוטיצקער ר׳ סלאָמקע, איך האָב זיך גאָר ניסט מאַריך געווען. פאַרוואָס טרינקט איר אָבער ניסט, עס איז דאָך טאַקי גאָר מאַסליס! ער טרינקט מיט אַ מאָל אויס זיין גלעזל וויין.

פרעמדער — נישקשה, טרינקט איר נאָר, איך וועל שוין טרינקען. ער טרינקט אַזוי, מיין ליבער ר׳ שמעלקע, האָט איר טאַקע אַ טעם פאַר עפּעס בייז צו זיין.

ר׳ שמעלקע — דערגיסט דעם פרעמדנס גלעזל און גיסט זיינס אויך אָן לחיים! ער טרינקט אויב איך האָב זיך אַ טעם! און אַפילו אַ גוטן טעם!

פרעמדער — איך קען זי פון לאַנג, די סערקעלע, איר מאַן אָבער איז אַ גאַנץ ערלעכער ייד, נישט וואָר?

ר׳ שמעלקע — ווער, ר׳ מסה? יאָ, ער איז זיך, נעבעך, גאָר אַ פּראָסטאַק, ער גייט זיך נאָך זיין סטייגער, — נאָר צו וואָס טויג זיך אַפילו די גוטע מסקה, אַז זי איז זיך ביי די סלעכטע סענקער אין די הענט? די מסקה איז זיך טאַקע באמת גוט, די סענקער איז זי אָבער מכלה — דאָס איז די מסל, און דאָס איז זיך די נמסל: סערקעלע קען זיך סוין מיט די ר׳ מסה אַן עצה געבן; זי פאַרדרייט אים סוין גוט די קעפּעלע. ער טרינקט.

דריטער אַרייַנקום

דער פרעמדער, ר׳ שמעלקע, ר׳ גבריאל

ר׳ גבריאל — קומט צו גיין פון דער גאַס און גייט זיך אַזוי אַ פּאָר מאָל אַהין און אַהער פאַרביי דעם פרעמדן און קוקט אים אַלע מאָל אָן; ער שפּילט זיך מיט אַ שטעקעלע אין דער האַנט און זינגט אַזוי פאַר זיך אין דער שטיל אַ ניגונדל. אין דער אַנדערער האַנט טראָגט ער אַ קעסטל, גאַנץ גוט פאַרבונדן אין אַ סערוועט.

ר׳ שמעלקע — **אַזוי? איר קענטס איך גאָר די סערקעלעז? עס האָט אַ פּנים, אַז איר האָט סוין אַמאָל געמוזט זיין ביי אונדז אין דער לעמבערג?**

פרעמדער — **אַמאָל, אַמאָל, עס איז אָבער שוין זייער לאַנג.**

ר׳ גבריאל — בלייבט פּלוצלינג שטיין פאַר דעם פרעמדן און פרעגט ר׳ שמעלקען **דער האַר שיינט מיר עפּעס בעקאַנט צו זיין — איז ער נישט אַ בראָדער? האַ? נישט וואָר? געטראָפן?**

ר׳ שמעלקע — שוין אַ ביסל פאַרשלאָפן **געטראָפן, יאָ, איך וויייש ניסט...**

פרעמדער — צו ר׳ גבריאלן **ניין, איך בין נישט קיין בראָדער.**

ר׳ גבריאל — **אָבער קיין היגער אַוודאי נישט, האַ? געטראָפן?** ער שטעלט אַנידער דאָס פאַרבונדענע קעסטעלע אויף דער באַנק און גיט דעם פרעמדן די האַנט **שלום עליכם!**

פרעמדער — גיט ר׳ גבריאלן די האַנט **עליכם שלום!**

ר׳ שמעלקע — כאַפּט זיך אויף פונעם שלאָף און טרינקט **אָבער, מיין גוטיצקער ר׳ סלאַמקע־לעבן! איר טרינקט דאָך גאָרניסט.** ער ווערט אַנטשלאָפן אויף דער באַנק זיצנדיק און האַלט די האַנט ביי דער בוטעלקע.

ר׳ גבריאל — צו דעם פרעמדן **וואָס הערט מען דאָרט עפּעס אין אייער ווינקל?**

פרעמדער — **ביי אונדז? גאָר קיין נייס.**

ר׳ גבריאל — ווען איר הי עפּעס האַנדלען? אָדער האָט איר אפשר עפּעס צו פאַרהאַנדלען? האָט נישט פאַראיבל, וואָס איך פרעג אייך, וואָרן, ווי איר קוקט מיך אָן, בין איך אויך אַ היגער סוחר און, ווי הייסט, טאַקע אַ גרויסער שפּעקולאַנט — איך האַנדל איבער וועלטן; מיין נאָמען איז אומעטום באַקאַנט; ווו איר ווענט נאָר אָנכאַפּן, קען מען מיך אַלץ; איך האָב תמיד בריוו פון אַלע גרעסטע סוחרים פון אַלע גרעסטע שטעט! אָט, זייט איר עפּעס אין קונדשאַפט מיט די געברידער וואַלצמאַן אין מאָסקווע?

פּרעמדער — ניין.

ר׳ גבריאל — ניין? אַ חידוש, כ׳לעבן. ווער קען די לייט נישט? איך וועל אייך דאָ ווייזן אַ בריוו, ער זוכט אין די קעשענעס וואָס איך האָב ערשט אייערנעכטן פון זיי געהאַט, וועגן אַ קליין קאַמיסיאַנדל פון צוועלף טויזנט צענטן באַוול... אַ שאָד, איך האָב דעם בריוו נישט ביי מיר... אָדער... קענט איר אפשר דאָס הויז קיטאַיאַף אין בערלין?

פּרעמדער — ניין, איך קען די אַלע הערן נישט, איך האָב אַפילו קיין מאָל פון זיי נישט געהערט.

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל איך אויך, אָסור, נישט! הויך וואָס? דאָס הויז קיטאַיאַף קענט איר נישט? איר טרייבט קאַטאָוועס, — ווי קען מען נישט אַזוינע גרויסע שפּעקולאַנטן? זיי זיינען דאָך ממש די גרעסטע סוחרים אין גאַנץ האָלאַנד!

פּרעמדער — אין גאַנץ פּרייסן, ווילט איר זאָגן, וואָרן בערלין איז די הויפּטשטאָט פון פּרייסן.

ר׳ גבריאל — דאָס האָט גאָרנישט צו דער זאַך; פונדעסטוועגן האָב איך תמיד בריוו פון זיי. אָט, ווען איז עס געווען, העי? דאַכט זיך דעם עלעפטן, יאָ, האָבן זיי מיר דאָ איינגעשיקט אַ גאַנץ קעסטעלע מיט צירונג, פּערל און דימענטן, — זייט איר עפּעס אַ מבין אויף זעלכע זאַכן?

פּרעמדער — איך פלעג אַמאָל אַ גרויסער מבין צו זיין אויף

דימעטוואַרג. איצט ווייס איך נישט, ווייל איך האָב שוין לאַנג דער־מיט נישט געהאַנדלט.

ר׳ גבריאל — איר זאָלט מיר הונדערט און צוואַנציק יאָר לעבן, איר זייט מיר פאָרט זייער קענטלעך, זייט איר נישט אַמאָל געווען אין ברעסלעו?

פרעמדער — דורך ברעסלעו בין איך אַצינד דורכגעפאָרן, ווייטער בין איך דאָרט קיין מאָל נישט געווען.

ר׳ גבריאל — צו זיך אין דער שטיל איך אויך נישט. הויך אָבער פון מיר האָט איר קיין מאָל נישט געהערט? אַ חידוש, כ׳לעבן, איר זאָלט מיך נישט קענען; מען קען מיך, געלויבט צו גאָט, אומע־טום פאַר אַן ערלעכן מאַן. אָט פרעגט נאָר אייער באַלעבאָס. ער פאַר־דרייט זיך צו ר׳ שמעלקען ר׳ שמעלקע! קענט איר מיך? אַהאָ! ער שלאָפט גאָר! ער שרייט ר׳ שמעלקע! ר׳ שמעלקע!

ר׳ שמעלקע — כאַפּט זיך אויף הע? וואָס? זאַראַס!

ר׳ גבריאל — קענט איר מיך? ר׳ שמעלקע!

ר׳ שמעלקע — גוט, זייער גוט, סטייט סוין ביי מיר אין קעלער אַליין אַוודאי אַכט יאָר, גאָר אַ מאַסליס! ער טרינקט אויס דער בוטעלקע און שטעלט זי ווידער אַנידער אויף דער באַנק אַ, גאָר אַ מאַסליס! ער ווערט ווידער אַנטשלאָפן.

פרעמדער — לאַכט לאָזט אים גייך, ער האָט אַ ביסל צופיל געטרונקען.

ר׳ גבריאל — יאָ, ער האָט דאָס נישט פיינט, דאָס איז שוין זיין טבע אַזוי פון לאַנג. זאָגט מיר נאָר, מיין ליבער ר׳ קרוב, אַז מיר זע׳מיר יאָ שוין אַ ביסל צווישנאַנאַנד באַקאַנט געוואָרן, העט איך נישט געקענט האָבן דאָס גליק, איר זאָלט מיר עפּעס געבן צו לייזן, פּאַר פּערל, דימעטן, אוירינגלעך, פינגערלעך שיינע? כ׳לעבן, קויפט; קויפט עפּעס אויף אַ שפּעקולאַציע אָדער לאָמיר שטעכעווען* אויף עפּעס; איך וועל אייך אַוודאי ערלעך באַהאַנדלען — איר וועט אַליין

---

* בייטן.

מודה זיין, אַז איר קויפט ביי מיר גאָר אַ גנבה. קויפט נאָר, קויפט. איר וועט מיר בוודאי דאַנקען.

פרעמדער — איך זאָג אייך דעם אמת, איך האָב מיך אַצינד גאָר פונעם האַנדל אָפּגעלאָזט.

ר׳ גבריאל — איך זאָג אייך אָבער גאָר אַ מציאה, איר וועט אַוודאי מיתר זיין דריי מאָל אחד באחד, — אָדער ווייסט איר וואָס? קויפט עפּעס אַהיים פאַר אייער ווייב און קינדערלעך, זאָלן לעבן! — אויף נאמנות, איך וועל אייך גאַנץ וואָלוול פאַרקויפן, טאַקע אונטערן קרן, ווייל איך באַדאַרף געלט. מאַכט מיר אַ גוטן פּעטשאַנטעק *.

פרעמדער — ווייס איך! איך זאָל זען די סחורה, העט מיר אפשר געקענט עפּעס געפעלן; האָט איר דען דאָ ביי אייך עפּעס סחורה?

ר׳ גבריאל — איך האָב דאָ גראָד ביי מיר אַ ביסעלע סחורה, וואָרן איך קום דאָ איצט פון דער גרעפין סטרעלקאָווסקאָ — זי האָט מיך היינט באַשטעלט, איך זאָל איר אַ ביסל פּערל און דימענטן ברענגען, האָב איך זי איצט נישט געטראָפן אין דער היים; עס איז שוין, ווי איך זע, אייך באַשערט. אויב איר ווילט, וועל איך אייך ווייזן די סחורה. ער קוקט זיך אום אויף אַלע זייטן, אויב עס קוקט ניט עמעץ.

פרעמדער — לאָמיך נאָר זען.

ר׳ גבריאל — פּאַקט־אויף דאָס קעסטל און רעדט אַוודאי, וואָס שאַדט אייך דאָס באַקוקן, איר וועט דאָך מיר פאַר דעם נישט באַצאָלן. ער קוקט נאָך אַ מאָל אויף אַלע זייטן.

פרעמדער — וואָס קוקט איר אייך אַלץ אַזוי אום? צי האָט איר מורא פאַר עמעצן, צי וואָס?

ר׳ גבריאל — איר זייט קיין היגער נישט, האָט מיר נישט פאַראיבל, ווייסט איר נישט; אין לעמבערג מוז מען מורא האָבן מיט אַלע סחורות ובפרט מיט דימענטוואַרג, וואָרן אינס זיינען הי מער שכיח גנבים ווי ערגעץ אַנדערשט און, ס׳אַנדערע, האָב איך טאַקע

* (פּ׳) אָנהייב.

מורא פאַר אַן עין־הרע. ער עפנט־אויף דאָס קעסטל קוקט **נאָר, ווי דאָס פאַרבלישטשעט די אויגן!** ער נעמט־אַרויס אַ פּאַטרעטל אויס דעם קעסטל **ווי געפעלט אייך דאָס פּאַטרעטל מיט בערליאַנטן? דאָס מוז אַוודאי זיין אסתר המלכהס פּאָרטרעט.** ער מאַכט־צו דאָס קעסטל און פאַרדעקט עס מיט דעם סערוועט און גיט דעם פרעמדן דאָס פּאָרטערטל.

פרעמדער — איז איבער דער צייט, וואָס ר׳ גבריאל האָט זיך דאָ געפּאָרעט מיט דעם קעסטל, געשטאַנען פאַרטראַכט; איצט נעמט ער ביי ר׳ גבריאלן דאָס פּאָרטרעטל און באַקוקט עס, און גיט פּלוצלינג אַ פאַל אַנידער אויף דער ערד נעבן ר׳ שמעלקען, חלשות, מיט אַ געשריי **אַך, גאָטט! מיינע רחלע! ער שלעפּט אין פאַלן ר׳ גבריאלן** אַ געשריי **אַך, גאָטט! מיינע רחלע!** ער שלעפּט אין פאַלן ר׳ גבריאלן מיט ביים גאַרטל.

ר׳ גבריאל — פאַלט אויף דעם פרעמדן אַרויף, וויל זיך אויפהייבן און קען נישט. ער וואַרפט מיט דער אַנדערער האַנט דאָס קעסטל אונטער דער באַנק אַרונטער און דעקט עס צו.

ר׳ שמעלקע — כאַפּט זיך אויף פונעם שלאָף מיט זייער גרויס דערשרעק און פאַלט איבער ר׳ גבריאלן, שלאָגט אים און שרייט גאַנץ הויך **בערל! פּיוול! הערסל! וועלוול! סכנה! ראַטעוועטס! ראַטעוועטס! געסווינד! אוי, ווײַ געסריגן! געסווינד, געסווינד, די רײַכע סוחר חלסט!**

פ ע ר ט ע ר   אַ ר ײ נ ק ו ם

בערל מיט עטלעכע יונגען קומען פון דעם טויער אַרויס צו לויפן דער פרעמדער, ר׳ גבריאל, ר׳ שמעלקע

בערל מיט די **יונגען** — הייבן־אויף ר׳ שמעלקען און שרייען **געוואַלד! וואָס אי דאָס? וואָס אי דאָס?**

ר׳ שמעלקע — שרייט **נעמטס אים, האַלטס אים, כאַפּטס אים.**

דעם רוצח! בערל! ראַטעווע די רייכע סוחר, געסווינד, געסווינד, נעם זיך די ווייַן, רייב זיך די דפק!

בערל — כאַפּט די בוטעלקע מיט ווייַן און באַגיסט דעם פּרעמדן און רייבט אים די שלייפן און דעם דופק.

די יונגען — הייבן־אויף ר׳ גבריאלן, האַלטן אים און שרייען **האַלטס אים, דעם גנב! האַלטס אים, דעם גזלן!**

ר׳ שמעלקע — שרייט גאַנץ הויך אין גאַס אַריין אויף ביידע זייטן **געוואַלד! קומטס אַהער! געוואַלד! ראַטעוועטס, ראַטעוועטס!**

פינפטער אַרייַנקום

לאַמפּערטעס און דריי **שמשים** קומען פון דער גאַס און פירן **רעדלעכן** און **הינדען** ביידע מיט אַ שטריק צונאַנד־געבונדן; **חווה** און **חיים** גייען־נאָך און וויינען

די פריערדיקע פאַרשוינען

שמשים — שרייען **וואָס אי דאָס? וואָס אי דאָס? וואָס איז דאָס פאַר אַ לאַרעם?**

ר׳ שמעלקע — **קומטס אייך, קומטס נאָר אַהער — אַ גנב, אַ רוצח האָט מען געכאַפּט.**

שמשים — **גוט, גוט, גיטס אים נאָר אַהער, מיר פירן שוין צוויי, גיטס אַהער דעם דריטן אויך, וועל'מיר האָבן דריי מאָל ייִדן געטשעט.**

ר׳ שמעלקע — ווייזט אויף ר׳ גבריאלן **דאָ איז ער, נעמטס** אים צו בערלען **רייב גוט, רייב, רייב די סוחר *.**

שמשים — נעמען ר׳ גבריאלן צווישן זיך **קום, ברודער!**

ר׳ גבריאל — ווייזט אויף הינדען מיט רעדלעכן **לאָזטס מיך אָפּ. אָט־אָ־די מענטשן קענען מיך. וואָס ווילט עץ פון מיר האָבן,**

---

* רייב־איין דעם סוחר, ברענג אים צו זיך.

וואָס? איך בין אַ היגער סוחר. אַוועק פון מיר, אַוועק, לאָזטס מיך גיין! אַדרבא, פרעגט די מענטשן, אַז איך בין אַן ערלעכער מאַן! ער וויל זיך אויסרייסן פון די שמשים און קען נישט.

רעדלעך — צו די שמשים **לאָסט איהם לאָז, עס איזט וואָהר, וויר קעננען איהן, ער איזט איין היזיגער קויפמאַן.**

הינדע — יאָ, יאָ, איך קען אים אויך גאַנץ גוט, אַזוי גוט, ווי מיך אַליין.

ר׳ שמעלקע — יאָ, יאָ, איך וייש זיך סוין, דו קענשט אים, ווי דיך אַליין; איר זייטס אייך פון איין מספחה, ער איז זיך אַ גנב, און דו אויך. ער שרייט צו די שמשים **נעמטס זע, סלעפטס זע אין די חדר.**

שמשים — שרייען **נעמטס אים, דעם הונט! זיי ווילן אַוועקגיין** מיט רעדלעכן, הינדען און ר׳ גבריאלן.

חווה — גיט פלוצלינג אַ פאַל־אַנידער נעבן דעם פרעמדן און שרייט **געוואַלד! מיין באַלעבאָס! געוואַלד! ראַטעוועטס! הינדעלע! ראַטעווע! ראַטעווע! געוואַלד! דער טאַטע! דיין טאַטע! אוי, ווי, באַלעבאָס־לעבן! געוואַלד!**

שמשים — בלייבן שטיין **וואָס איז דאָס ווידער? וואָס איז דאָס ווידער פאַר אַ געשריי?**

הינדע און **רעדלעך** — לויפן־צו צום פרעמדן און שרייעןביידע אויף אַ מאָל **מיין טאַטע? ווו? ווו איז ער? געוואַלד!** זי רייסט אים **הער גוטהערץ? אום גאָטטעס וויללען! רעטטעט!** ער כאַפּט־אַרויס אויס דער קעשענע אַ פלעשעלע און האַלט עס דעם פרעמדן פאַר דער נאָז.

פרעמדער — קומט ביסלעכוויז צו זיך **ווער — וואָס — הינדע־לעבן! ווו?... ווו?... מיין קינד!**

אַלע — שרייען מיט אַ מאָל **ער לעבט! ער לעבט!**

ר׳ שמעלקע — צו בערלען **ברענג זיך נאָר געסווינד צוויי, דריי בוטעלקעס ווין, די רייכע סוחר לעבט, געסווינד, געסווינד, —**

אָדער ניין, ניין, סרייב זיך נאָר אויף, וועט סוין געגוג זיין, נאָר גע־סווינד, געסווינד!

פרעמדער — ליגט גאַנץ שטיל און קען זיך נאָך נישט דערמאָנען.

חווה — שטייט פון איין זייט און פאַכט אויף דעם פרעמדן מיט דעם פאַרטוך און שרייט געוואַלד! ראַטעוועטס מיין באַלעבאָס!

חיים — שטייט פון דער אַנדערער זייט און פאַכט אויף דעם פרעמדן מיט די פאָלעס און שרייט געוואַלד! מיין גילדענע חווה־לעבן!

פרעמדער — רייבט זיך אויס די אויגן גאָטט! איזט עס ווירק־ליכקייט, אָדער בלאָס איין טרוים?

הינדע — קושט דעם פרעמדן און העלפט אים זיך אויפהייבן ניין, גילדענער טאַטעניו! עס איז נישט קיין חלום. איך, הינדע, שטיי דאָ נעבן דיר, איך בין דיין טאָכטער, דערמאָן דיך נאָר, טאַטעניו! דו ביסט דאָ ביי דיין קינד!

פרעמדער — וויל הינדען מיטביידע הענט אַרומנעמען און, ווי ער זעט, אַז זי איז געבונדן, לאָזט ער זי פלוצלינג נאָך, כאַפּט זיך אָן מיט ביידע הענט ביים קאָפּ און שרייט אַך! וואָס איזט דאָס? מיינע טאָכטער געבונדען? — ניין, ניין, דיזע איזט ניכט מיינע טאָכטער, וועג, וועג, עס וואַר איין טרוים. דו ביזט נישט מיין קינד. ניין, ניין, ער פאַרהאַלט זיך מיט ביידע הענט די אויגן.

הינדע — פאַרהאַלט זיך דאָס פּנים מיט ביידע הענט און וויינט זייער שטאַרק גאָט! איצט לאָמיך שוין שטאַרבן.

רעדלעך — אָבער טייערער הערר גוטהערץ! פאַססען זי זיך נור, אום גאָטטעס ווילליען! הערען זי אונס נור איינע מינוטע: איינע שענדליכע פערלוימדונג בראַכטע אונס אין דיזען באַנדען!

הינדע — טאַטעניו! אונדז זענ׳מיר אומשולדיק! זי וויינט און יאָמערט גאַנץ הויך.

חווה — געלויבט צו גאָט, באַלעבאָס־לעבן, אַז איר לעבט! הערט מיך נאָר אויס, איך וועל אייך דערציילן, די מעשה איז אַזוי

געוועז: מען האָט דער באַלעבאָסטע, אייער שוועסטער סערקעלע, דאָס גאַנצע צירונג אַוועקגעטראָגן, האָט זי פּלוצלינג זיי ביידע אַ בילבול געמאַכט, אַז זיי האָבן דאָס געטון; איך וועל גיין שווערן, אַז עס איז ליגנד, אַז עס איז...

פרעמדער — פאַלט איר אין די רייד אַריין וואָס? מיין שוועס־טער? סערקען? דאָס צירונג — באַגנבעט? צו ר׳ שמעלקען ר׳ שמעל־קע! ווו איז אַהינגעקומען דער סוחר? ווו איז דער יונגערמאַן, וואָס האָט מיר דאָ געוואָלט צירונג פאַרקויפן? ווו איז דאָס קעסטל? גאָטט! וואָ איזט דאָס בילד מיינער זעליגען רחלע? ער זוכט אויף דער ערד און הייבט־אויף דאָס פאָרטרעטל און קושט עס; דערנאָך הייבט ער אויף דאָס קעסטעלע פון אונטער דער באַנק אָ, געטטליכע פאָרזע־הינג! וואָנדערפאָלל זינד דיינע האַנדלונגען!

חווה און **חיים** — שרייען מיט אַ מאָל אוי, וויי מיר! דאָס איז דאָך דער באַלעבאָסטעס צירונג!

ר׳ שמעלקע — ער איז דאָ, דער בחור! צו די שמשים גיטס זיך נאָר אַהער דאָס כסרע יידעלע, יוי, יוי, אַ פייניצקער סוחר! ער קויפט זיך אַלץ מיט זיינע כסרע הענטעלעך. גיטס אים נאָר אַהער, דעם בחור!

שמשים — פירן ר׳ גבריאלן צום פרעמדן דאָ איז ער.

פרעמדער — ווייזט אים דאָס צירונג מאַך־זשע גאָר קיין צע־רעמאָניעס נישט, זאָג דעם אמת, ווערסטו בעסער אָפּשניידן. ווו האָסטו גענומען דאָס צירונג? זאָג, איז דאָס דיין, צי ניין?

ר׳ גבריאל — איך איבערבעט נישט איין מאָל, נאָר טויזנט מאָל אייער כבוד, איך וועל אייך תיכף זאָגן דעם אמת, נאָר איך בעט אייך, לאָ׳מען מיך נאָר נישט אַזוי האַלטן, האָט רחמנות, איר זייט דאָך אַ ייד, איר מאַכט מיך אומגליקלעך אויף אייביק.

חווה — אַהאַ! איר זייט דאָס, ר׳ גבריאל? איצט פאַרשטיי איך שוין די גאַנצע מעשה. וואָס מאַכט איר גוטס, ר׳ גבריאל? קומט אייך שוין אַ מזל־טוב? זי נעמט אָן הינטער בייַ דער האַנט קום נאָר, חיים!

לאָמיר נאָר לויפן געשווינד דער באַלעבאָסטע דערציילן, וואָס דאָ טוט זיך! זיי לויפן ביידע אַוועק.

פרעמדער — צו די שמשים לאָזט איר נאָך די הענט, ער וועט נישט אַנטלויפן.

שמשים — לאָזן ר׳ גבריאלן נאָך די הענט האָט קיין מורא נישט, פון אונדז אַנטלויפט מען נישט אַזוי געשווינד.

ר׳ גבריאל — פאַלט־אַנידער פאַר דעם פרעמדן אויף דער ערד און קושט אים די פיס פּאָטער־לעב! גוטער ייִד! האָט גאָט אין האַרצן, האָט רחמנות אויף מיינע יונגע יאָר. איך וועל אייך אַלץ מודה זיין — זיי זיינען ביידע גאָר אומשולדיק! ער שטעלט זיך אויף טוט מיט מיר, וואָס איר ווילט. איך אַליין בין דער גאַנצער חייב, איך אַליין בין דער שולדיקער. זיי האָבן פון גאָרנישט געוווּסט. איך אַליין האָב עס געטון... האָט רחמנות!

ר׳ שמעלקע — גיט ר׳ גבריאלן אַ פּאַטש דאָ האָסטו רחמנות, אַ רוח אין דיין טאַטן, דו, גנב! ער שרייט צו די שמשים נעמטס אים, סלעפּטס אים אין די חדר.

לאַמפּערטעס — שרייען און לאַכן האַ־האַ־האַ, אַ טשי, אַ בע! אַ טשי, אַ בע!

שמשים — ווילן נעמען ר׳ גבריאלן קום!

פרעמדער — לאָזטס אים גיין, רירטס אים נישט אָן ביז מיין שוועסטער וועט קומען, נאָר היטס אים, ער זאָל נישט אַנטלויפן.

שמשים — פאָלגן אים גוט, גוט, אונדז וועל׳מיר אים שוין היטן, זאָרגטס אייך נישט.

פרעמדער — בינדט־אויף הינדען מיט רעדלעכן יאָ, דו ביסט אומשולדיק, מיין קינד! ער כאַפּט זי אַרום מיט ביידע הענט און קושט זי געלויבט איז גאָט! ער האָט מיר מיין קינד, מיין גילדן קינד, מיין טייער קינד צוריקגעגעבן! ער קושט זי גוט אָן מיין רחלע אויסן אויג. ער קושט זי איך האָב דיך ווידער, מיין טאָכטער, מיין הינדע־לעבן! ער הייבט זי אויף אין דער הייך און גיט איר אַ קוש.

הינדע — נעמט אַרום דעם פרעמדן און קושט אים און וויינט
מיין גילדענער, האַרציקער טאַטע!

פרעמדער — צו רעדלעכן נידערטרעכטיג! אויך זי וואַרען
געבונדען? ער נעמט אים אַרום און קושט אים פירכטען זי נור ניכטס,
איך בין ווידער ביי איהנען! ער קוקט אָן רעדלעכן מיט הינדען מיינע
טייערע קינדער!

רעדלעך — קושט דעם פרעמדן די האַנט. מיין וואָהלטעטער!
מיין שוטצענגעל*!

זעקסטער אַריינקום

ר׳ משה, חווה, חיים און די פריערדיקע פּאַרשוינען

ר׳ משה — מען הערט זיין קול נאָך פון ווייט מיין דוד! אוי!
ווו איז ער? מיין שוואָגער! ווו איז ער? מיין גילדענער שוואָגער! ער
קומט אַריינצולויפן אָן דער היטל, אָן דעם גאַרטל, דעם קאַפּטן צע־
לאָזט, ער פאַלט דעם פרעמדן אַרום דעם האַלדז און קושט אים דו
ביסט דאָ, מיין דוד! מיין שוואָגער־לעב! מיין דערלייזער! געלויבט איז
גאָט, דו ביסט ווידער דאָ, דו לעבסט. ער קושט און גלעט אים, ווי
מען גלעט אַ קליין קינד יאָ, מיין נחת, מיין גדולה, דו ביסט דאָ. ער
רעדט אַ ביסל אַזוי ווי מבולבל יאָ, איך ווייס דאָס גאַנץ גוט, דיך
האָט גאָט צו אונדז געשיקט; יאָ, יאָ, איך ווייס, דו קומסט פון גאַנץ
ווייט; איך ווייס אַלץ, איך האָב דיך געזען. איך האָב שוין לאַנג, לאַנג
געוווסט, אַז דו וועסט קומען; איך געדענק, אוי, איך געדענק גאַנץ
גוט, ווי דו האָסט מיך געפרעגט: „קענסטו מיך?“ ער קושט דעם
פרעמדן אַצינד ביסטו דאָ. אַצינד איז שוין פאַר מיר גענוג געלעבט.
אַצינד איז צייט צו שטאַרבן. ער נעמט דעם פרעמדן אַרום און
קוועטשט אים שטאַרק צו זיך ניין, איצט וועל איך דיך שוין מער
נישט אַוועקלאָזן, ניין, ניין! ער גלעט אים און וויינט איך בעט דיך,

* (ד׳) שוץ־מלאך.

מיין דוד־לעבן, מיין האַרץ, פאַר שוין נישט מער אַוועק פון מיר, לאָ'מיך שוין נישט איבער אַליין! אָדער, ניין, נעם מיך מיט מיט דיר, וואָרן אָן דיר בין איך הי געוואָרן אַ גזלן, אַ רוצח! יאָ, יאָ, דיין קינדס רוצח! ער פאַלט גאַנץ מיד אַנידער אויף דער ערד, נעבן דעם פרעמדן.

פרעמדער — דערכאַפּט אים משה! משה! וואָס טוט זיך מיט דיר? זיי נאָר רויִק.

ר' משה — אוי! דוד־לעבן, זיי מיר מוחל, זיי מיר מוחל, איך האָב מיך אָן דיר זייער שטאַרק פאַרזינדיקט. אָדער, ניין, ניין, זיי מיר נישט מוחל, ניין, באַשטראָף מיך, ליבער, אַזוי ווי רעכט איז! באַשטראָף מיך, מיט וואָס דו קענסט נאָר, אַזוי ווי איך האָב עס ביי דיר פאַרדינט. יאָ, יאָ, לאָז מיך איינזעצן, לאָז מיך שמייסן, קאַטעוועןֿ *, שפּיזן, בראָטן, ברענען! אוי, איך האָב עס זייער פאַרדינט.

פרעמדער — משה! ביסט משוגע? פאַרוואָס, פאַר ווען? זיי נאָר רויִק, אום גאָטעס ווילן, דערמאַן דיך נאָר אַ ביסל, פאַרוואָס זאָל איך דיך באַשטראָפן? זיי נאָר אַ ביסל געלאַסן, זיי נאָר רויִק.

ר' משה — אַ ביסל שטילער און געלאַסענער נו, יאָ... שוין... אַז דו הייסט... יאָ, איך וועל שוין רויִק זיין, איך בין שוין רויִק... אַז דו הייסט, יאָ, איך פאָלג דיך... איך וועל דיך אַלץ פאָלגן, שוואָגער־לעבן! אַבי באַשטראָף מיך...

פרעמדער — נו, לאָז זיין אַזוי, פאָלג מיך, אַבי זיי נאָר רויִק, זעץ דיך נאָר אַ ביסל אַנידער. צו רעדלעכן הערר רעדליך! האָבען זי די גיטע אונד העלפען זי איהם, זעטצען זי איהן דאַ אויף די באַנק.

ר' משה — דערזעט רעדלעכן מיט הינדען און גיט פלוצלינג פאַר זיי אַ פאַל אַנידער אויף דער ערד אוי, ווייי מיר! קענט עץ מיר מוחל זיין?

הינדע — פעטער־לעב! איר זייט גאָר נישט שולדיק!

---

* שלאָגן מכת־רצח

רעדלעך — **הער דאַנציגער! בלייבען זי נור רוהיג! זיי הייבן** אים אויף און זעצן אים אויף דער באַנק אַנידער.

ר׳ שמעלקע — צו זיך אין דער שטיל. **אַט אַ דאַש איז, כ׳לעבן, סיין, עפּעש אַ גאַנץ מספּחהלע מיט שאַמע גנבים!**

זיבעטער אַריינקום

סערקעלע, אַלטעלע, ר׳ יוחנן און די פריעריקע פאַרשוינען

סערקעלע — מען הערט איר קול פון ווייטן **וואָס האָט עץ אייך דאָ ווידער אַנידערגעשטעלט שמועסן, אוי, ווי, מיינע כוחות! טויזנט מאָל** מוז איך **מיר דאַס האַרץ אַרויסשרייען, איידער זיי פאָלגן איין מאָל! נו גייטס שוין, פירטס זיי שוין אין קרימינאַל אַריין, די גנבים!** און איר, **מיין ליבער ר׳ יוחנן, באַמיט אייך נישט אומזיסט** און בעט נישט פאַר זיי, **וואָרן איר וועט נישט פועלן ביי מיר.**

ר׳ שמעלקע לויפט סערקעלען אַקעגן מיט ליב **אייך אייער גאַסט, סערקעלע! אייער ברודער, ר׳ דוד, איז זיך געקומען!** ער ווייזט איר דעם פרעמדן.

סערקעלע —לויפט־צו צו ר׳ דודן און וויל אים מיטביידע הענט אַרומנעמען **אוי, ווי, מיר! געהרגעט בין איך געוואָרן — מיין דוד־לעבן! אוי,** אין דער ערד **בין איך! מיין האַרציקער ברודער! אוי, וויי! דו לעבסט!?**

פרעמדער — גיט סערקעלען אַ שטויס אַוועק פון זיך **אַוועק, דו בעסטיע! אַוועק** פון מיר — **דו ביסט נישט מיין שוועסטער.**

לאַמפּערטעס — שרייען **אַ טשי! אַ בע! אַ טשי! אַ בע!**

סערקעלע — שטייט מיט דעם קאָפּ און מיט די הענט אַראָפּ־געלאָזט און וויינט.

אַלע — בלייבן אַ פּאָר מינוטן גאָר שטיל.

פרעמדער — דו וויינסט? יאָ, צום וויינען, צום שרייען, צו דעם ביסטו אַ גרויסע בריה, דאַס איז ביי דיר אַ קלייניקייט, אָבער

ערלעך האַנדלען — דאָס איז ביי דיר אַ שווערע זאַך. קעגן מיין קינד, קעגן מיין איינציקן אומשולדיקן קינד, קעגן דיין איינציקער ברודערנ־טאָכטער אַזוי צו האַנדלען?! — זאָג אַליין, דו בייזע שלאַנג, — האַנדלט אַ מענטש, וואָס האָט נאָר עפּעס אַ געוויסן, קעגן דעם אַנ־דערן אַזוי? קוק דיך נאָר אָן, ווי דו שטייסט אַצינד, — האָסטו דאָס געדאַרפט? דו, האָב איך געמיינט, וועסט דאָ מיין קינד דערציִען, דו וועסט מיין קינד לערנען, דו וועסט מיין קינד טרייסטן, דו וועסט מיין קינד פאַר אַלעם אומגליק באַשיצן; און איך האָב שוין אַ האַלבע טרייסט אין דער פרעמד געהאַט, אַז איך פלעג מיך צו דערמאַנען, אַז מיין אײגענע שוועסטער גיט אויף מיין איינציק קינד אַכטונג. וואָס פאַר אַ תענוג פלעג איך דאָס צו האָבן, אַז איך פלעג מיר פאָרצו־שטעלן די מינוט, וואָס איך וועל שוין אַהיימקומען, ווי דו וועסט מיר מיין הינדע־לעבן אַקעגנבאַרענגען געזונט און פריש, ערלעך און גע־לערנט! יאָ, איך פלעג מיך אָפט אין געדאַנקען אַזוי צו פאַרגעסן, אַז איך פלעג פלוצלינג ביידע הענט אַרויסצושטעקן אין די געדאַנקען דיך אַרומנעמען און צו קושן און צו האַלדזן. ניין, ניין, דאָס האָב איך מיר נישט פאָרגעשטעלט, דאָס איז מיר נישט אויף די געדאַנקען געקומען — דו זאָלסט פלוצלינג מיין קינד אַזוי מיאוס באַהאַנדלען! דיין אײגענער ברודערנטאָכטער זעלכע חרפּות און בושות אָנטון! צו מאַכן פאַר אַ גנב, צו לאָזן בינדן מיט שטריק און צו לאָזן פירן אין קרימינאַל אַריין! ניין, ניין, דאָס האָט זיך מיר נישט געחלומט. נאָך דערצו, ווי איך האָב געהערט, האָט דיך גאָט ברוך הוא אויך נישט פאַרלאָזט: דער אייבערשטער האָט דיך געבענטשט, דו ביסט אויך געוואָרן אַ גרויסע עשירת, דו האָסט נישט געדאַרפט קיין סך פון מיין פאַרמעגן צו רירן, גאָט האָט דיר באַזונדער אַ סך געלט באַשערט, — נו, מוז מען פונדעסטוועגן ביי זיך שוין אַזוי גרויס און קעגן אַנדערע אַזוי שלעכט ווערן?

ר׳ משה — פאַלט אים אין די רייד אַריין וואָס זאָגסטו, שוואָ־גער־לעבן! גאָט האָט איר באַשערט? גאָט האָט זי געבענטשט? פאַר־וואָס? אפשר פאַר איר גוטסקייט? אפשר פאַר איר פרומקייט? ניין,

גאָט, ברוך הוא וברוך שמו, באַלוינט נאָר דעם גוטן, דעם ערלעכן, דעם פרומען, — אָבער זיי? איר? פאַר וואָס? פאַר ווען? אוי, האַרציקער דוד־לעבו דו ווייסט, נעבעך, נאָך גאָר נישט, ווי זי האָט מיך און זיך און דיך און אונדז אַלע באַגראָבן! אוי! מיר וועל'מיר פאַר דיר, פאַר גאָט און פאַר לייט קיין פאַרענטפער נישט האָבן.

ר' גבריאל — צו זיך אין דער שטיל אַצינד איז צייט, אַצינד מוז אַלץ אַרויסקומען. האָב איך מיך אין דער ערד אַריינגעלייגט, לאָמיך־זשע זי אויך שוין אין איין וועגס באַגראָבן! צו דעם פרעמדן זייט־זשע הונדערט מאָל מוחל, מיין ליבער ר' דוד־לעבן, און זוכט נאָר אין דעם קעסטעלע, וועט איר דרינען נאָך עפּעס טיי'רערס ווי צירונג געפינען, איר וועט אַוודאי אַ גרויסע הנאה האָבן, איר וועט שוין אַצינד אַלץ געוווייר ווערן.

פרעמדער — עפנט דאָס קעסטעלע און זוכט עס איז נישטאָ מער גאָרנישט, נאָר צירונג.

ר' גבריאל — זוכט נאָר גוט, זוכט, עס ליגט דאָרט גאָר אונטן אַ פּאַפּיר אויך.

פרעמדער — אַ פּאַפּיר? ער זוכט אין דעם קעסטל יאָ, עס איז דאָ, וואָס איז דאָס פאַר אַ פּאַפּיר ווידער?

ר' גבריאל — לייענט נאָר, זייט מוחל, איבער, איר וועט שוין געוווייר ווערן.

פרעמדער — נעמט אַרויס אויס דעם קעסטל אַ צוגעלייגט פּאַפּיר, עפנט עס און לייענט עס פאַר זיך אין דער שטיל, דערנאָך גיט ער אַ געשריי גאָטט! אַללמעכטיגער אים היממעל! זאָ וויט קאָן זיך דיין עבענבילד, ריין געשעפּף פאַראיררען! אָ! דאָס איזט וואָס אויססעראָרדענטליכעס! — אַ פאַלשע צוואה!

ר' גבריאל — יאָ, יאָ, נעכטן איז ערשט געווען אייער יאָר־צייט, מיין ליבער ר' דוד־לעבן!

סערקעלע — גיט זיך פלוצלינג אַ וואָרף אַנידער פאַר דעם פרעמדן אויף דער ערד אוי! טו מיט מיר שוין, וואָס דו ווילסט, איך בין דאָך אינגאַנצן ביי דיר אין דער האַנט! זי ווײנט שטאַרק.

ר׳ משה — מיט גרויס שמחה אַט־אָ־דאָס איז גוט, אַזוי קער צו זיין, זעסטו, סערקע — פון דעם האָב איך תענוג!

פרעמדער — כאַפּט הינדען אַרום און קושט זי דיך, מיין איינ־ציק קינד, האָב איך מעביר נחלה געווען? דיך, מיין לעבן, דיך, מיין נשמה! צו סערקעלען פּע! שעם דיך! דו קענסט מיר נאָך קוקן אין די אויגן אַריין? עס איז מיר שוין גאָר קיין חידוש נישט, וואָס פרעמדע האָבן מיר אַמאָל שלעכטס געטון, אַז דו, מיין אייגענע שוועסטער, האָסט קעגן מיר אַזוי געהאַנדלט! צו הינדען אוי, איך פאַרשטיי שוין איצט, וואָס דו האָסט, נעבעך, דאָ געמוזט ליידן.

הינדע — קושט דעם פרעמדן ניין, ניין, טאַטעניו! נישט אַזוי אַ סך, ווי דו מיינסט; איך האָב געליטן — דאָס איז אמת — איך האָב אָבער נישט אַליין געליטן. זי נעמט אָן רעדלעכן ביי דער האַנט און פירט אים צו דעם פרעמדן דיזער דאַ וואַר דער געפעהרטע מיינער ליידען; דיזער דאַ וואַר מיין טיילנעהמער, מיין ערציהער, מיין לעהרער, מיינע שטיטצע אין דער נאָט.

פרעמדער — נעמט רעדלעכן אַרום און קושט אים איך דאַנקע איהנען, מיין טייערער! איך דאַנקע איהנען, בעלאָהנע זי גאָטט מיט מעהרערעס, איך קאַן איהרע עדלע האַנדלונג נור מיט דיזעס, וועל־בעס מיר אַם טייערסטען איזט, בעלאָהנען. ער נעמט אָן רעדלעכן מיט הינדען און לייגט זיין האַנט אין אירער אַריין, נעמט זיי ביידע צוזאַ־מען און קושט זיי זוכעט איך איממער גאָטטעס גונסט צו ערווערבען, אונד ער, דער אַללגיטיגע, ווירד איך ני פערלאַססען! ער לייגט זיינע ביידע הענט אויף זייערע קעפּ אַרויף און בענטשט זיי לעבט גליקלעך, מיינע קינדער!

הינדע און **רעדלער** — נעמען ביידע אַרום דעם פרעמדן און קושן אים.

ר׳ יוחנן — גיט דעם פרעמדן די האַנט שלום־עליכם, ר׳ דוד! געלויבט צו גאָט, מען זעט זיך געזונטערהייט; כ׳לעבן, זייער אַ גליי־בער שידוך, איך האָב דעם שידוך נאָך אין זין געהאַט, ווען מען האָט זיי מיט שטריק צונאַנדגעבונדן, נאָר, קומט מיין שמועה אַפיר, „כל

ע״רב למינו״ שטייט ביי אונדז אין דער הייליקער תּורה אָנגעשריבן; איר, מיין ליבער ר׳ דוד־לעבן, טוט איצט אַ שידוך אויף דייטשערי־שער מאָדע. ווייסט איר אָבער מיט וועמען איר טוט? ווער אייערע מחותנים זיינען געוועזן? דאָס מוזט איר נאָר מיך, ר׳ יוחנן שדכן, פרעגן. איך קען דאָס דייטשעלע, ווי איר קוקט עס אָן, פון פיטשעלע־ווייז אויף; איך האָב געקענט זיין כשרן טאַטן, עליו השלום, און זיין מוטער די צנועה אויך, ער איז דאָך דאָס טאַקע ר׳ זלמן רעדלעכס זון פון פּראָג, טאַקע דער גרויסער פיינע בריה, — על כן זאָג איך אייך פרי״ר, אַז מיר קומט אַ סך, אַ סך שדכנות.

פרעמדער — נו, נו, עס וועט שוין רעכט זיין.

הינדע — נעמט אָן דעם פאָטער ביי דער האַנט און בעט אים: טאַטעניו! נאָך איינס האָב איך דיך צו בעטן.

פרעמדער — זאָג, מיין לעבן! וואָס ווילסטו? אַלץ, אַלץ, וואָס דו פאַרלאַנגסט נאָר, וועל איך דיר טון — זאָג נאָר, זאָג, וואָס ווילסטו?

הינדע — גיט אים אַ קוש אין דער האַנט אַריין האַרציקער טאַטע־לעבן! זיי דער מומען מוחל, זי וועט שוין בעסער ווערן, איך בעט דיך, גילדענער טאַטע! זיי איר מוחל.

פרעמדער — וועמען? — סערקען? — מוחל זיין? ניין, ניין, זי פאַרדינט עס נישט — ניין, איך וויל זי ניט קענען. ער איז זיך אַ ביסל מיישב נאָר איך מוז עס דיר, מיין קינד, צוליב טון — נאַ, עס איז פאַרפאַלן, איך האָב דיר צוגעזאָגט. נאַ! דיר צוליב, מיין קינד! קום אַהער, סערקע!

סערקע — איז ביז אַהער געלעגן אויף דער ערד, איצט כאַפּט זי זיך אויף און לויפט־צו צום פרעמדן מיטביידע הענט אויסגע־שטרעקט און מיט זייער אַ גרויס געוויין ברודער־לעבן! דערמאָן דיך, מיר קומ׳מיר דאָך אַרויס פון איין טאַטע־מאַמע, דערבאַרעם דיך אי־בער מיר, איבער מיין משהן, איבער מיין איינציק קינד! מיר האָ׳מיר זיך דאָך נישט צו קיינעם צו קערן און צו ווענדן, מיר האָ׳מיר דאָך צו קיינעם קיין שום האָפנונג נישט, נאָר צו דיר, גוטער ברודער־

לעבן! זי וויינט שטאַרק אוי, וויי מיר! מיר וועל׳מיר דאָך אַלע שטאַרבן פאַר הונגער, אַז דו װעסט איבער אונדז, אָרעמע לייט, קיין רחמנות נישט האָבן!

פרעמדער — נו, וואָס קען מען טון, אַ ברירה האָב איך? דו ביסט דאָך אַ שוועסטער — קום אַהער, איך בין דיר מוחל, נאָר ווער שוין אַ ביסל בעסער, עס איז שוין, כ׳לעבן, צייט: ביסט שוין אויף דער עלטער, ביסט שוין אַלט עטלעכע פערציק יאָר. איך העט דיר נישט געדאַרפט מוחל צו זיין, נאָר וואָס קען איך טון — אַ שלעכטע שוועסטער איז פאָרט אַ שוועסטער. און האָב קיין מורא נישט, וועסט נישט שטאַרבן פאַר הונגער — גאָט ברוך הוא האָט מיר גענוג גע־געבן, און איך פאַרהאָף, אַז ער וועט מיך ווייטער נישט פאַרלאָזן.

ר׳ גבריאל — אַ חידוש, כ׳לעבן! פון נעכטן אָן איז זי מיט צען טויזנט קערבלעך אָרעמער און מיט צוואַנציק יאָר רייכער געוואָרן.

ר׳ שמעלקע — אָט דאָש איז סיין, כ׳לעבן! איך העט זיך געלאָזט פון איהר פאַסעס רייסן, פון דעם צוקערדיקן סוועסטערל! ער גייט־צו צו סערקעלען סערקעלע! וועט איר זיך האָבן עפּעש סיין מעל אויף סבת?

אַלטעלע — איז ביז אַהער געשטאַנען און געוויינט גאָר שטיל, איצט גייט זי צו צו דעם פרעמדן און שמועסט מיט גרויס חן אייטלער הערר אָנקעל! איך געבע איהנען מיינען ליבסטען דאַנק פאָר אַללעס, וואָס זי האַבען די עהרע געהאַבט אַן מיינער צערטליכען מוטטער צו פעררי‌כטען, אונד איהר הערצליכעס הערץ, פאַר וועלכעם איך גראָס אַבשיי האַבע, אונד איהרע גוטע גיטע לאַססען מיך ניכט רוהען, זי צו בעטען, דאַס זי מיינעם ברייטיגאַם, מיינעם געליבטען גאַבריעללע הענדלער, די פאָגעלפרייהייט שענקען מעכטען. זי קושט אים די האַנט.

פרעמדער — לאַכט זייער און פרעגט רעדלעכן איך פער־שטעהע קיין וואָרט — ווער איזט דען דיזעס מעדכען? אונד וואַס וויללל זי?

רעדלעך — זי איזט די טאָכטער איהרער שוועסטער אונד

די פערשפּראָכענע ברויט דעס ר׳ גבריאל הענדלער. ער ווייזט אויף ר׳ גבריאלן.

פרעמדער — זאָ, נון קאָם הער, מיין קינד! זאָג, וואָס ווילל־סטו? פאַרוואָס רעדסטו נישט ליבער יידיש? וואָס שעמסטו דיך יידיש צו רעדן? זאָג, וואָס ווילסטו?

אַלטעלע — שווייגט גאָר שטיל, שעמט זיך און פאַרהאַלט זיך דאָס פּנים מיט אַ פאַרטשילע.

הינדע — איך וועל דיר זאָגן, טאַטעניו: זי האָט געזאָלט אַ כלה ווערן מיט ר׳ גבריאל הענדלער, בעט זי איצט, אַז דו זאָלסט אים פריי לאָזן.

פרעמדער — ניין, מיין לעבן, דאָס וועסטו נישט פועלן ביי מיר. איך בין דיין פעטער און מוז דיך בעסער זען צו פאַרזאָרגן ווי דיין מאַמע האָט געוואָלט. איך קען אים נישט פריי לאָזן. ער וועט שוין ערגעץ אַנדערש זיין פּסק האָבן, אַזוי ווי ער האָט פאַרדינט. צו די שמשים לעבט נאָך מיין אַלטער גוטער פריינד, דער פאָליציי־רעוויזאָר רעכטזאַמער?

שמשים — יאָ, ער לעבט, ער זאָל לעבן הונדערט און צוואַנ־ציק יאָר, דער גוטער מענטש.

פרעמדער, נו, פירטס אים נאָר אַהין צו אים, דער רעכט־שאַפענע מאַן ווירד שאָן וויסען, וואָס מיט אים צו טון.

שמשים — גוט, גוט, מיר וועל׳מיר אים שוין אַהין פירן, ווי זיי ווילן אים אַוועקפירן, קומט זיי ירחמיאל זייער פאַרסאַפּעט אַקעגן צו לויפן.

אַכטער אַריינקום

ירחמיאל, די פריערקע פאַרשוינען

ירחמיאל — לויפט־צו צו ר׳ גבריאלן באַ־באַ־באַ־באַלע־באַס! דוימט אייך אויף, נאָ־אַר געשווינד — ר׳ שמואל טאַ־טאַ־טאַ־טאַנ־דעטניק איז געקומען מיט פאָ־אָ־אָליציייניקעס און האָ־אָט שוין איי־

ערע זאָ־אַ־אַכן אַוועקגענומען, איצט זוכן זיי אַ־אַ־אַייך, זיי ווילן דווקא אַ־אַ־ייך תפוס׳ אַ־אַ־יינזעצן.

ר׳ שמעלקע — גיי, זאָג זיך ר׳ סמואלן, אַז אונדז האָ׳מיר זיך אים פאַרספּאָרט אַ וועג, מען פירט אים סוין, דעם גנב, אין די פּאָליציי אַריין.

ירחמיאל — וואָס, מע־מע־מע־מע פירט אים שוין אין די פּאָ־אָ־אָליציי אַ־אַריין? ווו איז זשע מיי־יין שכירות פּאַ־אַר אַ גאַנץ יאָר. וואָס איך האָ־אָ־אָב ביי אים קריעה געשניטן? אי־יך וועל האָך שריי־ייען: געוואַלד, באַ־באַ־באַצאָלט מיר מיי־יין שכירות!

ר׳ גבריאל — וואָס שרייסטו אַזוי? דיין יאָר איז דאָך אַנדאָס נאָך נישט אויסגעגאַנגען, עס פעלן דאָך דיר נאָך זעקס טאָג צום יאָר. ווייסט וואָס: קום, כ׳לעבן, מיט אין מיין נייער דירה אַריין.

ירחמיאל — ליגט איר אי־אי־אין דער ערד מיט אייערע שכירות, אַזוי ווי אַ־אַ־אייערע דירות! ער נעמט־אַרויס אויס דער קעשענע אַ זייגערל און ווייזט עס ר׳ גבריאלן זעט איר, אי־אי־איר גנב! דאָ־אָס זייגערל גייט גאָ־אָר אַליין, און אַ־אַייך פירט מען!

ר׳ גבריאל — צו די שמשים נעמטס אים אַוועק דאָס זייגערל. עס איז מיין!

ר׳ שמעלקע — צו גבריאלן דו, גנב! אַ רוח אין דיין טאַטע אַריין! איך וועל זיך פּאַר אים אָננעמען — באַצאָל דו אים זיין שכירות, אַז ניט וועט ער דיר, אָסור חזיר, ניט אָפּגעבן די זייגער; איך קען זיך אים, ער איז זיך געוועזן אַ מסרת ביי מיר פינף יאָר, ער איז זיך טאַקע אַן ערלעכער יונג און דו ביסט אַ גנב, אַ גזלן, אַ רוצח — נעמטס אים, סלעפּטס אים אין די חדר!

לאַמפּערטעס — שרייען אַ טשי! אַ בע! אַ טשי! אַ בע!

שמשים — נעמען ר׳ גבריאלן און בינדן אים מיט דעם שטריק איצט קום, ברודער, אין חדר אַריין.

ר׳ יוחנן — כאַפּט אַן ר׳ גבריאלן ביי דער האַנט פונדעסטוועגן, קומט מיין שמועה אָפּיר, קער נישט איינס צום אַנדערן — מיר קומט

נאָך שכר טרחה ביי אייך פון דעם שידוך, איך האָב פיינט צו שענ־קען, ובפרט אַ גנב.

ר׳ גבריאל — גיט ר׳ יוחנן אַ וואָרף אַוועק פון זיך דאָ האָט איר שדכנות!

לאַמפּערטעס — שרייען און לאַכן אַ טשי! אַ בע! האַ־האַ־האַ! אַ טשי! אַ בע!

ירחמיאל — מע זעט אַן אַ־אַ־אַן די אונטערפּירערס, וואָס דער ח־ח־ח־חתן מוז זיין!

שמשים — פירן ר׳ גבריאלן אַוועק, עטלעכע לאַמפּערטעס לויפן נאָך און שרייען אַ טשי! אַ בע!

לעצטער אַריינקום

פריערדיקע פּאַרשוינען אַן ר׳ גבריאלן און אַן די שמשים

פרעמדער — נו, איינעם האָ׳מיר שוין פאַרזאָרגט, איצט לאָ־מיר גיין ווייטער; און איר, ר׳ שמעלקע, געדענקט איר נאָך, וואָס איר האָט מיר דאָ פריִ׳ר דערציילט פון מיין שוועסטער סערקען מיט ר׳ שמערל שדכן?

ר׳ שמעלקע — ווייש איך, עפּעש געדענק איך זיך יאָ און עפּעש ניסט.

פרעמדער — נעמט־אַן אַלטעלען ביי דער האַנט און פירט זי צו ר׳ שמעלקען שטייט אייך עפּעס אָן צו נעמען מיין שוועסטערנ־טאָכטער פאַר אַ כלה?

ר׳ שמעלקע — ווייש איך, סערקעלע די מעל־יידענע זאָגט זיך, אַז זי וועט מיר ניסט אָנסטיין, און פאַרוואָש? ווייל זי איז זיך איר בת־יחידהלע און קען זיך ניסט מעשטן די האָבער און קען זיך ניסט סמועשן די סלעכטע, צרהדיקע ליטווישע לשון — אפשר איז זי גערעכט, ווייש איך?

פרעמדער — נו, נו, הערט שוין אויף בייז צו זיין; איך בין אייך ערב, אַז אין אַ האַלב יאָר אַרום וועט זי שוין מיט אייך ריידן

ליטוויש און וועט אייך אַלץ פאָלגן, וואָס איר וועט נאָר הייסן. צו אַלטעלען נישט וואָר, מיין קינד?

אַלטעלע — מיט גרויס חן יאָ זי כאַפּט זיך צוריק אין די רייד ניין... נישט יאָ, יאָ וויל איך זאָגן.

פרעמדער — לאַכט און נעמט אָן ר' שמעלקען ביי דער האַנט נו, ר' שמעלקע, שלאָגט־צו! זעט איר, זי הייבט שוין אָן יידיש צו ריידן און, ווי איך זע איין, וועט איר מיר נאָך אַ מאָל דאַנקען — אייער איינפאַרהויז באַדאַרף אַזוי אַ באַלעבאָסטע. שלאָגט־צו!

ר' שמעלקע — קראַצט זיך אין קאָפּ יאָ — אַלץ אמת — נאָר — דאָש — איר פאַרגעשט זיך אָבער גאָר — איך מיין — איר פאַר־סטייט זיך סוין — דערמאָנטס זיך נאָר — פאַרסטייט איר — איך מיין — נאָר דאָש — די עיקר...

פרעמדער — שלאָגט נאָר צו, איך זאָג אייך, אַז איך וועל שוין זען, זי זאָל נישט געראָטן נאָך דער מוטער.

ר' שמעלקע — יאָ, ליבער ר' סלאָם — ר' דוד, וויל איך זאָגן, איך מיין זיך אָבער, די עיקר — פאַרסטייט איר זיך?

ר' יוחנן — קומט מיין שמועה אַפּיר, איטלעכער משא־ומתן באַדאַרף אַ מעקלער, און איטלעכער שידוך אַ שדכן! איך זאָג אייך, מיין ליבער ר' דוד, אַז חוץ דעם, וואָס איר טוט דאָ אָן דעם ר' שמעל־קען זייער אַ גוטן געלט־שידוך, איז ער דאָך נאָך דערצו זייער אַ גרויסער יחסן אויך, קומט מיין שמועה אַפּיר, דעם אמת מעג מען דאָך זאָגן איטלעכן אין די אויגן אַריין; איך זאָג אייך, אַז דער ר' שמעלקע איז אַ שלשלת־היוחסין, און זיינע דורי־דורות זיינען געווען גרויסע מופלגים און רבנים, טאַקע גאָר קדשי־קדשים. אַז איר וועט אייך נאָר אַ מאָל אַליין מיט אים צעשמועסן, וועט ער אייך אַליין בע־סער אויסרעכענען זיין יחוס־בריוו. — מילא, וואָס קומט דאָ דערפון אַרויס? דער ר' שמעלקע איז דאָך זייער גערעכט, וואָס האָט דאָס איצט סערקעלעס טאָכטער איר אייגנס?

ר' שמעלקע — יאָ, טאַקע יאָ, אָט־אַ־דאָס מיין איך אויך, אַזוי, מיין ליבער ר' סמער — ר' יוחנן, וויל איך זאָגן, האָב איך זיך אייך

טאַקע ליב, אַז איר סטוישטס אייך, וואָש איך מיין; וויפל איז זיך איצט די סילוק, און ווער איז זיך די מסלק?

פרעמדער — אַזוי? דאָס מיינט איר דאָס דעם עיקר. ער נעמט דאָס קעסטעלע צירונג און גיט עס ר׳ שמעלקען לאָזט אייך דאָס שאַצן און וויפל מע וועט אייך זאָגן, עס איז ווערט, וועל איך זיין דער מסלק.

ר׳ שמעלקע — עפנט דאָס קעסטעלע און קוקט אַריין דרינען אוי, וויי! אַ סיינע אַפּותיקאַ! ער איז מלא שמחה און נעמט ביי דעם פרעמדן די האַנט און שלאָגט מיט אים צו מזל און ברכה! אַזוי, זעט איר, מיין ליבער ר׳ דודל, איז זיך גאָר עפּעש אַנדערסט! יאָ, סוין גוט. ער נעמט אָן אַלטעלען ביי דער האַנט ויי־זשע סוין קיין נאַר ניסט און סעם דיך ניסט מיט די ליטווישע ספּראָך, זיי זיך אַ גוטע באַלעבאָסטע, — האָב גאָר קיין מורא ניסט, דו וועסט זיך ביי מיר ניסט באַדאַרפן אַליין צו מעסטן די האָבער, איך האַלט זיך מסרתים געגוג און נאָך.

ר׳ יוחנן — נו, האָב איך ווידער למזל אַ שידוך אויסגעפירט, — קומט מיין שמועה אַפּיר, וואָס עס איז מין השמים, איז טאַקע מין השמים. ער שרייט מזל טוב!

לאַמפּערטעס — שרייען מזל טוב! מזל טוב!

סערקעלע — פאַלט ר׳ דודן אַרום דעם האַלדז, וויינט און קושט אים גילדענער, האַרציקער ברודער־לעבן! איך בין גאָר נישט ווערט אַזוי פיל, וואָס דו טוסט אַלץ אָן מיר און אָן מיין קינד — גאָט זאָל דיר דאָס באַלוינען.

פרעמדער — גאָט האָט מיר שוין באַלוינט טויזנט מאָל אַזוי פיל. איך טו דאָ גאָר קיין איבעריקס נישט. איך טו נאָר, וואָס איך בין מחויב צו טון. זעסטו, ווי שיין עס איז גוטס צו טון? פיר דו דיך פון איצט אָן אויך גוט אויף, וועל איך אָן אַלעם פאַרגעסן, וואָס דו האָסט געטון, און וועל דיר אַזוי לאַנג, ווי גאָט ברוך הוא וועט מיר נאָר געבן, אויך גוטס טון.

חווה — אָבער אַז מיר, באַלעבאָס־לעבן, האָט איר יאָ גאָר,

גאָר פאַרגעסן, איר געדענקט שוין גאָר נישט אייער דינסטמויד חווה? איר געדענקט שוין גאָר נישט די גוטע פלעדלעך, וואָס איך פלעג אייך צו באַקן?

פרעמדער — אַהאַ! חווה! וואָס מאַכסטו גוטס? ביי וועמען ביסטו אַצינד?

הינדע — זי האָט מיך ביז איצט נאָך נישט אָפּגעטרעטן; זי האָט, פּראַוודע, נעבן מיר אויך קיין האָניק נישט געלעקט, אָבער מיך האָט זי נישט פאַרלאָזט, זי איז אַצינד ביי דער מומען.

פרעמדער — צו חווהן גו, זוך דיר ערגעץ אויס אַ פיינעם חתן, וועסטו זען, אַז דו וועסט נישט האָבן אומזיסט געליטן. דעם נדן האָסטו ביי מיר.

חווה — נעמט אָן חיימען ביי דער האַנט און פירט אים אַהין, צו ר׳ דודן איך וועל שוין, באַלעבאָס־לעבן, אַזוי פרעגן, ווי איר האָט ר׳ שמעלקען געפרעגט — וועט מיר חיים אָנשטיין פאַר אַ חתן? ער איז אַן ערלעכער יונג און גאָר נישט פויל צו דער אַרבעט.

פרעמדער — יאָ, האָסטו נאָר שוין אים געפרעגט, אויב דו וועסט אים אָנשטיין פאַר אַ כלה?

חיים — אוי! אוי! אוי! וועט זי מיר דאָס אָנשטיין! נאָר דאָס איינע מוז זי מיר צוזאָגן — אַז זי זאָל שוין מער קיין מאָל נישט פאָרן אין וואַרעמבאָד אַריין.

ר׳ יוחנן — צו חיימען מיט חווהן זעט עץ*, מיינע קינדער, דאָס איז אַ גלייכער שידוך, קומט מיין שמועה אַפיר, — איטלעכס טעפּעלע געפינט זיין שטערצעלע**. נאָר מיר קומט שדכנות, וואָרן איך זאָג אייך בהן שלי, אַז נאָך פאַר אַ וואָך דריי איז מיר דער שידוך איינגעפאַלן.

פרעמדער — נו, נו, איך וועל אייך שוין פאַר אַלעם באַפריידיקן. אַצינד קומטס, קינדער! לאָמיר גיין אַריין צו ר׳ שמעלקען און היינט ביינאַכט וועלן זיין אַלע דריי תנאים.

---

* איר. — ** דעקל.

ר׳ משה — איז ביז אַהער געזעסן שטיל פאַרטראַכט, איצט גייט ער צו צו ר׳ דודן און זאָגט גאַנץ רו:ק נו, **דוד־לעבן, דו האָסט שוין אַלץ רעכט געמאַכט, מאַך־זשע מיט מיר אויך אַן עק און באַשטראָף מיך שוין אַזוי ווי איך האָב פאַרדינט; וואָס דו ווילסט, טו מיט מיר, הייס מיך אויך איינפירן...**

פרעמדער — פאַלט אים אין די רייד אַריין **קום, איך וועל דיך** שוין **אַליין איינפירן!** ער נעמט־אַרום ר׳ משהן און קושט אים קום, קום, משה! **קום צו מיר אין הויז אַריין, דאָרט וועסטו, שוואָגער־לעבן, האָבן נחת און פרייד.**

ר׳ משה — פאַלט דעם פרעמדן אַרום דעם האַלדז, ווײנט זייער שטאַרק און קושט אים; ער וויל עטלעכע מאָל אָנהייבן צו רעדן און ווייזט מיט דער האַנט, אַז ער קען נישט אַרויסרעדן.

פרעמדער — ווישט זיך אויס די אויגן און קושט ר׳ משהן **איך פאַרשטיי דיך שוין, שוואָגער־לעבן! קום נאָר, קום. קומטס, קינדערלעך, קומטס. עס וועט שוין מיט גאָטס הילף אַלץ רעכט זיין.**

ר׳ יוחנן — שרייט **שרייט־זשע, קינדערלעך: מזל טוב!**

לאַמפּערטעס — שרייען **מ־מ־מ־מ־מזל טוב!**

אַלע — גייען פאָרוייז דורך דער טיר צו ר׳ שמעלקען אין הויז אַריין. דער פאָרהאַנג פאַלט־אַראָפּ.

אַ וואָרט דערנאָך*

זיינען דיר מיינע ווערטער
אויף זייער אַ סך ערטער
זייער נישט גוט, זייער שלעכט געווען, —
טו איצט אַ שבועה, זיי נישט מער צו לעזן.

האָט עמעץ אָבער סערקעלע געלייענט
און מיינט, איך האָב זי דערמיט געמיינט,
זאָל זי עס שוין דאָס אַנדערע מאָל נישט לייענען
און איך וועל מיך, אָסור, נישט זעצן וויינען.

סוף פון דעם גאַנצן טעאַטערשטיק

* עפּילאָג.

צו דער כאַראַקטעריסטיק

פון שלמה עטינגערס לעבן און שאַפן

בלעטער פון געשיכטע, שפּראַכפאָרשונג, קריטיק און זכרונות

ד״ר מאַקס ווײַנרײַך

שלמה עטינגער און די רוסישע צענזור*

דעם 24סטן מיי 1843 האָט דער באַוווסטער אַנטאָני אײַזענבוים, אַמאָל רעדאַקטאָר פון „בעאָבאַכטער אַן דער ווײַכסעל״ און שפּעטער דירעקטאָר פון דער וואַרשעווער ראַבינערשול, עטינגערס אַ גוטער פרײַנד, אָנגעגעבן אַ בקשה צום קוראַטאָר פון וואַרשעווער לערנקרײַז, מען זאָל דערלויבן דרוקן סערקעלע און די משלים. „אַזוינע ווערק, האָט ער געשריבן, זײַנען ציטרײַטלעך פאַר אַלע קלאַסן יידן, זיי שטעלן־אַרויס אין לעבעדיקע פאַרבן די חסרונות און לעכערלעכקייטן, זיי מאָלן טרעפיק און קאָמיש דעם גאַנצן יידישן שטייגער ריידן, און דעריבער קענען זיי האָבן אַ דערלייזנדיקע השפּעה אויף די מוחות״. — עטינגער האָט דערבײַ געהאַפּט אויף טוגענד־האָלדס פּראָטעקציע. ער האָט זיך אָבער שטאַרק אָפּגענאַרט; די שטרענגע צענזור האָט געפונען טרייף־פּסולס אין זײַנע שטיליקע חיבורים. דעם 10טן אייגוסט פונעם זעלביקן יאָר איז „דעם יידן אײַזענבוים״ אָנגעקומען אַ תשובה פון קוראַטאָר, אַז נאָך אַ פאַרשטענדיקונג מיט דער העברעישער צענזור גיט ער אַ דערלויבעניש צו דרוקן די דערמאָנטע צוויי כתב־ידן, נאָר בתנאַי, עס זאָלן אַרײַנגעטראָגן ווערן אַלע שינויים וואָס דער ראַפּאָרט פון צענזור־קאָמיטעט פאָדערט.

די צענזאָרן טוגענדהאָלד און טשערסקער האָבן זיך ניט באַנוגנט מיט אויסמעקן אייניציקע ערטער; זיי האָבן געהייסן בײַטן גאַנצע זאַצן און שטיקער. דער צענזור־עקזעמפּלאַר פון די „משלים״, וואָס האָט זיך אויפגעהיט על־פּי טראַף, זאָגט עדות אויף דער נאַריש־קליינלעכער מעטאָדע, מיט וועלכער די צענזאָרן האָבן געלאָזט אין גאַנג דעם רויטן בלייער.

אין די משלים טאָר ניט דערמאָנט ווערן דאָס וואָרט „מלך״ אַלס עפּי־

---

* „עטינגערס כתבים אין צוויי חלקים״, אַרויסגעגעבן לויט די מאַנוס־קריפּטן מיט אַ ביאָגראַפישן און ביבליאָגראַפישן אַרײַנפיר און מיט הערות פון ד״ר מאַקס ווײַנרײַך, ווילנע, 1925, זז׳ 516; — קאַפּ׳ א׳ און י״א.

טעט פון לייב; וואָרים טאָמער איז דער לייב פאַרגעשטעלט ניט אין די שענסטע פאַרבן, קען דאָך דער אונטערטאַן אַ קלער טון, אַז מלכים זיינען ניט קיין מלאכים, און פון דאַנען איז בלויז איין טריט צו מאַיעסטעט־באַליידיקונג און צו רעפּובליקאַנישע אידייען. „ווען עך זעה, אַז אַ סך גרויסע לייט שמיסען, אין ווייסען נישט פין וואָס אין פין וועמען" (דאָס פאַרזעעניש), טויג דאָס ניט: זאָג נאָר דעם אונטערטאַן, אַז גרויסע לייט פּלוידערן אויך אַ מאָל, וועט ער מאָרגן מאַכן אַ רעוואָלוציע; בעסער אויסמעקן דאָס וואָרט „גרויסע", איז רויקער. אויך אויף יידישע פראַגעס האָט זיך דער צענזאָר זיין קוק: אַז צו שטאַרקע אָנפאַלן פון די השכלה־שרייבערס אויף די חסידים זיינען שעדלעך. דעריבער איז בעסער, אַז אין דעם משל „די פליג" זאָל ניט שטיין דער אויסדרוק „גיטע יידעלעך", און אין דער „אַסיפה" דאַרף געוויס ניט שטיין: „דער צדיק האָט זעך מיט אינץ אָנגעקערט", ווייל כאָטש דאָ רעדט זיך וועגן גאָר אַן אַנדער זאַך, קען דער עולם זיך אָנשטויסן, אַז דאָס מיינט מען דווקא אַ חסידישן רבין.

ווייטער דאגהט דער צענזאָר גלאַט וועגן מאָראַל. וועגן „גליטשיקע" טעמעס איז דאָך ניט שייך: דאָ האָט ער גאָרניט וואָס איבערצוקלערן. אָבער ער קען אויך ניט פאַרטראָגן דעם זאַץ, אַז „איטלעכער קען שראַבען אויף יענעם אַ פּאַשקוויל" (די שרייבערס); דער לייענער טאָר גאָרניט געוווירן, אַז עס קען געמאָלט זיין, אַ פּאָטער זאָל שלאָגן זיין דערוואַקסן קינד (דער פאַרענטפער). און וואָס איז דאָס פאַר אַ לשון: „פאַרשאָלטן מעגן ווערן רכילות־טרייבער" (דאָס פאַרזעעניש) אָדער: „פאַרברען... בעסער וויטעלע דיא צנועה אַליין" (וויטעלע)? פאַרברענען, פאַרשעלטן? אָסור, דאָס טאָר מען ניט דערלאָזן! און אַזוי מעקט זיך דער רויטער בלייער אויס גאַנצע שטיקער פון „אסותא" און איבגאַנצן אַזוינע עפּיגראַמען ווי „דיא נקמה", „דער דאָקטער גריינד".

דאָכ האָט מען אָפּגעטאָן אין די משלים און קאַטאָוועסלעך; „סערקעלע" האָט מען צעקאָרדאַשעט * נאָך ערגער.

באַלד די ערשטע שורות פונעם „וואָרט פרי״ר" הייסט דער צענזאָר אויסמעקן: מען טאָר ניט זאָגן — על תפתח פה לשטן! — סאַמע גוטס נאָר אַליין טאָר אין דער וועלט ניט באַשטיין; און בכדי די ווייטערדיקע פערזן זאָלן האָבן אַ זינען, הייסט ער אין דער דריטער שורה אויסמעקן וואָרן און בייטן עס אויף „עפּעס". די אויסדרוקן רייניש מינץ, קרייצער הייסט ער איבערבייטן אויף „קערבלעך", „גראָשן", „טאָלער", „גילדן", מסתמא כדי

---

* צעשניטן, צעממיתט.

אַריינצופירן די היימישע באַצייכענונגען אַנשטאָט די אויסלענדישע (הגם „די מעשה איז איך לעמבערג"). פון די אַנדערע פאָדערונגען פון דער צענזור (אין „סערקעלע" זיינען געמאַכט געוואָרן, ווי ס'ווייזט דער ראַפּאָרט פון טוגענדהאָלדן און טשערסקערן צום קוראַטאָר פון לערנקרייז, ביי הונדערט „אויסבעסערונגען", אין די משלים און קאַטאָוועסלעך „בלויז" אַ פערציק) זיינען ווערט פאַרצייכנט צו ווערן: א) פאַרטיידיקונג פון דער קריסטלעכער אמונה: משומד, שמד־שטיקלעך, גויים הייסט מען פאַרבייטן אויף „פושע־ישראל" אָדער „הולטיי", „גנבישע שטיקלעך", „קריסטן" אָדער גאָר אַרויסוואַרפן; ב) פאַרטיידיקונג פון דער הערשנדיקער פּאָליטישער אָרדענונג: מאָנאַרכע דאַרף פאַרביטן ווערן אויף „גביר", פרייהייט אויף „וואַננע" און אַפילו די קאָמישע פאַגעלפרייהייט אין פרידעריקעס מאָנאָלאָג אין לעצטן אַקט אויף „ערפרייאונג"; ג) פאַרטיידיקונג פון דער מאָראַל: אין דעם זאַץ „ווער עס טוט מיט דעם שווער, שלאָפט מיט דעם בער" ווערט אַנשטאָט שלאָפט אַריינגעשטעלט „זיצט"; אַנשטאָט מלכה גרין געפעלט דעם צענזאָר „טויז גרין"; אַנשטאָט אַ קוש — „אַ גלעט"; אַנשטאָט שיקסענהויז — „שלעכט הויז", אַהער באַלאַנגט אויך דעם צענזאָרס איסור אויפן וואָרט פּריץ, וואָס הייסט דאָך אייגנטלעך געוואַלט־טוער; אַנשטאָט דעם הייסט ער אומעטום אַרייַנשטעלן: „שררה", „הער".

עטינגער איז געווען אויסער זיך אויף אַזאַ פּסק פון צענזור־קאָמיטעט. ער, דער מחבר, האָט געקעכלט יעדער וואָרט, איבערגעאַרבעט יעדער שורה, געשריבן די קעפּלעך און די נעמען פון די פערזאָנען דווקא מיט געכתיבהטע אותיות, די רעמאַרקעס דווקא מיט רויטע טינט — און דאָ קומט אַ באַרבאַרישע האַנט און צעשאַטקעוועט זיינע ווערק, ניט צו רעכענען זיך אַבסאָלוט מיטן מחבר! זיין ביטער האַרץ האָט ער אויסגעגאָסן אין אַ העברעישן מליצה־בריוו צו אַ גוטן פריינד:

„... אָבער דיינע ווערטער: שיק מיר צו דיין בוך מיט פערציק רובל, וועט דיין בוך געדרוקט ווערן", פאַרשטיי איך נישט; ווייל אָפּדרוקן דאָס בוך אָן געלט מיט די אויסבעסערונגען, וואָס די צענזור־לייט האָבן אויסגעבעסערט, וויל איך נישט. צי רעדן דאָרטן מיינע לעפּצן בייז אויף גאָט, אויף זיין משיח, אויף די מלכים פון דער ערד, אויף זייערע האַרן, אויף זייערע ריכטער אָדער אויף זייערע אויפזעער, חלילה? צי רעדט מיין צונג שלעכטס אַנטקעגן די וועגן פון דער זיטלעכקייט, וואָס די לייט האָבן אויסגעצייכנט מיין העפט מיט אַ רויטן צייכן, געמעקט, געמעקט און צעקאַליעטשעט פון אָנהייב ביזן סוף, און האָבן זיין שיינקייט פאַרדאָרבן, געלאָזט מייקעכץ אַנשטאָט שיינקייט? און נאָך: איך קען דאָך די מענטשן, אַז זיי זענען געביל־

דעטע לייט, מענטשן וואָס זוכן וויסן, און גוטהערציקע זייַנען זיי און זייַנען אויך שלום מיט מיר פון שטענדיק אָן. פרעג איך, וואָס האָבן זיי אייַנגעזען מיר אַזאַ בייז צו טון? מיין בוך איז ריין פון יעדער אומרעכט, און אויב עס געפינט זיך דאָרט עפּעס אַ זינד, זאָלן זיי מיר געבן צו פאַרשטיין אין וואָס איך האָב געשולדיקט, און איך וועל עס אָדער אויסמעקן פון בוך, אָדער פאַרריכטן דאָס ניט ריכטיקע, אָבער קיין אויסרייד לאָזן זיי נישט זוכן! — דו האָסט מיר אויך נישט צו וויסן געגעבן, ווי גרויס ס'וועט זיין די צאָל עקזעמפּלאַרן פאַר די פערציק רובל, וואָס דו האָסט מיר געשריבן איך זאָל דיר שיקן".

די באַמערקונגען וועגן די פערציק רובל ווייזן, אַז עטינגער האָט נאָך געהאָפט אָפּצושרייַען די גזירה פון דער צענזור און אַז ער האָט שוין געזען פאַר די אויגן זיין ציל — אָפּצודרוקן זייַנע ווערק — פונקט ווי דערגרייכט. געענדיקט האָט זיך דאָס אָבער ווידעראַמאָל מיט גאָרנישט... מעגלעך, אַז די נייַע דאגות, וואָס האָבן זיך אָנגערוקט אויף עטינגערן, האָבן אים גע־צוווּנגען צו פאַרגעסן וועגן דעם לוקסוס פון שרייַבעריי.

יודאַ אַ. יאָפֿע

קאַטאָוועס צי כתבות?*

שוין כמעט פֿינף הונדערט יאָר ווי יידישע מחברים, שפּראַכפֿאָרשערס און סתם מענטשן מיט בויך־סבֿרות, גריבלען זיך אין דער זאַך, ווּיצלען זיך און קיבעצן איינער דעם אַנדערן און יעדע נייע השערה איז געווייִנטלעך ווילדער פֿון די פֿריערדיקע. אַרום דעם וואָרט האָט זיך שוין אָנגעקליבן אַ גאַנצע ליטעראַטור, נאָר זי איז צעזייט און צעשפּרייט אין טוצן ביכער און צייטונגען, און עס איז פּשוט צייט צוזאַמענצוברענגען דעם ביז־איצטיקן מאַטעריאַל אין איין אָפּהאַנדלונג, אים גוט אויסזיפּן און מאַכן אַ סך־הכּל פֿון די עלעמענטן וואָס האָבן אין זיך אַ ווערט און אָפּוואַרפֿן דאָס וואָס איז ניט געשטויגן און ניט געפֿלויגן.

דער אויסלייג

1) אויסערלין (געשטאָרבן 1460) לייגט אויס כ ת ב ו ת (זע: צונץ, „ליטטעראַטורגעשיכטע דער זינאַגאָגאַלען פּאָעזיע“, בערלין, 1865, ז' 497).

2) אָבער אין „לקט יושר“ פֿון איסערלינס תּלמיד, ר' יוסף ב"ר משה (געשריבן אָדער פֿאַרענדיקט אין 1470 און אָפּגעדרוקט צום ערשטן מאָל אין בערלין, 1903), שרייבט דער מחבר: „בכל הנכה עשה קטפּות ומקצת בחורים מן הסוגיא שלמדו תו' על הנכה... ויש לי קבלה מן הגאון ז"צ"ל לכתוב [התיבה מן] קטפּות בזה האותיות [לאַפּוקי מאותן הכותבין כתבות]“. (חלק אורח חיים). דאָס מיינט: אַלע חנכּה האָט ער געמאַכט קטפּות [מיט] עטלעכע בחורים אַף דער סוגיא פֿון חנכּה תּורה... און איך האָב אַ קבלה פֿון גאון ז"צ"ל צו שרייבן [דעם וואָרט פֿון] קטפּות אַזוי [מיט דער אויסנאַם פֿון די וואָס שרייבן כּתבות].

---

* „פּנקס“, פֿערטליאָריקער זשורנאַל פֿאַר יידישער ליטעראַטור־געשיכטע, שפּראַכפֿאָרשונג, פֿאָלקלאָר און ביבליאָגראַפֿיע, אַר' אַמעריקאַנער סעקציע פֿון ייוואָ, ניו־יאָרק 1927; זז' 129—134.

3) דער מהר״ם, משה ס״ל מינץ יצ״ו ממעגנגץ (מיטן פון 15טן יאָר־הונדערט), שרייבט אין זיינע שאלות־ותשובות (צוערשט געדרוקט אין קראָקאָ, 1617), סימן מ״ג, ז׳ נ״ח ב: הקטפים והדרשנים אומרים זה (ווערט אויך געציטירט אין ש״ך יורה דעה הלכות מילה סימן ר״סה סעיף קטן כ״ג).

4) אַרום מיטן זעכצנטן יאָרהונדערט (1541) האָט דער גראַמאַטיקער און שריפטשטעלער אליהו בחור (1469—1549) אָפּגעדרוקט זיין ספר „תשבי״, וווּ ער זאָגט (שרש כתב), אַז דאָס רוב עולם שרייבט ניט כתבות, נייערט מיט אַ גרייז כטוב, כטובות, ווי אין וואָרט טוב.

5) אין דער זעלביקער שטאָט איזני און סך־הכל מיט אַ יאָר שפּעטער (1542) איז געוועזן געדרוקט דער ערשטער יידישער בוך וואָס מיר פאַרמאָגן הייַנטצוטאָג, דער באַוווסטער „ספר מידות״. דאָרט געפינען מיר אונדזער וואָרט עטלעכע מאָל, אויסגעלייגט אויף איין אופן: כטובות, אַזוי ווי אויף להכעיס אליהו בחורן: אַז איין כטוב דער אל מול כטובות טרייבן קאַן (ז׳ 10ב); אודר זאָל ניט אים כטובות צו אים (ז׳ 58ב); אונ׳ אוי וויא איז צו שרייען אויבר דיא לוייט דיא איר קינדר לערנן אין איר יוגנט כטובות אונ׳ הבלי עולם אונ׳ לערנען זיא ניט תורה... איין מלמד זול נט כטובות טרייבן מיט זיינן תלמידים״ (ז׳ 98ב) [אָפּגעקאָפּירט פון דעם וווּנדער־שיינעם עקזעמפּליאַר פון ספר מידות וואָס מע האָט ניט לאַנג אָפּגעזוכט אין ניו־יאָרקער עפנטלעכער ביבליאָטעק אין זייער אינטערעסאַנטע אומשטאַנדן].

6) דער „צוכט־שפּיגל״ („מראה המוסר״, פראַנקפורט אַם־מיין, 1680) שרייבט: עז מאַכט אך (= אויך) דעם מענשן זער אן גינעם. ביי אידר מאַן דא זעלבי קטבות קעם. ביי חתונות און ברית מילה אודר וואז פר שמחה דז ער ווער אויש געבן זעלכי קטבות דער צייט גרושי ער (ז׳ 2א); דרום ביט איך אייך שרייבט מיר ניט אַז פר חובות. ווען איך שוין צו צייטן ריד (=רייד) איין כטבות (ז׳ 2ב) דען שימפף (=שפּאַס) און ערנשט שטיט וואר בייא אלין זאַכין״.

אין ביבליאָטעק פון ניו־יאָרקער יידישן טעאָלאָגישן סעמינאַר איז דאָ אַ ביכל (אָן דרוק־יאָר, קענטיק פון סוף 18טן אָדער אָנהייב 19טן יאָר־הונדערט, זע: שטיינשניידער, „פורים אונד פּאַראָדי״, ז׳ 364), וווּ עס שטייט אויפן שער: בע״ה חנוכה כתבית, וגם מילי לבדיחתא *.

7) אין זייער „אידיש ווערטערבוך״, אונטערן וואָרט קאַטאָוועס (ז׳226); ווייזן ספּיוואַק און יהואָש אָן אויף כתבות, ווו זיי זאָגן (ז׳ 127) שפּאַס, שפּאַסנמאַכעריי. איך כתבות „אין שפּאַס״; מיט דעם מלאך המות מאַכט מען

---

* עס איז כדאי צו דערמאָנען, אַז שטיינשניידער זאָגט: „איך האָב געפונען די אָרטאָגראַפיע [כתבות] אין „לקט יושר״ (?).

ניט קיין כתבות (שפּור), זע: קאַטאָוועס, — דאָס הייסט, זיי פאַררופן זיך צוריק אויף קאַטאָוועס (ז׳ 228). ספקות האָבן זיי, קענטיק, יאָ געהאַט צווישן דעם העברעישן אויסלייג און דעם פשוטן אויף יידיש.

8) ביי ליפשיצן, „רוסיש־יידישער ווערטער ביך" (קיעוו, 1881), געפינען מיר דורכויס קאַטאָוועס (ז׳ 171) — טרייבן קאַטאָוועס, קאַטאָוועס־טרייבערין, דער קאַטאָוועס, קאַטאָוועסדיק, וואָס טרייבט קאַטאָיועס, קאַטאָוועס־מאַכער. אין זיין „יודעש־רוסישער ווערטער ביך" (זיטאָמיר, 1876), אויכעט: קאַטאָוועס, טרייבן קאַטאָוועס, קאַטאָוועס־טרייבער (ז׳ 181). בן יעקב, „רוסיש־העברייאיש־זשאַרגאָן וואָרטערבוך" (ווילנע, 1904) פאַרצייכנט אַ קאַטאָוועסניק (ז׳ 1004). אין דוד הלוי הורוויצס „ספר המלכים זשאַרגאָני עברי" (יודישער לשון־קודשער ווערטער־בוך", (אַדעססאַ, 1903), ז׳ 81, געפינען מיר קאַטאָוועס, קאַטאָוועס־טרייבער.

9) איגנאַץ בערנשטיין, „יודישע שפּריכווערטער און רעדנסאַרטן", וואַרשוי, 1908, האָט די שפּריכווערטער: אַ קאַטאָוועס איז אַ האַלבער אמת; פון קאַטאָוועס קומט קיין גוטס ניט אַרויס (ז׳ 225); גאָט פאַרשטעהט ניט קיין קאַטאָוועס (73, גאָט, ז׳ 47); זכות־אָבות איז קיין קאַטאָוועס (ז׳ 100); מיט דעם מלאך־המות טרייבט מען ניט קיין קאַטאָוועס (5, מלאך־המות, ז׳ 161); מיט אַ נאַר טאָר מען קיין קאַטאָוועס ניט טרייבן (66, נאַר, ז׳ 176).

ווי מע קען זען, האָט אונדזער איצטיקער אויסלייג קאַטאָוועס הינטער זיך אַ כסדרדיקע טראַדיציע פון קאַרגע 500 יאָר פאַר די אותיות „ק" און „ט" אין דעם וואָרט.

און פאַראַלעל מיט דער דאָזיקער לאַנגער טראַדיציע גייט די זוכעניש פון זיין אָפּשטאַם.

דער אָפּשטאַם

די וואַקלענישן אין אויסלייג זיינען נאַטירלעך געקומען פון דעם, וואָס פאַרשיידענע מחברים האָבן געהאַט פאַרשיידענע מיינונגען וועגן דעם שורש פון וואָרט. עס איז גרינג צו פאַרשטיין, אַז מע האָט דאָס רוב געזוכט אין העברעיש אָדער די פאַרוואַנדטע סעמיטישע (כאַלדעיש־אַראַמיש און סיריש) שפּראַכן און נאָר אין די לעצטע 80—100 יאָר האָבן זיך דערהערט שטימעס פאַר אַנדערע ניט־סעמיטישע שפּראַכן.

I סעמיטישע טעאָריעס

1) אליהו בחור (1541) זאָגט: „כתב... מיינט סופר, אַ שרייבער, ווילע אין פאַרצייטיקע טעג האָבן די וויצלינגען און די משלים־שרייבער אויפגע־

שריבן אַנאָנים זייערע ווערטער אויף די טירן פון גבירישע הייזער אָדער אין די רוישיקע גאַסן פון רוים, כדי מע זאָל ניט וויסן ווער דער שרייבער איז. און אַזוי איז דער מנהג ביז היינט אין רוים, און אָט די זאַכן רופט מען כתבות. (פגל׳ מ. ווײַנרייך, „שטאַפּלען״, ז׳ 81). און ר׳ יעקב עמדן אַשכנזי — יעב״ץ (1776—1697) אין „מגדל עז״, אלטונא, תק״ח, (ספר־שלישי), זייט שכ״ט (עליית הכתיבה) קאָמענטירט איבער אליהו בחור אַזוי: „עוד רע נמצא בכתיבה, כענין שכתוב ומכתבים עמל כתבו, והוא מה שקורין ההמון כתבות לכתבי עמל ואון של הולכי רכיל, בעלי שחוק וליצנות לעג מרבה להכיל, העוסקים בנתינת דופי ופגם, בכשרים יתקלסו בם זו לעגם, מושכים בשבט סופר ידיהם את לוצצים, ומטילים בעיני הנכבדים קוצים, והיה במחשך מעשיהם ובסתר, בל יודע הממציא אותם כתבי כזבי פלסתר (עיין ס׳ תשבי) שכן הוא מנהג ברומה משני׳ קדמוניות, ונקראין פאסק״וויל בלע״ז על שם הצורה הנעשית לתכלית זה, בה מדביקין בלילה מה שנכתב ביום ונחתם״...

2) אין נײַנצנטן יאָרהונדערט הייבט צונץ אויף די פראַגע ווידער. ער זאָגט, אַז כתב האָט געמיינט „דיכטער, עפּיגראַמאַטיסט״ אין 13טן יאָרהונ־דערט, „איבערשרייבער״ אין 14טן, און כתבות — „שערץ, רעטזעלשריפט״, און ווייזט־אָן אויף איסערלינען (1440) און דערמאָנט אויכעט, אַז ר׳ יוסף ב״ר משה (1470) הייסט שרייבן קטפות („ליטעראַטורגעשיכטע...״, בערלין, 1865, ז׳ 497). פגל׳ אויך זיינע „גאָטעסדיענסטליכע פאָרטרעגע״, ז׳ 440.

3) ד״ר ב... ל (ליטעראַטורבלאַט דעס אָריענטס״ לייפּציג, 1848, ז׳ 556, דאַרף זיין 558), לאַכט זיך אויס פון צונצן, אַז פאַר אים איז אַ „רעט־זעל״ פון וואַנען צונץ האָט גענומען דעם אויסלייג, די אָפּשטאַמונג און דעם טייטש „רעטזעל״ (רעטעניש). ער דערמאָנט נאָך אַן אַנדער דערקלערונג: גדפית פון גדף „לעסטערן, שערצן״, גדפן „פּאָססענמאַכער״ (שטיפער, פּאַ־יאַץ), נאָר דאָס געפעלט אים אויך ניט, און שלאָגט־פאָר אַ גריכישן וואָרט.

4) אין דער זעלביקער צייטונג (דעצעמבער, 23, ז׳ 805) גיט ד״ר ב... לן אַ בייזע לעקציע אַן אַנדער דאָקטער, ב. בעער, ווייל ער פאַלט אַריין אין דעם זעלביקן טעות ווי אליהו בחור (שרייבן אַ „כ״ פון אָנהייב), און מוסרט אים אַז שרייבן דאַרף מען קטבות „שניידענדע רעדן, שטיכרעדען״, פון כאַלדעיש און אַראַביש קטב—שניידן.

5) אברהם טענדלוי דערמאָנט דעם „תשבי״ און אויך גדוף, גדופה, „שמעהען, לעסטערן״. אין זיין אויסלייג (פראַנקפורטער יידיש!) שרייבט ער:
"Chanje (chanukah)—Ketoowes"; "Dos is e Katef" (auch: Baal-Katef) Spassvogel, Witzling. (Abraham Tendlau, Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit, Fkf. a. M. 1860, s. 52).

6) ריידנדיק וועגן פאַרשיידענע השערות אין זיין יידיש־דייטשער כרעסטאָמאַטיע (לייפּציג, 1882) לייגט ד"ר מאַקס גרינבוים פאָר נאָך איינע: חטב, הטיבה, וואָס מיינט אין גמרא „עטוואָס אָוסערלעזענעס, פיינעס" (ז' 491).

7) אלעזר שולמאַן דערציילט אין זיין „ממקור ישראל", ברדיטשוב, תרנ"ג (צווייטער באַנד), אַז דעם ייִנגל בערנען פלעגט מען רופן כתב, און זאָגט דערביי: „לויט מיין פריינט התורני וכו' ה"ר שעפּטיל איז דאָס דער תלמודישער וואָרט כדב, געפינט זיך אין תלמוד „מילתא דכדיבא" (ז' 13); „נאָך אַ קליינע השערה: לויט אונדזער מיינונג, איז דער באַגריף פון דעם וואָרט הורוד („שפּיצלאַך"), שטאַמט פון ענגלישן ווערב to cut, וואָס מיינט שניידן, שלאָגן אאַז"וו. וואָס פון אים נעמט זיך דער וואָרט כתבן (אָדער קאַטאָוועץ) אין יידיש־דייטש... דאָס הייסט, שלאָגן מיט ריטער, געבן מלקות". ווי עס האָט באַמערקט דער אויסגעצייכנטער שריפטשטעלער וכו' הרי"י וויסבערג, איז אין „הבקר אור", פערטער יאָרגאַנג [ז' 1242], וועגן דעם אויך געבראַכט געוואָרן, אין נאָמען פון הר"מ [=מיכאל] וואָלף, אַ השערה וואָס שטימט איין מיט הר"י שעפּטילס השערה (אויבן) אין דער גירסא כדיבות, אַז עס איז אַ סירישער וואָרט, ווילע דעם וואָרט כהתלות (ישעי' ל', י') פאַרטייטשט די פשיטא: כדיבותא. „און דער אויסקלייבער זאָל אויסקלייבן!" (ז' 137).

8) די ספּעציעלע חנוכה קאַטאָוועס באַשרייבט (אונטערן איניציאַל „ל") אין „איזראַעליט", (ז' 20, דעצ' 29סטן, 1910, פראַנקפורט); זיי זיינען דאָס רוב צאָלשפּילן, און דעם וואָרט פירט ער אַרויס פון קטף, אָפּרייסן, אָפּפליקן— קטופות, אָדער פון כתב—כתבות, אָדער כטובות „שניידענדע רעדן, שערצע".

9) אין דעם נומער פון יאַנואַר 12, 1911, ז' 12, פּאָלעמיזירט מיט אים איזאַאַק מ. מאַינץ. ער זאָגט, אַז מע האָט פון לאַנג אָן געזאָגט און געשריבן כדבות, וואָס קומט פון כאַלדעיש. אונקלוס זעצט איבער ותכחש שרה מיטן וואָרט: וכדיבת, אַזוי ווי עס איז געווען דערלויבט „אָפּצולייקענען" אין חנוכה־שפּילן. ער ווייזט ווייטער אָן, אַז דער וואָרט געפינט זיך ביי אלישע: אל תכזב בשפחתך — תרגום: ותכדיב.

(פגל' לעווים „כאַלדעישעס ווערטערבוך איבער תרגומים", לייפּציג, 1867, באַנד 1, ז' 354; זיין נויהעברעישעס אונד כאַלדעישעס ווערטערבוך" (לייפּציג, 1879) באַנד 2, ז' 294—295 און „ערוך השלם", באַנד 4, ז' 196, וווּ עס ווערן געבראַכט אַלע שטעלן איבער דעם וואָרט „כדב", „כדיבא", „כדבותא" אאַז"וו).

אַן ענטפער אויף מאַינצס בריוו האָט דער אויטאָר ל. אָפּגעדרוקט אין נומער פון פעב' 9, 1911 (ז' 12), ווו ער מאַכט חוזק פון מאַינצן און זיין

דרום־דייטשער אויסשפראך „קעדאוועס״. און ענדיקט מיט א שטאך: „דערי־בער, הייסט עס, אויב מע זאגט, אז קעטאוועס האט א פארבינדונג מקט כדב, אראמ׳ כדב, איז עס א „קעדאוועס״.

10) חנוכה־קאטאוועס פארנעמט א חשובן טייל פון ד״ר ש׳ ראפפאפארטס ארטיקל: „חנוכה שפילע דער יוגענד״ („מענארא״, דעצ׳, 1926, זז׳ 672—678, ווין—פראנקפורט א. מ.). ער מיינט, אז עס איז פארבונדן מיט קטף „פליקן, רייסן״, ווײלע ביים קאטאוועס־שפיל פלעגן זאצן, ווערטער אדער אותיות ווערן פונאנדערגעריסן און באקומען א נייעם באטייט״ (ז׳ 674).

11) אין דעם גלאססאר (ב. וו. זעגעלס ?) צום סוף פון איגנאץ בערנשטיינס „יודישע שפריכווערטער און רעדנעסארטן״, צווייטע אויפלאגע, ווארשוי, תרס״ח, ווערט די פראגע פון אפשטאם אפגעפטרט מיט די קורצע צוויי ווערטער: „עטימאלאגיע אונבעקאנט״. (ז׳ 32, ערשטער שפאלט).

12) כדי צו פארצייכענען די גאנצע ליטעראטור פון דעם ענין ווי ווייט זי איז מיר באקאנט, וויל איך נאך אנווייזן אויף:

a) M. Steinschneider, Purim und Parodie, S. 342; b) Dr. J. Perlés, Beiträge zur Geschichte der hebräischen und aramäischen Studien, S. 177 (München, 1884); c) Dr. M. Güdemann, Geschichte des Erziehungswesen....in Deutschland, III, 87 (Wien, 1888); d) Dr. A. Berliner, Aus dem Leben der deutschen Juden in Mittelalter, S. 23 (Berlin, 1900; e) J. L. Voorzanger en J. E. Polak, Het Joodsch in Nederland, S. 170 Amsterdam, 1915).

וו ניט־סעמיטישע טעאריעס

1) דער פריער־דערמאנטער ד״ר ב... ל לייגט אליין פאר דעם שורש גדף „לעסטערן״, נאר ער זאל באלד נאכדעם:

aber auch dieses scheint unwarscheinlich zu sein. Am natürlichsten scheint es mir, dieses Wort von dem Griechischen **cottabus** abzuleiten."

די צרה מיט את־דער עטימאלאגיע איז, וואס דער ווארט, כאטש ער קלינגט טאקע זייער שטארק ווי אונדזער יידישער קאטאוועס, האט מיט אים נאך אלעמען גאר נישט צו טאן. ער מיינט א געוויסע, ספעציעל סיצילישע שפיל. זי איז געווען שטארק באליבט ביי די רייכע יונגעלייט (און אטען) וואס האבן געשכורט אויף שמחות. דער עיקר פון דער שפיל, וואס מען האט געשפילט אויף א סך אופנים, איז געווען קונציק א שליידער צו טאן פון דעם בעכער דעם ביסל וויין, וואס איז דארט געבליבן נאכן טרינקען,

אין אַ מעטאַלענעם בעקן אַריין. פון דעם ווי עס האָט אָפּגעקלונגען פלעגט דער יונגערמאַן וועלן דערוויסן ווי זיין געליבטע האַלט פון אים.

...ווי אַזוי אָט־די מאָדנע שפּיל האָט געקענט פאַרקריכן צו די יידן מיטן טייטש פון שפּיל אין אַלגעמיין, שפּאַס, שטיפעריי, קאַטאָוועס, קען איך בשום אופן ניט פאַרשטיין. אין דעם גרעסטן ענגליש־גריכישן ווערטערבוך (לידדעלל און סקאָטט, אָקספאָרד, 1901, ז׳ 837) געפינען זיך נאָר אָט־די פיר טייטשן: א) די שפּיל גופא; ב) דער פריז (פּרעמיע); ג) די ווייַן וואָס מע שלײַדערט; ד) דער טאַז.

...3) פריינד י. ל. זלאָטניק (דער פאָלקלאָריסט עלזעט, מחבר פון „דער ווונדער־אוצר פון דער יודישער שפּראַך״, וואַרשע, תרע״ח) שרייבט מיר אין אַ בריוו (פון אַפּריל, 1927): „אויב איך מעג זיך נאַריש מאַכן, וואָלט איך געזאָגט עס האָט אַ שייכות מיטן ענגלישן chetif; caitiff אין פראַנ־צויז״.

...4) דער גרויסער דייטשער היסטאָריקער און געלערנטער יאָסט (א חידוש פאַר אַ דייטשן יידן און נאָך אין יענע אַלטע צייטן!) איז גאָר אַוועק צו דער רוסישער שפּראַך און האָט דעם מקור פון קאַטאָוועס געפונען אין „גאָטאָוואָ״, מיינט פאַרטיק, גרייט, פאַרענדיקט, געענדיגט, ווילק. דאָס אַלץ יאָ, און נאָך אַזוינע זאַכן, אָבער ווי קומט עס צו קאַטאָוועס? דאָס איז באמת ווי מע זאָגט: „אַז מען דאַרף האָבן דעם גנב, שניידט מען אים אָפּ פון דער תליה!״ (יאָסטס השערה דערמאָנט אלעזר שולמאַן, ז׳ 13, אָנמערקונג 6).

...5) נאָך אַן אַנדער סלאַווישן וואָרט דערמאָנט (פאַר אַ וווּנק, ניט פאַר אַן ערנסטער השערה!) האַרקאַווי אין זיין נייעם יידיש־ענגליש־העברעישן ווערטערבוך, אין אַ באַמערקונג צו קאַטאָוועס (ז׳ 438) — דעם פּוילישן וואָרט gadywac „ריידן, פּלוידערן״.

וויבאַלד מיר נעמען אָן די סלאַווישע אָפּשטאַמונג פון וואָרט קאַטאָוועס, ווערן מיט איין מאָל פאַרענטפערט אַלע קשיות וואָס פלעגן זיך שטעלן ווען מען האָט געוואָלט דערקלערן די עטימאָלאָגיע פון וואָרט אויף אַן אַנדער אופן. 1) עס ווערט פאַרשטענדלעך די אוראַלטע טראַדיציע פון אויסלייג מיט „ק״ און „ט״; 2) דער טייטש: „נאַרישקייט, שפּאַס, שטיפעריי, שקאָ־צעריי״ איז שוין דאָ אין דעם מקור־וואָרט; 3) די פאָנעטישע דערשיינונגען אין דער פאַרוואַנדלונג פון די סלאַווישע וואָקאַלן ביים איבערגאַנג אין יידיש זענען כולו אין איינקלאַנג מיט די פעסט־באַשטעטיקטע דינים פון יידישער שפּראַכוויסנשאַפט; 4) די אוראַלטע פּריצייטיקע באַרירונג צווישן די יידן און די סלאַוון דערקלערט אויף אַ נאַטירלעכן אופן, ווי אַזוי די יידן האָבן אַנטליען ביי די סלאַוון „קאַטאָוועס״.

ד"ר א. קאַפּעל

ד"ר שלמה עטינגערס „שרהקעלע" *

. . . „שרהקעלע" איז דורך און דורך אַ רעאַליסטישע קאָמעדיע. „די העלדין" שרהקעלע איז אַ לעבעדיקער מענטש פון יענער צייט. עס איז די פרוי פון דער מאַטריאַרכאַט־עפּאָכע ביי יידן. אין יענער צייט, ווען די יידישע פרוי איז, צום רוב, געווען די שפּייזערין, ווען זי איז געווען דער באַלעבאָס אין דער פאַמיליע, וואָס האָט געזאָרגט פאַר חיונה און האָט טאַקע אויסגעהאַלטן אַ מאַן, אַ בית־מדרשניק, און זיידענע קינדערלעך, האָט זיך אויסגעבילדעט אַ פרוי מיט אַ מאַנסבילשן כאַראַקטער.די פרוי איז דעמאָלט געשטאַנען אין לעבנסקאַמף. אין לעבנסקאַמף האָט זי אָפט מאָל פאַרלוירן איר פרויען־צאַרטקייט, איר ווייכקייט און אַפילו איר צניעות און ריינקייט. זי איז געווען אַ געשעפט־מענטש, האָט געשווינדלט, געבאָרגט, געליען און געדרייט אַ וועלט. זי איז געווען דער סוחר, וואָס ביי אים זענען כשר אַלע מיטלען, וואָס ברענגען אַריין געלט.

„שרהקעלע" איז דער סוחרישער מאַנסביל פון יענער צייט. זי האַנדלט, זי שווינדלט, זי מאַכט אַ פאַלשע צוואה און ווערט רייך.

דאָס ווייבערישע אין איר איז געפעלשט, ניט־עכט; איר צאַרטקייט, איר „שוואַכקייט" זיינען נאָר מיטלען צו פאַרדעקן די מאַנסבילישע האַרט־קייט און דעם מענערישן כאַראַקטער. שרהקעלע שפּילט בלויז די ראָלע פון אַ שוואַכער פרוי. דאָס איז איר באַקוועמער פאַר אירע טונקעלע געשעפט־קאָמבינאַציעס. זי פאַרהילט דעם טיגער, דעם אכזר, וואָס ליגט אין איר. שרהקעלע איז געזונט ווי אַ שטיין — און אויף טריט און שריט קרעכצט זי „אוי, מיינע כוחות"! אומעטום שטרייכט זי אונטער, אַז זי איז ניט מער

---

* „דער פנקס", יאָרבוך פאַר דער געשיכטע פון דער יידישער ליטע־ראַטור און שפּראַך, פאַר פאָלקלאָר, קריטיק און ביבליאָגראַפיע, ערשטער יאָרגאַנג, תרע"ב — 1912; רעדאַקטירט פון ש. ניגער, ווילנער פאַרלאַג פון ב. א. קלעצקין, זז' 46—48.

ווי אַ קראַנקע, שוואַכע פרוי — און דאַרף מיט אירע שוואַכע פרויען־הענט האַלטן די לייצעס פון אַ צערודערטער פאַמיליע.

שרהקעלע איז אין אמתן פאַרהאַרטעוועט און פאַרשטיינערט געוואָרן אינעם שטענדיקן לעבנסקאַמף. עס איז אין איר ניט געבליבן קיין שפור פון צערטלעכקייט און ווייכקייט.

די פרוי, די שטילע, ווייכהאַרציקע פרוי אין הויז, איז איר מאַן, ר' משה דאַנציגער. ער איז ווייט פון דעם לעבנסקאַמף, ער איז אויף קעסט ביי זיין פרוי, דער אשת־חיל, דער געשעפטס־פירערין. מען הערט אים ניט און מען זעט אים נישט אין הויז. אין זיין ווייבס געשעפטן האָט ער אַ קנאַפּע השגה: ער ווייסט נאָר פון דער פאַלשער צוואה. ער ווייסט פון דעם, און עס פייניקט אים, עס נאָגט אים עפּעס טיף אין האַרצן. שטיל, פאַרטרויערט, גייט ער אַרום, און דער פאַרברעכן פון זיין פרוי דריקט אויף אים, ווי אַ באַרג. ער מוז אָבער שווייגן און שווייגט טאַקע.

אָט האָט איר דעם מאַן אין אונדזער פאַרגאַנגענער מאַטריאַרכאַט־תקופה.

און משה דאַנציגער איז דער ערשטער, וואָס זיפצט־אָפּ לייכט, ווען דער גאַנצער שווינדל ווערט אויפגעדעקט. ער איז פריי, ער איז ריין. קיינער איז אים נישט חושד, קיינער האָט אויף אים קיין תרעומות ניט. אַלע באַשירעמען און היטן אים פון דער באַשולדיקונג. ער איז דאָך אַ צאַרטע, פרומע און ערלעכע פרוי אין שרהקעלעס הויז!

עטינגער האָט אין זייער שאַרפע שטריכן געשילדערט דאָס ניט־נאָרמאַלע אינעם לעבן אין יענער צייט. ער האָט מייסטערהאַפט געשילדערט די דאָ ניט־לאַנג־פאַרגאַנגענע מאַטריאַרכאַט־תקופה ביי יידן.

דאָס איז די טענדענץ פון דער גאַנצער קאָמעדיע. און אומזיסט באַמיען זיך אייניקע אויסצוזוכן עכט־משכילישע טענדענצן אין דער קאָמעדיע „שרהקעלע".

עס איז אַ קלוגע און זייער בולטע שילדערונג פון אַ צייט, אין וועלכער די פרוי נעמט אויף זיך די ראָלע פונעם מאַן, און מאַן ווערט די סענטימענטאַלע פרוי. ביידע זיינען נישט אויפן ריכטיקן אָרט.

„שרהקעלע" איז אַ פאַמפלעט קעגן דער „אשת־חיל", קעגן דער הערשאַפט פון דער פרוי. „שרהקעלע" איז דער בייזער גייסט אין איר שטוב; זי דעמאָראַליזירט אַלץ און אַלעמען. זי האָט פאַרקריפּלט איר אייגענע טאָכטער, פריידע אַלטעלע, אירע משרתים און די איבעריקע מענטשן, וואָס שטייען אונטער איר „הערשאַפט". און דערביי איז שרהקעלע ניט־איבעריק קלוג, ניט באַזונדערס ווייטזיכטיק אין אַלע אירע געשעפט־קאָמבינאַציעס. נאָך אַלע זאַכן איז זי ניט מער ווי „אַ נאַרישע יידענע".

עטינגער פֿירט־אַרויס אַ פֿרויען־געשטאַלט, וואָס איז אויפֿגעצויגן געוואָרן אין אַ הויז, ווו דער פֿאָטער איז געווען דער „איש־חיל״, דער פֿירער און דער געביטער. הינדע, די טאָכטער פֿון שרהקעלעס ברודער ר׳ דוד, איז דער „מוסטער״ פֿון אַ פֿרוי. זי איז ריין, ערלעך, סענטימענטאַל און „שטיל ווי אַ טויב״.

וויל מען דווקא זוכן עטוואָס משכּילישעס אין עטינגערס שרהקעלע, קען מען עס געפֿינען בלויז אין דעם, וואָס עטינגער שילדערט מיט די שענסטע און ליכטיקסטע פֿאַרבן די זעלבשטענדיקסטע און „געבילדעטע״ מענער.

דער געבילדעטער ר׳ דוד און דער סטודענט מאַרקוס רעדליך זיינען די מוסטער־מענער, זיי זיינען די נייע מענטשן, וואָס באַווייזן זיך אינעם יידישן לעבן.

די גערעכטיקייט און דער אמת טרומפֿירן אינעם סוף פֿון דער קאָמעדיע; פֿון שרהקעלען ווערט אַראָפּגעריסן די מאַסקע, און אַלע אָטעמען־אָפּ פֿריי. די דאָזיקע „ליטעראַרישע נאַיוויטעט״ האָט געהערשט אין דער גאַנצער אייראָפּעישער ליטעראַטור, ווען „שרהקעלע״ איז געשריבן געוואָרן.

איין שטריך איז פֿאַראַן אין עטינגערס „שרהקעלע״, וואָס האָט זיך שפּעטער „אָפּגערופֿן״ אין דער יידישער טעאַטער־ליטעראַטור און אַנדערע יידישע ביכלעך פֿון דער השכּלה־עפּאָכע; דאָס איז: די געבילדעטע פּערזאָנען ריידן דייטש. מאַרקוס רעדליך, דער סטודענט; הינדע, דאָס גוט־דערצויגענע מיידל; און דער געבילדעטער ר׳ דוד — ריידן דייטש.

ביי עטינגערן טוען עס די פּערזאָנען אָבער ניט מחמת פֿאַראַכטונג צום „זשאַרגאָן״. ביי אים איז עס נאָר אַ רעאַליסטישער שטריך; ער וויל זיין געטריי דער ווירקלעכקייט.

אין יענער צייט האָבן די געבילדעטע קיין זשאַרגאָן ניט געוואָלט ריידן. עטינגער אַליין לאַכט־אויס די „שוואַכקייט״ אין זיין קאָמעדיע גופֿא. אייך אָרט איז זייער כאַראַקטעריסטיש פֿאַר דער באַציונג פֿון עטינגערן צו יידיש. ר׳ דוד, שרהקעלעס ברודער, רעדט מיט זיך אַליין דייטש, נאָר מיט דער וועלט רעדט ער יידיש. און ניט נאָר ער רעדט יידיש, ער צווינגט אַפֿילו פֿריידע־אַלטעלען, שרהקעלעס טאָכטער, וואָס ברעכט די צונג אויף דייטש ריידן, צו ריידן פּשוט יידיש.

— איר זעט — זאָגט דוד שמעלקען — „זי הייבט־אָן יידיש צו ריידן. ווי איך זע אָן, וועט איר מיר נאָך אַ מאָל דאַנקען״.

און ניט נאָר אַלטעלע הייבט־אָן צו ריידן פּשוט יידיש, נאָר אַפֿילו די געבילדעטע הינדע, ר׳ דודס טאָכטער, פֿאַרגעסט דייטש און הייבט־אָן ריידן יידיש. ביי זיין דייטש בלייבט נאָר דער סטודענט רעדליך.

מיט אים קאָן עטינגער גאָר ניט מאַכן.

עטינגער שטייט מיט פיל קעפּ העכער פאַר די שרייבערס פון זיין צייט נאָך אין אַ וויכטיקן פונקט: ביי עטינגערן איז די דראַמאַטישע פאָרעם ניט קיין ליטעראַרישער קאַפּריז. ער האָט געהאַט אין זינען אַ סצענע מיט אַלע אירע געזעצן און פאָדערונגען. „שרהקעלע", איז אַ זייער סצעניש ווערק לויט די באַגריפן פונעם טעאַטער אין יענער צייט. קיינער פון עטינגערס חברים, ווי למשל, אַקסענפעלד און אַפילו שפּעטער ר׳ מענדעלע, האָבן ניט געהאַט קיין סצענע פאַר די אויגן, ווען זיי האָבן געשריבן זייערע „טעאַטער־שטיק". ביי זיי איז עס געווען בלויז אַן אַבסטראַקטע ליטעראַרישע פאָרעם. עטינגער האָט געשריבן זיין „שרהקעלע" פאַר אַ בינע, און אפשר מיט דער שטילער האָפענונג צו זען זי אויפגעפירט.

... ווען אונדזער טעאַטער וואָלט געהאַט אַ ביסל פיעטעט צו אונדזער קלאַסיקער און אַ ביסל מבינות, וואָלט „שרהקעלע" ניט איין מאָל אויפגעפירט געוואָרן. פונעם פשוטן „דערפאָלג"־שטאַנדפונקט וואָלט דאָס אַלטע ווערק געלוינט אויפצופירן. עס פאַרמאָגט אַלע סצענישע טריקן, וואָס מאַכט אַ שטיק דעם דערפאָלג.

אברהם יעקב פּאַפּערנאַ

די ערשטע יידישע דראַמע און דער ערשטער יידישער ספּעקטאַקל *

. . . אין יאָר 1862, אַז איך בין געקומען צו פאָרן קיין זשיטאָמיר, כדי אַנצוקומען אין דער דאָרטיקער ראַבינער־שול, האָב איך ביי דעם אייבער־לערער פון דער ראַבינער־שול, דעם באַרימטן העברעיסט חיים צבי לערנער, איין מאָל געטראָפן אַ שיינעם, שלאַנקן, בלאָנדהאָריקן יונגנמאַן. לערנער האָט אונדז איינעם דעם אַנדערן פאָרגעשטעלט, אַנדויפנדיק מיין נייעם באַקאַנטן, דעם תלמיד פון דעם פינפטן קלאַס פון דער ראַבינער־שול, אברהם גאָלדענפאַדים. דערביי האָט מיר לערנער גאָלדענפאַדימען רעקאָמענדירט פאַר אַ גוטן העברייער. לערנער האָט אויסגעזוכט עטלעכע נומערן פון „המליץ״, וו: עס זיינען געדרוקט געווען שירים פון גאָלדענפאַדים, וועלכע האָבן געצייגט אין דעם פאַרפאַסער אַ זיכערן פּאָעטישן טאַלאַנט און אַ פיינעם העברעישן סטיל.

. . . אין יאָר 1862 איז געשטאָרבן דער אינספּעקטאָר פון דער זשיטאָמירער ראַבינער־שול, יעקב אייכענבוים, און אויף זיין שטעל איז אַנגעקומען דער באַרימטער יידישער געלערנטער חיים זעליג סלאָנימסקי. מאַדאַם סלאָנימסקי, די טאָכטער פון באַוווּסטן מאַטעמאַטיקער ר׳ אברהם שטערן פון וואַרשע, איז געווען זייער אַ הויך־געבילדעטע פרוי. בטבע אַן אַסימילאַטאָרין, האָט זי אָבער מיטגעבראַכט פון וואַרשע, ווי אַ קוריאָז, די יידישע דראַמע „שרהקעלע״ פון דאָקטער עטינגער פון זאַמאָשטש. די דראַמע איז איר זייער געפעלן געווען, פלעגט זי ליב האָבן זי פאָרצולייענען פאַר באַקאַנטע. דעם זעלביקן זומער איז איר איינגעפאַלן צו מאַכן אַ ספּעקטאַקל, ווו די דראַמע זאָל געשפּילט ווערן דורך די שילער פון דער ראַבינער־שול.

דער פּלאַן, פאָרצושטעלן אויף יידיש אַ דראַמע, האָט אויסגעזען ווילד ביי דער זשיטאָמירער יידישער אינטעליגענץ, אָבער מאַדאַם סלאָנימסקי איז פעסט באַשטאַנען אויף איר פּלאַן. אפשר האָט זי אַליין געקוקט אויף דעם,

* „דער פנקס״, יאָרבוך, ווילנע, 1912, זז׳ 185—190.

ווי אויף אַ קוריאָז, נאָר דאָך האָט זי זיך דערפאַר גענומען מיט גרויס ענערגיע. זי האָט פונאַנדערגעטיילט די ראָלן, אָרגאַניזירט, רעפּעטירט, געזאָרגט פאַר פּאַסנדיקע דעקאָראַציעס, און דער ספּעקטאַקל איז צושטאַנד געקומען אין קעגנוואַרט פון ד לערערס פון דער ראַבינער־שול און פון דער איבעריקער זשיטאָמירער אינטעליגענץ. דער ספּעקטאַקל האָט געמאַכט אַ פוראָר. די שילער האָבן זייערע ראָלן גוט געשפּילט, נאָר מער פאַר אַלעמען האָט זיך אויסגעצייכנט גאָלדפאַדען, וואָס האָט געשפּילט די שווערסטע ראָלע — סערקעלע.

... אין לעבן פון מענטשן טרעפט אָפט אַ צופעליקע געשעעניש, אַ מאָל צ קלייניקייט, וואָס מאַכט אַזאַ איינדרוק אויף אים, אַז עס גיט אַ בייע ריכטונג זיין גאַנצן צוקונפטיקן לעבן. און איך בין זיכער, אַז אַזאַ שטאַרקע ווירקונג האָט געמאַכט אויף גאָלדפאַדען זיין צופעליקער דעבוט אויף דער סצענע. די אידייע פון גרינדן אַ יידישן פאָלקס־טעאַטער איז דעמאָלט ביי אים געבוירן געוואָרן און האָט פאַרנומען אַזאַ אָרט אין זיין מוח און אין האַרץ, אַז זי איז געוואָרן זיין לעבנס־אויפגאַבע.

מ. ווינער

ווירקונגען פון דער אייראָפּעישער ליטעראַטור אין עטינגערס „סערקעלע" *

... עטינגער געהערט צו יענע יידישע שרייבערס פון דער ערשטער העלפט פון 19טן יאָרהונדערט, וואָס זיינען צוליב היסטאָרישע סיבות נאָך אויסשליסלעך פאַרבונדן מיט די מערב־אייראָפּעישע קולטור־טראַדיציעס. אין דעם פּרט איז ער נישט אַן „ערשטער", ווי ווײַנרייך מיינט, נאָר פאַר אַ גאַנצן פּעריאָד איינער פון די לעצטע. אין אַ געוויסער מאָס (מען דאַרף דאָס פאַרשטיין **) cum grano salis קאָן מען זאָגן, אַז ערשט פּרץ, אויך אַ פּוי־לישער פון זאַמאָשטש, נעמט ווידער אויף, אויף אַ מער דירעקטן אופן, אַקטועלע השפּעות פון דער אייראָפּעישער ליטעראַטור אין זיין צייט, און גראָד פון דעם פּונקט, ווו עטינגער איז שטיין געבליבן — פון הײַנען און ווייטער.

עטינגער איז באַקאַנט געוועזן מיט היינעס ווערק געוויס ניט ווייניקער ווי מיט לעסינגס. איז טאַקע אינטערעסאַנט פעסטצושטעלן, אַז פון לעסינגן, געלערטן און שילערן האָט עטינגער איבערגענומען ווירקונגען און אַפילו אַנטלייאונגען, כאָטש זייער שאַפן האָט געהערט צו אַ פריערדיקן דור, אָבער פון אייגנטלעכע היינישע השפּעות געפינען מיר גאָר ווייניק אין עטינגערס שאַפן, כאָטש היינע איז געוועזן זיין צייט־חבר און עטינגער האָט אים זייער ליב געהאַט. אין געלערטס „אומשולדיקע גראַמען האָט זיך געהערט אַן אָפּ־הילך פונעם ערשטן שטילן סאָציאַלן געוויטער, פונעם בירגערלעכן זעלבסט־באַוווסטזיין" (פר. מערינג: „די לעסינג־לעגענדע"). ער איז געווען דער ער־שטער, וואָס האָט אַריינגעפירט אין דייטשן טעאַטער דעם בירגערלעכן שטיי־גער; „זיין משלים־בוך האָט צום ערשטן מאָל געזאַמלט די בירגערלעכע קלאַסן אַרום אַ ליטעראַרישער פאָן" (דאָרט). לעסינג, ווידער, איז דער

---

* מ. ווינער — „צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור אין 19טן יאָרהונדערט", נ"ר, 1945, ז' 264—270.

** מיט שכל הישר.

קלאסישער און קראפטפולער פארקעמפער פון דער דייטשער בירגערלעכער אייפקלערונג. צוליב ענלעכע סיבות זיינען עטינגערן געווען צום הארצן די השפעות פון שילערן. אין היינעס שאפן אבער ווייזן זיך שוין דייטלעך די סתירות, וואס אין דער בירגערלעכער געזעלשאפט, בליצט שוין דורך אן אנזאג פון נייע קאמפן פון א נייעם קלאס — פונעם פראלעטאריאט. עטינגער האט זיך געקאנט קוויקן מיט היינעס דרייסטן שארפזין. דער אינעווייניקסטער דעמאקראטיש־רעוואלוציאנערער מהות פון היינעס „ראמאנטישער" איראניע איז אים געבליבן פרעמד.

ניט פרעמד זיינען אים געווען עלעמענטן פון ראמאנטיק. עטינגער איז אין זיינע משלים, אין „סערקעלע", אין די דראמאטישע פראגמענטן און אפילו אין זיין פאראפראזע פון שילערס „די גלאקע", א רעאליסט, אבער אין א טייל פון זיינע לידער, סיי אריגינעלע, סיי איבערזעצונגען און נאכמאכינגען — איז ער א ראמאנטיקער.

...לויט אונדזער מיינונג איז ווייגרייכס היפאטעזע וועגן דירעקטע ליטערארישע באציונגען צווישן עטינגערס „סערקעלע" און פאנוויזינס קאמעדיע „ניעדאראסל" א טעותדיקע.

...די פראבלעמאטיק פאנוויזינס באוועגט זיך דער עיקר אינעם קרייז פון א זעלבסט־הערשערישער מלוכה — פ ריצים — לייב־אייגנטום. עטינגערן איז דער דאזיקער פראבלעמען־קרייז פרעמד. זיינע אידייען שטאמען פון גאר אן אנדער געזעלשאפטלעכער סביבה. מיט זיין קינסטלערישן שאפן איז ער אייסן אויסצופורעמען און צו פארפעסטיקן די נייע בירגערלעכע פארמען אינעם שטייגער. קיין שארף־אקטועלע געזעלשאפטלעכע פראבלעמאטיק, ווי ביי פאנוויזינען, וועלן מיר אין זיין „סערקעלע" ניט געפינען. ער טרעט בלויז ארויס קעגן דעם פעאדאליש־אפגעשטאנענעם פסעוודא־בורזשוא, דעם פארוועגיי (סערקעלע, איר טאכטער, גבריאל העגדלער), קעגן אומבארעכטיקטע פרעטענזיעס, וואס באזירן זיך אויף בישט־גילטיקער פרומקייט (קעגן צבועקישקייט — טארטיף־מאטיוו!) און קעגן א באשטימטן טיפ פעאדאליש־אפגעשטאנענעם קליינבירגער (שמעלקע טרויניקס, יוחנן שדכן אאז"וו). ער אידעאליזירט דעם אויפגעקלערטן בורזשוא און זיין צוקונפטיקן „געהילף", דעם אינטעליגענט, דעם סטודענט. ווי מיר זעען, איז ניט פאראן קיין אינהאלטלעכע באריר־פונקטן אין די ווערק פון די דאזיקע צוויי שרייבערס.

פאנוויזין געהערט נאך צו דער מאליערישער שול. זיין „ניעדאראסל" איז נאך ניט קיין „בירגערלעכע קאמעדיע" פונעם נייעם שניט; עטינגערס „סערקעלע" (ער כאראקטעריזירט זי ווי א „פאמיליען־געמעלדע") איז אבער א טיפיש ווערק פון דעם זשאנער.

אין פּאַנוויזינס קאָמעדיע זיינען טאַקע פאַראַן אַ סך סוזשעטישע מאָמענטן און פאַרשיידענע שטריכן, וועלכע מיר געפינען אין „סערקעלע”.

. . . פּאַנוויזין, וועלכער האָט געקענט די פראַנצויזישע און דייטשע ליטעראַטור, האָט געבויט זיין ווערק לויט אַן ענלעכער טעמאַטישער סכעמע, ווי למשל, לעסינג זיין קאָמעדיע „דער אוצר” („דער שאַץ”). לויט דער זעלביקער סכעמע האָט אַ סך שפּעטער קאַצעבו געשריבן אַ פּיעסע, צו וועלכער עטינגערס „סערקעלע” איז ניט ווייניקער ענלעך איידער צו פּאַנוויזינס קאָמעדיע. אין קאַצעבוס קאָמעדיע זיינען אַפילו פאַראַן אַזעלכע מאָמענטן, וועלכע מיר געפינען אין „סערקעלע” יאָ און אין „ניעדאַראָסל” לחלוטין ניט. למשל, די (אַלטע קאָמעדיע און אין דער בירגערלעכער דראַמע פּאָפּולערע און שאַבלאָנישע) פיגור פונעם בעל־אַכסניה (אין „סערקעלע” — שמעלקע טרויניקס). אַנדערע מאָמענטן פון „סערקעלע”, למשל, די פיגור פונעם שדכן און פונעם משרת, זיינען פאַראַן אין לעסינגס קאָמעדיע (אויך אין „לייכטזין אונד פרעממעלייא” און אין אַגעווע) און פעלן ביי פּאַנווי־זינען אאַז״וו.

מיר וועלן דאָ פּרווון קורץ סקיצירן די דייטלעכסטע סוזשעטישע אַנטלייאונגען, וואָס לאָזן זיך דערקענען אין עטינגערס „סערקעלע”.

קודם כל דאַרף מען נעמען אין אַכט די ווירקונג פון וואָלפסזאָנס „לייכטזין אונד פרעממעלייא”. וויכטיקער איז די אוממיטלבאַרע ווירקונג פון דער אַגעווע, אין וועלכער עטינגער האָט געפונען דעם ליטעראַרישן פּראָטאָטיפּ פון זיין סערקעלע־פיגור (די פיינע־בריהטע). לויט פרצעס עדות־זאָגן, ווייסן מיר, אַז עטינגער האָט אַ חוץ דעם אויסגענוצט פאַר דער דאָזיקער פיגור אַ פּראָטאָטיפּ, אַ געגומענעם פונעם לעבן (די „קאַלטע מומע” פרצעס). פאַר אַ קינסטלער פון עטינגערס ראַנג איז דאָס זעלבסטפאַרשטענדלעך. די בלאַסע סכעמעס פון די פריאיקע יידישע פּיעסעס האָט עטינגער אָנגעפּולט מיט לעבן און ווירקלעכקייט.

וואָס שייך אַנטלייאונגען פון אַנדערשפּראַכיקע ליטעראַטורן, איז ערשטנס קלאָר, אַז עטינגער איז געווען באַקאַנט מיט מאָליערס „טאַרטיף” (זאָל זיין אין אַ דייטשער איבערזעצונג), וואָס איז געווען זייער פּאָפּולער אין די אויפקלער־קרייזן. די פיגור סערקעלע איז אין אַ געוויסער מאָס אַ קאָמבינירטער סינטעז פון דער אַלטער „מאַדאַם פּערנעל”, „מאַדאַם עלמיראַ” (אָרגאָנס מוטער און זיין פרוי אין מאָליערס „טאַרטיף”), דער „פיינע־בריהטע” פון אַגעווע און דעם פּראָטאָטיפּ, וואָס איז גענומען געוואָרן פון ווירקלעכן לעבן („די קאַלטע מומע”).

די פּאָפּולערע טעמע וועגן דער קלוימערשטער יתומה, וואָס לעבט ביי אַ

פעטער און מומע, אין וועגן דעם פאָטער וואָס איז אַוועק אין ווייטע לענדער צוליב זיינע געשעפטן, און צוריקקומענדיק לייזט ער אַלע פאַרוויקלונגען און אָנגעזאַמלטע אינטריגעס, קומט שוין פאָר אין לעסינגס אַ יוגנט־ווערק, אין דער קאָמעדיע „דער שאַץ" (1750). אין קורצן איז דער אינהאַלט פון דער דאָזיקער פּיעסע אַזאַ: אַ פאָטער לאָזט זיך אַוועק אויף אַ סך יאָרן אין ווייטע לענדער, ער פאַרטרויט זון, טאָכטער און פאַרמעגן זיינעם אַ פריינט, פון וועלכן די גאַנצע שטאָט האַלט דערנאָך, אַז ער האָט ביי די קינדער, די יתומים, צוגענומען זייער פאַרמעגן. דער זון איז אַ ניט־געראָטענער הוליאַקע; די טאָכטער די יתומה האַלט מען אין שטאָט פאַר אַן אָרעמע. צוליב דעם קאָמפּליצירט זיך איר לעבנס־געשיכטע. אינעם וויכטיקסטן מאָמענט פון דער אינטריגע קומט פּלוצלינג, נאָך איין יאָר, דער פאָטער אַהיים, צערעדט זיך אומדערקענטערהייט מיט אַ פרעמדן וועגן זיינע קינדער און וועגן זיין פריינד, און צעבינדט לסוף די אָנגעזאַמלטע פאַרוויקלונגען. עס ווייזט זיך אַרויס, אַז די קינדער זיינען רייך, און אַלץ ענדיקט זיך צום גוטן. די יתומים האָבן חתונה מיט די, וואָס זיי האָבן ליב און די, וואָס האָבן שלעכט געהאַנדלט אַקעגן די קינדער, איז מען מוחל זייער זינד. אין דער דאָזיקער פּיעסע געפינען מיר שוין אַ גאַנצע ריי סוזשעטישע שטריכן און פיגורן פון „סערקעלע" (דער מאָטיוו פונעם פאַרשטעלטן פרעמדן חזרט זיך איבער אויך אין עטינגערס פראַגמענט „דער פאָטער פון אַמעריקע"). עטינגער, ווי אַלע משכילים, האָט שטאַרק געהאַלטן פון דעם מחבר פון „נתן דער חכם", ער האָט דאָך אויך איבערגעזעצט עטלעכע זיינע משלים און עפּיגראַמען. עס איז זייער מעגלעך און קרוב לאמת, אַז עטינגער איז געווען באַקאַנט מיט די שוואַכע פּיעסעס פון לעסינגס יינגערן פּעריאָד, צו וועלכע עס געהערט: „דער פרייגייסט", „די יידן", „דער מיסאָגין" און אויך די פּיעסע, וועגן וועלכער מיר רעדן: „דער שאַץ". פאַראַן שטריכן אין „סערקעלע", וואָס קאָנען זיין אַן אָנצוהערעניש אויף ווירקונגען פון יענע פּיעסעס לעסינגס. למשל, די ראָל און דער כאַראַקטער פון די משרתים (חוה, חיים, ירחמיאל) זיינען אין „סערקעלע", ווי ביי לעסינגן, דיפערענצירט לויטן כאַראַקטער פון די באַלעבאַטים און פון די פאַרשוינען, פון וועלכע זיי האַלטן. אין די הויפּט־אינטריגעס נעמען ביי לעסינגן די משרתים אַ וויכטיקן אָנטייל, און אַ חוץ דער הויפּט־ליניע אין דער סוזשעט־אַנטוויקלונג צווישן די הויפּט־פיגורן פירט זיך אויך געווינלעך אַ נעבן־ליניע און אינטריגע צווישן די משרתים, וואָס ווערט געלייזט צום גוטן און ענדיקט זיך אויך מיט אַ חתונה. די דרייסט־שטיפערישע משרתים פון מאָליער און באָמאַרשע דיפערענצירן זיך ביי לעסינגן אין איידל־סענטימענטאַלע און אין כיטרע־האַמעטנע פאַרשוינען. עס ווענדט זיך, ווער זייער באַלעבאָס איז. פאַר דער קלוגער, איידל־סענטי־

מענטאַלער חתן האָט זיך געקענט געפינען אַ ליטעראַרישער פּראָטאָטיפּ אין דעם דינסט־מיידל ליזעט, וואָס פיגורירט אין עטלעכע קאָמעדיעס לעסינגס. דער נאָטאַר און שדכן סאַלביסט אין לעסינגס „מיסאָגין", וואָס רעדט אַזוי אייגנאַרטיק נאַריש און פּאַסט זיך שטענדיק צו צו דעם, מיט וועמען ער רעדט, האָט ביי עטינגערן געקאָנט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ יוחנן־שדכן.

אַ כאַראַקטעריסטישער שטריך פון סערקעלען איז, וואָס זי, דער פּאַרוועניו, באַרימט זיך אָפט מיט איר פאַלשן יחוס. דער דאָזיקער שטריך שטאַמט אורשפּרינגלעך פון מאָליערס „בירגער אַלס אדליקער" (פון די פראַנצויזישע מאָליער־נאָכמאַכערס איז דער מאָטיוו פון „בורזשואַ־זשענטילהאָם" שוין לאַנג אויסגענוצט געוואָרן פאַר פּרויען־פיגורן). עטינגער האָט אָבער דעם דאָזיקן שטריך געקאָנט נעמען פון „לייכטזין אונד פרעממעלייא" אָדער פון דער אגעווע, ווו ער איז אויך דייטלעך פאַראַן. פאַר אלטעלעס קודעריש־„געבילדעטער" שפּראַך האָט עטינגער געקאָנט געפינען אַ מוסטער אין שילערס „אינטריגע און ליבע", ווו די נעגאַטיווע שפּראַך פון דעם שטאָט־מוזיקאַנטס פרוי רעדט אין אַן ענלעכן משונהדיקן קודעריש. אַגב, דערמאָנט די טעמע פון עטינגערס פראַגמענט „דער פעטער פון אַמעריקע" אין שילערס קאָמעדיע „דער נעפע אַלס אָנקל".

עס איז אָבער אויך מעגלעך, אַז עטינגער האָט לעסינגס פּיעסע „דער שאַץ" נישט געקענט, נאָר בלויז די פּיעסע, וואָס קאָצעבו האָט נאָכגעמאַכט לויט לעסינגן (קאָצעבו פלעגט שטענדיק גנבענען און איבערפלעכלעך נאָכמאַכן טעמעס פון לעסינג, געטע, שילער א״אַ). די טעמע פון דער דאָזיקער פּיעסע קאָצעבוס איז: אַ יתומה לעבט ביים פעטער; איר פאָטער איז אַוועק אין ווייטע לענדער; די מומע — אַ מין פּראָסטאַקאָוואַ, מאַטערט זי; איר פעטער איז אַ שוואַכער כאַראַקטער. די יתומה איז פאַרליבט אין דעם פעטערס און מימעס זון, איר געשווסטערקינד, וועלכן מען וויל צווינגען חתונה האָבן מיט אַן אַנדער מיידל, אַ מיאוסער אָבער אַ רייכער. נאָך אַן אינטריגע צווישן די קרובים קומט דער יתומהס פאָטער צוריק אַ רייכער, פּרווט־אויס איינקאָגניטאָ זיינע אייגענע און בינדט־אויף אַלע פאַרוויקלונגען. אינעם פאַרלויף פון דער אַקציע דרינגט־אַרויס דער מוסר־השכל: אַז דער אָרעמער טייל פון דער דאָזיקער משפחה איז זייער „איידל", דער רייכערטייל, דער פּאַרוועניו־האַפּטיקער, איז פאַלש און ניט־אויפריכטיק. קאָצעבוס פּיעסע (1795) האָט עטינגער געקאָנט לייענען און זען געשפּילט אין דער דייטשער שפּראַך, אָדער אין אָדעס, אָדער אין לעמבערג. אין דער דאָזיקער פּיעסע איז פאַראַן די פיגור פונעם בעל־אַכסניה, פונקט אין דער זעלביקער

ראָל ווי שמעלקע טרויניקס אין „סערקעלע״. ביי פּאַנוויזינען פעלט זי אינ־גאַנצן.

מיר זעען, אַז ס׳איז ניט נייטיק אָנצוקומען צו דער אָנגעצויגענער השערה וועגן אַ השפּעה פון פּאַנוויזענען, וואָס לייגט זיך אַזוי ווייניק אויפן שכל. אַ סך וואָרשיינלעכער זיינען די השפּעות פון מאָליער, לעסינג, שילער און קאָצעבו.

די וויכטיקסטע השפּעה, וואָס שייך דער טראַדיציע אין יידישער שפּראַך, האָט עטינגער געצויגן פון דער אַנאָנימער „געגנאַרטע וועלט״, דעם באַדייטנ־דיקן רינגעלע אין דער ליטעראַטור־היסטאָרישער קייט, וואָס ציט זיך פון אייכל און וואָלפסאָן איבער עטינגערן, אַקסענפעלדן („געגנאַרטע וועלט״, „מאַן און ווייב״) און גאָטלאָבערן („דעקטוך״) ביז צו גאָלדפאַדענען („מומע סאָ־סיע״), ווינטשעווסקין, שלום־עליכמען און ווייטער.

אין עטינגערס פּיעסע זיינען נאָך פאַראַן באַשטימטע מאָמענטן פון דער מאָליערישער כאַראַקטער־ און סיטואַציע־קאָמעדיע, כאָטש זי איז אַ „בירגערלעך״ שוישפּיל לויטן נוסח, וואָס לעסינג האָט איינגעפירט אין דייטשלאַנד. זי איז סענטימענטאַל אינעם ליבע־מאָטיוו און זשאַנער־מאָלעריש. אַ חוץ דעם אָבער געפינען מיר אין דער פּיעסע אַ ביז גאָר וויכטיקע נייס, וואָס הייבט די טראַדיציאָנעלע פיגורן אַרויס ביז צו קינסטלערישער אָריגי־נעלקייט: איך מיין דעם מאָמענט פון רעאַליסטישן שטייגער אינעם אופן ריידן. דאָס דאָזיקע נייס באַווייזט, ניט ווייניקער ווי די איסגעצייכנטע קאָמ־פּאָזיציע, די מדרגה פון עטינגערס קינסטלערישקייט.

„סערקעלע״ איז נאָך הייגט ליינבאַרער איידער לעסינגס יוגנט־קאָמעדיע „דער אוצר״. קינסטלעריש שטייט זי געוויס ניט נידעריקער פון פּאַנוויזינס „ניעדאָראָסל״ און אַ סך העכער פון קאָצעבוס נאָכמאַכעריי. ניט געקוקט אויף אַלע זעלבסטפאַרשטענדלעכע ליטעראַרישע השפּעות, איז „סערקעלע״ אַן אָריגינעל קינסטלעריש ווערק, און ווײלכן עס ווערן צום ערשטן מאָל פיק־סירט אין דער יידישער ליטעראַטור אַ ריי ספּעציפישע נאַציאָנאַלע פיגורן, וואָס האָבן זיך דערמאָלט אין דער ליטעראַטור, און זעלטן ווען בולטער און קינסטלעריש שאַרפער, אַ סך מאָל איבערגעחזרט.

נאָכבאַמערקונגען

◈ קודם: אַ האַרציקן דאַנק מיין טייערן פריינד ד״ר מאַקס וויינרייך פאַר זיין דערלויבן צו באַניצן טעקסטן פון „אַלע כתבים פון ד״ר שלמה עטינגער“. די דאָזיקע אַקאַדעמישע אויסגאַבע, דערשינען אין ווילנע אין 1925, אונטער זיין רעדאַקציע, מיט זיינע שילדערונגען פון עטינגערס לעבן און שאַפן, אָפּשאַצונגען און וויכטיקע הערות, איז אַ חוץ דער בעסטער מקור פון סדרה עטינגער — דער סאָלידסטער צושטייער פאַר דעם אויפגעקומענעם אינטערעס צום עלטערזיידן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור.

◈ די דאָזיקע אויסגאַבע פון **שלמה עטינגערס אויסגעקליבענע שריפטן**, ווי יעדע איינע פון דער ביבליאָטעק, אַרויסגעגעבן דורך דעם ליפשיץ־פאָנד ביים קולטור־קאָנגרעס אין אַרגענטינע, צילט צו העלפן באַפעסטיקן די באַ־ציונג צו מוסטערווערק פון דער יידישער ליטעראַטור ווי צו ספרים, מען זאָל זיי נישט בלויז לייענען, נאָר אויך לערנען. דערפאַר ווערן דאָ אַריינ־געפירט אַרבעטן, פראַגמענטן, וועלכע זאָלן סוגערירן ווייטער צו זוכן, לייענען, פאָרשן, וועלן זיך פאַרטיפן אין ליטעראַטור פון כלערליי מינים, בעלעטריס־טיק און געשיכטע, פילאָלאָגיע און זכרונות, פון די לעצטע יאָרן, ווי פון אַמאָל, פון לייכטן לייענשטאָף, ווי פון סינטעזן. ממילא איז דאָ נישט די כוונה צו פאַרשפאָרן די אַרבעט פון נאָכזוכן אַ מאָל אין אַ ווערטערבוך אָדער ענציקלאָפּעדיע. פאַרקערט: אָנרעגן צו זוכן ווייטער, לייענען ווייטער, לערנען ווייטער.

◈ פרינציפּיעל דאַרף אין די ביכער אָפּגעהיט ווערן דער ייוואָ־אויסלייג. אויב עס זיינען פאָרט דאָ אָפּנייגן, איז דאָס מער ווי אַלץ איבערן פעלן פון נייטיקע נקודות אין אייניקע אותיות אָדער זאַצשריפט. אין דעם בוך, עטינ־גערס, זיינען דאָ ווערטער אויסגעלייגטע פאַרשיידן — דאָס ווערט געטאָן מיט אַ כיוון, ווען עס איז נייטיק אונטערצושטרייכן דעם דיאַלעקט אָדער אָפּצוהיטן דעם גראַם, אין עטינגערס נוסח.

◈ עס פאַרדינען אַ דאַנק פאַר אַרויסהעלפן מיט ביכער: די צענטראַלע ביבליאָטעק פון ייוואָ אין ב״א דורך איר טרייען ביבליאָטעקאַר ד״ר מיכאל לייבאָוויטש און פּ׳ משה לייוואַ מיט זיין פּריוו׳ ביבליאָטעק.

ש. ר.

SHLOIME ETINGER

COMEDIA, FABULAS, EPIGRAMAS

Y ESTUDIOS LITERARIOS
SOBRE SU APORTE A LA LITERATURA IDISH

●

CONFEDERACION PRO-CULTURA JUDIA
Ayacucho 483 - 485 Buenos Aires

SHLOIME ETINGER

Comedy, Fables, Epigrams

AND STUDIES ON THE JEWISH LITERATURE

CONGRESS FOR JEWISH CULTURE

Joseph Lifshitz Fund

Este libro se terminó de imprimir el día 6 de Noviembre de 1957 en los Talleres Gráficos ZLOTOPIORO HNOS., calle San Luis 3149, Bs. Aires.

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINA